

BOZZAY MARGIT

TIZENÖTÉVES FELESÉG...

REGÉNY

ÖTÖDIK KIADÁS

BUDAPEST
SZÉCHENYI IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI R.-T.,
KIADÁSA

Feladó kiadó: Dr. Burza Dezső
Esti Lloyd-Társulat könyvnyomdája.
(Ig.: ifj. Kertész Árpád)

Valóság és mese.

A gyermek felült az ágyban és szemeit a sötét-ségen keresztül, a szomszéd szoba ajtóhasadékán át-szűrődő fényre meresztette. Szíve vadul kalapált be-esett, sovány kis melle alatt és két gyenge, vértelen kezeckéje görcsösen szorította a rózsaszínű flanell-takarót.

Ebben a pillanatban a szomszéd szobában egy súlyos ököl dobbant az asztalra.

A gyermek megremegett és arca belesápadt a ré-mületbe.

— Nem az enyéme! — zúgott feléje az apja hangja. — Fattyúhajtás mind... A legidősebb, az... az a te bálványod — és rekedten felnevetett — éppen úgy, mint a legkisebb. De megállj! Egyszer egy napon, ha nagyon elég lesz már, vagy megfojtalak, vagy kiszórlak az út közepére valamennyieteket.

És a nehéz ököl újra ledobbant és a kemény, csizmás léptek alatt megcsikordult a fenyőpadló.

Egy pillanatig nem hallatszott semmi, csak a

keményen dobbanó férfilépések és a gyermeknek ré-
mülettől súlyossá vált lélekzése, ami szinte sípolva
tört utat ajkai között. A másik pillanatban azonban
az anyja hangja csattant fel és ez a kemény, éles hang,
mint kihúzott acélpenge vágta keresztül a pillanatnyi
csendességet.

— Fattyúk? Igazán? Hátha olyan jól tudod,
miért könyörögtél vissza, amikor az első kettő szüle-
tése után hazamentem? Nem akartam visszajönni,
tudod... Letérdeltél... sírtál... könyörögtél...

— Én? — ordított fel a férfi — könyörögtem?
Elmentem, mert látni akartam a gyerekeket.

— A gyerekeket? — kapta fel az ellentmondást
az asszony. De ha nem a tiéd, miért akartad látni
őket?

— Mert négy esztendőn keresztül hozzájuk szok-
tam, mert a nevemet viselik és mert... nem tehetnek
az anyjuk bűneiről.

— Jó... jó... ismerjük ezt, — hallatszott
unoóttan. — Ez a butaságot, amely minden két hó-
napban fattyúnak bélyegezi a gyerekeit, hogy a har-
madikban elfelejtse és újra magához ölelje az asz-
szonyt, aki állítólag beleköt mindenkibe.

— Bele! Igenis bele. Tel!!! tel!!! — és megfogott
egy tölgyfaszéket és teljes erejével odavágta az asz-
szony lábai elé.

Az asszony felsikoltott, felugrott, felrántotta az
ajtót és berohant a másik szobába.

A gyermek reszketve, tágranyílt szemekkel me-
redt a nyitott ajtón beözönlő világosság felé. Láta
lebomlott hajú, riadtarcú anyját, amint védelmet ke-

resőn a szekrény mellé menekül, és apját, aminő düh-
től lobogó szemekkel anyja után néz.

— Ezt szeretném veled is! Így... összetörni...
— és belerúgott a tölgyfadarabokba. — Akkor leg-
alább rendbe jönne minden. Mert így... — és kereszt-
tűlgázolt a fadarabokon — úgy sem lesz nyugalom
soha.

A gyermeknek megállott a szívverése. Szeme rá-
kövesedett apja dühöngő alakjára, aki úgy állt a vilá-
gos ajtónyílásban, mint a rombolás, a bosszúállás
szelleme. Tízéves volt, nem értette a köztük lefolyt
párbeszédet, de érezte, hogy halálos ellenségként álla-
nak szemben egymással, készen arra, hogy bármelyik
pillanatban egymásra rontsanak.

Az asszony és a férfi azt hitték, egyedül vannak.
A kisebb gyermekeket ugyanis — akik itt aludtak
körülöttük — nem igen zavarták ezek a késhegyig
menő, örökösen megújuló veszekedések. A nagyobbak
meg távolabb voltak. S ha nem lettek volna is. Egyi-
kük sem tartozott azok közé az előrelátó szülők közé,
akik az ilyenfajta ügyek elintézéséhez zárt ajtókat
tartanak szükségesnek, mert eszükbe sem jutott, hogy
ezek a nem gyermekfűlnek való veszekedések, a gyer-
mek későbbi egész életét megmérgezzhetik.

Most is, ahelyett, hogy elszégyelték volna magu-
kat, a férfi még pár komisz, csunya, durva szót kül-
dött az asszony után, az asszony meg haragosan rá-
támadt a gyermekre, fejét lenyomta a párnák közé és
szemére húzta a flaneltakarót.

— Aludj! — mondta haragosan — elég késő van
már,

Azután, mint aki mindent elintézett, velkőzéshez látott. Ledobta a falusi varrónő varrta vastag barhetruhát, a lapossarkú, magasszárú cügoscipőt, hátrázta két gyönyörű, fekete hajfonatát és a körülslingelt alsószoknyában belebújt az ágyba.

Egészen addig, amíg az ágy meg nem roppant súlya alatt, a gyermek nem merte felnyitni szemét. Mikor azonban az ágy roppanásából tudta, hogy anyja lefeküdt, lassan, vigyázva lehúzta kissé a paplant, fel emelte szempilláit és a selymes függönyök alól körülkémlelt a csendességben.

Vele szemben anyja ágya állott, kicsi asztalkával, amelyen petróleumlámpa világított. Anyja már olvastott akkor. Úgy, olyan nyugodtan, mintha órák óta feküdne, s mintha az előbbi gonosz, csunya veszekeedésben nem is lett volna része.

A gyermek szeme csodálkozóra tágult. Szíve még most is hangosan, riadtan vert s testében még most is ott reszketett az ijedtség, amit a földhöz vágott szék csattanása okozott.

— Ó... — susogta megorzongva — milyen csunyák voltak az előbb. Úgy, dühödten egymás felé fordulva, mint Sajó és Tisza, mikor a birkacsonton összevesznek. Miért van ez így? Miért, hogy így ordítoznak és édesapa örökösen az asztalt döngeti.

És kicsiny gyermekagyában először született meg a gondolat, hogyha ez így van, vagy ennek így kell lenni minden papa és mama között, akkor ő nem megy férjhez soha. De azután elvetette ezt a gondolatot, mert eszébe jutott, hogy odaát az utca túlsó felén a boltos és felesége sohasem veszekszenek, sőt

hogy néha délutánonként szépen felöltözve, karonfogva sétálgatnak is.

— Ez bizonyosan azért van, — állapította meg csendesen — mert ők zsidók. S a zsidók úgylátszik sohasem veszekszenek.

S erről eszébe jutott az is, hogy míg a boltos felesége délutánonként szép csipkés, virágos pongyolában jár, addig az ő anyja mindig abban a ruhában marad, amit délelőtt a konyhában viselt, sőt sokszor még a széles konyhakötényt is magán felelji.

S ez a régen megállapított és régen megszokott tény most újra erős, nagy fájdalmat okozott neki. Szerette volna, ha anyja, mint a boltos felesége, szép virágos batisztruhákban járna és magassarkú félcipőt hordana. Úgy érezte, ezt kellene tennie, nemcsak azért, mert úriasszony, hanem azért is, mert ez illene a környezethez: a szépen parkírozott óriás udvarhoz, a nagy, sárga, magas földszintes, sok és szélesablakú házhoz, a boltíves, teremszerű szobákhoz, s mindenhez, ami ezekhez tartozik. Szóval uszályos, habos selyemruhák. De anyja nem ért ehhez. Nem szereti a szép dolgokat. Csak a meszelést szereti, a súrolást, meg a nagytakarítást és a csirkéket, meg libákat és éppen olyan útálatos fehérbabos karton, meg kockás barhetruhákat visel, mint apja cselédasszonyai.

Magában ugyanis, ha ilyenfajta diskurzusokat folytatott, — és sokszor folytatott, — a négyezer holdas káptalani birtokot, amelyen apja jószágfelügyelő volt, sohasem idegen birtoknak, hanem mindig sajátjuknak tekintette. Beleélte magát, hogy a nagy, nap-sütötte rónaság akácfás, poros útjaival, az óriási ga-

Bonaíáblák, a Rába két erdő közé szorított széles ezüstszalagja, a sok fehér, álmoszemű ökör, az ezrekre menő birkanyáj, a sárga homokfutók, a kis fekete jukkerkocsi, a nagy üveges landauer, a régi sárga ház, a sok különböző nevű szobával, az óriási kert, amelyet egy óra alatt lehetett csak beszaladni, mind-mind az apja tulajdona, aki előtt a béresek olyan alázatosan veszik le a kalapjukat, mint a mesékben az alattvalók a királyok előtt.

Határtalanul szerette ezt a hitet, mert szerette a nagy, szép és színes dolgokat, amelyeknek ápolása, örökös formálása közben észre sem vette, hogy lassankint a valóságtól teljesen elvonatkoztatott álomvilágot él. Álomvilágot, amelyben ő a királykisasszony, s amelyben apródok és lovagok lesik kívánságait.

Itt volt most is. Itt adta ki habos uszályát felémelve udvarmesterének a parancsokat, amikor anyja hirtelen megfordult az ágyban és eloltotta a lámpát.

Erre a hirtelen zajra megrezsent, visszajött álomországából és újra a rendes, mindennapi szürke életet látta. Az előbbi veszekedést, az apja reszkető orrcimpáit, dühtől lobogó szemét, összeszorított ökleit és anyja riadt menekülését, meg védelemkeresését a szekrény mellett. Azután látta a repülő tölgyfadarabokat és anyja igaztalan, nyers bánásmódját, amiért akaratlan tanúja volt a veszekedésnek.

És szemét előntötte a könny. Szíve tele volt nagy, halálos keserőséggel, mert most is, mint már annyiszor, érezte, hogy anyja nem szereti őt. Nem szeretheti, mert ha igen, nem küldte volna ki délután a

főrrőságra, hogy nézze meg a kis pulykákat, amikor megmondta, hogy olyan nagyon szédül a feje. S jó, ha kiküldte is. Ő a nagyobb, neki kell inkább mindennel törődni, mint Lilinek, aki igaz, sohasem szédül és arca majdnem kicsattan a pirosságtól, de aki ügyetlen s azt mondja, ki nem állhatja a baromfiakat. De később, amikor bement, igazán nem kellett volna zavarniok többé. Hiszen Lili pihent addig s ő is meg tud teríteni és ő is le tudja hívni a fiúkat az uzsonnához. De nem. Azt is neki kellett. Végig kellett mennie a napsütéstől égő udvaron, ahol mezítelen lábai alatt úgy égett a kavics, mint a parázs és meg kellett keresnie a felső házban heverésző fiúkat. S még azután sem volt nyugta. Egyszer az egyik, másszor a másik kívánt valamit s mert anyja szerint ő a házikisaszony, minduntalan fel kellett ugrálnia, hogy kiszolgálja őket. Pedig akkor már tüzes fogók szorították a fejét és a kávéscsészék mind fordítva állottak előtte az asztalon.

Mikor idáig ért az emlékezésben, a könny kibuggyant a pillája alól. Mert bár majdnem napról-napra volt ilyenféle tortúrákban része, talán egyik sem fájt olyan égetően, mint ez a mai. Nemcsak azért, mert borzasztóan gyengének és betegnek érezte magát, hanem azért is, mert délelőtt hallotta, amikor az orvos azt mondta édesanyjának: nagyon vigyázzanak rá, mert erősen vérszegény, gyenge és hajlamos a tüdőbajra. Hogy sok tejet igyék, sokat pihenjen és vajjal, meg könnyű, édes tésztákkal, főzelékkel, gyümölcszel táplálkozzék. És így vigyáznak rá... Így, hogy kizavarják a délutáni forró napsütésbe, amitől most

éjfél után, amikor a többiek már régen alusznak, még mindig álmatlanul virraszt, mert a halántéka lüktel és szíve úgy kalapál, mintha láza lenne.

— Ó, csak vége volna már a nyárnak és lehetnék vissza a nagymamához, — gondolta olyan erős vágyódással, hogy szinte megroppant a teste belé. S már ott is volt a hűvös, az itthonihoz képest kicsi, de jószagú és örökké csendes városi lakásban, ahol nagyanyja, a hatvan körüli, szürkülő hajú, karesú, finom, édeshangú és édesmosolyú asszony hajolt az ágya fölé. — Nagymama nagyon szép és mindig illatos. Pedig nagymama is dolgozik. Főz, bevásárol, takarít, vasal, s mégis mindig úgy van öltözve, mint aki semmit sem tesz. Ha megnövök, — és csöppnyi szíve megdobbant vékony bordái alatt — én is olyan, éppen olyan akarok lenni, mint nagymama.

S már selymeket válogatott, cipőket, kalapokat próbált, szép, nagy, síma hullámokba rendezte haját, illatszert szórt magára, jószagú kenőcsökkel babrált éppen úgy, éppen olyan mozdulatokkal, mint ahogy nagyanyja tette mindig. S mert ezek a dolgok megnyugtatták és kielégítették, hamarosan édes, mély álomba merült.

Zarif.

Déry Dániel rosszkedvűen ébredt. Szájában még ott lappangott a tegnapi este veszekedés keserősége, amelyet nem tudott eloszlatni sem a szüzdohánnyal

Időtöltő csibuk, sem Zarif könnyű, nyugodt trappjának szemlélése.

Pedig ez a kettő máskor mindig jókedvre hangolta. Két-három erős szippantás után mindig elfelejtette az előző napi veszekedést és ha utána még elgyönyörödött az aransyárga arabs mén játékos kacérságában, egészen jókedvűen ült a homokfutóra, hogy körüljárja a gazdaságot.

Vérében volt a ló meg a föld szeretője. Apja még a saját uta volt, ő azonban már szopósgyerek korában, a Bach-korszak idején, koldusbotra jutott s így, mint annyi másnak, neki sem volt más választása, mint diplomája megszerzése után beszegődni a nagy káptalani uradalomba, mint ahogy gúnyos keserűséggel mondani szokta — elsőbéresnek. A kissé könnyelmű dzsentrit, a gavallér urat azonban oda is magával vitte, mert bár nagy jövedelmén kívül nem volt semmije, szemrebbenés nélkül utasította vissza a legmagasabb összegeket is, amelyeket messze vidékről oda-sereglett lószakértők az aransyínű Zarifért ajánlottak neki.

— Zarif nem eladó, — mondta ilyenkor — mert érezte, hogy élete sok színt és szépséget veszítene a gyönyörű állat elvesztésével. Pedig semmire sem használta. Soha nyereg vagy szerszám nem volt rajta s hírből sem ismerte a kötőféket. Egyedül élt tágas, világos istállójában és ha jókedve úgy hozta, egész nap heverészett vagy nyargalászott a külön vashevederrel lezárt ajtók mögött. Naponta kétszer, reggel és este ment levegőre, ilyenkor Jancsi, a parádés kocsi

egy óráig trappoltatta az istállók előtt elterülő támas udvaron.

A trapp után, mikor Jancsi egyetlen pördítéssel nyelére csavarta az ostort, Zarif leállt, megfordult és könnyű, kacér, táncos léptekkel gazdájához ment, aki egyik kezében csibukkal, másikban pár darab kockacukorral várakozott.

Mikor a cukor utolsóig elfogyott s a nedves, mozgékony száj a legkisebb morzsát is lenyalta a nagy, barna férfikézről, Déry Dániel büszke gyönyörűséggel veregette és simogatta meg a ló nyakát. Majdnem úgy és olyan mozdulattal, mintha asszonynyakat simogatna.

A lónak ilyenkor felvillant a szeme és kéjes lustassággal nyujtotta szép fejét és karcos, ideges nyakát a simogató kéz alá. Megértették egymást. A ló, meg az ember. Mindkettő kiteljesült, gyönyörű példánya fajtájának. Déry Dániel hatalmas, vállas férfi volt. Haja és szakála sűrű, bronzos szőke, szeme nefelejtszínű és ha mosolygott, az ég derűje ragyogott arcvonásain. De ritkán mosolygott. Ha nem járt a gazdaságban, az istállókban vagy a magtárakban, órákig, félnapokig ült egyedül könyvek, folyóiratok, ujságok között az irodájában, vagy az udvar közepén álló gömbölyű, üvegoldalú lugasban, szívta a pipáit, csibukjait és nézte a bodrosodó, sűrű, szürke füstöt, amely bárhol, bármilyen időben is ült le, az első pillanatban felgomolygott körülötte.

Ezeknek, meg a magába süppedt, főként komor gondolatok között eltöltött óráknak a nyoma mélyen bevésődött arcvonásaiba s főként tiszta, gyermekes,

állászóan két pillanításába. Ha valaki észrevétlenül megfigyelte, ködöt, borongást látott tekintetében s ez az egyetlen dolog volt az, ami szálegyenes, ragyogó egészségű lényében érthetetlennek hatott.

Pedig nem volt érthetetlen. Ha a sors véletlenül olyan asszonyt juttat neki, aki simulékony és aki okos asszonyi diplomáciával, alkalmazkodással, megértéssel áll mellette, aki hangosságára nem még hangosabb hangossággal felel, nemcsak kis hibáiról szoktathatta volna le, hanem, lehet, kezesbárányként vezethette volna.

Hét gyermekük született. Négy fiú és három leány, akik közül talán az első kettő kivételével mind-egyik a véletlennek köszönhette életét. Mert hogy nem kívánták, nem akarták őket, az bizonyos. De azért jöttek. Gyorsan, egymás után a mérges, miazmás levegőben, amelyben vagy a fegyverszünet visszafojtott indulata, vagy a már kitört harc puszkaporos indulata reszketett.

Ez az állapot volt az oka, hogy Déry Dániel, mikor legidősebb fia, Imre — anyja bálványa — le-maturált, ellentmondást nem tűrő hangon adta ki a rendeletet:

— Írd meg a folyamodványt. Szerzetes leszel.

Tovább azután nem foglalkozott a dologgal. Nemcsak azért, mert eszébe se jutott, hogy fia esetleg más véleményen lehet, hanem azért sem, mert az sem számított volna, ha más véleményen van.

Imre nem tiltakozott a kívánság ellen. Minden mértéken felül kényelemszerető volt, minden munkát lenézett és a szabadságnál milliószor többre becsülte

a lekötött gondfalanságot. S mert az apja által kijelölt pályán volt meg a legtöbb lehetősége a gondtalan életre és mert meg volt győződve róla, hogy a fehér reverenda nagyszerűen áll majd neki, ellenkezés nélkül megírta a folyamodványt és ment el noviciusnak.

A második fiú: István, szintén apai parancsra lett szerzetes. Elmélázásra hajló, szorgalmas, zeneimádó és természetkedvelő fiú volt, rajongott Flammarionért és az volt az álma, hogy egyszer, valamikor szépen felszerelt csillagvizsgálója legyen.

István sem tiltakozott a szerzetesség ellen. Folyton előtte lebegett az obszervatórium és a reverendát nem tartotta túlságos árnak álma teljesüléseért.

A harmadik: Bálint, hatalmas, Toldi Miklóstra emlékeztető fiú volt. A vakációkat lelkiismeretesen megosztotta a súlyzó, a birkózás, a faragás és a festés között s egyetlen kicsi, de borotvaéles zsebkéssel csodálatosan szép dolgokat készített az öreg juhásztól szerzett és forró vízben kiegyenesített kosszarvából.

Ezt a fiút világi papnak szánta Déry Dániel, de később megváltoztatta tervét. Lehet azért, mert nehézkes járása miatt amúgy sem vették volna fel, de lehet az is, felismerte benne a művészt. A faragást ugyanis idővel egészen háttérbe szorította a festés nála. Lassankint egészen magába vonult, nem törődött senkivel, semmivel, s étlen-szomjan festett félnapokon át.

A három fiú után két lány következett. Az idősebbik, Mária, vékony, halovány, korán felnyúlt beteges kis penészvirág, minden előjele nélkül annak, hogy szép is lehessen valamikor. Egészen csöpp korá-

től kezdve minden házimunka érdekelte s boldogan dolgozott versenyt anyjával és a cselédekkel.

A második: Lili, alig másfél évvel volt fiatalabb nővérénél. Gömbölyű, helyes, korán fejlett, tisztaarcú lányka, hiú, kényelemszerető és legidősebb bátyja példájára irtózott minden munkától.

A hatodik gyermek: Sanyi volt s a hetedik: egy Murillo angyalkára emlékeztető csöppnyi lány: Annuska.

Mikor ez a kislány világrajött, Déry Dánielné negyven éves volt. Még mindig nagyon szép, de nagyon elhanyagolt. Egyetlen percet sem fordított külsejére, de mert érezte, hogy örökös, babos karton és barchet ruháiban mégsem mutatkozhat idegenek előtt, teljesen beszüntette a házban nagyszámban megforduló vendégekkel az érintkezést.

A hajdankori gróf Nádasdy kastélyban az asztalfőn ebben az időben már sohasem a háziasszony ült, hanem mindig a rangban legidősebb vendég és az összekoccanó poharak örökösen egyforma zörejét sohasem tette vidámabbá egy-egy kedvesen csengő asszonyi kacaj.

Ilyenformán lassanként két teljesen külön háztartás fejlődött ki egy és ugyanazon fedél alatt. Eleinte csak azokon a napokon terítettek külön, amelyeken vendégek voltak, később azonban ez a szokás mindennapivá lett.

Érthető hát, hogy Déry Dániel lassan-lassan egészen elfordult a családjától és sokkal többre tartotta az aranyszínű Zarifot, mint a feleségét és gyermekeit.

Most is a ló aranyszínű, ideges, vékony nyakát

símogatta, s arra gondolt, hogy kell valami, aminek örüljön az ember, amit szeressen, mert másként nem lehet bírni és cipelni a szörnyű bugyrot, amit... életnek neveznek.

Poncósavirág.

— Holnap nagymosás lesz! — adta ki egy szép őszi napon Déry Dánielné a rendeletet.

Máriának nem kellett egyéb parancs. Szó nélkül leakasztotta a mosókonyha kulcsát és elment, hogy a szennyesruhát kiválogassa.

Nyakig bent volt már a munkában, amikor Annuska lélekszakadva berontott hozzá és kacagó örömmel a nyakába esett.

— Manikám..., Manikám..., holnap a városba mész.

A fiatal lány felkapta fejét. Arcán boldog hitetlenség tükröződött.

— Miért? — kérdezte csodálkozva.

— Táncolni tanulsz, — felelte a kicsi.

Mária kezéből kihullott a törülőkendő és a hirtelen súlyossá vált fejét hozzátámasztotta az ajtó félfájához.

— Igaz ez? — susogta szinte kábuitan a boldogságtól. — Ez... hogy én... én holnap elmegyek és táncolni tanulok.

Az egész éjszakát ébren, álmodozva töltötte. Fantáziája kigyúlt és csodálatos, káprázatos mesevilágot

veffteff szemei elé. Elképzelte a tánctermet, a világos, csipkés ruhába öltözött lányokat, a frakkos tánctanárt és... a fiúkat, akik bizonyosan éppen úgy a terem közepén állanak majd, mint a regényekben szokás. És nézik a lányokat és válogatnak köztük és megjegyzéseket tesznek rájuk és gúnyosan elvonják a szájukat, ha egy-egy kevésbé csinosat vagy éppen csúnyát látnak.

Elsírta magát. Tudta, hogy nem szép, hiszen Lili elégszer értésére adta. Legutóbb, még a vakáció utolsó napján is, amikor édesanyjuk bekiáltott a szobájukba, hogy valamelyik hozzon be zöldpetrezselymet a kertből. Lili akkor gömbölyű vállait megvonva, határtalan lenézéssel mondta:

— Menj tel! Az én bőröm nem tűri a napot. Neked... meg úgyis mindegy.

Oh, milyen halálosan fáj ez a kegyetlen kijelentés. Utána napokig kérte Istent, hogy vagy engedje meghalni, vagy tegyen valami csodát a kedvéért, hogy ő is olyan szép legyen, mint Lili.

Ezek a dolgok jártak most eszébe, és már nem volt kedve a tánctanuláshoz. Úgy érezte, hogy a terem közepén a fiúk szája gúnymosolyra húzódik majd, ha az ő halovány, csúnya arcoeskáját nézik.

De mert tizenhárom éves volt, meg mert határtalanul vágyott valami változás, valami szép és új dolog után, mégis csak megvígasztalódott valahogy és reggel jókedvűen ült kocsira, hogy az állomásra menjen.

Mikor a majdnem négy óráig tartó vasutazás után a vicinális bedöcögött a nagy vidéki város állomására,

a világtól elzárt, évek óta egyformaságban élő gyermekek félszeg izgalmával adta át csomagjait bátyja inasának.

Imrét ugyanis a négy egyetemi év elvégzése után szintén oda helyezték tanárnak.

Máriának, mikor nagynénje mellett Imrét is megpillantotta, torkába futott a szíve, mert még mindig nem tudta levetkezni azt a kínos és szorongó érzést, amely kicsi gyerek korától fogva mindannyiszor hatalmába kerítette, valahányszor bátyja hideg, fekete-szemű, kissé ferdén összeszorított szájú, szép, gögös bálványarcába nézett. Ilyenkor mindig buta kis cselédnek érezte magát, mert szüntelen fülében csengett anyja hangja, aki szigorúan megparancsolta neki, hogy mindig friss kötényt kössön, valahányszor bátyját kiszolgálja.

Éppen ezért, most is ügyetlen, zavart mosollyal símfított végig szürke kosztümszoknyáján, nehogy valami gyűrődés legyen rajta.

Lili a nagynéni mellett pompázott halovány drapp szövetrohájában, amelynek cakkos zöldbársony galérját és apró plisszébe rakott alját félelmetesen szépségnek találta Mária. Természettől hullámos haja kacéran homlokába hullott és a ruha puha, vékony szövete egészen megmutatta korán fejlett, domború kis melleit.

Oh, azok a mellek régóta fájtak Máriának. Vala hogy ösztönösen, a tudata alatt érezte, hogy a szép mell a női szépség legnagyobb dísze és szinte visszatarthatatlan megvetéssel nézett végig majdnem teljesen lapos, fiús mellkasán.

Ótthon már terítve volt az asztal és nagybátyja is megérkezett. Szép, egészséges ember volt, örökké mosolygott és saját kis sápadt, hirtelenszőke leányával együtt két kis unokahugát is egyszerre szorította karjai közé.

Mária a sokat és komolyan gondolkozó gyermekek homályos ösztönével már ebéd alatt megérezte, hogy a család kedvence Lili és hogy mindenki az ő szeszélye szerint igazodik. Ezt akkor vette észre különösen, amikor estefelé öltözködéshez fogtak, hogy a tánciskolába menjenek. Egyetlen csinos ruhája lerakott, krémszínű szövetszoknya és rózsaszínű, csíkos delénblúz volt, amelyhez édesanyja a tánciskolára való tekintettel egy brüsszeli csipkegallért kölcsönzött.

A nagy álló tükör előtt éppen a csipkegallért tűzte blúza fölé, amikor beviharzott Lili és Lenke, nyomukban Linka nénivel.

Lili, amikor a csipkegallért meglátta, régi és örök szokásához híven megvonogatta vállát, száját még kisebbre húzta és hihetetlen lenézéssel jegyezte meg:

— Magadra tűzheted... ezt is... és a tetejébe még Brüsszelt is hozzá. Akkor sem fogsz mutatni. Te... penészvirág.

Azután, mintha ez a legtermészetesebb dolog volna, félretolta Máriát a tükör elől, szoknyáját fel emelte térde fölé és kacér táncmozdulatokat próbált.

Linka néni és Lenke mosolyogva nézték, Mária szemét meg elfutotta a harmat.

A két lány ezután kiment a fürdőszobába, Linka néni pedig törülközőt terített Mária vállára, hogy megfésülje.

Mikor a két súlyos, enyhén bronzos hajtekeres — ez apai örökség volt — lehullott a keskeny vállakra, jóakarató hanglejtéssel mondta:

— Szép hajad van, kislányom.

De mert Mária nem felelt, ránézett a tükörből visszarágyogó képmására és látta, hogy arcán akkor gördül le két nagy, csillogó könnyesepp.

— Ó, te kis butus, — mondta nevetve. — Csak nem veszed a szívedre, amit Lili mondott? Hiszen ő nem mondott rosszat, csak kicsit el van kaptatva. A fiúk mind törik magukat érte és telebeszélnek mindenféle csacsisággal a fejét. De nem rossz azért. Éppen tegnap mondta, hogy minden udvarlóját rádtestálja.

— De csak a kimustráltakat, nénikém — kacagott be a fürdőszobából Lili. — Jenőt nem... Jenőt magamnak tartom.

Mária, aki sohasem beszélt még fiúkkal bátyjain kívül, erre a rövid mondatra — Jenőt megtartom magamnak — valami csodálatos és villámgyors változáson ment át. Szemében felszáradt a könny és nagy, komoly fogadással fogadta meg, hogy azt az ismeretlen Jenőt, bármibe kerül is, elveszi Lilitől. Hogy hogyan, mi módon, arról fogalma sem volt, azt azonban tudta, hogy feltétlenül meg kell tennie, hacsak azt nem akarja, hogy Lilivel szemben örökös hátrányban legyen.

Mikor felállt, vékony, karcsú kis testét kinyújtóztatta a tükör előtt, haját hátrarázta és belecsípett arcába, hogy élénkebbé, színesebbé tegye. És tényleg... Hogy az elhatározás, az izgalom, a ruha, vagy az új

frizura tette-e, nem tudta eldönteni, de szédülő örömmel állapította meg, hogy ez a magas, álmodozó szemű, finomarcú kislány, aki a csillogó tükörüvegről szembenéz vele, nagyon csinos és nagyon jó hangomást kelt.

Jenő.

A tánckurzus még alig két hete tartott s mégis egészen új lényt formált Máriából.

Lassankint levetkezte a magárahagyottság és önbizalmatlanság nyomasztó terhét és éppen olyan kacagó, jókedvű, gondtalan kislány lett, mint a többi. Lelkében mindjobban ködbe merült az otthon képe. Hångosszavú anyjának örökös perpatvarkodásai, a boltíves, kissé félelmetes szobák, és apjának hatalmas, vöröses szőke feje. Még kicsi hűgárol is kezdett megfélekedezni, aki pedig határtalanul drága volt neki és akihez szeretetért reszkető lelkének minden melegével ragaszkodott.

Olyan volt, mint a rabságból szabadult madár. Kábultan, szédülő fejjel keringett a napsütésben, de boldog volt és élvezte diadalát. Azt, amelynél nagyobb, szebb, boldogítóbb — úgy érezte — egész életén keresztül sem érheti már. Jenő, Lili Jenője, akit pedig Lili meg akart tartani önmagának, és aki az ő érkezéséig senki mással nem foglalkozott, most neki vett virágokat, az ő legvezőjét szorította lopva ajkaihoz és az egész hosszú táncdélutánok alatt villogó szemek-

kel űzött el a közeléblől minden más fiút, aki feléje merészkedett.

S ez olyan jó volt és olyan szép... Olyan szép, hogy alig lehetett elviselni már. Nem is tudta, hogy jött, csak jött... Úgy, magától... Hogy a magas, szélesvállú fiú megállott előtte, összeütötte sarkát és táncra kérte. Mindjárt a legelső napon. Ő megijedt és szerette volna azt mondani, hogy még nem tud, hogy csak ma van itt legelőször és hogy tanulnia kell, de nem volt ideje rá. A szélesvállú fiú mosolygott, átkarolta és vitte a többiek, táncolók közé. Akkor még nem tudta, hogy ki, de később, mikor Lili eltáncolt mellettük és gúnyos, csípkelődő szóval rájuk kiáltott, megértett mindent.

Azon az éjszakán egyetlen szemhúnyást sem aludt. Nemcsak, mert Lili bántó megjegyzései nagyon felizgatták, hanem mert szüntelen fülébe csengett a fiú halk, simogató búcsúzkodása.

— Isten vele, kis mimóza. A viszontlátásig. — Azután gyengéden megszorította kezét és lágyan, melegen ráhullatta ajkait.

Ez a kézcsók új irányt adott az életének. Látta, hogy — Valaki — lett, hogy van, aki gondol rá és boldog türelmetlenséggel várja a holnap estét, amikor újra találkozhatnak. S ettől az új felfedezéstől, ettől az új csodától, saját nélkülözhetetlenségének, saját értékének tudatától kiragyogott. Kinyílt a lelke és sápadt, halovány arcocskáját csodálatos belső öröm fénylett. A szürke, semmitmondó penészvirág eltűnt és hamvaiból kibontakozott egy csillogószemű, mosolygósájú fiatal lány.

A táncórák pedig folytak tovább. Lili eleinte tréfának minősítette Jenő elfordulását, mert neveltséges is volna, ha valaki — vele szemben — előnyt akarna adni Máriának. Lassanként azonban, mert a dolog változatlan maradt, be kellett látnia, hogy az elfordulás végleges.

Az egyik táncórán azonban nem bírta tovább. Faképnél hagyta táncosát és odament a Máriára várakozó fiúhoz.

— Maga úgylátszik végérvényesen beléháborodott a kis penészvirágba — mondta határtalan lenézéssel.

A tizennyolc éves, komoly, szinte férfiszámba menő nagy fiú nyílt, őszinte tekintettel a lány szeme közé nézett:

— Nem tudom biztosan, kit illet a penészvirág jelző, de ha már virágról van szó, őszintén bevallom, bármilyen virágnak előnyt adok a napraforgó felett.

S mert Máriát éppen abban a pillanatban hozta vissza táncosa, magához ölelte és elvegyült vele a táncolók közé.

Bűcsű.

A tánckurzus végetért. A koszorúcskán, amely szinte bállá nőtte ki magát, Mária egész virágerdő között pihent. Jenő nyalábszám hordta neki a virágot és boldog férfiaság tükröződött arcán, amikor a többi fiú csodáló, hódoló pillantással Máriára nézett.

A fiatal lány bűbájosan édes volt. Ragyogóan,

mosolyogva ült virágai között, és dús hajjal borított finom kis arca szinte sugárzott a boldogságtól.

Nem látta Lilit, aki nyolc fiútól körülveve egy távolabbi kilencedikre figyelt, sem Lenkét, aki frigy és mérges pillantásokat küldött felé. Csak mosolygott és a terem muzsikáján keresztül a szíve muzsikájára figyelt.

Később, amikor táncolni mentek s a fiú erős, izmos karja átfogta derekát, egy pillanatra vagy egy pillanat ezredrészére ráhajtotta vállára fejét és csendesen, egyszerűen mondta:

— Ma ... elbúcsúzunk, Jenő.

A fiú kiesett a taktusból és megállt.

— Elbúcsúzunk? — És olyan színtelen, tompa lett a hangja, hogy a lány megremegett belé. — Miért?

— Mert holnap hazautazom.

Ettől a pillanattól kezdve egyikük sem beszélt. Úgy érezték, mintha valami nagy veszedelem lebegne a fejük felett, vagy mintha hirtelen nehéz súly zuhant volna rájuk.

Nem tudtak többé táncolni sem. Testük kiesett a taktusból, lépésük akadozó, ritmustalan lett s ereikben nem a közelség boldogsága égett, hanem a holnapi válás gondolata fájt.

Mikor a terem végére értek, a babérfák és pálmák alá, oda, ahol kevesebb volt a táncos, s ahol nem hallhatták beszélgetésüket, a fiú szíve nem bírta tovább.

— Mária ... Szeret?

A lány teste remegett a fiú karjai között.

— Szeretem... — mondta akadozón és mély kék szemében megcsillant a lélek,

Másnap, mielőtt a vonat az állomásról kirobogott, Imre végigfutott az egész kocsisoron, hogy meggyőződjék róla, vajjon Jenő nem bújt-e meg valahol s nem akarja-e köszönteni, vagy különösen elkísérni Máriát, mert ebbe semmi körülmények között sem egyezett volna bele.

Ez a bele nem egyezés azonban nem a fivér természetes és dicséretes féltése volt kis húgával szemben, hanem az önző, elkényeztetett férfinak, a személyén és érdeklődési körén túleső dolgok teljes elítélése.

Máriának fogalma sem volt róla, miért nyargal végig a kocsisoron és mikor újra visszatért hozzá, megkérdezte:

— Miért járkálsz annyit?

— Tudni akarom, nem lesz-e valami hivatlan és felesleges utitársad, — mondta szigorúan.

A fiatal lány nem értette a válasz élet. Nyugodtan nézett bátyja szeme közé és tiszta tekintettel viszonozta kérdő pillantását.

A kalauz sípolt.

Egy fagyos csók — vigyázz! szóba ne áll senkivel — és a vicinális lassan kidöcögött az állomásról.

A külváros apró, földbesüppedt házikói, égbenyúló gyárkémenyei egyenkint maradoztak el a vonat mellett és Mária szeme pár perc múlva már a vörösbe játszó őszcsókoltá mezőt símogatta. Nézte a fákat,

bokrokat, de nem sokat látott belőlük, mert gondolata még mindig a tegnap esténél időzött. Az utolsó kézcsóknál, az utolsó összenézésnél.

— Nagyon... nagyon szeretem, — susogta befelé és feldobogott a szíve.

Észre sem vette, hogy az ajtó kinyílik és hogy valaki lassan leül a szemben levő bársonypamlagra. Csak amikor elfordult az ablaktól, hagyta el hirtelen, boldog sikoltás az ajkát.

— Jenő!!! — és azt hitte, hogy álmodik.

A fiú megfogta a vékony, hideg kis kezét és rászorította a szájára.

Soká ültek így... A lány nézte a fiú sűrű, fekete hajjal borított fejét és szabadon maradt jobbkezevel szerette volna megsímogatni. A fiú meg szívtá a lány kezéből áradó friss, fiatal illatot és arra gondolt, hogy fel kellene kelnie, magához kellene ölelnie és forrón, erősen, férfiasan meg kellene csókolnia a száját.

De mindegyik mozdulatlan maradt. Várt... Várta, hogy mit fog csinálni — a másik.

A fiú reszketve figyelte a lány érverését és arra gondolt, hogyha keze végigsímit a haján, nem vár többé, hanem magához ragadja és csókolja, amíg össze nem roskad. Fialat, erős testében száguldott a vér, tudta, hogy mit kellene tennie és agya lázba borult a csóknak a gondolatára is, de nem tudta, hogyan kezdjen hozzá. Igaz, csókolózott már eleget, de azok a csókolózások a sötét, téli estéken, széles kapualjakban, holdas vízparton, valahogy súlytalanok, komolytalanok voltak s ott szerzett tapasztalatait

nem akarta ezen a sápadtarcú, reszketőszájú kislányon értékesíteni.

Hiszen ez olyan más volt, mint a többi. Azok, akiknek elég volt egy őrizetlen pillanat, hogy karjait a nyaka köré fonják s hogy szájukat erősen, forrón rátapasszák a szájára. Ez... ez meg ül itt, keze forrón lüktet a tenyerében, szeme lázasan lobog, de nem mer megmozdulni, mert a félelem s az önmaga előtti szégyenkezés visszatartja.

A lány ezalatt sápadt arccal hallgatta a szíve dobogását és a fiú első, kezdeményező mozdulatáért imádkozott. Szerette a fiút, de ősi, ösztönös asszonytermészettel a férfitől várta az első lépést. Tudta, hogy az első lépés megtörténte után lefoszlik majd lelkéről a tartózkodás, hogy szégyenkezés nélkül, boldogan nyújtja feléje az arcát.

De nem történt semmi...

A lány ujjában bennmaradt a símogatás, a fiú ajkán megdermedt a csók.

Három órával később azonban, amikor a vonat megérkezett az állomásra s a lány kétségbeesett, reszkető zokogással húzódott a családi kocsi párnái közé, halálos bizonyosan érezte, hogy olyan kincsét dobta el életének, amit nem fog többé megtalálni soha.

A fiú meg, amikor a szomszéd állomásról újra visszafordult vele a vonat a város felé, egy darabig merev mozdulatlansággal nézte a lány üresen maradt helyét, aztán összeszorított öklével a halántékára vágott.

— Gyáva barom...! — mondta határtalan megvetéssel.

A nyár.

Az ősz a télbe, tél a tavaszba, tavasz a nyárba fordult és Mária még mindig reszkető türelmetlenséggel várta a posta érkezését. Várta a levelezőlapokat, amelyeken az írásra szánt helyen legtöbbször csak sablónos, rövid üdvözet, vagy kézcsoók állott, de amelyeken az öt darab egyfilléres bélyeg alatt apró, sűrű sorokban száz és száz drága, forró szerelmes szó reszketett.

Mindennap megmutatta a lapokat édesanyjának, csak amikor az fagyos nemtörődomséggel visszaadta neki, sietett be a szobájába és áztatta le róluk a bélyegeket.

Ezek a bélyegek alá írt forró, szerelmes sorok melengették a lelkét s ezek tették elviselhetővé az otthona hideg, szeretet és megértés nélküli atmoszféráját. Apja és anyja között mostanában ugyan nem voltak szóbeli csaták, hangos veszekedések, de annál nagyobb volt a néma, fojtott megvetés, amellyel egymás mellett jártak s amellyel szünet nélkül lesték egymás cselekedeteit.

Ezen a távoli, ádáz gyűlöleten keresztül Mária lassankint mély bepillantást nyert szülei életébe. Lassanként rájött, hogy igazi, meleg megértés, igazi lelki harmónia sohasem volt közöttük, és homályosan, ködösen kezdett előtte kibontakozni a lelki együttérzés nélküli testi együttélés szörnyű lehetősége. Amikor ez a lehetőség első ízben öltött határozott formát benne, lelke legmélyéig megremegett. Mert bár nagyon kevés

volt az, amit a szerelemről tudott, — nem voltak bárátnői, akiktől tanulhatott volna — az ösztöne, a lelke kétségbeesetten tiltakozott az ember ilyenén ölelkezése ellen. Megaláználak, lealacsonyítónak érezte ezt s észre sem vette, hogy ezzel az ösztönös érzéssel tulajdonképpen bírálatot mond a két ember felett, akiknek életét köszönheti. S ha eddig messze volt tőlük, most még messzebbre került. Idegenként járt-kelt közöttük, idegenként végezte dolgát s a tágas otthonban kis húga, Annuska volt az egyetlen szilárd pont, amelybe lelkileg belekapaszkodhatott. Mindíg nagyon szerette a nála nyolc esztendővel fiatalabb, csodaszép gyermeket, ebben az időben azonban szinte imádásig fokozódott szeretete s napjainak azok voltak legboldogabb órái, amikor magához ölelve, határt nem ismerő türelemmel kötni, horgolni tanította.

Az egyik ilyen délutánon, amikor a kislány kövér, izzadt ujjacskái szinte ráragadtak már a kötöttükre, s a tük csökönyös makaességgel, mozdulatlanul állották az ostromot, Mária elmosolyodott a vesződő kislány láttán.

— Te kis csacsi, — mondta símogatón — hát húzd meg egy kicsit.

A kislány fölnézett rá. Kerek, rózsás arcoeskája ragyogott az igyekezettől s édes, csöppnyi szája selypítve mondta:

— Manikám... hiszen húzom, minden erőmből húzom.

Mária újra elmosolyodott és kivette a kislány kezéből a kötést. Ragadt az izzadtságtól. Megtörölte a tüket, azután lassan, majd mindíg gyorsabban és

gyorsabban, végül bősorkányos gyorsasággal kötni kezdett.

A kislány megbabonázottan nézte. Határtalanul bámulta nénjét s kis, hatesztendő s fejecskéjében az a tudat alakult ki, hogy Mária a legszebb, legjobb, legügyesebb teremtés a földön.

Mikor a kötés rendbejött s a kötőtűk szinte saját erejüktől hajtva bujkáltak a pamutszálak között, Mária újra átadta a kislánynak, azután felvette saját munkáját s folytatta a mesét ott, ahol az előbb abba hagyta.

Ezeken a mesedélutánokon minf szemlélő és hallgató fél, rendszeren Sanyi is résztvett, s mert a két gyermek szomjas lélekkel, szinte megbabonázottan itta a mesét, a fiatal lány szünet nélkül, egyik mesét a másikba öltve, mesélt és mesélt órákon át.

Gyermekkorának színes elképzései, a tündérpaloľák, hercegek, királykisasszonyok, hófehér fogatok mind hangot, életet kaptak ajkain s szinte tékozló gyönyörűséggel szórta a sok magányos, árva óra elrakott kincsét testvérei elé.

De mert rengeteget olvasott is s mert olvasni valóit a legnagyobb rendszertelenséggel és teljesen útmutatás nélkül válogatta össze, nemcsak saját elképzéseit, hanem az olvasott dolgok rövid, de színben mindig gazdagított tartalmát is elmondta nekik.

A két csepp gyerek így lassan megismerkedett Borembukk és Trajtzigvirzig két legendás fűzfadorongjával, gróf Monte Christo csodabarlangjával, Winnetou harci zsenijével, a negyvennyolcas szabadságharc minden Mária előtt ismert szomorúságával s

mindazokkal az alakokkal és könyvekkel, amelyek szabad óráit évek óta széppé és emlékezetessé tették.

Egy ilyen alkalommal, amikor éppen Bem apó egyik hőstettéről beszélt, megállott az ajtóban Déry Dániel.

A gyermekek észre sem vették. Fejük Mária ölében nyugodott, Mária pedig szinte önkívületben mesélt. Színes szavakkal, lázasan, meggyőzően. Szavai nyomán paripák dobaja, csatakiáltás, ágyúörgés, győzelem és diadalmámor éledt.

— Hol tanultad ezt? — kérdezte Déry Dániel olyan meleg hangon, hogy Máriának a csodálkozástól tágra nyílt a szeme.

— Olvastam... — mondta félőn.

Déry Dániel leült a gyerekek mellé.

— Hol?

— Bálint történelemkönyvében.

— De hiszen ott nem így van. Ott csak röviden, szárazon el van mondva a csata története. S te itt úgy mondtad el, mintha láttad volna.

— Láttam is... — mondta most már nekibátorodva a lány. — Mikor elolvastam, lehúnytam a szememet és úgy maradtam soká. S akkor... a lehúnyt szemem mögött megelevenedett minden. A tizenöt esztendő, vértelen arcú kis zászlótartó, a lobogóhajú Petőfi Sándor, a fiatal, gyerekarcú vörössipkások, a nagyszakállú Bem és az egész nagy csata, amely a mi győzelmünkkel és az osztrákok vereségével végződött.

A soha, semmi iránt nem érdeklődő férfi nem felelt egy darabig, csak nézte, hosszan nézte a kis-

lány csillogó, kigyúlt szemű arcát. Végre, amikor a két kicsi is kíváncsian melléje állott, megkérdezte:

— És mindig így látsz mindent, amit olvasol?

— Mindíg... Azt is, amit olvasok és azt is, amit hozzá gondolok.

A nagy, bronzos fej csendesen ingott a széles vállakon. A kék szemek lecsukódtak s a dús szakáll és bajusz közé rejtett száj alig hallhatóan súgta:

— Akkor csak olvass sokat és gondolkodjál sokat.

Azután lehajolt és életében először megcsókolta a kislány tömött, homlokba hulló, aranybarna haját.

Mikor kiment, Mária kábán utánameredt.

Olyan oldalról látta most apját, amilyennek elképzelni sem tudta eddig. Hiszen sohasem volt más, mint vagy minden iránt közönyös és nemtörődöm, vagy dühöngő és káromkodó. S most... — és újra végigélte az egész jelenetet — meghatódott volt és... megcsókolta a homlokát...

S valami meleg, a jó Isten tudja honnan, miből eredő szánsalom ébredt lelkében az apja iránt. Valahogy azon a pár utolsó szón keresztül megérezte, hogy apja is azért olvas éjszakákon át és azért gondolkodik olyan sokat, mert akkor nem foglalkozik való élete keserves mindennapiságával. Hogy akkor elfelejti az örökös békétlenkedést, a lapos, cügöscipők ritmus-talan, egyhangú kopogását, a barhet- és kartonruhák örök egyforma szabását és a soha be nem fejeződő nagytakarításokat. Megérezte, hogy éppúgy, mint ő, a színek közé menekül: a szürkeségbe, a változatos-ságba: az egyformaságba és a végtelenségbe: a föld-hözkötöttség elől.

Ezen az éjjelen nem sokat aludt és lélekben teljes szolidaritást vállalt az édesapjával.

Másnap hazajöttek a testvérei.

Menekülni!

A világot beeste a hó. Fehér és halott volt minden, ami azelőtt élt. Az ódon, sárga kastély s a hozzátartozó hosszú alacsony épületek úgy feküdtek a faluvégi templomtéren, mint az óriásgyermek ottfelejtett játékszerei. Az alkony már négy órakor beköszöntött és a petróleumlámpás fényénél végtelen estéken Máriának rengeteg alkalma volt a kézimunka melletti fõprenkedésre. Tizenöt éves volt. Papíron tizenöt, de nem látszott többnek tizenkettõnél, magas homloka mögött azonban egy szomorú, húsz éves leány gondolatai kergetõztek.

Ebben az esztendőben ismét szegényebb lett egy álommal, álmotlan, szürke életében és gazdagabb egy tapasztalattal, amelynek során megtanulta, hogy — az álombeli elszegényedés tapasztalatheli gazdagságot ad.

Ezt az álmot már tavasz óta dédelgette. Amikor megszületett, szürke volt és igénytelen, de mert színt, változást, új élményt, új embereket, tanulási lehetőséget ígért, a hosszú hónapokig való hordozásban úgy kifényesítette, hogy mire augusztus beköszöntött, már ragyogó volt és ragyogásával bearanyozta a hosszú napok örökegyforma szürkeségét.

A dolog akkor kezdődött, amikor a tavaszon levelet kapott egyetlen barátnőjétől, aki egy gráci intézetbe készült az őszön. A levélben Ella kicsit dicsekvően, de kedvesen és közvetlenül beszámolt a nagy ujságról. Arról, hogy Grácba megy, hogy nyelveket tanul, hogy beiratkozik a liceumba, mert nem akar férjhez menni s mert éppen azért, kell valaminek a kezében lennie, amiből megélhet majd.

Ezzel a levéllel kapcsolatban vetődött fel Máriában legelőször saját jövőjének gondolata. A férjhezmenés vagy kenyérkereset kérdésének gondolata. Szerette Jenőt. Szerette a fiatal, zárkózott lány lassan ébredező, félnék, tapogatózó ösztönével, aki nincs ugyan még tisztában semmivel, de aki gondolkozik, sőt talán túlsokat gondolkozik minden felett s akinek fejletlen gyermektéstét megremegteti már a szerelmeséről való gondolkozás.

Tudta, hogy Jenő gazdatisztnak készül s mert abban az esztendőben maturált, kiszámította, hogy a négy esztendőes gazdasági akadémián kívül még legalább hat-nyolc esztendőre van szüksége ahhoz, hogy házasodhasson. Ez összesen tíz-tizenkét esztendő. S addig... mindig itthon... Itthon a gondtalan, de szörnyen lélektelen környezetben, a háborúság, a veszekedés között, szeretetlenül, magárahagyottan. Nem. Nem lehet addig itthon maradni. Nem lehet, mert érzi, hogy a szürkeség befonja szívéét, hogy a szülei közötti állandó, néma, de ugrásrakész gyűlölség a lelkére nehezedik és a nemtörődés, semmibevevés besározza önértetét.

S különben is... Nem akar mindig itthon lenni

Nem akar csak harisnyát és rongyos fehérneműt javítani, nem akarja a falusi tanító szükös, örökké bizonytalan magyarázatait hallgatni, a folyton változó cselédekkel vesződni, üzeneteket hordani apja és anyja között s hallgatni, ahogy egyik a másikat okolja mindenért. Derűt, vidámságot akar maga körül, barát-nőket akar, tanulni, látni, hallani, fejlődni akar. S mert ezt itthon nem kaphatja meg, el akar menni hazulról.

Az lett volna a legegyszerűbb, ha őszintén, becsületesen elmondja kívánságát édesanyjának és kéri segítségét terve keresztülviteléhez. De tudta, hogy ezt így, ilyen könnyen, ilyen egyszerűen nem lehet. Várt hát. Egy alkalomra, amely segít neki vagy egy véletlenre, amely megoldja a csomót. S mert a türelem elég közeli ismerőse volt, közben, mintha semmi sem volna fontosabb, elpusztíthatatlan szorgalommal dolgozott, tanult, és Annuskát a kötés után bevezette a horgolás rejtelseibe.

Augusztus közepén azután megérkezett a segítség is. Apja testvéröccse, aki a családban a gazdag nagybácsiként szerepelt és aki minden esztendőben eljött egyszer, hogy meglátogassa bátyját. A nagybácsi nagyon ápolt, negyvenöt év körüli férfi volt, szabolcsmegyei nagybirtokos, aki úgy cipelte magával nála húsz évvel idősebb feleségét, mint valami nehéz, kellemetlen, letehetetlen terhet. A teher azért volt letehetetlen és kellemetlen, mert a gazdagság, a vagyon, a birtok az asszonyé volt s mert az asszony soha, egyetlen alkalmat sem mulasztott el ennek emlegetésére. Ide, a sógora házába is úgy vonult be mindíg,

mint egy koronázatlan fejedelemmő és mindenkitől legteljesebb hódolatot, legteljesebb megalázkodást követelt.

Gyermeük nem volt és az egész vidék úgy beszélt róluk, mint akik után a Déry-gyerekek örökölnek. S ők, legalább is látszólag, nem hazudták meg ezt. Sőt... Ennek a reménybeli örökségnek köteles foglалójaképpen megkövetelték a legjobb kiszolgálást, a legfinomabb ételeket, az udvarlást, tömjénezést, amellyel — kivéve a háziasszonyt — mindenki a legteljesebb mértékben adózott is nekik.

Ehhez a nagybácsihoz ment a tervével Mária. Elmondta, hogy egy barátnője Grácsa megy intézetbe, tovább tanul s a felsőleányiskola elvégzése után állást vállal, mert egyedül akarja megkeresni kenyerét s hogy ő is szívesen elmenne és szívesen tanulna tovább.

— Hogy egyedül keresd a kenyeredet? — kérdezte a nagybácsi mosolyogva.

— Ha kell, igen.

— Hát a férjhezmenés? Talán nem akarsz férjhez menni?

A kislány bóborosra gyulladt.

— Nem tudom. De ha férjhez megyek is, az még soká lesz s nem szeretnék addig idehaza maradni.

— Nem szeretnél? Miért?

— Szeretnék nyelveket tanulni, folytatni a zenét, amit nagymamánál kezdtem és főként olyasmit tanulni, hogy ha valami előre nem látható dolog történik az életemben, ne álljak tehetetlenül és készületlenül.

A nagybácsi újra mosolygott és megsímogatta a kislány haját.

— Igaz, a mi családukban még sohasem foglalkoztak az asszonyok mással, mint háztartással és gyerekneveléssel s igaz, hogy neked se lesz szükséged másra, mégis, ha akarod, beszélek édesapáddal ebben az értelemben. Ha el akarsz menni, én szívesen viselem a költségeket, azt azonban megjegyzem, nyelv- és zenetanulás miatt nem érdemes elmenned hazuról.

— Nem érdemes? Miért?

— Édesanyád beszél angolul, németül és franciául, tökéletesen zongorázik és kötelessége volna ezekre megtanítani benneteket is.

A kislány szomorúan elmosolyodott.

— Én már mondtam ezt édesmamának, de azt válaszolta, nincs ideje ilyesmire és felesleges is, mert ő sem veszi hasznát nyelv- és zenetudásának.

A nagybácsi lenézően legyintett és kinézett az ablakon.

Az udvar túlsó felén, a félhold alakú gyepszőnyeg mellett akkor haladt át Déryné. Szikár alakját, mint mindig, most is fehérbabos kartonruha fedte és a hátraacsúsztott, hasonló fejkendő mögött látni lehetett dús, erősen hullámos fekete haját. Kezében famelencét vitt, amelyben a pulykák ennivalója, az őszszevagdalt csalán és főtt kukoricakása állt.

— Ehhez a munkához — és jól ápolt szakállas fejével kimutatott az ablakon — tényleg nincs szükség angol és francia nyelvre. De mert más is van a világon s mert nem kell mindig és mindenkinek puly-

kákat etetni, mégsem volna szabad megengedni, hogy úgy nőjjetek fel, mint a paréj.

A kislány szeme könnybe merült s a könny elfeledtette vele előbbi óvatosságát és elhatározott tartózkodását.

— Lili nem úgy nő fel, Józsi bácsi. Lili már ötödik esztendeje van városon és jövőre is odamegy. Neki nem kell idehaza tanulnia, remegnie a vizsgákon, hogy hátha nem tud valamit s csak néha, lopva olvasgatnia, mint nekem.

Eddig állt, de most izgalmában leült nagybátyja mellé és öntudatlanul rátette kezére a kezét.

— Józsi bácsi nem tudhatja, hogy én mennyire háttérbe szorulok Lili mellett. Nekem csak egyetlen szép ruhám van, azt is a falusi varrónő varrta, Lili meg hármát kapott a városban. Én egész esztendőben a tanulás mellett végzem a házimunkákat is, s még sincs szabadidőm, még nyáron se. S ez — és szája remegni kezdett — nagyon fáj nekem. Igazán szívesen dolgozom, de mégis, nem volna szabad, hogy amikor én öt órakor felkelek kenyeret dagasztani, mert édesmama azt mondja, mindent tudni kell, Lili még nyolc órakor is alszik. Engem mindenki úgy vesz, mint az első cselédet a házban, mindenki tőlem kér mindent, mindenért engem tesznek felelőssé, neki meg mindenki a kedvét keresi. S mindezt azért, mert édesmama azt mondja, Lili nem házimunkára született, én meg nem vagyok másra való.

Talán még többet is mondott volna s talán életében most először jobban is félrehúzta volna a függönyt lelke elől, ha a zöld rácskerítés mögött meg

nem áll a könnyű homokfutó a két fánccoslábú pejjel s ha apjã, a lovak átizzadt nyakának megsímogatása után meg nem indul lassú, nyugodt lépteivel az udvar közepén álló kerek üvegszaletli felé.

Akkor még egyszer kérõn nagybátyjára nézett, megsókolta kezét és az ellenkezõ ajtón kiszaladt.

Esti beszélgetés.

Este, miközben az ágyakat bontogatta egyik vendégszobában, nagybátyja bement hozzá és megmondta, hogy beszélt nemcsak édesapjával, hanem édesanyjával is, hogy elmondott nekik külön-külön mindent, amit szükségesnek tartott és hiszi: sikerül a dolog.

Mária minden mértéken felül boldog volt. Színes, gyönyörû képek gyúltak ki benne s már látta magát Ellával és sok más hasonló korú lánnyal az intézetben. Látta a tantermet, a kézimunkatermet, a kertet, az árnyékos padokkal, a hálótermet, ahol olyan jó lesz majd összebújni egy-két jó barátnõvel s beszélgetni mindenrõl. Jenõrõl is, aki majd hosszú leveleket ír, — oda szabad, ott nem ellenõrzi senki — s akinek õ is hosszú levelekben válaszol.

S mert közben végzett az ágyazással s mert az egész napi munka után fáradt is volt, meg mert tovább akarta szõni az elutazással kapcsolatos álmait, átment a nagyebédlõbe és egyik pamlagra ült. Lábat maga alá szedte, behúzódott a sarokba a párnák közé,

Hogy régi, gyógyíthatatlan szokása szerint álmodozzon.

De nem nagyon jutott messze, mert miközben nézte a hold sápadt világosságában fürdő bútorokat, az üvegszekrény tompán csillogó ezüst- és porcellánkincseit, az óriási tálaló faragott oszlopai közül kifehérlő antik csészéket, a nagy, ovális asztal körül elhelyezett magastámlájú székeket s a szemközti falnál álló másik pamlagot, lassan lecsukódott a szeme.

Hogy meddig aludt, nem tudta. Halk beszédre ébredt és a felhők között bujkáló holdtól gyengén világított szobában két parázsló szivartüzet látott. Mikor az álom kiröppent szeméből s érzékei működni kezdtek, megismerte apja és nagybátyja hangját.

— Igazad van, Józsi — mondta apja. — Máriának el kellene mennie hazulról. Nemcsak azért, hogy tanuljon, hanem legfőképpen, hogy kikerüljön ebből az átkos környezetből. Tudod, én egyáltalán nem foglalkozom a gyerekekkel és néha napok múlnak el, amíg egyiket-másikat látom, de azt mégis észrevettem, hogy Mária nagyon megsínyli ezeket az állapotokat. Hogy el-elborul, elgondolkozik s a könyvekhez menekszik az élete elől. Ez mind igaz, az is igaz, hogy nincs társasága, hogy anyja túlságosan sokat kíván tőle s hogy mindenképpen előnyére válnék egy kis változatosság. Vedd azonban azt is, hogy a két kisebbet májdnem ő neveli, hogy Annus szinte csüng rajta s hogy Sanyi úgy jár utána, mint a csirke a kotlós után. A két kicsi belőle él, azok tőle tanulták megismerni a mesét s azok minden ügyükkel, bánatukkal, örömeikkel csak hozzá futnak. Mi lesz ezekkel, ha

Mária elmegy? Itt maradnak az anyjokkal, aki napról-napra keményebb, türelmetlenebb, nőietlenebb s aki elvakultságában nem veszi észre, hogy hozzám való alkalmazkodni nemakarásának, nyugtalan természetének és a soha véget nem érő házimunkáknak feláldozza a gyerekeit.

— Én beszélek vele erről, Daní.

— Te? — és Déry Dániel keserűen elnevette magát. — Beszélhetne azzal maga Jézus Krisztus is. Nem látja be, amit nem akar belátni s ha a fejébe vesz valamit, egy földrengés se tudja megváltoztatni.

— De hiszen szereti a gyerekeit.

— Szereti hát. A maga módja szerint. Azt hiszi, az a szeretet, ha fél éjszakákon át varr nekik, ha megfőzi kedvenc ételeiket és ha megkérdezi tőlük: imádkoztak-e? Mert ezt mind megteszi. Sőt többet is ennél. Ha betegek, kétségbeesik, ott ül az ágyuknál és virraszt felettük... De — és szerintem itt van a soha jóvá nem tehető hiba — belülről nem ismeri egyiket sem. Soha nem igyekezett beléjük látni, sohasem akarta őket megközelíteni, bensőleg magához édesgetni, mert nincs ideje, szíve, lelke, tehetsége hozzá, hogy törődjék a gondolataikkal, érzéseikkel, igazi lényükkel is.

— De hát miért nem szakít időt erre? Te akarod, hogy örökké dolgozzon és elhanyagolja önmagát, meg a gyerekei nevelését?

— Úgy ismersz, hogy én akarnám ezt? — hangzott a kérdés nagyon komolyan. — Hát számít itt, ebben a háztartásban valami? Eggyel, vagy kettővel több cseléd, itt, ahol mindent kiad a kert, a magtár,

az udvar? Hát nem mindegy, hogy tizenötven eszünk vagy még többen? Dehogynem. Tudja ezt ő is. De dacból dolgozik. Azért, hogy bosszantson, hogy megmutassa, nincs ideje magával törődni, a gyerekeivel foglalkozni, hogy legyen jogcíme a türelmetlenkedésre és hogy bebizonyítsa a világnak: gazember vagyok, mert agyondolgoztatom a feleségemet. A múlt héten is akkor állt neki ablakot tisztítani, mikor apaállatvizsgálat volt és amikor tudta, hogy a ház előtt legalább húsz kocsi megy el, amelyről látják őt. S legutolján, mikor a dékán kint volt, abban a ruhában jött fel az ebédlőbe, amelyben főzött. Ha tudnád, hogy útalom ezeket a dolgokat. De mit csináljak? Káromkodjak? Ordítsak? Azt is únom már, mert az sem használ. Beletörődöm hát csendesesen mindenbe. Talán nem tart már addig, ameddig tartott.

— Lehet. De közben tönkremennek a gyerekek.

— A három nagy már kint van. Csak vakációkra jönnek haza. A kisebbek közül Lili szintén. S éppen a két legkisebbért szeretném itthon tartani Máriát.

— Nincs igazad. Mária majdnem nagylány, nem-sokára férjhez is mehet.

— Az más. Annak örülnék, mert szintén kint volna ebből a... No de addig legyen a kisebbek mellett.

— S maradjon műveletlen.

— Ne maradjon. Hozatok neki nevelőnőt, tanárnőt, attól is megtanulhatja azt, amire szüksége van.

— A te dolgod. Én elmondtam, amit szükségesnek tartottam.

Az egyik szék megcsikordult, az egyik szivar a hamutartóba hullt és Déry Dániel egyedül maradt.

Mária lélekzetviasszafojtva ült a helyén. Félt, reszketett, hogy a fiúk közül benyit valaki, hogy lámpát gyujt s hogy felfedezi őt. Félt még a gondolatától is, hogy mentegetőznie kell, hogy bizonyíthatnia kell itt-létének véletlenségét.

De nem jött be senki. Apja egyideig ott ült még a mély karosszékekben s nagy fejét két öklére hajtva gondolkozott. Azután felkelt s nyitva hagyva maga után a nagy szárnyasajtót, kiment.

A nyitvahagyott ajtón beömlött az előcsarnok fénye s széles, lilás sugárban megállt a fiatal lányt rejtő pamlag előtt.

Mária nézte egy darabig a fényt, letörölte arcáról az álmát gyászoló könnycseppeket, azután nehéz szívvel, de emelt fejjel megindult a fényen, a kivilágított előcsarnokon keresztül az alvó háznak kis, kertre néző leányszobája felé.

Inkey.

— Fűtless be és hozass rendbe egy vendégszobát, — szolt be egyik karácsonyutáni napon a nevelőnő szobájába Déry Dániel, ahol Mária, Sanyi és Annuska éppen német gyakorlatot írtak.

Este vacsoránál azután megtudta azt is, kinek a részére hozatta rendbe.

Oh, nem közvetlen apjától vagy anyjától, meri

egyikük sem tartotta volna fontosnak, hogy ezt megmondja neki, hanem csak úgy véletlenül, a vacsoraasztal leszedése közben.

A Déry háznál ugyanis az volt a szokás, hogy vacsora után Jancsi, a parádés-kocsis mindennap be ment a kisebbélőbe és átvette a másnapra szóló parancsokat. S miután átvette, lehúzta gazdája csizmáját, összeszedte az egész házban a piszkos cipőket, kiült a konyhába és kipucolta.

Igy történt ez aznap este is.

Mária éppen akkor kezdte összehajtogatni az abroszt, amikor Jancsi bejött és katonásan, de a hű cseléd bizalmas biztonságával megállt gazdája előtt.

— Parancs, tekintetes uram!

— Hatkor beszólsz, hogy milyen az idő — mondta Déry Dániel a csibukja mellől. — (Nyáron ez a beszólás mindig háromkor volt.) A szokott időben kimegyünk a gazdaságba, Vendel meg a pejeken el megy a kétórai vonathoz, Beledbe. A szegvári intéző úr jön. Gondod legyen rá, hogy odafönt a vendégszobában éjjel-nappal égjen a tűz, mert tudod, hogy a fehérség mindenről megfélekedzik.

S mert többet nem szólt, s mert az ujságot is kezébe vette, Jancsi tudta, hogy nincs több parancs és lehajolt, hogy lehúzza a nehéz bagariacsizmákat.

Igy tudta meg Mária, hogy a szegvári intéző lesz a vendég.

Meg is jött másnap.

Nagyon jólőtözött, szimpatikus, de igénytelen szőke fiatalember volt.

Déry Dániel mutatta be a leányának.

— Inkey Tibor — mondta — káptalani kiküldetésben pár hétig a vendégünk lesz.

Mikor Mária kezét nyújtott, Inkey huszártiszthez illő gyakorlottsággal csapta össze keskeny, lakkcipős lábait s olyan mélyen hajtotta meg magát, hogy a fiatal lánynak elfutotta arcát a vér a büszkeségtől.

Apja felszólítására azután leült a kisebbülő riacsöny pamlagára, szemben a fiatal intézővel és fejlett házikisasszonyi érzékkel megkérdezte, nem fázott-e meg az úton, meg van-e elégedve a szobájával és mit szokott reggelizni.

A férfi minden kérdésre mosolyogva válaszolt s utána megkérdezte Máriát, nem kísérné-e el holnap délelőtt lóháton az erdészházig.

— Nem tudok lovagolni — mondta egyszerűen a lány. — Legalább is nem úgy, hogy az lovaglásnak lenne nevezhető. Mert igaz, hogy csepp gyerekkoromtól kezdve minden lovat megültem s vágáltam is rajtuk csak úgy a szőrén eleget, de nem tanultam rendszeresen s így nem tudom, mit csinállok jól és mit rosszul.

— Majd megtanulja — mondta készségesen Inkey — mert azt hiszem, — hajtotta meg csak úgy ültében derekát a házigazda felé — hogy édesapjának nem lesz kifogása ellene, ha tanítom kicsit.

— Sőt... Örülök neki — mosolygott kék pillantásával Déry Dániel. — Pár év előtt még én is szenvedélyes lovas voltam, s az volnék ma is, ha nem sajnálnám a lovaimat kissé túlságosra gyarapodott testsúlyom cipelésétől.

— Hány kiló a felügyelő úr?

— Én biz' nem tudom, öcsém, — nyujtotta ki öles, de egyáltalán nem kövér természetét karosszékében a házigazda — csak azt tudom, hogy jócskán túl vagyok azon a súlyon, amellyel igazi lószertő ember a lovat megterheli.

— Milyen lovai vannak felügyelő úrnak?

— Lipicaik, arabsok és két félvér.

— Melyik fajtát szereti jobban kis Mária — fordult újra a lány felé.

— Én mindegyik fajtát egyformán szeretem, de mindegyikben szeretek egyet-egyét külön.

— No? — nézett várakozó szemmel lányára a jószágfelügyelő.

— A lipicaiakból Mirzát, az arabsokból Zarifot.

Déry Dánielnek felvillant az örömtől a szeme. Legszívesebben megölelte volna a lányát ezért a kijelentésért, de mert ezt részben magára erőszakolt elvei, másrészt a vendég miatt nem tehetette, megelégedett azzal, hogy megsímogatta a haját és csendesén, szeretetteljes hangon mondta:

— Ha annyira szereted, Mirza lesz a hátasod.

Mária tekintete apjára repült. Szemei elnyíltak a csodálkozástól, mert még álmában sem mert volna arra gondolni, hogy Mirzát egyszer így, ilyen korlátlanul a kezére adja. S mert ez megtörtént, kicsi örömhöz szokott szíve olyan hevesen kezdett kalapálni a boldogságtól, hogy majd szétvetette mellét. Egy pillanatig arra gondolt, megfogja apja két, télen is mindig bronzszínű, erős kezét, beletemeti arcát és a tenyerébe belecsókolja háláját és szeretetét. De azután megrettent ettől a példátlan gondolattól és belénevelt

szokás szerint hűvösen kezeicsókolt és egyszerűen mondta:

— Köszönöm, édespapa. Vigyázni fogok Mirzára.

— Ne Mirzára vigyázz, — nevetett kicsit csalódottan apja, mert melegebb köszönetet remélt — hanem magadra, mert Mirza szeszélyes és nem igen tűri a nyerget.

— Majd pár napig én lovagolom, — mondta Inkey — hogy megszokja kicsit.

És valóban ő lovagolta. Egy egész hétig. Úgyhogy mire a karcsú, hófehér, asszonyosan kiszámíthatatlan állat egy héttel később Mária alá került, olyan volt, mint a bárány. Nyugodt és biztos s nem kapkodta félre fejét, ha a havas, fehér utakon csilingelő parasztsánokkal találkozott, vagy ha az erdőben puskaropogást hallott.

Az egyik ilyen lovagláson, mikor a sok óra közelsége a fiatal lány lelkén már megtörte a jeget s mikor az a természet kényszere és magárahagyottsága következményeképpen léleekben észrevétlenül közelebb engedte már magához a férfit, mint talán számot adott róla, Inkey megkockáztatott egy kérdést.

— Mondja, kis Mária, szívesen van maga velem?

A lány halvány arca bíborba borult. Nemcsak, mert a kérdés váratlan volt, hanem mert a kérdés volt az első hangos megnyilatkozása annak, hogy ő Jenőtől — távolodott. — Feltétlenül távolodott, mert a férfi bizonyosan megérezte rajta, hogy várja a délelőtti lovaglások idejét, hiszen ebből a megérzésből meríthette csak a bátorságot a kérdés feltételére.

Még nem volt nő, de már nem volt gyermek sem. Innen, tele volt még valami ösztönös tartózkodással minden igazi felnőttel szemben, s onnan, sajátja volt már a nő kíváncsisága, érdeklődése minden iránt, ami a szerelemmel összefügg. Az a kíváncsiság és érdeklődés, amely minden nőben felébred, a neki nem tetsző férfi iránt is, ha észreveszi, hogy az érdeklődik iránta. S Máriának Inkey nem is volt közönyös. A kérdés elhangzásáig már nagyon sok órát töltött azzal, hogy figyelte magát, kereste szívében a hangokat, amelyek feleletek voltak a férfi szavaira s hogy nézte, mennyire tiltakozik a Jenő iránt érzett érzés ennek az új érzésnek térfoglalása ellen.

Ha pár évvel idősebb, vagy barátnők, fiúk között élt volna, bizonyosan tisztában van azzal, hogy egyik érzésnek felébredése s a másiknak megfakulása egészen természetes és egyáltalán nem problematikus. De fogalma sem volt arról, hogy a tizenöt éves lánynak minden előre elhatározott akarata ellenére is bele kell szeretnie abba a férfiba, aki foglalkozik vele, még akkor is, ha másnak ígérte szívét. Nem tudta, hogy a szerelem ebben a korban pusztán csak önmagáért van s hogy csak nagyon sok sikertelenség, csalódás, szenvedés árán jut el az ember addig, hogy a körülötte hullámzó emberóceánból ki tudja választani azt, aki-be nem a szerelemért, hanem önmagáért, vélt vagy tényleges értékeiért szerethet bele.

— Nos, nem akar felelni? — kérdezte a férfi egészen melléje léptetve.

A kislány az utat nézte. A nyflgyenes, napsugár-

ban szikrázó, hótól fehér utat, amelynek szélén a kopasz akácfákon varjúk üldögéltek.

— Mit feleljek? — bújt végre örök asszonyi törvény szerint kérdéssel a kérdés mögé.

— Azt, hogy szívesen van-e velem, vagy nincs — csökönkösködött a férfi.

— Miért akarja tudni ezt? — maradt meg a lány a kérdés mellett.

— Mert szeretném tudni, hogy az a levelezőlap, amit tegnap kapott s amelyről a bélyegeket leáztatta, komoly dolog-e, vagy csak játék.

A lány elfordította az útról fejét és pillanatig a férfira nézett.

— Nem tudom... — mondta azután csendesen. — Pár nap óta nem tudom bizonyosan...

— S szeretné tudni?

— Igen... — lehelte a lány. — Fáj és kínos bizonytalanságban lenni s nagyon szomorú azt írni valakinek, hogy szeretjük, mikor nem is igazán szeretjük talán.

— Ki az a fiú?

A lány, mintha ez magától értetődő volna, a legtermészetesebb nyíltsággal felelt.

— Gazdasági akadémiai hallgató.

— Szép fiú?

A lánynak kigyúlt a szeme.

— Nagyon szép. Magas, vállas, fekete.

A férfi arcát elfutotta az irígység. Belenyomta lovába a sarkantyúját s mikor az felágaskodott és vágatni akart, megszorította és visszafogta.

— Hol ismerkedett meg vele?

— A tánciskolában.

— Mikor?

— Tavalý.

— S azóta találkoztak?

— Nem, csak írunk egymásnak.

— Levelet is?

— Levelet csak én írhatok. Titokban. Ő nem, mert édesmama megnézi a postát.

— S maga sokszor ír?

— Minden héten.

— Megcsókolta?

A lány arca még bíborpirosabb lett. Nem felelt, csak csendesesen, alig észrevehetően megrázta fejét.

A férfi keze Mirza kantárja után nyúlt.

— Akkor nem is szereti... Sem ő magát, sem maga őt.

A lány döbbenetesen felnézett.

— Miért?

— Azért, — mondta a férfi és a két kantárt összefogta balkezében — mert a férfi, aki szeret, csókolni akar s mert a lány nem szerethet olyan férfit, aki nem akarja megcsókolni őt.

S mielőtt a lány felelhetett volna, jobb karjával hirtelen szorosan átkapta, áthúzta maga felé és vékony, remegő gyerekszájra rányomta az első férfi-csókot.

A legnagyobb zökkenő.

A félév, amely az első csóktól az esküvőig eltelt, rengeteg változást hozott Mária életébe. Nem éppen szemelláthatókat, inkább csak érezhetőket, sőt nem is mindenki által érezhetőket. Egy kívülről figyelő például semmi esetre se vette volna észre, hogy a fivérek hangja udvariasabb, kedvesebb lett menyasszonsorba kerülő nővérükkel, hogy most kérnek és nem parancsoznak, hogy Déry Dániel hasonlíthatatlanul jobban kimutatja iránta szeretetét, hogy órákszám elbeszélget vele s hogy Lili nem tartja többé magánál hátrábbvalónak.

Mert tulajdonképpen csak ezek voltak a változások. S mégis, ezek a semmiségek nagyon-nagyon boldoggá tették Máriát. Annyira, hogy sokszor már igazságtalansággal vádolta magát, mert azt hitte, ő látott előbb rosszul, vagy ő volt túlérzékeny, amikor minden, talán nem is hangos szót hangosnak vett és mérlegre rakott minden cselekedetet. Azt hitte, testvérei előbb is ilyen szeretetteljesek voltak iránta, csak ő volt túlságosan gyermek s nem értette meg a nála jó néhány esztendővel idősebb, majdnem kész férfiak szeretetét s az elkényeztetett Lili leereszkedésnek látszó, valójában azonban kissé felszínes lélekből fakadó sekélyesebb érzéseit.

Eközben azonban állandóan, s ha lehet, szinte fokozódó fájdalommal érezte, hogy anyja ugyanaz, aki volt. Kemény és érdes s egyetlen lépést sem tesz, hogy lelkileg közelebb kerüljön legidősebb leányához

akit pár hónap mulva elvisznek tőle, de aki valójában sohasem is volt az övé.

Pedig az érzéseknek, a változásoknak, az új életbe kerülés állandóan izgató tényének ebben a túltömött-ségében olyan szüksége lett volna édesanyjára, mint még soha. Szüksége lett volna kérdésekre, megbeszélésekre, tanácskérésekre, útmutatásokra, a lelkében támadó egyenetlenségek elsímitására, amelyekkel így, magárahagyottan, csak félig, vagy még úgy sem tudott boldogulni.

Hogy azonban ez a közelebbkerülés sohasem válik valóra, azzal egy, a legközelebbi multban lejtá-szódot s lelkét, érzéseit, gondolatvilágát nagyon súlyosan érintő esettel kapcsolatosan jött csak rá.

A női fizikum élettani törvényeivel, mint sok egyébbel is, egyáltalán nem volt tisztában. Fogalma sem volt a serdülő korról természetszerűleg beálló testi-lelki változások törvényszerűségéről s mert sem nem olvasott, sem nem beszélt, sem nem hallott ezekről a dolgokról soha, nem csoda, ha halálos rémülettel ébredt rá egy napon a szinte pokolbeli görcsökkel beköszöntő első gyengélkedésre... Egy darabig csak állt tehetetlenül, lelke legmélyéig megrendülten, ez előtt a teljesen váratlanul, ismeretlenül reárontott tény előtt és szenvedte összeszorított foggal a testét tépő kínokat, de mert a görcsök nem akartak megszűnni, a félelemtől és szégyentől megalázottan bement anyja szobájába és lesütött szemmel, szavakat keresgélve, mintha valami szörnyű bűntényről kellene beszámolnia, elmondta az esetet neki.

Déryné szó nélkül, kérdezés nélkül hallgatta a

zavart beszámolóf s amikor a kislány remegve elhallgatott, szokott szürke, gyengédtelen modorában adta meg a feleletet:

— Ez minden lánynál így szokott lenni . . . — és elfordult és tovább olvasta az Alkotmányból kivágott folytatásos regényt.

Mária, egy darabig minē az utcára tett gyermek állott még anyja előtt, azután megszegyenülten, lehajtott fejjel kiment.

Lassan, szinte roskadozva ment, mert bár nem tudta, de a tudata alatt megérezte, hogy most, ezzel a kíméletlen, lelketlen, semmit nem magyarázó, semmiről fel nem világosító részvétlen mondattal örökre megakadályozta anyja azt, hogy valaha, valamiféle kérdésben bizalommal, tanácsot, segítséget kérőn, váron meheszen hozzá.

S ezzel a tudattal, meg a változás következtében alaposan felborított lelkiegyensúlyával leroskadt a kislányszoba pamlagára és kétségbeesett, szinte hisztérikus zokogással sírni kezdett.

Amíg sírt, nem volt a lelkében semmi más érzés, csak a sírás szükségességének érzése. Mikor azonban a sírás megszűnt s ráébredt, hogy az ismeretlen veszedelemmel szemben most éppen olyan tehetetlenül áll, mint azelőtt, valami eddig teljesen ismeretlen haraggal vegyített megvetéssel fordult anyja felé.

Érezte, hogy anyja most nagyon-nagyon rosszat cselekedett s hogy ő ezt a rosszat elfelejteni, a lelkéből kitörölni nem tudja majd soha.

S ez az érzés a négy napig tartó gyengélkedési folyamat alatt csak fokozódott. Nemcsak, mert nem

tudta, mi lesz, hogy lesz, nem tudta, hogyan öltözzön, mit tegyen, mit ne tegyen, hanem mert százszorosra fokozott érzékenységében, lelkiállapotának állandó hullámlásában még súlyosabban érezte magáragyottságát.

A dolgok rendbejöttével, igaz, elült kissé ez az első vihar, de legközelebbi beköszöntésével újra kezdődött, sőt fokozódott, különösen, amikor hónapok megfigyelése után leszögezte, hogy a dolog természet-szerű szükségességére — bár fogalma ma sem volt róla, mi célból való szükségességére — a saját erejéből kellett rájönnie.

Ez a tudat azután anyjával szemben végleg begubózottá tette s még erősebben fordította a férfi felé, akinek felesége lesz.

Menyasszonyságának elején Jenő képe sokat kísértett még, — különösen álmaiban — de mert a csók után elválaszthatatlanul Inkeyhez kötődnek érezte magát, meg mert Jenő nagyon szép, szomorú, szerelmes, de megértő levélben feloldotta szava alól, lassanként olyan lett ez a kép, mint egy valószínűtlenül szép tündérmese.

Komoly volt, mélyen érző, sokat és mindenen töprengő, de tapasztalatlan és olyan naív, mint egy csöpp gyerek, aki, mert a levelezőlapok most is jöttek, sőt jöttek a sokoldalú szerelmeslevelek is, alapjában észre sem vette a személycserét... Szeretett, mert tizenöt éves korában minden lány szeret, szeretett, mert lényének alapja volt a szeretetadás. Ebben azonban a személy játszotta a legkisebb szerepet. Nemcsak, mert egy jó szóért, egy meleg tekintetért

szeretni tudott és szeretnie kellett, hanem mert ellenállhatatlan kényszer űzte a valakihez való egész tartozás után.

Ha lett volna mellette valaki, aki kikérdezi érzelmeiről, akinek elmondhatta volna gondolatait, egész bizonyosan rájön, hogy érzése nemcsak túlságos fiatal voltánál, hanem szinte személytelenségénél fogva sem az, amelyre egy életet építeni lehet.

De senki se volt... S mert nem volt s mert véglegénye határtalanul figyelmes, kedves, gyengéd volt hozzá, mert lángoló szerelemmel beszélt és írt s mert nem szűnt meg a káprázatos jövőt festegetni, bele-ringatta magát a hitbe, hogy annyira szereti: egész bizonyosan meghalna, ha nem lehetne az övé.

Az eszébe sem jutott, hogy két hónappal azelőtt még Jenővel kapcsolatosan voltak ugyanezek az érzései... Hogy akkor Jenő lapjait várta, Jenőnek írt, Jenőhöz akarta kötni az életét s a Jenővel való házasság gondolatát dédelgette és színesítette.

Nem tudta, hogy annak az érzésnek és ennek is a mélyén, valahol egészen bent egy parányi pont van, ami sokkal-sokkal régibb, mint az érzései és ami egyik fő hajtóereje érzéseinek... Ez a pont a — menekülés gondolata. Ez űzte egy esztendővel előbb, amikor intézetbe akart menni, ezért tárt fel nagybátyjának mindent s tudata alatt erősen belejátszott abba is, hogy szeresse a férfit, aki ebből az otthonból minél előbb megszabadítja.

A menekülni akarásnak ez az ösztöne kényszerítette arra is, hogy mikor véglegénye egy napon örömujjongva bejelentette a püspökség jószágfelügyelői

állásának elnyerését s ezzel kapcsolatosan az esküvő sürgősségét, szó nélkül elfogadta a legrövidebb terminust.

Ettől a perctől kezdve élete gyorsanpergő filmhez hasonlított. Varrónők, kárpitások, asztalosok kérdezősködtek tőle: mit, hogyan akar? Mert Déry Dániel az egész kelengyét otthon készíttette. A padlásokról, raktárakból előkerültek a húsz-harminc esztendő óta száradó arasznyi széles tölgy- és diófa padlók, amelyekből a bútor egyrésze készült. Előkerült az évtizedek óta összegyűlt lószőr: a matracokhoz és kárpi-tozáshoz s bútorszövetminták, berendezéstervezetek, vászon, batiszt, csipkevégek heverték mindenfelé.

Ez a válogatás, tervezetés, akaratnyilvánítás, bár nagy terhet, felelősséget rótt Máriára, hallatlan szenzációt is hozott neki. Fantáziája kivirágzott, és a színek, a szép, artisztikus, dekoratív dolgok utáni örökös vágyódása kielégülési lehetőséget kapott. Magától értetődik azonban, hogy bár igazán nem állt elő lehetetlen, sőt még túlzott kívánságokkal sem, anyja mindig ellentétes véleménye miatt csak megnyirbált és leszűkített keretek között.

A hálószobához például, bármennyire szerette volna is, nem volt szabad nagy, földig érő tükört vászaltania, — mert egészen felesleges, hogy az ember tetőtől-talpig lássa, sőt az is, hogy egyáltalán lássa magát — volt az ellenvetés. Így a nagy tükör helyett, amely elé pedig már odaképzelte magát hosszú uszályos pongolában, be kellett érnie egy lényegesen kisebbel, amelyet majd toalett asztala fölé akaszt.

Épp így volt a szalonberendezés huzatának kiválasztásával is. Déry Dániel a gyönyörű, faragott, antik sárga szalont adta neki és ugyanakkor eléje tett egy csomó apróvirágos brokát, csíkos és egyszínű ripsz, meg vastag mokett és síma bársonymintát, hogy válassza ki azt, amelyikkel kárpitoztatni akarja. Mária végtelenül szeretett volna egy apróvirágú kék brokátot, mert bár nem tudta, hogy ez illenék legjobban a karcsúlábú XV. Lajos korabeli garnitúrához, valahogy ösztöne, fantáziája azt súgta: a dús rózsafaragású, finoman ívelt bútor szépségét az a kékalapú, vadrózsamintás anyag emelné ki legtökéletesebben. De le kellett róla mondania.

— Bolond vagy? — kérdezte anyja, mikor kiválasztását bejelentette. — Falura kék selyem huzatú bútort viinni. Pár év alatt tönkreteszi a por meg a légy.

— De hiszen itthon citromsárga selyemhuzattal volt — próbálta meg az ellenvetést — s az is volt olyan kényes, mint a kék.

— Az más. Azon már nem lehefett segíteni, úgy vette apád a Festetich hercegi árverésen. De nem is volt használatra való. Praktikus huzat kell. Olyan, amelyik állja a füstöt és a port.

És kezébe vett egy közepszürke mokettet.

— Hát mindíg, mindenben a praktikusság a fontos? — kérdezte Mária. — Hát soha semmit se lehet azért venni, mert szép és mert tetszik? — És végignézett anyjának az ő szemében szörnyű, apró kávébarnakockás barhetruháján.

— Természetesen — volt a hideghangú válasz. —

Vagy nagyzási mániába estél talán és olyan dolgokkal akarod megrakni a lakásodat, amelyeknek semmi értelme sincs?

— Azt nem. Csak olyan dolgokat akarok, amelyeknek értelmük vna, de amelyek egyúttal szépek is. Örülni akarok a lakásomnak, de használni is akarom.

— Ez is nagyzási mánia. Nekem harminc esztendeje jó az a kis lyuk, amit a tizenöt szobán kívül szobának rendeztem be magamnak, te meg délutánonkint a szalónodban akarsz teázni talán?

— Igen, — emelte fel kis daccal a fejét Mária. — Én nemcsak kényszerből és a vendégek számára tartom majd a lakást, hanem magamnak is, és akár lesz valaki nálam, akár nem, mindig jól leszek öltözve s mindig igyekszem csinos lenni.

Déryné letette a szürke mokettdarabot.

— Értem — mondta határtalan megvetéssel. — Ezt azért mondod, mert én csak kényszerből és csak a vendégeknek tartom a lakást és mert sohasem igyekszem csinos lenni.

— Amit nagyon rosszul tesz édesmama, s amiért nemcsak édesmama, hanem mi valamennyien is meg-szenvedünk, — volt az őszinte válasz.

— Honnan veszed ezt? — csattant fel élesen a kérdés.

— Régen tudom. Boldogult nagymama sokszor mondta, mikor nála voltam. Hogy édesmama főképpen azért lett boldogtalan, mert nem törődött magával s mert úrnő helyett megelégedett a házvezetőnő szerepével.

— Rávall szegény nagyanyádra, hogy ilyen hülyeségekkel tömte meg a fejedet. Mert ő azután igazán úrnő volt. Még akkor is, amikor a kilencszobás lakás után két szobában lakott s szakácsnő hiányában főzött és szobalány hiányában takarított.

— S bűn ez? — nyitotta fel szemét csodálkozva a kislány.

— Nem bűn, de esztelenség és affektálás. Többet mutatni, mint ami van.

— Nagymama sohasem mutatott többet — védelmezte nagyanyját. — Ő csak édes volt mindig. Akkor is, ha főzött, akkor is, ha sétálni kísért. A keze mindig illatos volt s a csipke a ruháján mindig hófehér. S ez az, amit legjobban szerettem benne, s ez amiért azt szeretném, ha hozzá hasonlítanék.

— No, máris éppen eleget hasonlítasz hozzá, — mondta fitymálón Déryné. — Jó lesz azonban, ha nem felejtet el, hogy nagyanyád városi asszony volt, te meg falusi leszel.

— Szerintem nincs városi asszony és nincs falusi asszony, csak ízléses és ízléstelen van, — mondta most már emeltebb hangon — és én mindig azon leszek, hogy az uram állásának megfelelően ízléses legyek és az legyen az otthonom is. Ezért akarom a virágos brokátot és nem a vastag, szürke mokettet, amely egész bizonyosan nem hatna jól a kicsi, karcsú fotőjökön.

— Akarni, egyelőre ne akarjon a kisasszony semmit. Akarni csak akkor akarhat majd, ha a maga asszonya lesz, most még meg kell elégednie azzal, amit rosszízű anyja választ neki.

És felkelt a székről és a szürke mokettmintával kiment a szobából.

Mária hosszan utánanézett. Lelke legmélyéig sér-tette a kisasszony szó, amit anyja mindig akkor használt, amikor bántani akarta. Amikor széles falat akart emelni sajátmaga és lánya közé s amikor a hangsúlyban érződő gúnyral ki akarta élezni a megvetést és lekicsinylést, amit személye, munkája, gondolatai, kívánságai iránt érzett. Azt a megvetést, amelyet túl a szülői és gyermeki kapcsolaton csak nő tud érezni egy másik nő iránt. Nem azért, mert az a másik nő nem jó, nem kedves, nem szép, hanem azért, mert — más — mint ő... Más, lélekben, gondolatban, érzésben, külsőben s mert más, s mert ezt a mást nem tudja és nem is akarja megérteni, hát bántania, üldöznie kell, le kell tipornia és meg kell aláznia.

— De jó, hogy nem tart már soká, — gondolta megkönnyebbülten és egy búcsúzó gesztussal végigsímtotta a rózsás brokát-anyagot. Azt ugvanis tudta már, hogy a szürke mokettet kapja. S ezzel a tudattal megérezte, tudta azt is, hogy ha elmegy is innen, a szürke mokettel bevont szalóngarnitúrával, az ízlése ellen kiválasztott hálóingekkel s legyöként tizenöt esztendejének keserű emlékeivel, új otthonába is bevonul a régi otthon egy része s hogy éppen ezért, bármennyire akarja is, a régi otthon rossz emlékeit nem tudja gondolataiból, lelkéből kitörölni soha.

Addig ült még a pamlagon, mintákkal körülvéve, ölbetett kezekkel, amíg az ablak előtt az este egészen le nem szállt a nagy kert fái közé. Akkor felállt s

mint egy öreg, sokat szenvedett asszony, csendesen megállapította:

— Bárhova megyek is, bármit íszek is, a gyökér innen indul ki és minden szomorúság, minden öröm, ami az életben ér, ezen a földön keresztül jut el hozzám. Ezen keresztül... ahonnan elindul az élet...

A főpap.

Házasságának első hetei úgy múltak el, mint az álom. Egyik csókförgeteg után a másikba került. Az ura szinte állandóan az ölében tartotta, csókolta, ölelte, kis részekre szedte, nyúlánk, gyermeki testének minden fejletlen szépségét, csillogó dús hajának minden fürtjét s szüntelen hangoztatta: kár, hogy nem tudja egészen magábaolvasztani.

Ezt a fergeteges szerelmet, ezt a rengeteg forró csókot, ölelést, simogatást, dédelgetést, minden mértéken felül élvezte Mária. Úgy érezte magát, mint a gyermek, aki hosszú évek vágyakozása után végre cukrosboltba került s korlátlanul rászabadítják az édeségekre. Habzsolta az édességet. Azonban sokkal inkább a gyermek tapasztalatlanságával, mint az asszony tudatosságával. Annvira, közben észre sem vette, hogy bár a csókok és ölelések nagy örömet szereztek neki, a teljes odaadást valahogy mindig durvának, kicsit visszataszítónak találta és egyáltalán nem tudta megérteni. Mindíg újra és újra bámulva

nézte az urát, aki rögtön lángragyúlt, ha magához ölelte s aki sohase tudta csókkal bevégezni a csókolódzást.

Ilyenkor néha eszébe jutottak nevelőnőjének célzásai, aki a negyvenéves csúnya szűz sóvárgó, felfokozott fantáziájával beszélt a szerelmi élet gyönyörűségeiről, ami egész bizonyosan a paradicsomot jelenti a földön.

Hogy ennek igazáról meggyőződjék, meg is kockáztatott valami ilyenféle kérdést egyszer az ura előtt, de mert a felelet, amit kapott, egyáltalán nem elégítette ki, belenyugodott, hogy bizonyosan benne van a hiba, mert mindig minden dologban mást keres, mint ami benne van, vagy lehet. Emellett azonban édesen csókoló, karjait magától is, meg kérésre is nagyon sokszor fonta az ura nyaka köré s igyekezett, ahogy magának mindig ígérte volt, nagyon jó feleség lenni.

Igyekezett tetszeni s bár soha senkitől sem látta és senki sem figyelmeztette rá, mindig kifogástalanul fésülve, világos, gyüretlen pongyolában, mosolyogva mutatkozott az ura előtt. Első útján, mely a városba vitte — mintha sokezeréves törvény igazította volna lépteit — bement a legjobb drogériába, finom szappanokat, illatszert — s bár használatával egyáltalában nem volt tisztában — pudert vásárolt. A droguista, mert látta vevője örömét a szép dolgokon, gyakorlatlanságát a válogatásban s az ajtó előtt az elegáns hintót a libériás kocsissal, rengeteg haszontalan és felesleges dolgot sózott rá, amit azonban Mária hálás készséggel vásárolt meg. Ezek között volt egy kis női cigarettatárcaalakú pudrié is, amely csiszolt tükröt s kom-

pakí pudert és pirosítót tartalmazott. Ennek az ismeretlen boszorkányszernek éppen úgy örült, mint az arasznyi széles, leheletkönnyű csipkének és habos rózsaszínű batisztnak, amelyből életének álmát, hosszú uszályos csipkés pongyolát akart.

Bevásárlásai végén déltájban, miután apósánál újra fésülködött, átöltözött s a frissen vásárolt illatszerrel beillatosította magát, megindultak első vizitjükre, a püspökvárba. Odamenet a kocsin Mária picit szomorúan gondolt rá, hogy milyen jó lett volna kevés pudert is tenni arcára, sőt, talán egy csöppnyi pirosítót is. De hamar rájött, hogy az ilyenféle dolgok használatát nem lehet sebtiben megtanulni s igazi asszonyi ösztönnel megérezte, hogy a mesterséges szépítés csak akkor felelhet meg a célnak, ha a természetes látzatát kelti.

Mosolyogva ült hát ura mellett sápadt arcoeskájával, nagy fekete kalapja alól kiragyogó hajával és szemével s határtalanul örült, hogy láthatja az öreg püspököt, aki kislány korában, mint apja dékánja, mindig olyan kedves és jó volt hozzá.

Fenn a fogadóteremben azután ehhez az örömhöz még egy másik öröm is járult. A nagy, földigérő tükörben — életében először — teljes magasságában meglátta magát. Alakja magas s uszályos fekete selyemruhájának mellébe és csípőjébe varrt rengeteg vatta ellenére is szinte valószínűtlenül törékeny volt. Csodálkozva, szinte megdöbbent örömmel szemlélte magát, járt fel-alá a tükör előtt, nézte hosszú, kígyózó uszályát s észre sem vette, hogy az egyik oldalajtóban megjelenik a püspök kissé hajlott, de még így is öles,

méltóságteljes alakja. Hogy megáll és mosolyogva, kedves megértéssel szemléli, ahogy önmagában gyönyörködik.

— Csinos, igen, határozottan csinos, — vágta végre jókedvűen ketté a terem némaságát.

Az asszony megfordult s arcát elöntötte a szégyenkezés pirossága.

— Bocsánatot kérek... — hebegte határtalan zavarral.

Arra már az ura is mellelte állt.

— Miért, kicsi Mária? — nevéfűt a püspök. — Mert nézte magát a tükörben? Tudtommal a tükör arra való, hogy nézze magát benne az ember, különösen, ha ilyen fiatal és ilyen csinos. Annál is inkább, mert azt hiszem, még ennek a tükörnek is jólesik, ha időnkint szép, fiatal asszonyok nézik benne magukat, hiszen rendesen úgyis csak öreg, kövér papokat lát. — És újra kedvesen felnevetett.

Ez után a bevezetés után magától értetődő, hogy a harminckétteritékes asztalnál a kegyelmes jobbjár ülő Mária annyira otthon érezte magát, mintha egészen megszokott dolog lett volna részére főpapok és idős mágnások társasága. Alkalmazkodó ösztönével valahogy úgy beilleszkedett a környezetbe és emellett mégis annyira természetes volt és olyan gyermeken vidám, hogy az emeletmagasságú, óriási, komor ebédlőterem szinte napsugaras lett tőle s valamennyi komoly férfiarcon derű ragyogott.

Estébe hajlott már a délután, mikor a püspök azzal a kötelező ígérettel, hogy ha a birtokra megy, mindennap a vendégei lesznek, elbúcsúzott tőlük.

— Szerelném, — mondta a dohányzó ajtajában nagyon komolyan s a kezüket óriási barna kezébe fogta, a másikat meg a két összefogott kézre tette — ha életek példaként állhatna a körülöttek lévők előtt. Vigyázatok hát minden szavatokra és minden tettetekre, mert a boldogságot, a szép, harmonikus életet csak napról-napra való kemény munkával és soha nem lankadó, mindig egyformán meleg szeretettel lehet megszerezni, megtartani. A te anyád — fordult Inkey felé — mártír volt az apád mellett s te, az apád szívtelen, rideg, kegyetlen természetének köszönheted, hogy anyád élete virágában szinte a bánattól halt meg és hogy tízéves gyermekfejjel anya nélkül maradtál. Ez a példa legyen előtted mindig, amikor a feleséged felé fordulsz, aki szintén gyermek még s akit éppen ezért szeretettel, jósággal, megértéssel olyanná nevelhetsz, amilyenné akarsz. Te pedig — emelte fel Mária arcoskáját — sohase felejtse el, hogy alkalmazkodással, halk szóval, szelíd mosollyal sokkal többre mehetsz, mint dacos ellenkezéssel, patogó kiabálással, éppen ezért sohase utánozd az édesanyádat.

Azután fejük fölé emelte kezét és félig lehúnyt szemmel halkán mondvá az áldás szavait, megáldotta őket.

Mikor az áldás után Mária feje a szikrázó rubin és briliánszal ékes főpapi kézre hajolt, egy pillanatig az az érzése volt, hogy rá kellene borulnia a lila se-lyemmel bélelt gallérú reverendás mellre és nagyon, egészen, ki kellene ott sírnia magát. Kisírnia azért, amit mondott s a szeretetért, amellyel neki végered-

ményben idegen kis életükét a kezébe vette. De mert ezt nem lehetett, a lelkében levő tengernyi hálából, szeretetből fakadó csókkal, miközben tiszta, csillogó könnyecseppet hullatott rá, csókolta meg a kezében levő felszentelt kezét.

Első könnyek.

Egy nap, mikor habos rózsaszínű pongyolájában Mária az ebédlőbe ment reggelizni, apósa, a szép szál hetvenéves, de sokkal kevesebbnek ható nyugdíjas, magasrangú megyei tisztviselő, kutató, kérdő tekintettel nézett rá szemüvege mögül.

Mária mint mindig, most is kézcsókkal üdvözölte s utána csókra nyújtotta homlokát.

A férfi megcsókolta, azután a szemébe nézett.

— Mi bajod, kislányom? — kérdezte részvétellel.
— Sápadt vagy s karikás a szemed.

A gyerekasszony a szőnyeg cirádáit nézte.

— Semmi, apa — mondta azután bizonytalanul,
— csak kicsit rosszul aludtam az éjjel. — És hogy ne keljen tovább a kérdéssel foglalkoznia, megnyomta a csengő gombját.

A következő pillanatban símára fésült, fekete ruhás, fehérkötényes, szép, egészséges leány lépett a szobába s nagy ezüst tálcát tett a reggeliasztalra.

A reggeli, egészen eltérően az elmúlt napokétól, majdnem hangtalanul folyt le. Mintha felhő lebegett volna a tógas, enyhe tavaszi napsugártól bearanyozott

ebédlő felett. Fehő, amely néha csak a kék eget takarja el, de amely néha vihart is hordoz.

— Mit parancsol ebédre, apa? — kérdezte egyik szünet közben az asszony.

Ezt a kérdést mindennap feltette, mert apósa állítólag gyomorbeteg volt s nem volt szabad mindent ennie. Ma sem tért el hát a szökástől, mert igyekezett mindenben kedvében járni, de ha megfigyelte volna valaki, láthatta volna, hogy a kérdés alatt szórakozottan az ablakon túlra néz.

Mikor megbeszélték az ebédet, Mária kiment, hogy utána nézzen a nagy háztartás dolgainak. Ezt első naptól kedve sohasem mulasztotta el. Reggeli után mindig letette pongyoláját vagy szalagokkal díszített reggeli ruháját, egyszerű flanell ruhába bújt s a konyha és kamra után sorra vette az egész háztartás külső részét. A hófehér orpingtonok fűthető helyiségeit: amelyeket mindennap fel kellett mosni és hinteni hamuval, az emdeni ludak ólját: amelyek már szépen ültek óriási tojásaikon, a pekingi kacsák kerítését: amelyek vígan totyogtak a kifutókban s a rózsaszínű yorkshiriek egész külön pavillonját: amelyek közül néhányan tíz-tizenkét malacot szoptattak.

— Holnaptól kezdve a baromfinál át lehet térni a hideg eledelre — mondta a baromfis lánynak — de a szoptató kocák kapjanak továbbra is meleg moslékot. A gácsérokból kettőt be lehet tenni tömöbe, mert már nincs rájuk szükség, s az öreg bronzpulykát is.

A baromfiak után a kert következett. Egészen újonnan telepített három holdnyi terület, amelyben

állandóan hat-nyolc béres dolgozott a gyümölcsfaültetésnél, útkészítésnél, kerítéscsinálásnál. A melegágyak azonban már nemcsak zöldeltek, de friss főzeléket is adtak. Itt nagy csokornyí illatos ibolyát szedett, a kertésszel megbeszélte a japán barackfák helyét és azt, hogy mit küldjön fel a főzéshez.

Mikor a kerítésnek szánt fagyaltbokrot ültetőkhöz mellett megállt s pár pillanatig kedvesen a családjukról kérdezősködve elbeszélgetett velük, az egyik kocsis, szép szál, okosarcú paraszt, hosszan, bámuló csodálkozással nézte.

— Olyan, minth valami virág odaát az üvegházban — mondta azután csendesesen, mikor az asszony elment s mikor újra ásójára hajolt. — Milyen boldog is lehet a férfi, akinek ilyen asszonya van.

A kertből sétára indult Mária. Nemcsak, mert a tavaszi nap ragyogóan sütött, meg mert nagyon szeretett sétálni, hanem főként, mert ma nagyon vágyott a csönd és egyedüllét után. S ez utóbbit, mert vendége volt, otthon nem találta volna meg. A kert mellett évszázados, szabadjára hagyott angolpark feküdt, amelynek csak útjai voltak gondozottak s amelyben a vizes talajt kedvelő szil- és fűzfák között embermagas bokrok rügyezni kezdő ágai kigyóztak az ég felé. Kis patakok szelték keresztül-kasul s tóvá szélesült részükben két hattyú úszkált. Ezeket is mindennap meglátogatta s mindennap megetette. Sőt lassankint úgy összebarátkozott velük, hogy a két gyönyörű állat, amikor közeledni látta, ügyetlen, bicegő léptekkel kiment a partra s kezéből szedte ki a tejjel meglocsolt kalácsdarabokat.

Ma azonban elmaradt az étetés. Lehajtott fejfel, kezét kis kabátja zsebébe dugva, ment el a tó mellett s észre se vette a rávárakozó madarakat. A fínom, sárga kavicssal behintett utat nézte s a tegnap estét látta ... Megborzongott ...

Ó, de rémes volt — futottak át hangtalanul agyán a szavak. — S látta, amint az ura bizonytalan léptekkel, rekedten dúdolgatva behotorkál a hálósobába. Látta, amint nehézkesen az ágya szélére ül, nyögve lehúzza cipőjét s amint cipő, ruha egy halomba dobálása után megindul az ő ágya felé.

Látta, amint leveszi az éjjeli lámpa tompító, rózsaszínű ernyőjét, amint kivörösödött szemekkel reá-hajol s érezte a bor és a dohány, lelket, gyomrot egyaránt bántó, undorító szagát.

Amikor idáig jutott gondolatban, a főútról keskeny mellékútra fordult. Ezen az úton az egyik óriási égerfa alatt homokkőből faragott mohos pad és asztal állott, szemben a már jócskán langyos koratavaszi napsütéssel. Mária nagyon szerette ezt a helyet, a csendet, amely körülvette s elzártságát, amely az ott-honi nagy kert meseszigetére emlékeztette. Pedig még nem is tudta, hogy élete folyamán ez a hely lesz az, ahol legjobban és legbiztosabban egyedül érezheti és igazán szívből kisírhatja magát.

Leült a padra. A régi angolkertnek ez a része már emelkedő helyen volt, ahonnan jól lehetett látni egyik oldalon a szőlőhegy rügyesedő gesztenye-faóriásait, a másikon a kis tavat az úszkáló hattyúkkal és pirosra festett hattyúházzal s harmadikon a lejjebb fekvő tisztalakot, mögötte a kastéllyal és csip-

kés templomforonnyal. Olyan tökéletes volt a harmónia itt, a földszagú tavaszi némaságban, hogy pillanatra szinte meg is feledkezett arról, amiért kerekre nyílt szemmel virrasztotta át az éjszakát. Mikor azonban a hegy után a tisztalak napfényben csillogó ablak-sorára tévedt a szeme és meglátta a hálószoza ablakán lengő tüllfüggönyöket, újra megrázkódott és eszébe jutott minden... Az ura borgőzös leheletű szája, amely az ő száját kereste, a keze, amely szesztől felkorbácsolt vággyal a mellére csúszott és a szavai, amelyek részeg összefüggéstelenségben hagyták el ajkát. Eszébe jutott a rémület, amellyel a megalázó ölelés ellen védekezett és az undortól most éppen úgy, mint az éjjel, keserű lett a szája és arca, teste megvonaglott.

— Menjen, menjen, nem akarom, nem bírom! — sikoltott lelkében az éjjeli tiltakozás. — Undorodom, rosszul leszek, ha így látom magát... — És a mellén, ott a pad védett némaságában, a tavaszi meleg napon éppen olyan védekező mozdulattal tette keresztbe karjait, mint éjjel, a hálószoza félhomályában. S éppen úgy hallotta az ura rekedt, becstelen nevetését is.

— Bírni!... bírni!... Nem bírni kell ezt!... Hagyni kell!... Fordítsd el a fejedet s akkor nem érzed a borszagot rajtam!... És csuklott egyet, keresztbevágódott a két ágyon és bizonytalan, de éhes, mohó mozdulattal utána nyúlt.

Sikerült kikerülnie, leugrania az ágyról, kimene-külnie a harmadik szobába és magára zárnia az ajtót. Ott, a kis, rövid, szürke mokaítel bevont pamlagon töltötte az éjszakát... Milyen rémes éjszakát! Végig-élté alatta egész életét. A sárga házban eltöltött éve-

kéj, kevés, nagyon kevés napsugarával és tömértelen keserűségével, az utolsó hónapok várakozásteljes, boldog izgalmát, a házassága eddigi meleg napjait s ezt a rettenetes zuhanást a napsütésből a sötétségbe.

Mert ez, érezte, zuhanás volt... Vagy lehet-e más, lehet-e szerelem az, amely ilyen halálosan meg tudja alázni azt, akit szeret. Nem igaz! Nem lehet! Hiszen ha szeretünk, akkor sohasem mi vagyunk fontosak, hanem mindíg az, akit szeretünk. Nála legalább is úgy volt. Neki nem volt fontos, sőt visszataszító volt a teljes odaadás, s mégis soha, egyetlen szóval, egyetlen mozdulattal sem árulta el ezt az ura előtt. Megtett mindent, amit kívánt, még akkor is, ha fáradt volt, még akkor is, ha lázadozott ellene a természete, mert úgy érezte, kötelesség, és mert örömet akart szerezni neki. Igaz, az ura sohasem kérdezte tőle, hogy áldozat vagy magától jött dolog-e, amit tesz, csak elfogadta kedvességét, alkalmazkodását. Ezt azonban mindig úgy tette, hogy nem volt bántó és legfőképpen nem volt megalázó... De az éjjel... Brrr... és végigfutott az undor rajta. Azt mondta, fordítsa félre a fejét... Vagyis más szóval: hogy az ő érzése, akarata számításba sem jöhet. Hogy ő csak test: lélek nélkül, érzés nélkül, amelynek egyetlen célja az, hogy az urát szolgálja még nemtelen kívánságaiban is.

Szeméből kiszökött a keserű könny. — Most megint ott vagyok, — gondolta — ahonnan elindultam. Ott, hogy eszköz lettem és nem cél... Eszköz, amely örömet jelent, mint ahogy a sárga házban a munkát, a mindenki kiszolgálását, kényelmét jelentette.

Soká maradt így... Lehajtott fejjel, hulló könyvekkel s valahogy messziről kezdte megérezni és megérteni, hogy minden körbe megy... Hogy az elindulás már megszabja a menetelés lehetőségét, hogy aki *Eszköznek* születet, nem lehet *Cél*, s hogy aki rosszul startol, nem finiselhet jól... Az mindegy, hogy a maga hibájából-e vagy máséból, de feltétlenül lemarad a boldogság versenyén.

Felállt. Szemeiben még mindig könnyek csillogtak s könnyáztatta volt halvány arcocskája is. Ahogy állt s ahogy révedező, semmit sem látó szemeivel, öszszekulcsolt, vékony kezeivel a napsütésben állott, olyan volt, — mintha sír mellett állana...

Labirintus.

A következő napok egészen az összevisszaság napjai voltak Mária lelkében. Egyetlen pillanatig sem hárt a rút éjszaka emlékétől szabadulni, de mert érezte, hogy ez az állandó töprenkedés feldúlja életét, tönkreteszi munkakedvét, urához való viszonyát, minden erejét összeszedte, hogy szabaduljon tőle. Az aszszonyok évezredes szokásaként abba kezdett kapaszkodni, hogy talán minden férfi ilyen, vagy ilyennek kell lennie s hogy akkor ő hiába harcol vélt sérelemből az ura természeté ellen. Ebben a feltevésben az is támogatta, hogy ugyanebben a vonatkozásban állandóan újra és újra szülei házasesetét látta maga előtt,

Anyját, aki talán éppen úgy szenvedett, mint ő s aki talán éppen olyan nehezen alkudott meg. De meg kellett alkudnia — mert asszony . . . -- És észre sem vette, kezdte felmenteni. Kezdte megérteni örökös hangosságát, örökös munkakeresését s kezdte belerintgatni magát a hitbe, hogy ezek mind-mind menekülések voltak a legmegalázóbb tény — a kényszerű odaadás ténye elől.

— De ha ez így van, ha ez igaz, akkor én mindig igaztalan voltam édesmamához — gondolta szégyenkezve. — Igaztalan voltam s szeretetlenséggel vádoltam őt, mikor pedig nem is volt az, hanem talán csak szerencsétlen. S elvonult szeme előtt cseppnyi gyerekorából sok-sok emlék. Egy azok közül is, amely eddig soha eszébe se jutott. A püspök, még dékánkorában egyszer, óriási doboz cukorkát hozott nekik. Ők, a kicsinyek, mint kis csirkék állták körül édesanyjukat s várták a csokoládéporciót. Annuska, még karonülő bébi volt s így ő kapott legelőször. Utána Sanyi s azután Lili. Mikor Lili megkapta a hosszú, keskeny, krémmel töltött csokoládészeletet, leharapta végét s arcát elfintorítva, válogatós természetéhez híven visszaadta, mert rózsaszínű töltelék volt benne s azt ő nem szereti. Rögtön kapott másikat. Ezután órá került a sor. Édesanyja azt a darabkát adta neki, amit Lili visszaadott. Ő tiltakozni kezdett. Az nem kell, mert abba Lili beleharapott. — Akkor nem kapsz semmit! — mondta keményen s becsapta a doboz fedelét . . . És nem is kapott . . . S más esetek is jöttek. Egy szalageset, amelynél sokat sírt, mert Lili kapta a hosszabbat és szélesebbet, aztán munkák, kötelessé-

gek, amelyekből viszont mindig övé volt a nehezebb és több, mert ő volt a nagyobb.

S miután órákhosszán végiggondolt ezeken, ismét elvetette, hogy anyja szerencsétlen volt s megállapodott a szeretetlenségénél, nőietlenségénél. De itt sem tudott egészen megmaradni, mert rájött, hogy csak őhöz volt az. De miért éppen hozzá? S ha hozzá, nem benne volt-e a hiba? S ha benne volt, ő volt-e oka ennek a hibának? Hiszen egyik oldalon állandóan azt hallotta: „az apád cudar természete“, a másikon meg állandóan azt: „az a megátalkodott anyád“. Ha tehát benne is van ebből a megátalkodottságból és cudarságból, ő nem tehet róla. Tőlük kapta s ezért őt nem lehet felcélóssá tenni és elfélni. De van-e? Szigorúan, apró részeire szétszedve kezdte boncolgatni, vizsgálgatni magát. Jó volt-e mindig? Szorgalmas-e, igyekezett-e kedvében járni anyjának, testvéreinek? Igen, igen. Őszinte volt-e? Nem hazudott-e? Nem. Legalább is a hazugság igazi értelmében, nem. Mert az, hogy mindig mindent színesebbnek, szebbnek látott, mint amilyen és úgy is beszélt róla, hogy agya, magáraébredésének első pillanatától kezdve tele volt meseképekkel, fény, ragyogás, szépség utáni vággyal s hogy nem mint meséket, hanem mint valóságokat vette és élte azokat, az nem volt hazugság, bár anyja és testvérei mindig annak vették. Nevettek rajta, képzeliődő bolondnak nevezték, sőt Imre egyszer, amikor végighallgatta egy meséjét, amelyben önmagát szerepeltette királykisasszony gyanánt, másnap, mikor Mari helyett a kávésedényt mosogatta, alsó ajkát gúnyosan legörbítve, beszólt hozzá a konyhaablakon:

— No, mosogató királykisasszony.

S később, nagyobb lány korában is kinevették. Sok mindenért. Egyszer azért, mert nőzte az ablaküvegen aláfutó esőcseppeket s azt mondta, milyen vigasztaló és gyönyörű, hogy az eső után képződő csúnya sárból holnapután talán harmatcsepp lesz egy virágkehelyben. Egyszer meg azért, mert megmondta, nem tudja megérteni, hogy a nyugvó nap vérvörös, izzó ragyogásában nem az este tündéri tűzijátékát látják, hanem csak azt, hogy — holnap szél lesz.

Csak apja nem nevette ki... S mint a ködből a sóvárogva várt nap, felbukkant előtte annak a délutánnak felejthetetlen emléke, amikor apja véletlenül végighallgatta, megölelte, megcsókolta őt és olyan hangon, amilyenén soha azelőtt nem hallotta beszélni, mondta:

— Akkor csak olvass sokat és gondolkozzál sokat.

Igen, apja nem ítélte el, nem kívánta tőle azt, amit anyja kívánt, hogy olyan legyen, mint többi testvére. Ő megértette, hogy ahogy nincs két teljesen egyforma fűszál a földön, nincs két egyforma ember sem, s hogy az embereket nem lehet úgy gyúrni, mint a tészta. Mert anyja azt akarta volt. Nemcsak testileg akarta egészen iga alatt tartani, hanem lelkileg is. Nemcsak azt akarta megszabni, hogy felkeléstől lefekvésig mivel foglalkozzon, mit tegyen és mit ne tegyen, hanem azt is, miről, hogyan érezzen, gondolkozzon, mit lásson meg és mi mellett menjen el érzéstelenül. Ezt azonban nem úgy akarta elérni, ahogy ez talán célravezető lett volna, hanem úgy, hogy belőle óriási belső ellenállást váltott ki, amivel csak az

érte el, hogy még jobban, még kétségbeesettebben ragaszkodott álmaihoz, magateremtette képzeletvilágához, amelyről apján kívül valamennyien azt mondták: hóbort és ha így folytatja, előbb-utóbb a bolondokházába kerül.

Így mélyült ki az árok köztük és közte és így áll ő most is az árok szélén egyedül. Oh, nem testileg egyedül, dehog. Hiszen úgy, ott áll mellette az ura. Lelkileg egyedül... S itt, csepp, szomorú mosoly futott az ajka szögletére. Milyen jó, hogy ezt nem nekik mondtam — gondolta — mert egész bizonyosan ismét nem értenék meg és ismét fantasztának mondanának.

Pedig ezt az egyedüllétet nem lehetett tagadni. Érezte, ránehezedett, nem tudott mozdulni tőle, nem tudott mit csinálni vele. Gyermekek voltak, lelke tele volt vágygal, szeretettel, jósággal, alkalmazkodással s akkor az ura, akit szentül hitte, hogy szeret, sáros csizmával, borszagú lehelettel végiggázolt mindenben, ami benne volt.

Ezért volt napok óta olyan, mint a holdkóros s ezért repült labdaként a legkülönfélébb gondolatok útvesztőjében. Mert most is, mint mindig, amióta él, nem volt senkije, akihez egészen bizalommal, lelkét egészen kinyitva odamehetett volna és megkérdezhetné volna, jó-e az, igaz-e az, amit gondolok, nem vagyok-e túlkövetelő, túlérzékeny, olyan-e az élet, amilyennek én álmodom, vagy olyan-e, amilyennek azon az éjszákán láttam.

Egy pillanatig, míg ebben az útvesztőben tévelygett, felvetődött benne a gondolat, hogy apósától kérdezi meg. Hogy elmondja neki annak a megalázó

éjszakának történetét és tanácsát kéri, mit hogyan csináljon ezután. Hiszen olyan jó hozzá. Olyan szeretettel öleli magához minden reggel s úgy érdeklődik minden dolga iránt. De elvetette ezt a gondolatot is. Nemcsak, mert eszébe jutott a kegyelmesnek a búcsúzásnál tett ama kijelentése, hogy apósa felesége mártír volt s jóformán a boldogtalanságtól halt meg egészen fiatalon, hanem egy cseppet azért is, mert pár nap óta valami furcsát érzett ebben az eddig apai szeretetben. Ha kérdezik, bizonyosan nem tud számot adni, mi az a furcsa valami, csak legfeljebb azt mondhatja, hogy a pár nap előtti reggeli homlokcsók kellemetlen szájsókká vált. Hogy ezeknél a csókoknál az ő zárt szája mindig szinte elsüllyedt apósa vastag, nyitott, nedves szájában s hogy ez hányingerszerű, kellemetlen érzést vált ki belőle. Annyira, hogy egyszer már ott volt, megkéri — ne csókolja szájon. De azután mégse merte. Nem akarta megbántani s nem akart magyarázatra adni okot. Türtt inkább. Mint mindig mindent. Ez a türelem azonban nem segítette hozzá, hogy megfejtse a problémát s elhatározhassa magát valamire. Vagy arra, hogy az asszonyuk kötelessége urát még becsípett állapotban is szolgálni s ezzel megengedni a belső megaláztatást, vagy arra, hogy meg kell próbálnia megértetni vele, az ilyen ölelés nem méltó hozzájuk s ilyenekkel nem szabad beszennyezni a szerelmüket.

— Oh, csak Annuska ne volna még olyan gyerek, — gondolta szomorú vágyódással — hogy beszélhetnék vele ezekről a dolgokról is. De Annuska csak nyolc éves volt még s ő két hónapos asszony.

Léleknyílás.

— Jöjjön kislányom, jöjjön, — nézett át kedves, meleg mosollyal ajkán az alacsonyra nyírt és már gyönyörűen zöldelő fagyalbokor kerítésen a főpap. — Elég volt a munkából, gyerünk sétálni kicsit.

Mária felegyenesedett. Letette vastag, erős bőrkesztyűbe bújtatott kezéből a karfiolpalántákat, az ültető fát, kilépett a fehér cipőt a nedves földtől védő kalucsnikból, lehúzta a kesztyűket s levetette egész ruháját beborító vászonkötényét.

— Így — mondta örömmel. S hosszú, sietős léptekkel átlépte a közte és a püspök között levő beültetett veteményágyakat, széthúzta a kerítés fagyalágait és már ott is állott a frissen gereblyézett úton a püspök előtt.

— Hány száz palántát ültetett már? — kérdezte a püspök kedves érdeklődéssel, mikor kezét felé nyújtotta.

— Ma még keveset — mondta a kézcsók után. — Csak másfélszázat, de majd pótolom este. A háromszáznak meg kell lenni. Vagy háromszáz palánta, vagy három ágy megkapálása. Ez a napi feladat.

— Orvosi receptre, vagy magánszorgalomból?

A fiatalasszony lesütötte szemét.

— Nem vagyok beteg, kegyelmes úr — mondta s lépéseit a püspök lassú, kényelmes lépteihez igazította.

— Nem, hála Isten, s én nem is arra gondoltam,

hanem arra, hogy az orvos falán állapotára való tekintettel írta elő a kerti munkát.

— Hát... hát... — kezdte végtelen zavarral — a kegyelmes úr tud erről? Tibor beszélt róla?

— Nem. Senki sem beszélt.

— Hát akkor hogyan? — és loppal végignézett magán. Alakja ugyanolyan volt, mint hónapok előtt, karcsú, törékeny, szinte gyermekes.

A püspök észrevette a végignézést.

— Nem az alakjáról, kislányom. Az arcáról, a szeméről tudom. — Megállt, szembe fordult Máriával s nagyon nyugodtan, bölcsen megkérdezte: — Vagy maga azt hiszi talán, hogy az anyaság csak a testen áruló? Hogy nem ad új vonásokat az arcnak, új fényt, új kifejezést a szemnek? De ad, kislányom. S aki olvasni tud, igazán könnyen kiolvashatja azokból.

A fiatalasszony zavara, szégyenkezése, mint a pára, foszlani kezdett. Örömmel, szomjasan nyúlt a lehetőség után, hogy végre kérdezhet, hogy felelnek neki s hogy felvilágosítják. Hiszen itt megint kínai fal előtt állott. Harmadik hónapja volt másállapotban, de csak két hete tudta. Azonban csak a tényt tudta és semmit abból, ami a ténnyel lelkileg jár. Pedig ez ugyanolyan fontos lehet, sőt talán még fontosabb, mert bár alakján nem látszik meg semmi, a püspök talán már hetek óta észrevette szeméből, arc-kifejezéséből. Szemét és arcát pedig csak az állapottal járó lelki elváltozások változtathatták át.

Felnézett a püspökre.

A szép, lélektől sugárzó emberfej ragyogó aranyfényben úszott. Deres halántéka csillogott a napon s

barnára pirult bőre ráncatlan és feszes volt, mint egy fiatal férfié. Szeme messze, a hegyek felé kalandozott és látszott rajta, hogy feliszik mindent, ami eléje kerül.

— Ha tudnám, hogy nem fárasztom és nem untatom a kegyelmes urat, — kezdte azután kicsit bártortalanul, — kérdeznék néhány dolgot előbbi kijelentésével és állapotommal kapcsolatosan. Hiszen... — és észre se vette, kicsit keserű lett a hangja — nincs senkim, aki igazán felvilágosíthatna, pedig érzem, hogy sok minden van, amit nem tudok és amiből esetleg baj lehet, ha nem tudom.

A püspök megállt. Feje kissé lehajolt és komoly, őszinte, meleg érdeklődéssel nézte a gyerekasszony arcát. A látó szemlélő valami hirtelen megütközést, részvétet, ki nem mondott kérdést is észrevehetett rajta, ha akart. Valami olyanfajta kérdést: hogyan, hogy nincs senkid, mikor ott az urad? De természetesen nem mondta ki. Sokkal bölcsebb volt, sokkal jobban megismerte ötven esztendő pásztorokodása alatt az embert és az életet, semhogy ne tudta volna, — akinek fáj valami, akinek panasza van, beszél az magától is, csak legyen, akinek.

— Sem nem untat, sem nem fáraszt, kislányom — kezdte végtelen megértéssel és szeretettel. — Hiszen maga, ha akarna se tudna fárasztó és untató lenni, s hiszen, én szinte atyai kötelességet is teljesítek, mikor egy igazán jóbarátom kislányának kérdéseire felelek és kétségeit oszlatom el. Beszéljen, kérdezzen hát egész nyugodtan, egész őszintén és én ígérem, minden kérdésére igyekszem választ adni.

— A kegyelmes úr végtelenül jó — mondta hálásan Mária s újra felnézett a püspökre.

A püspök csendesen ingatta fejét.

— Én azt hiszem, kettőnk közül maga az, aki a jobb, kislányom, s hiszem, ha ebben a pillanathban számot kellene adnunk sáfárkodásunkról, maga volna az, aki Istennek tetszőbb módon csinálhatná a számadást.

— De ha jó vagyok, — tört ki akaratlanul az asszonyból — miért kellett és kell már ilyen egészen fiatalon szenvednem?

— Azért, kislányom, — volt a halk válasz — mert akiket Isten szeret, azokat megpróbálja.

Most értek a mellékúthoz, amely a nagy égerfához, a homokkőasztalhoz és padhoz vezetett. A püspök befordult rajta. Mária észre se vette. Csak akkor, amikor a könnyű, galléros lódenköpenyt, amelyet állandóan hordott, levette válláról, leterítette a mohos kőpadra s helyet mutatott neki maga mellett.

Pár percig szó nélkül nézték az előttük fekvő, kedves, változatos, tavaszi színekben fürdő képet. A tiszti kertet: virágzó, rózsaszínű és fehér japán gyümölcsfáival, szabályos veteményágyaival, csillogó üveg melegágyaival, a mellette folydogáló patakot: puha, sárga pamutgomolyaghoz hasonló úszkáló libáival, kacsáival, a tavat, a méltóságteljes fehér hattyúkkal és piszkosszínű fiókáikkal, az óriási platánok és fűzek áttetsző zöldessárga lombját s a mindenben, mindenütt ragyogó aranyszínű napsugarakat.

— Látja kislányom, — kezdte a néma szemlélődés után a főpap s körülmutatott briliánsokkal körí-

ített óriási zafirköves gyűrűvel ékesített nagy, barna kezével a síkságon — ez az igazi élet. Ez a nyugalom, harmónia, béke, csönd, amelyben fejlődni, tökéletesedni lehet s amelyben az emberen kívül tökéletesedik is minden. Mert az embert ez sem hatja meg és ez sem teszi jobbá.

— Nem... — mondta nagyon csendesen Mária — s én meg is mondtam ezt Tibornak egyszer. De azt mondta, túlzó vagyok és semmi érzékem nincs az igazi élet iránt.

— S mit tart ő — igazi életnek?

— Én nem tudom pontosan megmondani, de szerintem, azt hiszem, feltétlenül hozzátartozik az igazi élethez, hogy a férfi ne legyen mindig finom és jó, hogy berúgjon néha, hogy kiabáljon, döngesse az asztalt, ne ismerjen semmiféle akaratot, kívánságot a magáén kívül s ha a felesége részéről találkozik ilyenekkel, hát... hát... — és hirtelen elhallgatott.

A főpap feléje fordította részvételteljes arcát.

— Tovább gyermekem, tovább.

Mária megrázta fejét.

— Ököllet hallgattassa el... — fejezte be a megkezdett mondatot a főpap.

Mária szinte elszédült a döbbenettől.

— Ezt is...? — kérdezte akadozva. — Ezt is az arcomról, a szememből tudja a kegyelmes úr?

— Nem. Ezt abból tudom, mert ismerem az Inkeyeket s az asszonyaikkal való bánásmódjukat. Meg abból is, hogy ötven esztendő alatt olyan sok asszony harapta el már előttem ezt a mondatot.

— Sok?

— Nagyon sok, kislányom. Amikor fiatal káplán koromban az első ilyen kétségbeesett panaszt hallottam, s vigasztaltam az asszonyt, akinek az ura ökle nyomán kifutott az egyik szeme, napokig nem aludtam a tehetetlen felháborodástól, részvétől és megvetéstől. Szégyeltem magamat. Azt, hogy férfi vagyok, s útáltam a fajtámat. Azután jött a másik asszony. A harmadik, negyedik, tizedik. Egy: aki halott gyermeket hozott a világra, mert az ura végigrugdalta a földön, egy: aki meghalt, mert az ura télvíz idején kitette az ajtó elé, mint mondta, — a kötelessége teljesítésére kényszerítse még a kilencedik hónapban is. Egy: akit a kötélről vágta le, mert nem bírta már a lelketlenséget, s tovább, tovább a sok száz, ezer... Egész síró, a lelkét, a hitét, a szívét, az életét ronggyá tépetni kényszerült asszonyregiment. Regiment, aki megy, megy a világ teremtése óta s meenni fog, mert ez a sorsa, s mert a férfi sokkal rosszabb, sokkal alantasabb az állatnál. Az állat az védi, óvja a párját, az tudja, mivel tartozik annak, aki folytatást ad az életének s aki gyengébb nála.

Mária megrendülten hallgatott.

— S nincs ennek s nem is lesz orvossága soha?

— Nem hiszem, kislányom. Hiszen ez így megy évezredek óta. Így, és minden kultúránk, technikánk, haladásunk ellenére sem változott semmit. A nő a legtöbb férfi szemében ma is árucikk, amit vagy így, vagy úgy megszerez, amit éppen ezért úgy a sajátjának tart, mint a ruháját, éppen olyan korlátlanul is akar rendelkezni vele, s éppen olyan könnyen akarja cserélni is. Nem veszi figyelembe a lelkét, az em-

bervoltát s csak arra tartja jónak: hogy az örömét szolgálja. De hagyjuk az általánosságot, beszéljünk inkább a maga esetéről. Hogy kezdődött a dolog? Hogy merete az a bitang, a nekem tett ígélet után, amelyben példamutatást fogadott, annyira elragadtatni magát, hogy ütésre emelte kezét.

Mária feje, mintha nagy súly húzná, az öreg szilfa kérges törzsére hajolt. Nézett előre a napsütésbe, de nem a napsütést, nem a tavaszi fákat látta, hanem azt az éjszakát, amikor az ura, részeg, akadozó nyelvvél, vörösre gyúlt szemfehérjéjével susogta a fülébe: „nem bírni kell ezt”.

Megrázkódott... Úgy, mintha valami ocsmány állat mászta volna meg. Az előbb a püspök utolsó szavaira már úgy érezte, hogy a könnytenger, amely a szívét szorongatja, feltör és kibuggyan a szemén, de most kemény akarattal visszanyomta, azzal a magának adott magyarázattal, hogy a könny fájdalomak csillapítására, szomorúságok elsíratására, nem pedig lélektelen, ocsmány cselekedetek levezetésére való. S felszikkadt nemcsak a szeme, de a szíve, a lelke is és halk, de összefüggő mondatokban a főpap elé öntötte nemcsak mostani, de előbbi életének egész tragédiáját is.

A főpap feszülten hallgatta. A nagy ember, a nagy lélek, a még gyermekasszony kis életének az élet szempontjából kicsi, de az egyén szempontjából tragikusan nagy és sötét eseményeit, amelyek sziklák, szakadékok, bűnök felé viszik az embert: ha közepes erejű, összetörik: ha gyenge s megedzik: ha erős. Nem tett fel egyetlen kérdést sem, mert tudta, hogy az

őszinteségnek ezeket a perceit nem szabad kérdésekkel elfecsérelni és megrövidíteni. Csak a végén, amikor Mária odaért, hogy ő halálosan undorodik a lélek nélküli, szív nélküli házaselettől, kockáztatott meg egyetlen kérdést.

— Ennek a felfogásnak a megváltoztatását akarja ökölrel kierőszakolni?

— Igen.

— Hogyan?

— Akartam, de nem bírtam elfelejteni annak a részeg éjszakának a történetét. Tudom, hogy el kell felejtenem, el is határoztam, hogy elfelejtem, de közbejött az állapotom. Sohasem bírtam a szesz szagát, most meg hányingert kapok, ha csak rágondolok is. S mindig érzem rajta, minden este. Megkértem hát, nagyon szépen megkértem, sírtam, letérdeltem s azt mondtam, a gyermekünkért hozza meg azt az áldozatot, hogy ne akarjon most engem, mert nagyon félek, hogy a gyermek meg fogja érezni azt a lelki irtózatot és izgalmat, amivel ez nálam jár. Hogy várjon kicsit, amíg elcsitul ez bennem. Legyen megértő, mert ha látom, hogy az, egész bizonyosan elfelejtek mindent és igyekszem alkalmazkodni hozzá. Hiszen szeretem és azért lettem a felesége, hogy azt tegyem, amit ő akar. Hogy ne vegye ezt lázadásnak, hanem talán csak a természet tiltakozásának a kétféle erő kifejés ellen. Nem is figyelt rám. Ordított, dühbe jött s azt kiabálta, ha szépszerével nem tudja beláttatni velem a kötelességemet, majd ökölrel veri belém... És... és... meg is tette...

És a feje a tenyerébe esett...

A főpap nagy, mély barna szeme elsötétült a felháborodástól. A mohos pad karján nyugvó keze ökölbe szorult az indulattól s arcán valami olyanféle harag tükröződött, mint Jézus Krisztusén tükröződhetett, amikor a kufárokat kiverte a templomból. Ő is szívesen kötelet csavart volna a csuklójára, hogy a házasság szentélyéből kiverje ezeket a kufárokat. Ezeket, akik az asszonyt így magukhoz akarják aljasítani. Akik elfelejtik, hogy az esküben védelmet, szeretet ígértek. De mert nem vehette fel ezt a kötelet s mert a szívében felgyült érzést nem tombolhatta ki harag formájában, az érzés száanalommá, megértéssé, jósággá, szeretetté enyhült, s nagy, jótékony buzogással indult a magábaroskadt gyerekasszony felé.

Végig símogatott lehajtott, napsugárban fürdő szőke fején s megértőbben, melegebben, mint atya gyermekével, beszélni kezdett.

— Nyugodjék meg gyermekem... Sajnos, azt, ami eddig történt, nem lehet meg nem törtéنتté tenni, de ígérem, az eset nem ismétlődhetik meg többé. Bízva rám és higye el, megtalálom a módját.

Az asszony feje felemelkedett s arca szembefordult a püspökével. Szeméből nagy, tiszta könnyecseppek buggyantak ki. A hála könnyecseppjei. S mikor remegő szája a köszönet csókja után elhagyta a felszentelt jobbot, szinte fuldokolva a könnyben, de már boldogan az ígéret erejétől, megkérdezte:

— Istenem, mivel köszönhetem meg ezt?

Az előbb még sötétbarna, haragosan villogó szemek aranyos melegségben ragyogtak a könnyes arc felé.

— Azzal gyermekem, hogy minden lelkierejével és testi egészségével gyermeke jövőendő életén munkálkodik. Azzal, hogy a maga kis anyai szívével igyekszik befolyásolni azt a még ki nem derített, de feltétlenül létező millió és millió óriási erőt, amely az ember hova, mivé fejlődését már az életbelépés előtt irányítja. Azzal, hogy tudatosan, hitttel, lélekkel, soha nem csüggedő alázatos szeretettel megy az úton, amelyen Isten az anyákat elindította és hogy mindig legjobb tudása szerint igyekszik megfelelni annak, ami Isten elérésén kívül legnagyobb teljesítménye az emberi életnek: az anyai kötelességnek.

Mária lassan felállt s jobbkézét a szívére tette.

— Isten engem úgy segítjen!

Nem sokkal később újra megindultak tovább az úton. Egy ideig nem esett szó közöttük. A főpap mélységes szájalommal nézte a mellette haladó törékeny gyermeket, akinek rövid életében csak egyetlen célja volt: szeretetet adni és szeretetet kapni. Nagy, egész, igaz szeretetet. Hogy élni, fürödni, fejlődni tudjon benne s hogy segítségével ki tudja hozni magából a sok színt, tartalmat, szívet, ami benne van s amit olyan bőkezűen öntött volna annak az ölébe, aki kíváncsi arra, aki elfogadja, akarja azt. De nem volt senki. Sem az anyja, sem a testvérei, sem az ura... Milyen jó az Isten, — gondolta itt közben hálásan — hogy küldi neki a gyermeket. Hogy küld valakit, aki belőle való, akit szerethet, magához ölelhet, akin kiélhet mindent, amit kapott, akibe belekapaszkodhat lelkiileg s aki megtudja majd vigasztalni, ha bánat lesz.

Az út kanyarodójánál szembejött velük a püspöki fogat. A titkárt hozta az állomásról. Mikor egymás mellé értek, a titkár leszállt. Kis, guruló emberke volt, örökké mosolygó, ragyogó arccal, pici szemekkel és túltápláltsággal. A püspök, aki viszont alig fordított gondot külsejére, sokszor nevetve gúnyolta ezért. Most sem állta szó nélkül.

— Remélem, nyiratkoztál, borotválkoztál, manikűröztettél és vasaltattál fiam.

A titkár rózsaszínű, bébi arca elpirult és szabadkozva mentegőzött.

— Kegyelmes uram, méltóztassék megengedni, ezek mellett a munkámat is elvégeztem.

— Nekünk nemcsak a munkánkat kell elvégeznünk, fiam. Többet kell végezni. Sokkal többet. Nézz körül a világban. Mennyi minden rendezni, javítani, tisztítani való van. S ki végezze ezt, ha nem mi, akiknek nem kell gyerekért, asszonyért reszketni, kenyérrért futni s akik olyan jól, olyan nagyon jól tudjuk, hogy minden út, minden hiúságon, tülekedésen, sikeren át a... temetőbe vezet... Az illatos selyembe takart francia abbék és kardinálisok kora a Lajosokkal együtt lejárt, fiam. S hála Isten, hogy lejárt, mert én utálok az intrikáló, asszonyi szoknyák mögül embersorsokat dirigáló papokat. Mi csak maradjunk meg ott, ahová Jézus Krisztus — és bársonyos, lila zsinórral körített kalapját mélyen megemelte — állított bennünket. A lelkeknél, fiam... Ahhoz pedig nem szükséges, hogy illatosak, fényeskörműek legyünk. Igaz, — és mosolyogva végignézett magán — az sem szükséges, hogy ilyen kopottan nézzünk ki.

Láfod, a beszegés már másodszer foszlik le a reverendámról. Dörmögött is a komornyikom, hogy ezt veszem fel és nem a jobbikat, de mert gombát szedni indultam s mert a bokrok között a jobbik is rosszabbá lenne, meg mert nekem igazán mindegy, hát nagy szívfájdalmára emellett döntöttem. Különben pedig mit végeztél fiam?

— Mindent elvégeztem, kegyelmes uram.

S belekezdett a különféle egyházi ügyek referálásába.

Mária nem nagyon értett ezekből valamit, ment hát mellettük csendesen és gondolkozott. Nem önmagán. Dehogy. Ezen a nagy, szent öreg, akinél jobb, egyszerűbb embert, minden szegény, elhagyott iránt nyitva állóbb szívet, minden világi hlúságot megvevőbb lelket s nagyobb, mélyebb elmét nem látott s hitte, tudta, nem is láthat soha. S eszébe jutott egy eset, amelyet országszerte mint jó tréfát szerviroztak, a mindig mindennek csak a felszínét látó sekélyes emberek. Egy nap, egészen váratlanul kinevezték a főpapot valóságos belső titkos tanácsossá s a kinevezéssel együtt a kabinetiroda kérte az ötszáz korona kinevezési, illetőleg bélyegilletéket is. A főpap, a világ legtermészetesebb gesztusával utasította vissza a kinevezést, mondván, hogy a kegyelmes címre nincs szüksége, az ötszáz koronára ellenben igen, mert azon egy templomtetőt lehet renováltatni s renoválásra szoruló tető sajnos, a kellelénél több van egyházmegyéjében. Természetes, hogy a kinevezést így is megkapta, amire viszont szokott derűs szarkazmusával jegyezte meg:

magasabb cím, több teher... Csak azt szeretném tudni, honnan veszem a föbb jövedelmet is hozzá.

Éppen ezután a gondolat után tett pontot, mikor felszabadult érdeklődése észrevette, hogy a két úr is befejezte az egyházi ügyek tárgyalását.

— A többihez hozzájárulok, fiam, — mondta a főpap — ahhoz azonban nem, hogy a rezidenciába bevezetted a villanyt. Ilyenféle kiadásokat igazán nem engedhetünk meg magunknak.

— De kegyelmes uram, — próbált szelíden ellenkezni a titkár — csak nem fogadhatjuk a felségeket gyertyavilág mellett? Mit gondolnának rólunk?

A főpap elmosolyodott. Nagyon szelíden, nagyon jóságosan.

— Pedig így kell fogadnunk, fiam. Tudod, hogy Szénégetőn a hívek csak vasárnap gyujthatnak gyertyát a templomban, mert hétköznap — nem telik. S én azon a véleményen vagyok, amíg az Isten házában gyertyavilág is csak vasárnaponkint éghet, az Isten szolgájának házában nem éghet villany hétköznapokon. A felségek is be fogják ezt látni és nem rónak meg érte. Annál is inkább, mert ez az átutazó látogatás nagyon rövid lesz. Mélyet, nagyot lélekzett. Majd egyszer, ha minden plébánia el lesz látva a szükségességekkel, beszélhetünk a villanyról is. Addig azonban... be kell érnünk a gyertyavilággal, fiam.

A titkár meghajolt és elbúcsúzott.

Pár percnyi lassú, szótalán séta után a főpap és Mária az angolkert szélén álltak. Előttük ragyogott a napsugárban fürdő róna, háttérében a messze kékségből kibontakozó hegyek.

— Olyanok, — mutatott feléjük az asszony ki-gyúlt fantáziával — mint a guggoló, játszó óriások.

A főpap, mint aki megszokta, hogy egyetlen szó-ból, bármilyen szóból is talajt teremtsen mondaniva-lójának, jóságos, oktató hangon beszélni kezdett.

— A természetben minden óriás, gyermekem. A legerősebb állat, a legkisebb rovar, a leggyengébb fű-szál és a legnagyobb hegy egyaránt. Mindegyiknek megvan a maga külön rendeltetése és mindegyik az isteni akarat szerint tölti be bivatását. Egyetlen te-remtmény van csak, aki lázad, aki elégedetlenkedik, aki bután, gonoszul, dőrén szembefordul teremtőjével. Az ember...

Letört egy hosszú, hófehér liliomot és az asszony felé nyujtotta.

— Nézze meg ezt a virágot, kislányom. Vagy nézze meg a madarakat, a halakat, vagy ezt a pici, smaragdszínben pompázó gyíkot itt a fűben. S ha nemcsak nézi, hanem figyeli is őket, látnia kell, hogy életük sokkal szebb, sokkal tökéletesebb, harmóniku-sabb, igazabb, mint az emberé. Ezek nem tesznek soha semmit, ami az életük, a rendeltetésük ellen vét. Ezek élnek azok között a keretek között, amelyet részükre a természet felállított. Az ember? A teremtés koro-nája? Az csak *akar* élni... de nem *tud* élni... Azt hiszi, az az élnitudás, ha átlépi, vagy összetöri a kere-teket, amelyek a lehetőség és lehetetlenség határán állanak. Azt hiszi, karonfogva jár az istenséggel, mert alkotni tud. És mert a szobrok, a repülőgépek, a ten-geralattjárók az alkotnitudását hirdetik, az alkotnitu-dásnak ebben az örült mámorában egészen és vég-

Érvényesen megfelelkezik az alkotás kiinduló pontjáról — a lélekről — s nem jut eszébe, hogy míg a tudomány: az ész, a művészet: az érzést tölti el, a lélek, ez az egyetlen az elmúlhatatlan, az igazi isteni érték bennünk, egészen árván, egészen magárahagyottan sínylődik, pusztul... Az életnek ebben a szédítő rohanásában mindenre jut ideje, csak a lélekre nem... Nem gondol arra, hogy az élet végén, az utolsó lépésnél egészen szegényen áll majd s hogy csupán arra a hosszú életen át semmibe vett, megvetett, kinevetett, megtagadott lélekre támaszkodik csupán. Tudja, hogy az élet nem örökkétartó, hogy nagyon is véges, és mégis úgy él, úgy követi el a rosszaságokat, gonoszságokat, úgy tagadja meg magától a jóságot, mintha örökké élne...

Lassan a gyerekasszony felé fordította fejét.

— Nagyon szeretném kislányom, ha maga igazán, egészen megtanulná, hogy ezt a szép, erős, nemes életet nem úgy kell élni, nem úgy kell alakítani, mint aki csak húsból és vérből, hanem elsősorban, mint aki Istentől születik... Ha elhinné, bár ez minden tudást meghalad, hogy ez az egyetlen nekünk való, annyira nekünk való, hogy élni csak így szabad, csak így lehet és csak így érdemes.

Mária kábultan ment a püspök mellett. Talán nem is egészen attól, amit hallott, hanem attól a nagy, belső ablaknyitástól, amit a hallott dolgok előidéztek benne. Úgy érezte, egész belseje kitarul s most olyan, mint egy óriási ház, amelynek leszögezett, hosszú ablaksorát hirtelen a napra tárta egy erős, tiszta, szerető kéz. Érezte, hogy az ablakokon bezuhog a nap-

fény és hogy ebben a szikrázó, éles, forró, jótékony napsütésben úgy áll, mint a pincelakó: hunyorogva s tapogató kézzel keresi az ajtót, a kilincset, amely tovább, amely messzebbre vezet.

— Ember... — mondta azután halkán, sok lépés csendje után. — Ember... — ismételte meg még egyszer és úgy, mintha most hallaná először ezt a szót s most kezdene rájönni értelmére is. Azután felemelte fejét és felnézett a főpapra. — Nehéz dolog, nagy dolog embernek lenni?

A főpap arcán, mint az igazi kertész arcán, akinek drága, ritka magja váratlanul csírába szökken, öröm futott át. Ezen az egyetlen kérdésen keresztül meglátta a szélesre tárt ablakokat s tudta, most csak nyitva kell tartani azokat, hogy a fiatal test s a benne szunnyadó másik test is azzá váljon, amivé a testnek Isten rendelése szerint válnia kell: a lélek hüvelyévé, nem pedig, ahogy tévesen hiszik és teszik: a lélek zsarnokává.

— Az ember — felelte — nagyon nagy dolog, kislányom. A legnagyobb dolog Isten után. Ha nem volna az, akkor öt, tíz, tizenötezer év óta mehettünk volna valamennyire előre benne. S nem mentünk semmire. Az ember, ma éppen úgy, mint évezredek előtt, szórványos tünemény. Majdnem olyan szórványos... mint a csoda...

— S miért?

— Azért, mert embernek nem lehet születni, emberré... csak válni lehet. Kemény munkával, megfeszített akarattal, a bennünk levő jó és rossz örök har-

cának figyelésével, a rossz állandó elnyomásával, a jószág állandó istápolásával és soha fel nem lázadó belső alázattal. Ezek az adottságok többé-kevésbé majdnem mindenkiben megvannak, de megvannak az ellenkezők is. Aki akarja, vállalja a legnagyobb ellen-ségnek, saját lényének, vagyis a lényében levő rossz-nak, alantasnak legyőzését, az eléri a legnagyobbat, amit a földön elérni lehet: — emberré lesz...

Eközben feljutottak a magaslaton álló kilátó-
toronyhoz. Ez a kilátótorony volt a főpap egyik leg-
kedvesebb tartózkodó helye. Most is, amikor belépett
ide, arcán meleg fény gyúlt fel és kezét lassan össze-
kulcsolta a széles, mellére símuló aranykereszt felett.

Sokáig állt így... S amikor megfordult, tekinte-
lésben krisztusi szeretet fénylett. A minden emberi
gyengeségen túl levő, mindent megértő és mindent
megbocsátó szeretet. Homlokán Isten símogató kezé-
nek nyoma sugárzott s hangja olyan volt, mint az
orgonaszó.

— Isten... Jószág... Szeretet... Ha ez a három
erő kíséri a lépteit kislányom, akkor könnyen szembe
tud majd szállni mindennel és könnyen el tudja vi-
selni az életnek legsúlyosabb, legkeményebb megpró-
báltatásait is.

És felemelte apostoli kezét és a sugárzó nap
aranyözönében megáldotta az asszonyt, meg a szíve
alatt alvó gyermeket.

Tovább az úton.

Lassan beköszöntött az ősz. A hosszú fasorban a platánok alatt sírtak a levelek a lépések nyomán s a bokrok vékony ágacskái fázósan, pusztán meredtek a szürke ég felé.

Mária a platánfásort rőtta. Minden nap órákig rőtta orvosi rendeletre.

— Még csak három hét — gondolta, s keskenyre sápadt arcocskájára szinte földöntúli vágyakozás szökött. Három hét mulva itt lesz, az enyém lesz, a karomba szoríthatom s én... én leszek a világ legeslegboldogabb asszonya. — S mintha valaki ellenkezett volna vele, megrázta fejét. — Igen, még akkor is a legboldogabb, ha Tibor sohasem ért meg s ha sohasem tud az lenni számomra, akinek igazán lennie kellene. De én hiszem, hogy az lesz. Kell, hogy az legyen. Kell, hogy megváltozzon, megjavuljon, megértse az élet értelmét, célját: a jóságot, a szeretetet, a teljes összetartozást, ha itt lesz a csöppség, akit nekünk ad az Isten.

S a főpappal hármásban eltöltött utolsó dälutánra gondolt, ott fenn a kastély kertre néző óriási erkélyén. Ahogy állt hatalmas, szálfás természetével, az urával szemben s ahogy mély, jóságos szemében szigorúság, büntetésre kész határozottság égett.

— Én elmegyek holnap, — mondta — de a szeretetem itt marad Máriánál s vigyázni fog, hogy megtartottad-e, amit a nyáron olyan nagyon ígértél nekem. Ha igen, s ha Mária szemében örömet látok, mikor visszajöttem, akkor jóbarátok maradunk továbbra is,

ha azonban nem a szemembe nézve adja meg a feleletet a kérdésre, hogy jó voltál-e hozzá? akkor . . . nos, akkor megtudod majd, hogy a haragom is van olyan erős, mint a szeretetem.

Erre a szeretetre és haraglehetségre gondolt Mária, mikor azt mondta, meg kell, hogy változzon az ura. Igen, máris megváltozott kicsit. Megértőbb, gyengédebb, nem olyan türelmetlen, nem olyan hangos és . . . mintha nem is inna olyan sokat . . . Vagy csak azért nem látja, mert másként is kevesebbet látja mostanában? Vagy azért, mert vigyáz magára s uralodik magán, hogy ne mondhasson önkéntelen is a szemével valami rosszat annak a drága, szent embernek, aki az lett neki a nyár pár hónapja alatt, ami senki más nem tudott lenni soha. A barátja, tanácsadója, apja, bátyja, védője, tanítója, mestere. És a szíve, meleg, hálás, ragaszkodó szíve csordultig megtelt szeretettel a főpap iránt, aki az ő kis semmi életét, sorsát gondjaiba, szeretetébe vette.

Mikor a kiszabott sétának vége volt, bement, átöltözött és kiadta a rendeletet a befogásra. Megbeszéltek az apósával, hogy ma délután bemegy hozzá a városba s holnap együtt mennek ki a temetőbe boldogult anyósa sírjához.

— Milyen furcsa, — ötlött fel benne a kocsizás alatt, mikor elfáradt már a kopár, őszi mezők szemlélésében — hogy most ennyire ápolja a felesége emlékét. Amíg élt, kínozte, gyötörte, verte, annyira, hogy a szép, fiatal, harminchatéves asszony nem bírta tovább s otthagya az életet és az őt fiát . . . Vagy talán nem is furcsa ez, hanem ilyen az ember? Nem az az

„ember“, akiről a kegyelmes beszélt, akiből olyan végtelenül kevés van s aki . . . ő is szeretne lenni egyszer . . . hanem az, akit az emberek ezzel a gyűjtőfogalommal tisztelnek meg. Az az ember, aki nem ismer magán kívül senkit, semmit, aki azt hiszi, mindent lehet, mindent szabad s aki csak élete végén, kifáradtan tudja meg, hogy jóvátételmentes bűnöket követett el. Az, akinek előbb el kell veszítenie valakit, szerencsétlenné kell tenni sorsokat, életeket, hogy rájőjjön valakinek az értékére s aki akkor, talán engesztelősül, talán jóvátételképen, az elvesztett sírjára hordja azt a virágot, amit életében megtagadott tőle.

Közben a kocsi a városba ért. A lámpák már égtek a korán leereszkedő őszi alkonyatban s a korzón sétálók közül sokan köszöntötték a kocsi mélyén meghúzódó asszonyt. Imre is, aki néhány barátjával egy lámpa alatt állott s az asszonyokat, lányokat nézegette.

— Meddig maradsz itt? — kérdezte, mikor a kocsinhoz lépett.

— Pár napig.

— Holnap délután meglátogatlak.

— Holnap ne. Temetőbe megyünk. De holnapután lehet.

— Rendben van. Hogy vagy?

— Köszönöm, jól. A viszontlátásra.

— Szervusz.

— Milyen szép, milyen egészen kivételesen szép, — gondolta az elköszönés után. — Olyan, mintha valamelyik klasszikus szobor öltött volna testet benne. S mégis, hogyan lehet, hogy túl minden szépségen,

minden külső tökéletességen s a hangja érces, érzéki muzsikáján, van valami a lényében, ami... igen... mintha meglökné az embert... Nem vonz: taszít... Nem melegít: fagyaszt... Vagy csak engem? Mert hiszen hallatlan sikerei vannak. Minden zsúron ő a beszédtema s ha két nő, a tizenötéves csitrilányoktól a hetvenéves asszonyokig összekerül, bizonyosan szóbahozzák. Hátha elfogult vagyok s hátha csak azért érzem ezt, mert még mindig nem tudtam elfelejteni a bántásokat. Lehet... De az is lehet, hogy érzem benne a lelki sívárságot. Hogy mert érzékileg rám, a festvérre nem hat, nem is tud befolyásolni szépségével, s megtévesztő külseje ellenére annak látom, ami: színpadi díszletnek... Márványpalotának, amelyet hátul lécek tartanak.

— Lehet, nem tudom.

Mikor a kocsi megállt a villa előtt, Vendel, apósa régi megyehusárja szaladt a rácsajtóhoz. Most is ugyanolyan világoskék libériát viselt, mint hajdan, amikor gazdája ajtajában állott a megyeházán, sarkantyús csizmája is a régi keménységgel koppant össze a kocsi mellett.

A fiatalasszony erősen rátámaszkodott az öreg huszár karjára, mikor lelépett a hágcson s lassú, nehézkés, kényelmes léptekkel indult elnehezült testével a villa felé.

Apósa a lépcső előtt várt rá. Megölelte, elfogadta a kézcsókot, azután nagy, húsos, nedves szájával körülbéklyózta száját.

Mária, — pedig lett volna alkalma megszokni már erre a csókra most is határtalan undort érzett. Meg-

rázkódott s pillanatra mintha az az érzés is áthorzon-
gott volna rajta, hogy — jobb lett volna nem eljön-
nie... De azután elhessegette ezt a gondolatot s un-
dorát is még mindig állapota rovására írta. Hiszen,
— békíttette magát — olyan jó hozzám és olyan
kedves. Mindíg érdeklődik állapotom iránt s int, hogy
vigyázzak magamra. De én már csak ilyen ostoba
csacsi vagyok. Túlérzékeny és képzelődő. De — és
ugyanaz a forró vágyakozás remegett fel benne, mint
délután — majd ez is, mint minden, megváltozik.
Bennem is... körülöttem is...

S könnyen, szinte szaladva ment fel a lépcsőn.

Az ördög.

Mikor vacsora után Vendel a feketét is kiöntötte
és behúzta maga után az ebédlő ajtaját, az öreg Inkey,
hangjában apai szeretettel megkérdezte:

— Akarod, hogy beszéljünk még, vagy fáradt
vagy és lefekszel inkább?

Mária nem volt fáradt, de azért inkább kívánt le-
feküdni, mint ülni apósával egyedül, mikor nem volt,
végképpen nem volt beszélőnivalója vele s mikor erei-
ben, idegeiben szüntelenül valami furcsa, megmagya-
rázhatatlan rossz érzés bujkált. Bántotta, sértette,
megalázta az az érthetetlen tekintet, amellyel néha
végignézte eiformátlanodott termetét, s nyaka, arca
belepirult, mikor ez a nézés végigszántott rajta. Öröm-

mel állt hát fel, megköszönte a vacsorát, jóéjszakát kívánt és megindult a szomszéd szoba felé.

De az ajtóban megállt.

— Valami jó könyvet szeretnék — kérte. — Ha nem tudok aludni, hogy legyen mivel eltölteni az időt.

— Keresek, fiam. Mindjárt keresek — mondta az öreg a könyvvállvány előtt. — Csak feküdj le, majd beviszem hozzád.

Máriának már az ajkán volt, hogy inkább megvárja itt, de azután elszégyelte magát ezért a gondolatért. Halk köszönömöt mondott és a gyertyatartóval bement a szobájába.

Már esti imáját is elvégezte és nyakig beákarva feküdt a hűvös őszi éjszakán is nyitottablakú szobában, mikor apósa három könyvvel a szobájába lépett.

— Ez minden, amit találtam — mondta nevetve. — Törvényeket, meg rendeleteket adhatok eleget, de nem hiszem, hogy az érdekelne.

— Nem — vallotta be Mária, s kinyújtotta kezét a könyvek után.

Az öreg az éjjeliszekrényre tette.

— Három Beniczkyné. Bizonyosan Brigittától maradt itt. — Azután egészen más hangon folytatta tovább. — Megengednéd, hogy leüljek kicsit?

— Parancsoljon — mondta kelletlenül, s rögtön arra gondolt, hogy hamarosan álmosnak teteti magát, hogy egyedül maradhasson.

— Mikor jön be Tibor? — kérdezte az öreg.

— Holnap délután. Ide azonban valószínűleg csak este jöhet, mert a várba megy, hogy referáljon a kegyelmesnek.

— Mondd Mária, szereted te a püspököt?

— Határtalanul — és a hálától felragyogott a szeme. — Nemcsak, mert jó, okos, bölcs, kedves és szent, hanem, mert ő az első, aki megértett engem, aki megtanított, hogyan kell akarni embernek lenni és aki megmutatta az utat, amelyen járnom szabad.

— S azt hiszed, én nem értelek meg?

— Nem tudom, még sohasem gondolkoztam ezen.

— De igen, megértelek. S mert megértelek, tudom azt is, hogy boldogtalan vagy.

A kék szemek megrebbentek.

— Boldogtalan?

— Igen.

— Honnan tudja, apa?

— Onnan, hogy figyeltelek... Láttam, hogy magadva vonulsz, hogy szóttalan vagy, hogy futsz az urad elől. Ugye, igaz?

— Igaz — mondta nagyon halkán az asszony és gondolatban bocsánatot kért apósától, aki iránt rossz érzései voltak és aki, íme, milyen kedves és résztvevő hozzá. S mert minden szeretetre, jóságra, sőt érdeklődésre csak hasonlóval bírt válaszolni, most is kihúzta a paplan alól kezét s gyengéden, gyermeki bizalommal apósa kezére tette.

— Én, — kezdte csöppet bizonytalanul — már akartam, régen akartam erről a dologról beszélni apával, de félttem, hogy nem ért meg, sőt hogy talán Tibernak ad igazat. Ez pedig... határtalanul fájt volna, hiszen érzem, sohasem tettem semmi olyant, amivel bánthattam őt.

— Nem... te nem... — mondta az öreg és szá-

badon levő nagy, vaskos kezét a kis, gyermekes kézre tette. — De ő annál többet tett. Durva volt, bántott. És — itt elhallgatott pillanatig — meg is ütött...

Az asszony riadtan felült az ágyban.

— Ezt is... tudja apa?

— Tudom. Régen, már a tavasz óta tudom. Egyszer éjjel kint felejtettem az orvosságomat az ebédlőben s mert nem akartam a szobalányt becsengetni, kimentem érte. Akkor hallottam, hogy kiabál rád és hogy egy tompa ütés után te felsikoltasz. Be akartam menni, de azután gondoltam, most úgyis hiába, most úgy sem tudom jobb belátásra bírni. Inkább majd másnap. S másnap beszéltem vele.

Az asszony leborult a párnára és sírni kezdett. Dús, kibontott haja, mint aranyköpeny fedte hátát, vállait és vékony karjai remegtek a felindulástól.

A férfi mindjobban kigyúlva nézte. Nem az apa nézte síró, ártatlanul szenvedő gyermekét, aki vigasztalásra, jóságra, segítségre vár, hanem a férfi az asszonyt, akinek selyem a bőre, s aki egyedül van vele az éjszaka csendességében.

A felemelt kéz hát nem az apa símogató keze volt már, hanem a férfié, aki egy másik férfitől megbántott s így most zsákmányolható — zsákmányolható, mert szenvedő — asszony után nyúlt. Számított is az a semmiség, hogy az asszony, a fiának felesége, hogy gyermek, hogy az ő vendége s így az ő védelme alatt áll, hogy határtalanul érzékeny lelkénél és előrehaladott állapotánál fogva esetleg súlyos hatással lehet rá az ilyen kísérlet. Mit számított az is, hogy bűn, a legundokabb bűn az, ami már hónapok óta

bujkál és követelődzik benne s ami most kitörni készült. Ugyan... Bűn... Mi az, hogy bűn??? Csak szó, amit az emberek találtak ki s amiből gátat, sorompót, szakadékot emeltek dolgok köré és közé, amelyeken azonban, akik elég okosak, bátrak és erősek, mindig túltették és túlteszik magukat. Túlteszi ő is... Őrült volna, ha nem tenné túl... Hiszen az asszony olyan szép s elesettségében még sokkal, sokkal imádnivalóbb. S a talaj is kedvező most nála. Fáj neki, hogy az ura méltatlanul bánik vele. Ilyenkor az asszonyok sokkal engedékenyebbek. Jólesik nekik a törődés és fűti őket a bosszú. Hogy eszébe juthat neki esetleg az: ő az ura apja s rég túl van a fiatalságon? Ugyan, miért jutna eszébe? Hiszen ő fiatal még. Nagyszerű erőben van. S különben is, mit számít a kor! A tapasztalt ember tud csak igazán gyengéd, jó és kedves lenni. És ennek az asszonynak úgyis csak az kell. Símogatás, meg szép, meleg, színes szavak. Szavak, amelyekbe betakarózhat, mint most a hajába, amelyekkel játszhat, amelyekben gyönyörködhet és amelyektől elkábulhat. Nos hát, majd mond ő szavakat neki.

— Kislányom — kezdte mindjárt s addig csak felemelt keze lassan, nagyon gyengéden leereszkedett a haj alatt remegő vállra. — Kislányom... ne sírj... nézd, ne sírj, nem bírom elviselni, ha sírni látlak. Fáj, éget, hogy ilyen fiatalon szenvedsz s kétszeresen fáj, hogy az én fiamtól szenvedsz.

A hangtalan zokogás — mint mikor a víz sodrába gally kerül — csitulni kezdett kicsit.

— Tudom, nem szabadna mondanom, de mégis

megmondom, — folytatta tovább s keze már az asszony fején pihent — hogy Tibor nem érdemel meg téged. Túl nyers, túl darabos. Neki nem ilyen asszony kellett volna, hanem olyan, mint ő. Hangos, erősza-
kos, kemény. Olyan, aki nem várja meg, amíg a fel-
emelt kar ütésre lendül, hanem megelőzi. Aki nem
undorodik a szesz szagától, hanem becsíp vele együtt.
Egy jó, egészséges, árokparti pipacs, nem ilyen ké-
nyes, finom orchidea, akinek a gondozása szakértel-
met, türelmet, sok fáradságot és áldozatkészséget igé-
nyel. Ő fiatal még ahhoz, hogy benne a hozzád ha-
sonlófajta asszonyokhoz szükséges erények meglegye-
nek. Jónak lenni, igazán szeretni, csak idősebb férfi
tud. Olyan, aki ismeri az életet és aki tudja, hogy
minden öröm, ami a földön van, messze eltöprel
amellett az öröm mellett, amit egy igazi asszony ad.
Egy ilyen igazi asszony, mint te... Te... gyönyör-
űség...

Keze lecsúszoit az elcsendesedett fejről és megállt
a hajrengeteg alól kifehérlő vállon. Mikor megállt s
mikor megérezte a gyermekesen lágy bőr selymessé-
gét, összerándult s már addig is elborult szemét vér
futotta el.

Az asszony az összerándulástól felemelte fejét.
Eddig valahogy nem is igen vett tudomást a vigasztaló
személyéről. A részvét, a jóság személytelen. Most is,
a részvétet, a jóságot, a veleérzést érezte hát, teljesen
függetlenül a személytől. De érthető, hogy amikor
a kézrándulásból egyszerre megsejtette, hogy az ágya
mellett álló ember nem az apósa, hanem — férfi —
s itt fekszik előtte mezítelen vállakkal és karokkal,

szíve kiszolgáltatva az éjszakába, megrémült, s a ve-rejték elborította homlokát. Lassan ránézett és szeme mindig riadtabbra nyílt. A fölője hajló arc nem az előbbi arc volt... Nem az apa jószágos, részvételtjes arca, hanem a vágytól szédült hímé, aki mindenre el-szántan nyúl prédája után.

Szíve a torkába ugrott. Halálos rémülettel nézte a fölője hajló fejet és mintha ez védelmet adhatna, lassan becsúszott a paplan alá. Azt észre se vette, hogy a kéz a vállán, csúszik vele. Sőt azt sem, hogy el-hagyja vállát s mint egy undok, tapogató polip kúszik a melle fölő. Csak akkor sikoltott fel, s csak akkor lett halottsápadt az arca, mikor megérezte, hogy a nagy, érdekes kéz megáll a már tejtől duzzadt, határ-talanul érzékeny mellen s mint a prédát ragadja meg és görbül össze rajta.

Az első pillanatban csak egy gondolata volt: meg-halni... De mert a gondolatból nem lett valóság, a menekülés ösztöne ébredt fel benne. S mielőtt meg-gondolta volna magát s ráeszmélt volna, hogy állapota utolsó heteiben minden gyors és erős mozdulat vég-zetes lehet, ledobta magáról a takarót, kiugrott az ágyból és a felrántott ajtón keresztül mezítláb, egy-szál batiszta takártan, lerohant a kertbe.

Az egész menekülés alig tartott pár pillanatig. Amíg futott, nem gondolt semmire, csak arra, hogy maga mögött kell hagynia az átkozott szobát, a főr-telmes, vörösre gyúlt arcú, vörösszemű ördöggel, aki-nek lélekzete úgy csapott az arcába, mint a pokolbeli fűjtatóé. Mikor azonban leroskadt a padra a hársfák alatt s a csipőjébe belenyilalt a fájdalom, egyszerre

ráeszmélt, mit tett. És mikor ráeszmélt, az addig vadul dobogó szíve egyetlen pillanat alatt megállt... Megállt, hogy azután a rémülettől, a minden elvesztésének lehetőségétől újra még vadabbul verni kezdjen.

— Ha... ha most nekem valami bajom lesz... ha gyermek most... ettől a rémülettől, izgalomtól, rohanástól megszületik s ha... ha neki lesz valami baja — és a szája elkékvült a félelemtől — akkor... akkor én — megölöm azt az ördögöt... —

S mint akit idéznek, az ördög megjelent. Állt fent a kivilágított ablakban vörös arcával, kigyúlt szemével s kedves, csitító, békítő szavakat dobott a pad felé.

— Te kis csacsi, te! Hát mi lelt téged, hogy kifutottál? Hogy ilyen bolondul kifutottál? Micsoda könnyelműség ebben az állapotban. No, gyere be szépen és bújj be az ágyba, mert meghűlsz odakint.

Az asszonyon valami hisztériás rohamféle száguldott végig.

— Nem!... — sikoltotta nem is emberi hangon. — Nem megyek be. Soha! Inkább, inkább meghalok itt... — és maga elé tárta védőn a karjait.

A vörös arc kicsit ijedtre sápadt.

— De Mária... legyen eszed. Megbetegszel, ha kint maradsz. Gondolj a gyermekedre.

— Én gondolok rád! — sikoltott újra az asszony. — de maga... maga nem gondolt rá. Maga sátán. — És a foga összevacogott az undortól, meg a novemberi éjszaka hidegétől.

A férfi most már komolyan megijedt. Nemcsak attól, mert nagyon jól tudta, hogy az asszonyra végzetes lehet az izgalom és a hideg, hanem attól is, mi-

csoda botrány lenne, ha kifudódna a dolog. Róla... Akit hosszú közéleti szereplése alatt mint a becsületes inkarnációját ismerték és emlegették. Nem, ennek nem szabad megírtótni. Kell, hogy megbékítse ezt a bolond kis vadmacskát. Akármivel, akármilyen áron.

— Na, ne légy ilyen csacsi — kezdte kedveskedően. — Gyere be szépen, feküdj le s aludd ki ezt az egész képzelődést. Mert azt csak nem hiszed, hogy bántani akarlak. Te kis bolond, te. No gyere. Iszol egy pohár bort, attól felmelegszel s holnap, ha kialudtad magad, elmegyünk vásárolni. Mindent megveszek. Mindent, amit akarsz. Ékszert, ruhát, játékokat.

— Nem kell!!! Semmi, semmi sem kell! Menjen az ablakból, mert undorodom a látásától is.

— De nem maradhatsz ott kint — türelmetlenkedett a férfi. — Gyere be és csukd magadra az ajtót, ha félsz.

— Nem megyek. Nem leszek magával egy föld alatt.

— Megfagysz odakünn.

— Dobja ki a ruháimat az ablakon.

A férfi látta, hogy nem boldogul, elment hát az ablaktól, hogy összeszedje a ruhákat. De közben félt. Kimondhatatlanul félt. És mint minden aljas gondolkozású ember, nem magára haragudott, nem magát vetette meg, hanem a másikat szidta.

— Végtelenül buta — gondolta elkeseredve. — Ilyen nagy esetet csinálni abból a semmiségből. Annál is inkább, mert az ura igazán tökfilkó és nem érdemli meg, hogy bű legyen hozzá.

Közben összeszedte a ruhákat és megindult velük az udvar felé.

Az asszony már remegett a hidegtől a padon. Meztelen lábait behúzta a hálóing alá s válla és keble meztelenségét hajával borította be.

— Ne, kis bolond — negédeskedett le a lépcsőn.
— Itt a ruhád.

— Tegye le ott! — rivallt rá az asszony. — Ha közelebb jön, segítségért kiáltok.

Mit tehetett? Letette és visszament a házba.

Mikor az asszony az ajtócsukódásról meghallotta, hogy a szobájába tért, felállt és elment a ruháiért. Felnyalábolta, körülnézett és bement a külön álló mosókonyhába. Ott tapogatva keresett egy helyet, ahova letehetette s pár pillanat alatt felöltözött. Mikor a meleg, lágy gyapjúruhák védőn testére símultak, s lábán is rajt volt a cipő, csöppnyit könnyebben érezte magát. Valahogy úgy, mint a vándor, aki eddig pusztá kézzel állott szemben egy fenevaddal s akinek hirtelen egy husángot nyujtott valaki. Már nem félt, csak még az idegei remegtek túlságosan.

Künn a hársak felett a szürke hideg égen most bukkant ki a hold. Sápadtan, minden élet nélkül. Fénye, amely tompán tört át a piszkos mosókonyhablakon, olyan volt, mint egy jéghegynek a fénye.

Mária mégis végtelenül megörült neki, mert arra jó volt és elég, hogy homályhoz mindinkább hozzá szokó szemével emellett a fehér, hideg fény mellett megkülönböztethesse a mosókonyha berendezését.

Az egyik sarokban egy teknő állt, mellette kiér-

demesült konyhaszék. Mielőtt feléje indult volna, megtapogatta az ajtón a gőztől rozsdás zárat és örömeére egy tolózárát is talált alatta. Lassan — mert talán évek óta nem használták — mozgatni kezdte és mikor megmozdult, elreteszelte az ajtót.

Igy... Most védve van legalább. És most már bátran indult az ócska konyhaszék felé. Leült rá, fejét kissé oldalt hajtotta a teknő deszkájára és elhátározta, hogy aludni fog.

De nem bírt. Egymásután hallotta a püspöki templom óraütéseit. Tisztán, mélyen, vigasztalón jöttek hozzá a halk kondulások a hideg őszi éjszakán keresztül, mintha csak mondták volna — van, aki mindent lát és örködik feletted.

Mikor hajnalodott és Vendel lépései alatt megcsikordult az udvaron a kavics, elhúzta a reteszt és kiment a mosókonyhából.

Az öreg huszár tátott szájjal nézte.

— Vendel, kérem, — mondta fátyolos, végtelenül fáradt hangon — menjen át a vendéglőbe és fogasson be. Rögtön. Hazamegyek.

Az öreg huszár egy szóval sem kérdezett, megfordult, megindult a vendéglő felé.

Tíz perccel később, anélkül, hogy apósát látta volna, felült a kocsira és hazahajtatott.

„Mindennemű viszontagságában.“

— Hiába beszélsz! — csapott öklével az asztalra Inkey. — Nekem hiába! S hiába akarod befektíteni az apámat. Nem fog sikerülni. Ha megtörtént is, amit mondasz, — de amit, azt hiszem, csak az örült fantáziád képzelget veled — akkor is te vagy az oka. Te, mert bizonyosan kikezdtél vele.

Az asszony, aki eddig merev mozdulatlansággal ült a karosszékekben, s akinek csak a szeme tüzelt a felháborodástól, szégyenteljes haragtól és utálattól, most, mintha arculütötték volna, felugrott. Arca először vérvörös lett, azután halottsápadt és az ajka remegett.

— Tibor! — mondta úgy, mintha fuldokolna — vondd vissza, amit mondtál! Mert ez olyan meggyalázás, hogy ha vissza nem vonod és jóvá nem teszed, nem tudom elfelejteni és megbocsátani soha.

— Hát ne felejtsd el és ne bocsásd meg! Nem sokat törődöm vele. Annyit azonban mondhatok, hogyha azt, amit nekem elmondtál, valaha valakinek is elmondod még: összetörlek.

— Pedig el kell mondanom, — jajdult fel az asszony. — El kell, ha csak azt nem akarom, hogy az örökös undorokba, gyalázatos cselekedetek lenyelésébe, takargatásába, jóvátehetetlenül belebetegedjem. Hiszen máris . . . és a torkához nyúlt — itt van minden és úgy fojtogat, mint a kötél . . .

— Te! — ugrott eléje felemelt kézzel az ura. — Ezt a dolgot el ne merd mondani senkinek. S legfő-

képpen... — és villant egyet a szeme — a kegyelmesnek ne...

És megfogta a csuklóját és kegyetlen, durva erővel átszorította.

Az asszonynak lehanyatlott a feje.

Ez így megy hát végig, — gondolta — végig, az egész életen. Így, hogy bántásokat kell ártatlanul elszenvednem, epezű emlékeket gyűjtenem, örömök, szépségek, boldogság helyett. Hogy gyengének kell lennem, mert alul kell maradnom és vádakát kell elviselnem, hogy más legalább látszólag tiszta maradjon.

— Jó... — mondta azután megadón, mint mindig, ha kényszerítették. — Nem mondom el. — De kérlek, legalább azt a szomorú elégtételt add meg nekem, hogy ne minősítsd hazugságnak, amit mondtam. Annál is inkább, mert tudnod kell, nagyon is jól kell tudnod, hogy nem hazugság. Hiszen a nyáron — most már megértem, amit akkor nem értettem — Péter bátyád is erről beszélt, amikor beléptem hozzátok az irodába.

— Nem beszélt semmiről — tiltakozott dühödten a férfi.

— De igen — védte jogosan igazát az asszony. — Azt mondta: azért kellett ilyen hirtelen elhoznom tőle Erzsit, mert szégyen gyalázat, de a menyét se lehet rája bízni.

— Erzsi is hazudott, — csapott Inkey újra az asztalra. — S Péter elég gyenge és bolond, hogy elhiszi az ilyesmit, mikor pedig tudhatná, minden

asszonynak vesszőparipája, hogy bolondulnak utána és elvesztik a fejüket miatta a férfiak.

— De Tibor! Csak nem gondolod rólunk... fiatal asszonyokról... az agastyán apáddal szemben... S ilyen... állapotban...

— Ki a fézkes fene tud tiveletek tisztába jönni! Hiszterikák, képzelődő bolondok vagytok ilyen is, meg más állapotban is.

Az asszony nem mert, nem akart vitába szállani. Tudta, hogy sem a maga igazáról, sem az általánosítás igaztalanságáról nem bírja meggyőzni az urát. S mert gyenge is volt és fáradt, az átélt izgalomtól, meg mert állandóan valamiféle eddig ismeretlen furcsa émelegést és szívszorulást érzett, minden erejével azon volt, hogy elnyomja magában a kikívánckozó szavakat, az igazságkereső és elégtétel után sikoltó vágyat, hogy ne legyen asszony, akit urának az apja ha csak vágygyal és kísérlettel is, de meggyalázott, beszennyezett, hanem csak anya, akiben elsikkad minden személyes kívánság és bántás — a gyermeke jóvolta előtt.

— Igen... — gondolta s most nyílt meg előtte igazán a kötelesség útja, amelyen egész életen át haladnia kellett, ha merte, ha akarta vállalni az anyaságot. A mai nappal megkezdem feláldozni magamat, az életemet, a lényemet, a véleményemet, az akaratomat, a szavamat, a lelkemet a gyermekemért. S mert az ő jóvolta azt parancsolja, hogy nyugodt legyek és tegyem túl magamat a bántásokon, az alávalóságokon, hát túlteszem... Nem gondolok rá többet, nem akarok elégtételt, nem követelek igazságot, nem panaszkodom senkinek, nem vágyom vigasztalásra, csak

egyre... Hogy magam maradhassak, hogy lefeküdhessenek, hogy pihenhessek, hogy a magam levegőjében, gondolataiban lefürödhessenem magamról mindazt, amitől hepiszkolódtam.

Felállt. Kezével, mintha az is segítene eldobni a gondolatokat, fáradtan végigsímitott homlokán.

— Rendben van. Mindent elfogadok. Még azt is, hogy én vagyok a bűnös, mert nem akarom még többet izgatni magamat, hiszen főként nem nekem van károm ebből. Ha azonban valami bajom lesz, vagy a gyermeknek lesz valami baja, akkor... visszatérek és... igazságot követelően térek vissza a dologra... Most lefekszem, mert halálosan fáradt vagyok. Kérem, ne kívánja — észre se vette, hogy magázza az urát — hogy felkeljek a vacsorához.

— De igen, kívánom. Apám megjön este és neki látnia kell, hogy helyrebillent az eszed.

Az asszonynak elsápadt az arca.

— Csak nem kívánja, hogy egy asztalnál üljek vele?

— Kívánom? Dehogy. Parancsolom. Ott kell ülnöd éppúgy, mint eddig, mint ahogy bánnod is úgy kell vele, ahogyan eddig bántál.

Az asszonynak epe futott a szájába.

— Hogy én? — és megrázkódott — megcsókoljam azt a... azt a kezét, amely — nem bírta kimondani, de újra érezte a feszülő mellébe kapó éhes, förtelmes ujjakat — nem... ezt nem bírom.

És most először, mióta ez az undorító dolog reászakadt, sírni kezdett. Nagy, zokogó sírással, elkese-
redve, marón, égetően. S miközben riadtan eszmélt rá,

hogy minden előre elhatározott szándéka ellenére is újra izgalomban, nagy izgalomban van, észre se vette, hogy egészen letről, a lábából valami furcsa, zsongó érzés terjed felfelé. Valami olyanfajta érzés, mintha millió és millió porszemnyi bogár nyüzsögne a vérben, az idegeiben s mindig terjedő gyorsasággal és mohósággal venné birtokába egész testét. Csak akkor eszmélt erre, amikor a zsongás már a szívénél tartott, ahonnan szinte egyetlen pillanat alatt a füléig ért. Ott megállt, folyton hángoskodott, erősödött, dobolássá, majd ordító zenekarrá bővült, amelynek dobverője, mint a dobra, óriási ütéseket mért a dobhártyájára.

Egy pillanatig vagy egy pillanat ezredrészéig küzdött ez ellen a képtelenül riasztó, szörnyű és egészen ismeretlen borzalom ellen, amely már az agyvelejét fenyegette szétpattanással, azután, mert érezte, hogy gyenge, végtelenül gyenge a benne tomboló pokoli lármával szemben, megadta magát és teljes súlyával, teljes hosszában végigvágódott a szőnyegen.

A gyermek.

A gyermek megszületett... Szinte percek alatt. Olyan gyorsan, hogy anyja, — aki pedig eléggé legyengült állapotban volt az átélt izgalmak miatt, de aki minden hitét, akaratát, hitelét Istennél arra koncentrált, hogy a gyermeket az utolsó percig kihordhassa — szinte kiabálni sem ért rá.

Feküdt, a körülményekhez képest szinte nyugodtan, úgy, hogy a nem hozzáértő többször hihette volna, nincs is magánál talán. Pedig úgy volt. Csitította, türelemre, okosságra intette magát, hogy hiszen majd vége lesz mindjárt s közben egyetlen percig sem feledkezett meg arról az üdvös tanácsról, amellyel az öreg madám egy kis párnát erőszakolt a nyakszirtje alá.

— Csak arra vigyázzon galambom, hogy a kiabálással meg ne erőltesse magát, — mondta — mert bizony csúf golyvát kaphat ez a szép fehér nyaka.

A mind sűrűbben fellépő fájdalomknál már az ágy faragott fejét ragadta meg, s kiabálás helyett — ahogy azt meg az öreg orvos mondta — nagyokat, mélyeket sóhajtott és tompán, úgy, mint egy türelmes állat, nyögött. S mert hamarosan észrevette, hogy a fájdalmakat erőltetni is lehet, meg mert akart, túl akart lenni mindenén és mert alapjában, törékenysége ellenére is hibátlanul egészséges volt, minden nagyobb kínlódás nélkül megszülte a gyermeket.

Fiú lett . . . Pufók képű angyalka, aranyszínű, dús hajjal, égbék szemekkel, — mint apámé, gondolta boldogan, mikor a megfüröszött gyermeket először melléje fektették, — de olyan vörös arccal, hogy attól meg majd kétségbeesett.

Egynapos volt, mikor először ráfették a mellére. S mert akkor már régen túl volt a szülés fájdalmának emlékéen is, most megtanulta, hogy a szülés embertelen fájdalma szinte semmi ahhoz, a mellével együtt az agyvelejét, az egész testét is hasogató, égető, tépő fájáshoz képest, amit a csöppnyi, lágy gyermekszáj a

szüzi melnek az anyaság igájába való betörésével okozott.

— Vér... — suffogta — miközben szemeiből a fájdalomtól feltartóztathatatlanul ömlött a könny. — Itt is vér. — És nézte, amint a csöppnyi, éhes, hangosan cuppogó, de ügyetlen s a parányi mellbimbót mindig nagyobbra szívó szájacská mellett a tej hófehér cseppjével együtt bíborvörös vércseppek is buggyannak ki. — Hát mindent, minden igazi örömet, boldogságot nekünk asszonyoknak így, a szenvedésünkkel, a vérünkkel, az életünk egy darabjával kell megfizetni? És a foga összecsikordult a pokoli kíntól, mikor a jóllakott szájacskából kibukott a nyers-hússá szívott bimbó. — Nem bírom... — és a feje elhanyatlott. — Ez több, sokkal több, mint a tegnapi kín.

— Dehogy több — mondta csendesen anyja, aki elvette tőle az alvó gyermeket. — Ezt csak azért mondd, mert ez most van, az meg tegnap volt.

— Nem... — tiltakozott Mária, — és, pedig a könnye még egyre folyt, talán, hogy elszikkassza azt, magyarázni kezdett: — az más fájdalom volt. Fájt, de egészségesen, keményen fájt s éreztem, kell, hogy fájjon, mert az a fájdalom hozza el a gyermekemet. De ez... ez az égető, tüzes vassal sütőgető fájás, amely mintha a szívemig hasogatna, a hátamig szúrna, s a mellemet tépné cafatokra: ez, értelmetlen. És végigsimított verejtéktől nedves halántékán. — Még meddig fog ez tartani?

— Amíg a mellbimbón a bőr meg nem kéréges-

dik, — mondta Déryné és mindkét bimbóra egy vazelines gézdarabot borított. — Legalább még egy hétig.

— Ūristen! — S addig naponta négyszer végigkínlódni ezt.

— A kegyelmes úr, — rebbent boldogan a szobába az öreg madám — a kegyelmes úr kérdezi galambom, elég jól van-e ahhoz, hogy fogadhassa őt?

Máriának egyetlen pillanat alatt kisímult az arca.

— Hogyne, hiszen olyan régen nem láttam már.

Éppen annyi ideje volt, hogy a haját elsmíthatta, hogy mellén megköthette a hálókabát szalagsokrárt és a fehér függönyökkel keretezett ajtóban már megjelent a püspök méltóságteljes, magas, mosolygó alakja.

Odalépett az ágyhoz, kicsit lehajolt a fekvő asszony fölé, homlokára csöppnyi keresztet rajzolt, szeretettel, jósággal nézte sápadt, gyermeki arcát s mikor leült a melléje gördített székbe, mély gordonkahangján — amelyet úgy szeretett és csodált Mária — megkérdezte:

— Hogy van, gyermekem?

— Jól, nagyon jól, s még sokkal jobban leszek, ha a kegyelmes úr idenyujtja a kezét, hogy megcsokolhassam.

— Javíthatatlan — mosolygott végtelen kedvesen, miközben nagy, de gyönyörű formájú kezét az asszony felé nyujtotta. — Csak nem tud meglenni a nélkül, hogy valami kedveset ne mondjon az embernek.

— Pedig eléggé izvekeztem leszoktálni erről —

mondta Déryné s szintén leült, — mert az ilyesmi hamar hízelgésszámba mehet. De nem sikerült.

— Máriának semmiről sem kell leszoknia, csak egyről, — védte kis barátját a főpap — arról, hogy ne várjon jót és szépet az emberektől. Ő nyitott szívvel megy mindenki felé s mert legtöbb esetben zárt szívet talál, szerencsétlennak érzi magát. De most majd ez is máskép lesz. Itt van az új élet, aki irányt szab napjainak s akin kiélheti azt a rengeteg szeretetet, amely a szívében, lelkében eddig gazdátlanul önmagát emésztette csak.

— Nem gazdátlanul és nem önmagát, — sietett tiltakozni Mária — mert én sokat, amennyit csak gondoltam, hogy elfogad belőle, már régesrégén a kegyelmes úrnak adtam.

— Micsoda beszéd ez! — tiltakozott Déryné.

— Hagyja, asszonyom. Mi Máriával megegyeztünk, hogy mindig megmondjuk egymásnak, amit gondolunk. S ha ehhez most hozzáteszem, hogy nekem jól esik az ő szeretete s hogy én úgy szeretem őt, mintha a gyermekem lenne, akkor azt hiszem, nincs szemrehányásra oka.

Mária mosolygott. Csöpp, alig észrevehető mosoly, inkább valami benső ragyogás volt ez. Örült, boldog és büszke volt, hogy ez a Nagy Pap, ez a még nagyobb ember itt, az anyja előtt — aki nemcsak, hogy sohasem fogta fel az ő határtalan szeretetvágyát, hanem minden lehető alkalommal ostromozta, pusztította is — védelmébe vette. Annál inkább örült ennek, mert amikor utolsó otthonlétekor a püspök meleg jószágáról, iránta tanúsított szeretetéről beszélt, anyja a

régi, lántani akaró hidegséggel jegyezte meg: — már megint fantáziálsz. Hogy nem unod még ezeket az örökös és mindenből való mesecsinálásokat.

Hát most látja, hogy nem fantáziált, nem csinált mesét. Látja, hogy a főpap igazán szereti őt. Úgy szereti, — hiszen mondta — mintha a gyermeke lenne.

S egész bizonyosan nem is tudott róla, de meg kellett tennie, lenyúlt az ágyból, megfogta a széles, bíborszínű selyemcingulus lecsüngő végét és hálásan a szájához szorította.

Még ott volt a ragyogás az arcán s a hála a szemében, amikor újra nyílt az ajtó és belépett az öreg Inkey.

A ragyogó arc rögtön megváltozott. A lány nézés szigorú lett és a vékony száj szögletében valami útálkozó kifejezés jelent meg.

— Mély hódolatom kegyelmes uram — üdvözölte az após a püspököt. — Boldog vagyok, hogy ilyen ragyogó színben s kis menyem ágyánál üdvözölhetem.

— És én boldog vagyok, hogy ilyen frissen, jókedvűen látom Mária, — nézett a kézfogás után újra a fiatal asszonyra a főpap. De amikor ránézett, egy pillanatra elgondolkodott. Nézte a csöppnyi, idegen, soha nem látott vonást a szájaszögletén s az ismeretlen kifejezést a szemében. Sűrű, vastag szempillája megrándult. S mert hirtelen valami kellemetlen csönd borult a szoba fölé, megkérdezte: — megengedné kislányom, hogy a kis trónörököszt megnézhessem?

— Igen, — mondta Mária boldogan, és már újra mosolyogva.

A nagymama behozta a gyermeket.

Csipkés pólyájában csöpp kezeit ökölbe szorítva aludt. Tegnap még vörös arccskája már sárgulni kezdett kicsit, s aranyszínű haja mint a selyem kerelezte domború, ráncos homlokát.

— Benedicat te omnipotens Deus! — mondta a főpap s mint az előbb az anya homlokára, most a gyermekére is odarajzolta a keresztet. Azután átvette a gyermeket, nézte egy pillanattig, s letette anyja mellé az ágyra.

Akkor lépett a szobába a háziúr.

— Alázatos tisztelettel, kegyelmes uram — hajolt meg mélyen a püspök előtt.

— Szervusz — nyújtott kezet a főpap. — Remélem, boldog vagy és hálás a feleségednek, hogy ilyen nagyszerű kis fickót adott neked.

— Az vagyok, kegyelmes uram — mondta friss, büszke apai örömmel Inkey. — Annyira boldog, hogy egy királlyal sem cserélnék s annyira hálás, hogy legszívesebben letérdelnék a feleségem előtt.

— Bár azt kellene mondanom, hogy térdelni csak Isten előtt szabad, mégis azt mondom, bátran letérdelhetsz.

— Sohasem engedném, hogy letérdeljen előttem — mondta Mária elpirulva, valami kedves, új melegséggel és végtelen sok új reménnyel — amit mind a gyermek adott. Inkább álljon mellettem. De azt azután igazán és egész szívvel.

— Ezt elsősorban én várom el tőle, mint ahogy én büntetem meg, ha nem teszi. De most már nem fárasztjuk tovább kislányom. Pihenjen, aludjon, mi meg majd elmegyünk gazdálkodni kicsit.

Még megállt egy pillanatra az ágy lábánál, szeme mégegyszer végigsímitott a gyermekét átölelő anyán, azután mintha csak önmagával beszélne, mondta halkán:

— Te tudod Istenem... hogy miért adsz a gyermeknek... egy másik gyermeket...

Lavina.

A szalónban, csillogó nikkeltartóban, a vastag világoskék szőnyegből kiragyogva készen állott a karácsonyfa. Ágai roskadásig tele minden szép, drága és jó dologgal és alatta aranszalaggal átkötött sok kisebb-nagyobb csomag.

Mária senkiről sem feledkezett meg. Nemcsak a fiáról, aki a gumiállatok egész légióját kapta, — pedig hol volt még attól, hogy játszani tudjon velük — az úráról, akinek mindent megvett, amivel csak gondolta, hogy örömet szerez, az érkező vendégekről, akik közül pedig apósát boldogan nélkülözte volna, a házi-cselédekről, akikhez szintén bőkezű volt, hanem még a mosó- és vasalónőkről sem.

Reggel óta a karácsonyfa körül fáradt. Mindent egyedül csinált, mert egyedül akarta az ajándékosztás örömét. Mikor az urának szánt csomagokat átkötötte, ölébe eresztette kezét és elgondolkozott.

— Az első karácsony a magam otthonában... Nem áztatom magam... Nem olyan, amilyennek tavaly ilyenkor elképzeltem.

Csöppnyit összeszorult a szíve. — Tavaly, azt hittem: két test egy lélek... Ma látom, hogy ez nincs. S igen, azt is látom nem is lesz soha. Hogy Tibor-e a hibás ebben vagy én vagy mind a ketten, nem tudom. Lehet, hogy ő, aki nem tud, de nem is akar más lenni, mint amilyen. Akin a gyengédség, a jóság, de még a férfiasság is csak máz, s úgy lefoszlik róla minden ellentétes hatás alatt: mint a ruha. De lehet, hogy én, aki még most sem, még majdnem egy esztendő után sem tudtam megtanulni, hogy a házasság nem azért van, hogy boldog legyen benne az ember, hanem azért, hogy az emberiség ki ne haljon. — Megrázkódott... — Odaadás, lélek nélkül... Egy ember életrehívása, lélek nélkül... — A szeme ráfutott és lassan rámerevedett az egyik félrevont függönyű, hóvirágos ablakra. De hátha nem is kell a lélek? Hátha a lélek nem is válik tömegcikké soha, s hátha csak azért adta Isten néhány embernek, hogy végig, azon az egész hosszú úton, amit életnek hívnak, olyan teherrel terhelje meg, amely alatt nem lehet egyenesen járni, nem lehet könnyen venni semmit, hanem roskadozni kell... Már megint... — fedtte magát — már megint ilyesmin gondolkozom. Pedig tegnap este, igen, imádság után megfogadtam, hogy nem fogok gondolkozni. Semmin sem fogok. Úgy veszek mindent, ahogy van. Nem akarok mögéje látni semminek, beléje látni semmibe. Mert minek ez? Nem kell. Csak elrontja az életet. — Megrázta a fejét.

— Nem... Még sem. — S a fehér ablaküvegen hirtelen felragyogott előtte a püspök jóságos, lélektől rugárzó arca. — Nem igaz, hogy nem kell gondol-

kodni, mert ha nem kellene, akkor ő nem mondta volna, hogy sohase menjek el semmi, még a legkisebb dolog mellett se, hogy ne gondolkozzam rajta, s ne keressem benne, körülötte az értelmet, a miértet, az okot, a célt. Ő mondta azt is, hogy a test és lélek egy, s hogy éppen azért a kettőt sohasem szabad elválasztani és nem szabad megengedni a testnek, hogy egyedül csak a maga örömeire tegyen olyan dolgokat, amelyekhez lélek is kell. S ha ő mondta, így is van... S én, én nem is teszek soha semmit másként, csak úgy, ahogy ő meghagyta nekem.

S amikor ezt gondolta, meleg, nagyon meleg lett a szíve. Az a jóérzés öntötte el, amit mindig érzünk, ha két ellentétes érzés, gondolat, cselekedet között a jobb, szebb, nemesebb kerekedik felül bennünk. Ebben a jó érzésben azonban a szavakon, s a benne csírába szökkent tanításon keresztül annyira érezte a főpap jelenlétét, hogy nem csoda, ha szinte hangosan felkiáltott, amikor most is, — de nem úgy, mint az előbb, csak éppen felködlöten — hanem tapinthatón, élő, igazán, szemének jóságos, meleg sugárzásával az ablakon túl újra megjelent a püspök arca. Nézett be úgy, mint nyáron olyan sokszor, mikor sétálni vagy gombát szedni hívta, s mintha előbbi fogadkozását erősítené meg, halk, mély hangján küldte az ablakon keresztül feléje az igazolást.

— A lélek... a lélek mindenképp felett.

Ebben a pillanatban ötöt vert az óra.

Márián valami ijedtségféle futott át.

— Ó, de furcsa volt — gondolta. — Meg mernék esküdni, hogy benézett az ablakon. S arra is, hogy

hallottam a hangját. Ünnepe után, ha találkozunk, el fogom neki mondani ezt és megkérdezem, gondolt-e rám ebben az időpontban.

S mert az elmélkedés már sok időtől fosztotta meg, mert még sok elintéznivalója volt és Pubi szopási ideje is közeledett, hamarosan befejezte a csomagok átkötését, rendezését, megigazított még pár dísz, helyre nyomta a melegtől elferdült gyertyákat, gyönyörködött pár pillanatig művében, aztán kiment.

Künn a konyhában nagyban folyt a készülődés. A hosszú, bádoggal borított asztalon fehér deszkára rakva sárgára sült diós és mákos kalácsok mosolyogtak. Anna, a szakácsnő, pulykát spékelt. Lujberné, az egyik parádés kocsisné kacsákat bontott s Róza, a szobalány a majonézt keverte nagy igyekezettel.

— Készen leszünk idejében? — kérdezte a konyhába lépve.

— Már készen is vagyunk, nagyságos asszony — felelte Anna. — A kemence forró s tíz percen belül minden sülni fog.

— A kalácsok szépek — emelt fel egy kalácsot. — Ha ilyen jók is, meg leszek elégedve.

— Muszáj, hogy jók legyenek, kezitcsókolom — mondta Lujberné — mert Anna annyi sok minden jót beléjük rakott, hogy szinte sok is.

— A jó, sohse sok — nevetett az asszony. — Tudja, az urak nagyon finnyásak, és nem szeretném, ha az az érzésük lenne, hogy otthon jobban ellátják őket.

— Nagyságos asszony kérem, hány személyre terítünk ma? — kérdezte Róza félretéve a majonézt.

— Ma nyolcra, holnap tízennygyre. Igaz, csak tízenketten leszünk, de nem árt, ha legalább két terítéssel több van az asztalon, mert nem szeretném, ha az utolsó pillanatban kell esetleg rendezkedni. Most elmegyek, megszoptatom Pubit, azután kiadom a borokat és felvágom a sonkát. Szeretném, ha addig elkészítenék a kaszinótojást, megapritának a francia salátához a zöldséget és ideraknának minden hideg dolgot, hogy a tálakat elrendezhessem, mert utána fűrödni és öltözni, meg kicsit pihenni is akarok.

— Minden meglesz, nagyságos asszony kérem — mondta Anna. — És ha a nagyságos asszonynak nincs ideje, én felvágom a sonkát és elrendezem a hideg dolgokat is. Hiszem, meg tudnám úgy csinálni, hogy a nagyságos asszony meg lenne elégedve velem.

— Tudom. De nézze — és szinte kért a hangja — engedjen nekem is valamit. Tudja, mennyire szeretek pepecselni, különösen ilyen szép és jó dolgokkal.

— Igen, tudom, de mégis, a nagyságos asszonynak nem való a konyhai munka. Nem passzol ide. Mindíg az az érzésem, ha ki tetszik jönni, mintha a szalónból egy fotójt vagy a nagy aranyozott tükröt állítanám a konyha közepére.

Az asszony nevetett.

— No, képzelem, mennyire nincs megelégedve velem, amikor disznóölésnél a bontószék mellett lát.

— Hát ne tessék haragudni, nem is vagyok, — mondta őszintén.

Mikor a virágokkal megrakott fűtött folyosón keresztül a lakás felé ment, erre a kijelentésre gondolt.

S mert sohse lehet úgy gondolni valamire, hogy az más, idevonatkozó gondolatokat is ne ébresszen, felmerült előtte anyja egyik kijelentése, aki, mikor Liliről és róla volt szó házimunkával kapcsolatosan, így osztotta fel a szerepeket: Lili nem arra született, te meg nem vagy másra való.

S most a szakácsnője az ellenkezőjét mondja.

Pubi már ébren várta. Gögicsélt, mesélt a kocsi fölé hajló kis dadának és lábacskaí, kezecskéi szabardon rúgkapáltak, hadonásztak a jól fűtött gyerekszobában.

Anyja egy darabig a függöny mögül nézte. Úgy, olyan nézéssel, amilyennel férfi sohase nézhet gyermekére. Nemcsak az apai érzésnek az anyai érzésnél sokkal sekélyesebb volta miatt, hanem azért sem, mert a férfi — bár talán csak nagyon kevesen adtak erről számot maguknak — valahogy érzi vagy sejtí, hogy a határozottan alsóbbrendű szerep, amelyet a gyermek életreszólításában betölt, háttérbe szorítja őt az anyával szemben, aki kilenc hónapig testét-lelkét, minden gondolatát a gyermekért áldozza. Ez az, ami megfosztja a férfit azoktól a földöntúli örömöktől, amelyek az anyánál olyan nagyon természetesek.

— Ezt az egyet nem vehetik el tőlünk, — gondolta, amikor belépett a szobába, ölébe vette az anyját már messziről megismerő kis embervirágot és kibontotta a lágy, rózsaszínű flanelpongyolából és éhes szájaéskájába adta piciny, duzzadt mellét.

Már régen nem fájt a melle. Az első hét után, amikor mindig fogcsikorgatva és könnyes szemmel szoptatott, begyógyultak a sebek és a kis mell, —

amely miatt pedig olyan határtalanul sok szomorúsága és szégyene volt a dúsmellű nők divatjában és amelynek hiányát szabónője rengeteg csipkefodorral, vattával és párnával igyekezett pótolni — mintha csak kárpótolni akarta volna a sok szomorúságért és szégyenért, ontotta, tékozló bőséggel ontotta a gyermeknek az élet legelső, legtökéletesebb táplálékát. Anynyira, hogy az öreg háziorvos, aki pedig a terhesség első ideje alatt a leghatározottabban tiltakozott ellene, hogy maga táplálja gyermekét, ragyogó arccal jegyezte fel hetenként a gyermek gyarapodását.

— Ha így fejlődik: Toldi Miklós lesz — nevetett, miközben nikotintól fekete fogsora mint parányi kátrányos deszkakerítés sötétlett vastag ajka mögött.

De nemcsak a gyermek fejlődött, hanem Mária is. Kinyílt, kivirágzott, megnyúlt, teste olyan volt, mint a fiatal cédrus s hamvas, ovális arcán és kék szemében valami egészen különös, eddig soha nem látott kifejezés ragyogott. A békesség, az anygali nyugalom kifejezése... Megtalálta élete értelmét, célját s azok mellett, amit vesztett — mert azt már tudta, hogy addig sohase találhatunk valamit, amíg valamit el nem veszünk — a boldogságba vetett hit s az urában találni vélt és keresett igazi társ elvesztése, már... nem is látszott olyan nagyon-nagy veszteségnek...

Anyyira nem, hogy voltak, és sokszor voltak pillanatai, amikor az urával való közös élet, közös jövő nem másod-, hanem századrangúvá törpült és csak annyira érintette, amennyire ez a gyermek jövője szempontjából volt szükséges. Az ura kiesett világából, gondolatköréből s a tágas, hosszú szobasoron, a

sok színből, melegségből, asszonyi gondosságból álló otthonban szinte felesleges, és ... olyan nagyon könnyen nélkülözhető harmadik lett.

— Mi ketten ... — hajolt a mély, egyenletes nyellessel szopó gyermek fölé — elég vagyunk egymásnak, ugye angyalom? Én mindent megadok neked, ami kell, s te kárpótolsz engem mindenért.

— Nagyságos asszony kérem — lépett a szobába a szobaleány és csomagot tett az egyik asztalkára — a várból hozta egy inas.

— Elment?

— Nem. Kocsin jött, s amíg pihennek és abra-
kólnak a lovak, ittmarad.

— Adjanak rendes uzsonnát neki.

S mert közben a gyermek elaludt, vigyázva vizszatette kocsijába s a csomag kibontásához látott. Először így, bontatlanul akarta a karácsonyfa alá tenni, de mert tudta, hogy virág lesz benne, — hiszen a kegyelmes ismerte határtalan virágszeretétét — mégis úgy döntött, felnyitja, hogy a virágokat mielőbb vízbeállíthassa.

Igaza volt ... A doboz tetején vattába csomagolva nagy csokor halvány sárga rózsza — a kegyelmes kedves virága — feküdt. Harmatosak, illatosak, frissek és szépek voltak, mintha nem is fagyos december, hanem napsugaras május lett volna odakünt.

Mikor kiemelte, beléjük temette arcát és a vár üvegházára gondolt, ahol első vizitjüknél maga a püspök vágta le neki a legszebb rózsákat, talán ugyanezekről a rózsatövekről.

S miután vízbeállította és elhelyezte a szalonszalonon, folytatta a kicsomagolást.

A második, ami előkerült, régi, ötvösművészeti remekmű: egy ezüstdoboz volt. Akkora, mint egy nagy cukorkadoboz. Ez volt az, amelyet Mária többször megcsodált az egyik régiségkereskedés kirakatában s amelyről azt gondolta, ha egyszer felesleges pénze lesz, megveszi majd ékszerdoboznak.

Felnyitotta a dobozt. Legfelül névjegy feküdt benne. Egyszerű, minden címet, rangot nélkülöző névjegy, jobbsarkában a püspöksüveggel, a pásztorbottal és névvel, síma oldalán két frott sor:

Olyan boldog karácsonyt, amilyen megérdemel.

Sok szeretettel;

Vilmos püspök.

Mária kétszer elolvasta a névjegyet és még azután se tette le. Kezében tartotta, mint valamit, ami nagyon értékes és amit nagyon szeretünk. S úgy, a névjegyet tartó kézzel nyúlt a doboz második kincse, egy csipkekendő után. Leheletkönnyű brüsszeli csipkekendő volt, hercegnők kezébe való. Sárgás, mint a régi elefántcsont, s kúszó, finom virágmintáján lepkék kergetőztek.

Vigyázva kiemelte, csodálta, nézte. Hosszan élvezte szépségét, finomságát, azzal a szépségszomjúsággal, amellyel csöpp gyerekkorában élvezett mindent, ami szép. Azzal, amely kényszerítette: ha selymek mellett megy el, hozzájuk érjen, élvezze suhogá-

sukat, azzal, amely megállásra ösztökélte a szép virágok, állatok, bútorok, képek megpillantásakor és arra, hogy felemelje kezét és végigsimogasson rajtuk. Sőt azzal a szomjúsággal is, amellyel egyszer egy tüzet bámult a fekete éjszakában s amely azt kívántatta vele: bárcsak ne tudnák eloltani, hogy még soká bámulhassa.

— A szalónasztal üveglapja alá teszem — gondolta boldogan. A kék bársonyon jól kirajzolódik majd a minta finomsága és védve is lesz minden ellen.

S most már ezt se tette le a kezéből.

A harmadik darab, kis barna takarékpénztári könyv volt, tábláján a püspök kicsit reszketős, nagy betűivel: Inkey Emil.

Eszébe se jutott, hogy felnyissa. Pénz? Nem értett hozzá, nem is érdekelte. Csak azt érezte belőle, hogy aki küldi, örömet akart szerezni neki, nemcsak azzal, amit neki küldött, hanem azzal is, hogy gondolt a fiára. Szeme tele volt könnyel, a szíve-lelke csordultig hálával.

Leült az íróasztalhoz. Nem is gondolkozott, csak írta:

Drága Kegyelmes Úr!

Sajnos, élelőszóval nem tudok köszönetet mondani, azért csak azt írom, hogy végtelenül, ki-mondhatatlanul boldoggá tett. Talán nem is az ajándékok fejedelmi voltával, hanem azzal, hogy millió gondja mellett gondolt, kis, szeretetért mindig végtelenül hálás gyermekére, aki a karácsonyfa első gyertyáját az Ön nevével s azzal a

*szívből jövő kívánsággal gyűjtja meg, hogy kár-
csonya nagyon szép és nyugodalmas legyen.*

Kezét hálás szeretettel csókolja:

Máriája.

Mielőtt a levelet leragasztotta, erős vágya volt, hogy megkérdezze, mikor jön ki a birtokra, de azután mégsem tette, mert eszébe jutott, hogy a 25 kilométer út, a 6—8 fokos hidegben, nyitott kocsin — mert a viláért se ült volna a parádékon kívül zárt kocsiba — előrehaladott korára s súlyos asztmájára való tekintettel igazán könnyelműség lett volna.

— Majd elmúlik ez a pár hónap s kora tavasszal úgyis itt lesz — vigasztalta magát.

A hat órai vonattal megjöttek az első vendégek. Apósa s ennek unokahúga két gyermekével. Az egyik gyermekben, a lányban, aki vele egykorú volt, legnagyobb örömeire egyik elemiiskolai osztálytársát ismerte fel. Annyira megörült, hogy észre se vette apósán — akit máskülönben is került, amennyire lehetett — a szótlanságot, a megilletődött szomorúságot. Csak a hangjára figyelt föl, amikor az üdvözlések után a fiához fordult.

— Nagyon-nagyon szomorú ujságot hozok, fiam.

— Mit? — kérdezte Tibor riadtan.

— Meghalt a kegyelmes úr... — Egészen váratlanul, egyetlen pillanat alatt.

Mária, mint akit szívbénulás vagy villámcsapás ért, megdermedt a szoba közepén. Állt... állt... állt... s elsötétülő aggyal, rémülten eszmélt rá, hogy újra azt a furcsa, zsongó, fagyasztó érzést kezdi

érezni, amit a szörnyű éjszakai esemény s az azt követő, az urával való talán még szörnyűbb beszélgetés után érzett. Azt, amely először testét, lelkét, azután öntudatát támadta meg s amely több óráig tartó ájullással végződött. Már a térdében nyüzsögtek a furcsa kis bogarak milliói s érezte, hogy ha még egy percig áll így, a szívéig érnek.

— Nem... — gondolta összeszorított foggal — nem engedem, hogy az a szörnyűség megismétlődjön. — És megkeményítette s elszakította magát a világoskék szőnyeghez való rögzítettségétől s lassan, roska-dozva bement a szalónba, a még sötét karácsonyfa alá, hogy egyedül legyen.

Az egyik kis asztalon ott állott a doboz a csipkekendővel és a könyvvel.

Megállt... nézte őket...

— Délben írta a névjegyet — ismételte lassan az inas szavait. — Délben... még élt... S ötkor... meghalt... Nem, nem igaz, hogy meghalt... ezt a szörnyű mesét csak kitalálta valaki, — áltatta magát — hogy az embereket az évnek ezen a legszebb napján megijessze. De azután, mint az hasonló lelkiállapotban lenni szokott, hirtelen megint elfogadta a halál lehetőségét. Azután megint kétségbe vonta. Azt mondta, lehetetlen, hogy egy ember, aki ilyen jó, ilyen szent, ilyen egész és igaz, csak úgy egyszerre kiessen az emberi közösségből s feneketlen ürt hagyjon maga után. S már majdnem megnyugodott ettől a gondolattól, amikor hirtelen, mintha tükörből látta volna, felvillant előtte a délutáni kép... S amikor ezt látta és hallotta, elfogadta a halált... Itt volt...

Utoljára... Talán, már az ég és föld közötti útban — gondolta. — Itt volt, hogy lásson, hogy elbúcsúzzon tőlem, hogy örökségül ráhagyja utolsó gondolatát. — És mintha imádságot mondana, megcsukló hangon ismételte: „*A lélek ... a lélek mindenek fölött*“.

Szívéből kibuggyant a sírás! és szemét előntötte a könny. Soká sírt. Csendes, hangtalan, sirató sírással. Elsiratta nemcsak a főpapot, aki apja, legjobb barátja, tanítómestere, lelkipásztorja volt, hanem a következő nyarat és az utána következőket is, amelyekre pedig olyan nagy terveket dolgozott ki. Elsiratta a fejlődési lehetőségeket, amelyekre mindig szomjazott, amelyeket a főpap olyan pazar bőkezűséggel nyújtott feléje és a sok szép, nyugodt órát, amelyet soha, sehol se talált meg igazán, csak mellette. S amíg sírt s amíg szeméből szüntelenül omlottak a csillogó kristálycseppek, gondolatban végigroskadozott minden úton, leült minden fatönkre, amelyen jártak és ültek. Látta a szürke lódenköpenyt a termésköpadon, a nagy zaffirgyűrű briliánssal kevert tüzes villanását a napsütésben, a mély, barna szemek meleg csillogását a széles, bozontos szemöldök alatt s a hatalmas, alig meghajolt alakot, amely úgy járt az emberek közt, mint a jóság szelleme. S Isten tudja hogyan, egyszerre, az egyik nyári tanítás jutott eszébe, amelyen a főpap arról beszélt, hogy a legkisebb bűn vagy hiba is lavínává nőhet, amely azután könyörtelenül elpusztítja nemcsak azt, aki megindította, hanem az ártatlanokat is. — Egy ilyen lavina indult el ma — suttogetta maga elé. — Azzal, hogy ő meghalt s hogy kiejtette kezéből az én kis életemet. Hiszen — és átnézett a másik szo-

bába, az urára meg az apósára — annyi ferdeség, hazugság, hiba, bűn van körülöttem, amelyek talán csak azért nem nőttek eddig is lavinává, mert itt volt mellettem az ő erős, szent, igaz keze, amely egyetlen tiltó szóval megállított, visszaparancsolt minden bántót, amiről tudott.

Felállt, a csipkekendő után nyúlt, kezébe vette és lassú léptekkel megindult vele a zongora felé, amelyen a püspök fényképe állott széles, vert ezüst keretben.

Egy pillanatig, de úgy, hogy azt az arcot soha, sohase feledhesse el, nézte a keretből kiragyogó szép, prófétaí fejét, azután olyan lassan, ahogyan jött, fel-emelte a csipkekendőt és mint a szemfedővel, letakarta az ezüstkeretes fotografiát. Még állt kicsit, még nézte kicsit a vékony csipkén átsötétlő fekete reverendás test elmosódó körvonalait, azután hajolni kezdett a térde, mint a templomban, letérdelt, összetette a kezét és imádkozott.

Interkaláris.

Mária hazament a gyermekkel, mert az egész házat renoválták. Elfűrészelték a háló és gyerekszoba nedves falait, hogy szigetelő lemezeket iktassanak alájuk, ajtókat bontottak, kályhákat állítottak, festettek, javítottak.

A kultuszminiszteri megbizott, akit a kormány a püspök halála után a vagyoni átvételére és az új püs-

pök beiktatása után a vagyon átadására kiküldött s aki kedélyesen „szakállas püspök“-nek nevezte magát, megígérte Máriának, hogy minden kívánságát teljesíti, azért a határt nem ismerő fáradhatatlanságért és kedvességért, amellyel nehéz háziasszonyi tisztét az interkaláris ideje alatt betöltötte.

Ez az esztendő tényleg a háziasszonyi erények próbaköve volt Mária részére. Hetenkint háromszor nyolc-tíz finnyás, nagyigényű fővárosi úr ült az asztalánál s neki magától kellett megtanulnia mindent, ami a kifogástalan vendéglátás tudományához szükséges. Csak most érezte igazán, mennyire hiányzik, hogy otthon, anyja mellett, a nagy háztartás és sok vendéglátás ellenére is, ebből nem láthatott, nem tanulhatott eleget s hogy milyen végtelenül sok hasznát veszi az elmúlt nyáron a püspöki udvartartásban megfigyelt ezerféle apróságnak.

Mindjárt az interkaláris legelső idejében, amikor látta helyzetét és kötelességeit, meghozatott pár könyvet, amelyek hasznos, okos utasításokat, tanácsokat adtak a vendéglátás minden kérdésében. Írt divatlapja szerkesztőségébe, felvilágosítást kért a különféle időkben való öltözködésre s amikor megkapta, aszerint rendelte meg ruháit s aszerint öltözködött. Egészen magára volt hagyva ebben a korát és gyakorlatát messze meghaladó kötelességben s mert érezte, hogy csak magára számíthat és mert mindenáron meg akarta mutatni, hogy megállja a helyét, nem ismert fáradságot, tanult, figyelt, igyekezett s ahol valamilyen kétségei voltak, ott kedvességével, mosolyával, fiatalságával mindig átsegítette magát a nehézségeken.

Annyira, hogy az ötvenen túl levő Kálóczynak — aki az igazi békebeli úr hagyományához mérten a női szépséget és kedvességet tartotta a világ legnagyobb értékének — igazán nem került megerőltetésébe, hogy az első ebéd alatt kiadja a rendeletet.

— Étkezések alatt nincs gazdálkodás, uraim, s ahányan vagyunk, csak egyre vagyunk kötelesek. Arra, hogy a háziasszonynak udvaroljunk.

S udvaroltak is. S mert udvarlást elfogadni már három éves korukban is tudnak azok a nők, akik igazán nőnek születtek, és mert Mária meg akarta mutatni az urának, hogy itt, a nőkhöz értő pesti férfiak között is tud — valaki — lenni, hamarosan szinte felülmúlta magát. Kedves volt, de mindenkire egyformán kedves s mégis egy-egy szóval, arcrezdüléssel, mosollyal — a minden igazi nővel veleszületett tehetség, az őskacérság révén — el tudta hitetni azzal, aki mellette ült vagy szemben állt vele, hogy első helyre helyezi a többi között.

Csoda-e hát, ha ezekkel a tulajdonságokkal, öltözködésével, meg a magától értetődő természetességgel, amellyel a püspökvárból rendelkezésére bocsátott inast s az Anna mellé felvett kiségitő szakácsnőt dirigálta, ismét maga ellen hangolta anyját, aki nagyzási mániának minősítette minden tettét.

Azzal kezdte, hogy szinte látható ellenszenvvel vette kezébe az öltözködéshez kikészített átlátszó, dúscsipkés batiztinget, amelyen még — oh borzalom — egy halványlila szalagsokor is hivalkodott.

— Te, — mondta megvetéssel — tisztességes asszony nem visel ilyen fehéreneműt.

Mária megsímogatta az ing csipkéjét.

— A tisztesség kérdését nem az ing csipkéje dönti el, anyám. Van asszony, aki darócban sem tisztességes, és van, aki csipkében sem tud más lenni. S különben is, mindig szerettem és vágytam a szép, talán a túlszép dolgokra s most, amikor megtehetem, hogy ilyeneket viseljenek, s amikor — és kicsit lejjebb esett a hangja — kellene is nekem ezek a dolgok némi vigasztalásul egyebekért, igazán nem engedem elrontani az örömet ilyen divatjamúlt felfogással.

— Akárcsak a nagyanyádat hallanám. Az volt ilyen ruhabolond.

— Ő sem volt ruhabolond s én sem vagyok az. Csak nő volt. Okos, kedves, mindig szép, mindig ápolt, mindig fiatal. Még hetven éves korában is.

Miközben ezt mondta, végigdörzsölte rúzsos ujját két arcán és bepúderozta magát.

— Sohasem volt az arcomon semmi, mégis jó volt, — nézte ellenségesen Déryné ezt a műveletet is.

— Hogy nem volt, azt tudom. De hogy jó volt-e, hogy nem volt, az nem egészen bizonyos.

És belebújt a csipkés batisztingbe, amelyen mint a fátyolon, rajzolódott át finom teste minden körvonala.

— Megmondom az uradnak, ne engedje meg, hogy ilyen szemérmetlenül öltözködjél, — mondta most már olyan ellenséges hangon, amilyenen a szalonbútor szövetének megválasztásánál beszélt vele utoljára.

Mária megfordult a tükör előtt és abbahagyta a fűző bekapcsolását.

— Azt nem fogja tenni, anyám! — mondta ugyanolyan ellenségesen. — Nemcsak azért, mert egészen oktalanság volna az uramat, akivel éppen elég nézeteltérésem van, még ilyen, a férfira egyáltalán nem tartozó dolgokkal is ellenem tüzelni, hanem azért sem, mert ha ellenezné, sem törődnék vele. Nekem kifogástalanul kell öltözködnöm s igazán nevetséges volna, ha uszályos selyemruhák alatt vastag rumburgi fehérneműt viselnék.

— S ki mondja, hogy uszályos selyemruhákat viselj?

— A társadalmi állásom, a vendégeim megbecsülése és a szépérzéke. Perzsaszőnyeges lakásban, fehérkesztyűs inastól nem lehet babos kartonruhában ételt elfogadni, s nem lehet vöröshagymától illatos kezeket szmokingos uraknak csókra nyújtani. De hagyjuk ezt, anyám. Mi ezen a téren, mint sok egyéb téren is, úgysem fogjuk egymást megérteni, soha. S mert ez különben is az én háztartásom, tessék megengedni, hogy az én ízlésem szerint igazodjon.

— Tőlem igazodhat. Igyekezni fogok, hogy minél kevesebbet rontsam benne a levegőt.

És megfordult, kiment a konyhába, ahol semmi szükség sem volt rá s ahol majdnem úgy féltek tőle a cselédek, mint otthon a saját konyháján.

Mária pedig újra a tükör felé fordult, bevégezte a fűző összekapcsolását, fölébe vett egy sokfodrú és sokszalagú alsóruhát és utána belebújt fehér csipke-ruhájába.

— Ezt nem fogom hazavinni holnap, — mosolygott tükörképére, amely olyan magas és nyúlánk volt,

minő egy orosz táncosnőé, — mert édesmama biztosan azt mondaná, megfertőzőm puritán otthona levegőjét.

Mikor délben vendégeinek bejelentette, hogy a háló és gyerekszoba rendbehozásának idejére hazamegy Pubival, az urak szinte megijedtek.

— Odaát az egész kastély üresen áll — vetette ellene Kálóczy — s pár igazán kényelmes hálószoba is van benne. Hogy tetszése szerint rendelkezhet vele, az magától értetődik.

— Köszönöm, s hazajövetelem után igénybe is veszem. Nyolc-tíz napra azonban, — és úgy mosolygott a tanácsosra, hogy annak fáradt, minden szépbe, jóba belefáradt szíve táncolni kezdett — ha csak ön szabadságot addig, szeretnék hazamenni, mert Pubi köhög kicsit s hiszem, jót tenne neki a levegőváltás.

— Pubi... az más. Itt ő a legnagyobb úr és mi csak hozzá igazodhatunk — mondta gavallérosan. — S bár végtelenül nélkülözzük majd és szomorúan tekintünk üres helyére, mégis, ha Pubiról van szó, maradjon addig, amíg szükségesnek tartja, de... ha kicsit sajnál minket, jöjjön vissza mielőbb.

Így történt, hogy Mária — természetesen ismét anyja legnagyobb rosszalása mellett, aki lehetetlennek tartotta, hogy ilyen vendégjárásban a „spájz“ csak úgy egyszerűen a cselédek kezén maradjon — másnap befogatott s anyjával, a dadával és Pubival felült a kényelmes hintóba, hogy hazamenjen.

Egész úton, amíg a ragyogó, zöld mezőket az utak mellett a menyasszonyi pompában álló akácfa-

Kaf, a legelésző állatokaf s a mezőn dolgozó, hajlongó embereket nézte, valahogy örült az apjával való találkozásnak. Örült, hogy megmutathatja neki a fiát, akinek a szeme — bár sokkal sötétebb volt — bársonyosságban, tekintetben hasonlított az apjához.

Örömmel ugrott le a kocsiról, örömmel, nevetve védekezett a tizenöt kutyából álló hadsereg hangos, csaholó, ugató, nedves szájú, kétlábra álló, egymást letipró örömkítőrése ellen és felcsillant a szeme, amikor Zafir kivágtatott az istállóból.

Apja, amikor a hathónapos, mosolygó, angyalarcú gyermek először nyujtotta feléje gödrös, csöppnyi kezeckéjét s édes mosolygással, sűrű, bronzszínű szakállába kapott, hangosan, szívből elnevette magát. Olyan volt ez a nevetés a majdnem mindig komoly férfi ajkán, mint a hirtelen gyertyavilág az állandóan lezárt, beporosodott ablaktáblák mögött.

— Tud nevetni... — gondolta jólesően Mária. — Tud, s miért, hogy én még sohasem hallottam nevetni.

És megindult apja mellett, aki unokájával karján — félretéve elmaradhatatlan pipáját — sétálni kezdett az udvaron.

A boldogult kegyelmesről beszélgettek. Déry Dániel kedves epizódokat elevenített fel a püspök dékánkorából, amelyek így, évtizedek távlatán át is ragyogtak a derűtől, igaz kedvességtől. Valami olyan Mikszáth Kálmános őszerejű, szívből, jószágból táplálkozó humoros dolgok voltak ezek. Mária meg is jegyezte csendesesen:

— Igen, határtalan bölcseségén kívül ez volt legjellemzőbb sajátossága. Én sokszor gondolkodtam

ezen s falán nem tévedek, ha azt mondom, hogy az alapot ehhez, szegény, de boldog gyermekkorán, küszködésén, jóságán, emberszereteten túl, az a biztos felsőbbség is adta, amellyel minden emberi gyengeséget, hiúságot, tülekedést, tévedést, bünt nézett és mosolygott rajtuk.

— Miből gondolod ezt? — kérdezte csodálkozva Déry Dániel.

— Abból, amit láttam, hallottam, tanultam tőle. — Egy ideig hallgatott, azután meleg, szivárványos szemét apjára emelve, folytatta: — édesapa, ha tudná, milyen sokat, milyen végtelen sokat köszönhetek neki... Neki köszönhetem, hogy ráébredtem az életre, hogy nem botorkálok süketen és vakon az emberek között, hogy nem az evést-ivást tartom az élet legnagyobb értékének, hogy felnyílt — oh — és itt szinte újjongott a hangja — az agyam, a szívem, a lelkem az élet igazi szépsége, értelme előtt. Áprilistől októberig minden nap órákat töltöttünk együtt, sétálva, üldögélve s ezek alatt az órák alatt többet tanultam, többet láttam meg általa az életből s annak kötelességeiből, céljaiból, mint — ne tessék rossznéven venni— idehaza tizenöt esztendő alatt.

— Nekem teszel szemrehányást ezért?

— Nem, édespapa. A nevelés nem az apa, hanem az anya dolga. Mert ahogy nem az apa, hanem az anya hordja kilenc hónapig gyermekét, mielőtt az megéri az életre, ahogy aszerint él, mint azt állapota megkívánja, éppenúgy neki kell világrajövetele után is olyan nevelést adnia, olyan példát mutatnia, amit

a gyermek élete végéig követhet, sőt — és ez a fontosabb — tovább adhat saját gyermekeinek is.

A nagy, elkomorult szemű szőke fej kissé lehajolt az elcsendesedő gyermek fölé.

— S te ugye... nem láttál itthon olyant... amit tovább akarj adni a gyermekednek.

— Egy lépést, egy mozdulatot, egy szót sem, édespapa — vallotta be őszintén az asszony. — Én csak lézengtem, hányódtam az anyámból s a magából kisugárzó örökös ellentét, gyűlölet, veszekedések útvesztőjében s folyton azt a pontot kerestem, ahonnan megérthetem egymás mellett való életük szükségességét s életük, érzéseik, gondolatviláguk bennünk való folytatásának szükségességét is. És nem bírtam megtalálni s nem bírom megtalálni ma sem. De mert az előtt az ember előtt, akinek szeme, szíve van, semmi tanulság se vesz el, azt az egyet megtanultam belőle, hogy egészen másként kell nevelnem a gyermekemet, mint ahogy mi nevelődtünk. Én egy egész életre való napsugarat, életkedvet, örömet, akaratot, jóság- és szépségzomjúságot, okos életértékelést akarok belenevelni — ezt megígértem a boldogult kegyelmesnek — mert nagyon jól tudom, hogy csak ez a tőke az, amihez végig, egész életünk minden napján igazán hozzányúlhatunk.

— S bele tudod nevelni ezeket akkor is, ha a saját életedből egyik-másik hiányzik majd?

Mária felkapta fejét és apja szemébe nézett, mélyen, sok másodpercig.

Úgy keresztezte egymást a négy kék szemből kisugárzó négy kék fény, mint ahogy kicsi villanylámpa-

pák fénye akarja bevilágítani, feltárni a sötétség, a távolság, az éjszaka titkait. Mária kék sugara az után kutatott, mennyit tud apja az ő életéből s Déry Dániel az után, hogy az övéhez hasonló adottságokkal mennyire futott zátonyra lánya élete a sok mindenben nem hozzáillő férfi mellett.

De egyik sem talált a néma kérdésre feleletet. Mária sokkal messzebb volt apjától, semhogy csak így, egyszerre magához engedhette volna és Déry Dániel sokkal kevésbé ismerte leányát, semhogy irányítás nélkül eligazodhatott volna női lelke labirintusában.

Ilyenformán, mikor a négy kék fénysugár visszagombolyodott a szemek mélyébe, mindegyik ember ott volt, ahol az előbb s egyik sem tudott a másiktól többet, csak azt, hogy a test, amelyet sokan embernek neveznek, valójában a végtelenségig érő kínai fal, amely elzárja a másik elől azt, ami az emberben az *embert* jelenti.

Annuska.

Másnap olyan ragyogó májusi délelőtt volt, amelyen nem volna szabad senkinek meghalni, mert hűn itthagyni az átlátszó, azúrszínű eget, a föld szagát, a virágok illatát és színeit, a természettől s saját vérük melegétől, zenéjétől kicsit vagy nagyon becsípett embereket, a billió vágyat, amely robbanóra fűti a levegőt s a lázas, furcsa, örök keresést, amely alól nem

vonhatja ki magát senki, aki él. Talán még az sem, akinek vágya sincs már, mert még az is érez valami átsuhanó borzongást, amely pillanatnyilag szebbé teszi életét, mint amilyen ködös novemberben volt, s talán még az sem, aki beteg, mert ilyenkor él a kebb, akartabb benne a vágy a meggyógyulás, az új élet lehetősége után.

Mária és Annuska künn sétáltak a kerthben. A széles úton, a frissen sarjadt fű szinte csikorgott lépteik alatt s virágos, könnyű ruhájukban, ahogy egymást átölelve imbolyogtak, olyanok voltak, mint a virágágyak egy-egy valószínűtlenül megnövekedett, színben hatványozott példányai.

Mikor odaértek a faiskolához, Mária benézett a vékonytörzsű, szépen lombosodó fák közé. A „Mese-sziget” most is úgy volt, ahogy régen. Mintha az öreg, sánta kertész csak érezte volna, hogy azt a két négyzetméternyi területet, ahol kisasszonykája olyan sokszor megbújta a napsugarak, meg az emberek elől, nem szabad bántania. A fű éppen olyan dús és selymes volt rajta, mint az utakon, csak a szénából emelt trón hiányzott, amelyről Mária olyan soká kormányozta mesebirodalmát.

— Te nem jössz ide soha? — állt meg a mese-sziget közepén az asszony.

— Nem — mondta a kislány. — Én nem tudok mesét játszani. De hallottam, te nagyon sokat voltál itt.

— Nagyon sokat... — mondta az asszony és átfényesedett a szeme. — Ami szín és szépség itthon az életemben volt, azt itt szívtam fel, itt álmodtam meg.

Amíg kicsi voltam, tündéerekről, törpékről és óriások-ról és amikor nagyobb lettem, — és mélyet lélekzett — a királyfiról... aki értem jön majd.

— S az jött, — és a kislány felnézett nővére arcába — akiről álmodtál?

— Nem... — vallotta be kis hallgatás után az asszony.

A mély, tiszta kék ég alatt nagy madárcsapat húzott át. A száz és száz szárny suhogása zizegövé tette a levegőt s pillanatra eltakarta a napot.

— De hát — kezdte a kislány nagyon józanul — akkor minek kellett az álmodás?

— Az álmodás... mindig kell... Ha boldogok vagyunk, azért: hogy boldogságunk még színesebb, szebb, gazdagabb legyen, s ha boldogtalanok: azért, hogy legalább addig, amíg álmodunk, ne gondoljunk a boldogtalanságra. Én... — és kék szivárványhártyában úszó pupillái olyan tágra tágultak, mint akkor, ha nagyon messzire, vagy nagyon mélyen magába néz az ember — evés nélkül talán tudnék élni, de álmok nélkül... soha...

— S miről álmodsz? — kérdezte bámulva a kislány.

— Mindenről, ami széppé, szebbé teheti az életet. Ha köd van: napsugárról; a kopár fák, puszták bokrok között: virágos ágakról; durvaság, hangoskodás, lárma után: finomságról, nyugalomról, megértésről; szomorúságban: kacagásról, boldogtalanságban: boldogságról s a csöpp fiam mellett: az ő felnőtt koráról. Azt mondják, bűn ez. Bűn, mert meghamisítja az életet. Nem igaz... Az álom a szárny, amellyel átrepülünk

a lét szakadéka felett. Én hálát, mindennap hálát adok Istennek ezért az ajándékért, mert ez nem engedett elszűrkülni gyermekkoromban s nem enged el-esni a jövőben sem, akármit hoz is majd a sors.

— Nem vagy boldog? — kérdezte félőn a kislány.

Az asszony rátette fejére a kezét. Elfelejtette, hogy aki mellette van, gyermek, hogy a boldogságról és boldogtalanságról csak egészen homályos fogalma lehet s így nem is értheti meg igazán. Csak azt érezte, hogy szereti őt s mert szereti, őszintének kell lennie hozzá.

— Nem vagyok boldog... s ahogy látom, nem is leszek soha.

— Nem? — kérdezte ijedten. — Miért? Hiszen olyan szép vagy és olyan okos.

— A boldogsághoz nem szépség és okosság kell, Annuskám. Arra, mint minden egyéb nagy dologra is, születni kell és nevelni kell az embert. S én... egész bizonyosan nem születtem arra, nevelni meg még kevésbé neveltek rá.

— De ha ez így van, — s a kislány édes, röpködő fürtű, sugaras fejével elhallgatott egy percre, — akkor... akkor mi mind boldogtalanok leszünk?

— Félek... hogy igen, szívem. S mert a növények, fák között vagyunk, maradjunk a hasonlattal is itt. El tudod képzelni, hogyha ezeket a csepp fákat soha nem kötözgetné, nyesegetné senki, ha elzárnák előlük a levegőt, a napot, igazán szép, terebélyes fa lehetne belőlük s igazán nemes gyümölcsöt teremne valamelyik is?

— Nem.

— Na látod.

— De mégis, — mondta gyerekes következetlenséggel — szabad ez? Igazságos ez? Tehetünk mi arról, hogy itthon bajok vannak?

— Nem tehetünk. De hát tudod, ugye, hogy a szülők bűnét hetedíziglen bünteti Isten. — Hirtelen megrázta, keményen, akaratosan megrázta a fejét. — De én... én majd keresztülhúzom Istennek ezt a kegyetlen és igaztalan rendelkezését. Én nem engedem, hogy a gyermekem boldogtalan legyen. Annyira fogom szeretni, hogy ez a szeretet erőt ad élete boldogságának kiverelkedéséhez, még a magam boldogsága árán is.

— De ha Tibor kiabálni fog, mint édespapa, — mondta félve, nagy gyermekszemeit tágra nyitva a kislány — mit csinálsz akkor?

— Máris kiabál — felelte szomorúan. — Sokszor, sokat kiabál.

— No és?

— Próbálok lecsendesíteni.

— S ha nem sikerül?

— Újra próbálok.

— S ha sohase sikerül? — kérdezte az otthoni tapasztalatokra támaszkodva csökönyösen.

— Akkor... — és elnézett az aranyoskék ragyogásban fürdő fák felett, akkor... otthagynom.

— S hazajössz újra? — reménykedett fel Annuska.

— Nem, szívem. Haza, egészen haza én nem jövök többé. Hiszen, ha jól éreztem volna magam, ha szerettem volna itthon lenni, nem mentem volna el olyan korán s nem hagytalak volna itt téged. Nem, én

majd valahová máshova megyek. Oda, ahol ketten leszünk Pubival s ahol én nevelhetem őt úgy, hogy boldog, megelégedett ember legyen.

— S ha Tibor utánad megy?

— Gondom lesz rá, hogy ne jöhessen, s ha mégis megtenné, nem fog visszatérésre bírni.

S arra a régi esetre gondolt, mikor a felhúzó, fehér gyermekágyban a rózsaszínű paplan alatt egy éjjel kihallgatta azt a szörnyű beszélgetést, amely apja és anyja között ugyanezzel a témával kezdődött s végződött a földhözvágott tölgyfaszékkal és anyja riadt menekülésével.

A jó ég tudja, hova értek volna még ezzel az igazán nem ilyen tündéri délelőttre való témával, ha a kis fehér gyermekkocsi fel nem tűnik a széles, füves úton s feléjük nem gögicsél Pubi, a világ leginternacionálisabb, legédesebb nyelvén.

Mária hozzászaladt és karjaiba kapta.

— Nem vagy éhes? Te... te gyönyörű!

A gyermek nem értette a kérdést, nevetett, hunyorgott a napon.

— Negyedóra múlva kell szopnia — mondta Róza.

— Jó. Akkor hagyj itt, te meg menj és mosd ki a gyerekruhákat.

— Igen. De kérnék pénzt, hogy szappant hozzassak.

— Szappant? — és Mária úgy elcsodálkozott ezen a kérésen, mint még soha semmiféle kívánságon életében. Nemcsak, mert a házba soha, mióta eszét bírta, nem hoztak bolti szappant, hanem azért is, mert

ma reggel látta, hogy a spájz polcain méteres garmadában áll — mint rendesen — az otthon főzött kiszáradt szappan. Annyira természetellenes volt hát a kérés, hogy azt hitte, nem jól értette. Megkérdezte hát még egyszer: — Miért akarsz te pénzen venni szappant, mikor idehaza több van, mint a boltban?

— Mert a tekintetes asszony azt mondta: nem ad. Azt is mondta, nem bánja, ha a nagyságos asszony hazajön s velem még egy evőt cipel a házba, de arra nem kényszerítheti senki, hogy szappant is adjon a gyerekruhamosáshoz.

Mária nem felelt. Annusra nézett. A kislány — pedig valószínűleg félig se értette meg, ami történt, — mégis sápadtan állt Mária mellett s nem mert az arcába nézni.

— Jó... — felelte végre az asszony. — Menj be, készíts el mindent s ha bementem, adok pénzt.

Azután, hogy ne kelljen a dologról beszélnie, meg, hogy legyen valami más, amivel foglalkozni lehet és kell, leült a padra és kibontotta a mellét.

Az első pár pillanatban a szoptatás, mint mindig, most is valami furesa, édes, kéjes gyönyörűséget adott. Valami egészen különös örömet. Valamit abból, amit Isten érezhet, mikor a kis emberbogárkák sorát, életét kezében tartja és tudja, hogy azok nélküle nem tehetnek semmit, nem juthatnak semmire. Mária is ilyenformát érzett. A melléből áradó tej, mint életadó fehér folyam, hozta és kötölte mindig hozzá fiát. Tudta, hogy az ezzel a fehér folyamattal kap meg mindent, amire szüksége van. Pár pillanattal később azonban ezt a tényt már átváltoította agya arra a magától

értetődő kérdésre, hogy el lehet-e hát felejtani azt valaha valamiért, hogy így tartottuk a gyermekünket karjaink között s lehetünk-e hozzá csak önzésből, meg nem értésből, bántani akarásból olyan kegyetlenül embertelenek, mint amilyen tíz perccel előbb az anyja volt hozzá.

De mert nem bírta erre a kérdésre az igent ki-mondani, s mert kérdezni, magyarázni, sértődöttet játszani sem akart, amikor bement, Annuska legnagyobb megdöbbenésére kiadta a rendeletet a befogásra.

— De hát miért? Manikám, miért? — kérdezte remegő szájjal.

— Mert inkább eltűröm a bántást a magam otthonában az uramtól, aki férfi és aki eltart, mint itthon anyámtól, aki asszony és akit szintén úgy tartanak el.

— De ugye... ugye... hazajössz azért hamarosan?

— Nem. Most ismét sokáig nem.

— De akkor én... nem láthatlak — és szemét elborította a könny.

Az asszony megijedt. Még nagyon közel volt hozzá az idő, amikor az ő szemét is előntötte hasonló itthoni dolgok miatt a könny, jól emlékezett hát rá, milyen fájdalommal járnak az ilyen könnyezések. S mert nem akart fájdalmat okozni, még így kénytelenségből sem, lenyelte jogos felháborodását és visszarendelte a kocsit.

A kislány arca egyetlen pillanat alatt kivirágzott. Boldog örömmel, kacagva ölelte át Mária nyakát s

akkora csókot nyomott Pubi tejszagú arccskájára, hogy az ijedtségében sírni kezdett.

— Drága vagy... drága... — táncolta körül őket — hogy ittmaradsz a kedvemért.

— Igen, csupán a te kedvedért, kicsim.

— S hogy lásd, mennyire hálás vagyok, én meg elintézem a szappanügyet.

Mária megkapta a karját.

— Ha egyetlen szót szólsz róla, rögtön elmegyek. Megveszem a szappant.

Igen, ezt lehet így mondani. De nem volt egyetlen fillérje sem. Nem hozott magával pénzt, mert igazán nem gondolhatott arra, hogy otthon kiadása lesz. Honnan szerezzen hát? Kérjen az apjától? Nem. Meg kellene mondani, hogy minek s ha megmondaná, ismét veszekedésre, kiabálásra, gyűlölködésre — látod megmondtamra — adna alkalmat. Megvan!... Elmegy, megveszi hitelre s majd megküldi postán a pénzt.

A boltban — ahol gyermekkoruktól kezdve mindennap megfordultak — természetesen nagyot néztek, mikor egy darab mosószappant kért.

— Kifogyott a szappan odahaza? — kérdezte a boltos felesége most is szép, színes pongyolában.

Mária egy pillanatig gondolkozott.

— Nem — mondta azután hirtelen jött ötlettel — de a háziszappannak erős lúgszaga van s nem akarom, hogy Pubi ruhácskái lúgszagúak legyenek.

Két nappal később azonban, mikor a látszat már mentve volt, azt hozva fel ürügyül, hogy mégis oko-

sabb, ha most otthon lesz, Annuskát is felpakolva, hazakocsizott.

A második kapocs.

Mikor a gyermek egyéves volt, Mária szédült döbbenettel vette észre, hogy újra anyaság előtt áll. A tényről magától nem kellett volna megijednie s nem is ijedt volna meg, ha az első pillanatban nem az jut eszébe, hogy ennek a második életnek a fogamzása olyan időre esik, amelyben minden szeretete, jóakarata, elhatározott igyekezete ellenére is az ura — akit már nem kötött a boldogult püspököknek tett ígéret — minden eddigi mértéket túlhaladón lelketlen, kíméletlen volt hozzá és amikor éppen ezekért sokkal megszűbb volt tőle lélekben, mintha az északi sarkon lett volna.

Mikor rájött erre, az asszonyok örök szokása szerint gondolkozni, számíthatni kezdett. Az egyik számítás azt eredményezte, hogy téved: semmi baj sincs — ilyenkor megkönnyebbülten fellélekzett — a másik: megerősítette sejtésében — ilyenkor mintha nagy malomkövek feküdtek volna a mellére. Nem azért, mintha nem akarta volna a második gyermeket, mintha félt volna a szenvedésektől, — amelyek pedig máris megkezdődtek a mindennapi szédülésekkel, hányásokkal, rosszulletekkel — vagy a felelősségtől, — amellyel pedig, kezdte érezni, egészen egyedül van a meglevő gyermekkel szemben is — hanem merő

valami ösztönszerű igyekezettel kerülni akarta a közte és az ura közötti kapcsolat szorosabbá tételét. Azi ugyanis egész biztosan tudta már, hogy a házasefeleket nem az eskü, nem a holtomiglan tartja együtt, hanem ... a gyermek ... S így tudta azt is, hogy két gyermek erősebb kapocs, mint egy.

S most mégis ... itt a második is ... Amikor pár újabb hét meddő reménykedése után visszavonhatatlanul megbizonyosodott erről: valami szörnyű megvetést érzett maga iránt. Valami olyanfélét, hogy: hát én is csak ilyen vagyok ... Igen, mert túl az érzéseimen, az akaratomon, meggyőződésemem, elhatározásomon csak erre vagyok jó, vagy ami még rosszabb, csak erre tartanak jónak s nem arra is, hogy barát, társ, feleség is legyek, akit azonfelül, hogy nő, hogy szerelmi alany, becsülni, értékelni, érteni, szeretni is kell és lehet. Ó, ezek az utóbbiak azért nem zárják ki ezt az állapotot és előzményeit. Sőt ezek azok, amelyek mindennek: az anyaságnak, a gyermeknek is igazi, mély, az egész életet felölelő és megszentelő értéket, mélységet, értelmet, tartalmat adnak. Ezek hoznak össze nemcsak arra az egy percre — a testiség rövid perceire — hanem ezek adják az állati testiségnek az emberi megszentelés isteni magasságát. S ez ... itt mind nincs ... De mennyire nincs ... Sőt, az ő részéről még a testi odaadásba is a közönyön felül valami rossz érzés vegyül, mert nem tudta magát túltenni az örökké megismétlődő, bárhonnán kiinduló, de mindig, ha nem is durvaságba, de feltétlenül közönségességbe torkoló cselekedetek szörnyen lehangoló, elidegenítő, a testek közé is gátakat építő, meg-

vetési kiváltó hatásain. S ezek után, és ezek ellenére ... Ó — és a lelke legmélyéig hasító szemrehányást érzett. Olyant, hogy szinte megtántorodott belé.

Leült az ágya mellett álló székre s kemény, véres, kegyetlen, számonkérő, elítélő szavakkal verte, ostromozta, kínozte magát. Határtalanul szenvedett. S most először, nem a más bűnéért, rosszaságáért, kegyetlenségéért, hanem a saját mulasztásáért. Azért, hogy miért nem beszélt idejében orvossal s miért nem akadályozta meg ennek a második életnek életreébredését... Érezte, hogy ennek a második életnek már nem lett volna szabad kopogtatnia, nemcsak, mert nem hívták, nem akarták, de mert ő már bizonyosan tudta, — ott, a kertben, amikor Annuskával beszélt, jött rá erre — hogyha az ura meg nem változik, elmegy tőle. Elmegy, mert nem akar, nem bír olyan életet élni, mint amilyent a szülei élnek. S mert ennek az elmenésnek a szükségszerűsége a tudatában volt már, milyen bűn a saját élete és jövője ellen a születendő gyermek, ennek az áldatlan kapcsolatnak újabb megpecsételése.

Sírni kezdett... Pedig a püspök temetése óta még nem sírt. Mintha akkor valami vékony páncél kövesedett volna a szíve köré, azóta, ha fájt, ha nagyon fájt is valami, csak a száját szorította össze és a nyakát merevítette hátra keményen. Most azonban nem használt a szájösszeszorítás és nyakmerevítés, a kis zacskók ott lent a szív mélységeiben valahol felpattantak — mert a könnyek igazában ott vannak és nem a szemek körül — s ontották nagy, keserű cseppekben ontották a fájdalmat.

Így találta Lujberné, aki a nagymosást jött megbeszélni.

Egy darabig csak állt a fehér függönyös ajtóban és várta, hogy a zokogás csöndesedjen, de mert csak nem akart alább hagyni, lábujjhegyen bejött és megállt úrnője mellett.

Szegény, ötven körüli, agyondolgozott, agyonszült, foltosruhájú, de jóságos arcú, nagyon melegsívű cselédasszony volt. Világrajövele óta a libapásztorságtól a kapálásig, a szobatapasztástól a csikorgó hidegekben kútnál való ruhaöblögetésig, minden munkát végzett s talán sohase engedhette meg magának a szülésadta egy-két napi pihenésen kívül, hogy kímélje eléggé gyenge erejét. Mégis, kopott kartonruhájában, fejkendőjében sokkal gazdagabbnak, holdogabbnak érezte magát az előtte síró, ápolat, ragyogó fiatal asszonynál, akinek mindennap látta életét és szerencsétlenségét.

Kellett, hogy így legyen, mert különben nem merhette volna felemelni érdes, kirepedett, tövig lekopott körmű kezét, hogy a hullámos hajú fejre tegye és nem merhette volna hangját a megszokott kifejezések elhagyásán túl még arra a símogató melegségre beállítani, amivel csak anya tud beszélni gyermekével.

— Ne sírjon, galambom, ne sírjon.

Mária felemelte sírástól kivörösödött arcát.

Először kicsit csodálkozott, hogy a mosónéja áll mellette, símogatja fejét, meg békítő, csendesítő szavakat hullat le rá, de azután, mint az éhező, akinek kenyeret nyujtanak, elfelejtette a csodálkozást és möhön kapott a részvét, a vigasztalás után.

— De ha kell sírni, Lujber néni. Ha kell.

Az asszony letérdelt eléje a szőnyegre, kivette kezéből a zsebkendőt és törölgetni kezdte arcát.

— Aztán mért kell, galambom? A nagyságos úrért?

— Érte is, meg egyébért is — mondta kissé száradó szemmel az asszony.

— Mit csinált megint?

Az asszony arca a sírásból valami, a sírásnál is szomorúbb mosolygásba torzult.

— Most nem csinált semmit — mondta a fakó, de meleg szempárba nézve. — De tudja, az valahogy úgy van, Lujber néni, hogy a hibát, a bűnt nem is kell mindig csinálni. Olyan az, mint a tőke, magától nő, magától kamatozik.

— Ez igaz, galambom. Annyi rosszat követett el maga ellen, hogyha holtig jót tesz is ezután, nem bírja leimádkozni.

— És látja... — s a torz mosoly újra sírásba szelődött — mégis, ettől az embertől most megint... megint...

— Másállapotban van — fejezte be a cselédaszszony éppen olyan magátólértetődően, mint az agg főpap egyszer a félbenhagyott mondatot.

De most már nem csodálkozott ezen az asszony. Tudta, hogy a nagy emberi dolgok, szenvedések, örömek, csapások, tények, érzések általánosak és sohasem a társadalmi állás, műveltség, születés, név, vagyon, hanem mindig a szív, a lélek dönti el, ki, mit, mennyit, hogyan érez belőlük. S mert látta, hogy az előtte térdelő barázdás arcú asszony sokat érez, meg

mert tudta, hogy egy hosszú asszonyi élet minden tapasztalata van a háta mögött, magárahagyottságában egészen természetesnek vette, hogy kitárja előtte magát.

— Kétségbe vagyok esve, Lujber néni. Hiszen, nézze, Pubi csak egyéves s nem tudom, fogom-e majd bírni. S félek is. Borzasztóan félek, hogy mint Pubinál, most sem bírom majd a közelségét és hogy éppen úgy, mint akkor, minden eszköz... az ökle is jó lesz majd arra, hogy kényszerítsen.

A paraszttasszony, aki bár a saját urától nem, de a vele egy szobában lakó másik kocsis-tól elégszer látott hasonlókat, a haragtól, méltatlankodástól eltorzult arccal mondta:

— Ó, hogy nem sül ki a szeme, úr létére úgy viselni magát, mint a legutolsó kocsis.

— Még úgyabbul... Mert attól a szegény kocsis-tól nem lehet talán többet várni. Azt nem tanították, nevelték többre, nem csiszolták, nem látott, örökölt mást; gondja, baja van s nem tudja talán, hogy más-kép is lehetne. De ő tudja... Az iskolából is, a kegyelmestől is, tőlem is. S mégis teszi... S egyszerre, mint az epe, öntötte el száját az apósával való förtelmes eset emléke. Megragadta a kidolgozott két kezét. — Mondja, mit csinált volna Lujber bácsi, ha magát erőszakkal... akarta volna valaki.

Az asszony tiszta, biztos pillantással a másik asszony arcába nézett:

— Agyonverte volna. Még akkor is, ha a saját apja. Mert ebben az se számít. Az igazi embernél nem.

A férfi becsületét az asszony őrzi s az asszony, meg a becsület megér egy emberéletet.

— Köszönöm, Lujber néni. — S lehajolt és megcsókolta a naptól sütött, széltől, élettől barázdás asszonyarcot.

Az asszony nem értette, miért. Örült a csóknak, mint valami soha nem remélt rendjelnek, de nem tudta, hogyan jutott hozzá. Kérdezni azonban nem kérdezte. Tudta, a műveletlen, de okos, az életet, a férfit, az asszonyt, ha csak primitíven is ismerő asszony okosságával tudta, hogy az asszony sokszor tesz olyan dolgokat, amelyeket kérdezni, magyarázni nem, legfeljebb csak érteni akarni lehet. Elsiklott hát felette, de mert érezte, hogy a csókban valamiféle elismerés és hála lehetett, meg mert így alkalmasnak találta az időt és a talajt is legfőbb mondanivalójára, csendesen mondta:

— A gyerekért meg ne búsuljon galambom. Ki tudja még, mire lesz jó az életben egyszer.

— Igaza van — kapott a lehetőség után az asszony. — Hátha ők ketten lesznek majd az életem erősségei.

Társaság.

Mikor a megye legdaliásabb férfija és legelső Don Juanja, a kalandjairól, pazarlásairól, kártyacsatáiról, cigányozásairól híres, deresedő halántékú főszolgabíró, a szalon aranyozott csillárja alatt a sudár, fehér kasmirruhás asszonyt megpillantotta, halkán

pattintott az ujjával. Hagyta, hogy a többiek, a fagyos levegőn kipirult arcú, frissen borotvált szmokingos urak megelőzzék a háziasszony üdvözlésében, hogy közben — mint az igazi műértő — pár lépésről nézhesse, figyelhesse, tanulhassa. S mennél inkább figyelte, annál jobban tetszett neki. Annyira, hogy amikor az utolsó, az egyik szomszédfalubeli földbirtokos a szalonba lépett mellette, félhangon súgta neki.

— Agyonvernék benneteket, ha tudnám, hogy ismertétek már és nem szóltatok róla.

— Nyugodj meg, én nem ismertem, mert ha igen, meghajkuráztam volna párszor a lovaimat érte.

— No, azt én hamarosan megteszem, — felelte Botka.

Közben a szoba közepén álló asszonyt már férfigyűrű vette körül. A megye, a vidék válogatott személyiségei. Mindazok, akiket a körvadászat, a jó asztal, a kitűnő borok és a szép asszony a házhoz vonzott.

Botka volt az utolsó, aki megállt előtte és bemutatkozott.

Mikor a nevét megmondta, széles, fekete szemöldökök alá ágyazva örökké asszonyéhes fekete szeme, mint két tüzes csóva szántott végig az asszony arcán. S amikor a nyaka hajlásától, szája vonalától, sárgásan hamas bőrétől és domború homlokáig mindent felivott, megállt és belekapcsolódott szürkés-kék szemeibe. Úgy, olyan mélyen és erősen, mint a hajóhorgony a tenger fenekébe.

— Nem bocsátom meg az urának, hogy több mint másfélésztendeig rejtegette magát.

— Kénytelen volt vele. A fiam születése előtt sehova se mentünk, senkit se fogadtunk, azután jött a kegyelmes halála s még azután, a birtokátvétel és átadás.

— Ez utóbbiak inkább jogcímek a vendégeskedésre.

— Nem. Kálóczy határozottan kikötötte, hogy egész itt időzésük alatt magunkban legyünk, hogy ne kelljen sem időben, sem egyébben senkihez alkalmazkodnia.

— Dehogy ezért. Hogy ne kelljen megosztzkodnia a társaságon.

— Téved. Hét másik férfival osztozott állandóan a társaságomon.

A szobalány likőrt és konyakot, meg apró sonkás kiflicskéket kínált.

— A legszebb asszony egészségére! — emelte fel Botka az elesévelt bókkal a csöppnyi csiszolt poharat, s miután felhajtotta, gyorsan felhajtott egy másodikkal, majd harmadikkal is.

Mária, kis undorral összerázkódott. Nem volt ismeretlen neki ez a tempó. S mert látta, hogy legtöbben követik a példát, sőt, hogy negyedik pohárral is kérnek, felállt, hogy mint mondta: a fia után nézzen.

Még a szomszéd szoba ajtajánál sem lehetett, mikor Botka ismét hangosat csettentve ujjaival, megjegyezte:

— Tyű, de fene szép!

— Ha fele ilyen szép volna is, érthetetlen lenne, hogy Inkeyt választotta. Az a kis semmitmondó ember,

és mellette a nagyszerű nő mellett — kontrázott rá Szeőke.

— Hátha beleszeretett — mondta a háromezerholdas, százhuszkilós Pereszteghy.

— Beleszeretett a fenét — intette le őket Botka. — Hiszen gyerekcipőben járt, mikor hozzámment. Mit tud az ilyen gyerek a szerelemről.

— Tőled kellett volna órákat vennie, nem? — kérdezte a kis vézna, picit púpos, picit kancsal és éppen ezért minden egészséges, szép embert gyűlölő Kaszás alispán.

— Hát, igen — mondta büszkén kihúzva magát Botka. — Ha valakinek ebből a tárgyból professzori diplomája lehetne, nekem bátran kettőt adhatnának.

— Mondd kérlek alássan, — nézett Botkára varakozásteljesen a még szinte lányosarcú Haczký, az új szolgabíró — hányadik nőnél tartasz már?

Botka hosszút szippantott cigarettájából, kifújta orrán a füstöt és elégült hangon mondta:

— Vagy az ezernégyszázötvenediknél.

— Egy hárem! Egy hadsereg! Egy egész hajórakomány!

Nevettek.

— S milyenfajta nők szerepelnek ebben a gyűjteményben, kérlek alássan? — kíváncsiskodott újra a tanulóknő Haczký.

— Találsz ott fiam szobalánytól kezdve hercegnőig mindent. Mert jegyezd meg, a nő rangja: a szépség meg a fiatalság. A többi mellékes.

— De mikor kezdted, kérlek alássan, hogy ilyen fiatalon ehhez a tetemes számhoz értél?

— Azt hiszem a szoptatósdajkám volt az első.

Ezt a kijelentést az előbbinél is hangosabb nevetés juttalmazta.

— Ki van most műsoron? — kérdezte Szeőke.

— Te csak ne kérdezősködj, mert hátha kiszül, hogy a te feleséged — ugratta a kis Kaszás.

Hű, de nagy ribillió lenne, ha azok a feljegyzések napvilágra kerülnének — szuszogott Pereszteghy.

— Hát mégis igaz? — dobott a levegőbe ismét egy kérdést Haczký.

— Mi?

— A napló.

— Igaz hát.

— Megmutattad már valakinek?

— Megbolondultál? Hogy mutattam volna!

— Kár.

— Miért?

— Legalább tudná az ember, hol kereskedjen.

— Buta vagy fiam — elegyedett most a beszédbe a hercegi uradalmi jószágfelügyelő, egy szép, deres, fehérhajú, szolid családapa. — Hát te még ott tartasz, hogy azt hiszed, minden asszonyt mindenki elér?

— De kérlek, bátyám — mondta az sértődötten.

— No... no... csak semmi apprehenzió. Én láttam asszonyt beteg, csúnya ember mellett: végig tisztességesen. Láttam másikat: aki beleszeretett az ura barátjába, de fogcsikorgatva a helyén maradt. Láttam harmadikat: aki egyetlenegyszer, egyetlenegy órára megtántorodott, azután soha többé. Láttam negyediket: részeges durva férj mellett halálig hűen,

aki a másik szobában alvó sógorról álmodott. S látam még nem tudom hány hasonlót is. Ne hidd hát, hogy minden asszony préda, akinél csak úgy, egyszerűen — kereskedni — lehet.

— Hát hiszen, nem mondom, — dobta a vízzel telt hamutartóba a cigarettacsutkát ez, — van tisztességes asszony is.

— Tisztességes... Milyen buta szó, hogy tisztességes. Hát az a nő talán nem tisztességes, aki szeret valakit és neki adja magát? Nem értem ezt a lehetetlen felfogást. Vagy igazságos dolognak tartjátok azt, hogy a nőnél, aki minden téren sokkal gyengébb a férfinál, karakterbeli kérdést lehessen csinálni ugyanabból a dologból, amely a férfi karakterén, az általános felfogás szerint, egy jöttát sem ront? Mert a férfinál a szerelemnek semmi köze a tisztességhez. A ki nem fizetett kártyaadósságnak ellenben annál több... Éppen ezért, az én véleményem erről is, meg más dologról is az, hogy nem lehet külön szavakat, fogalmakat, törvényeket az egyik, vagy külön a másik nemmel szemben felállítani. Vagy igaz valami, vagy nem. Ha igaz, egyformán kell, hogy mindkét nemet kösse, ha nem, nem köti egyiket sem.

— De Feri bátyám, csak nem akarod azt mondani, hogy te megengedhetőnek tartanád a nagyságos asszonymnál a... no, mondjuk félretekingtetést...

— Ha én félretekingtetnék, megengedhetőnek tartanám nála is. Vagy ti azt hiszitek, hogy az asszony más, mint mi? Nem más... Ugyanolyan... Ugyanabból a tésztaból gyúrva. Bizonyos idő után ő éppen úgy, mint mi, észreveszi a házastársa hibáit és a más

férfi előnyeit. Őn is néha minkef. Fáradt is néha tőlünk. Éspedig sokkal igazabb joggal, mint mi tőle, hiszen ő sokkal többet ad fel a házasságban lényéből és sokkal többet tűr el tőlünk, mint mi, — tőle... S ha ennek ellenére, sőt annak ellenére is, ha udvarolnak neki — s ha tetszik neki az, aki udvarol, mellettünk marad, a miénk marad — igazán magától értetődő, hogy minden kalózkodási vágyunk ellenére, mi is megmaradjunk mellette és neki.

— De fene unalmas volna így az élet — fújta ki a füstöt az orrán Botka.

— Én nem találtam és találok annak — jegyezte meg csendes derűvel Marton.

— Vagyis, te azt találok, hogy annak, aki *egy* nőt csókol, ugyanannyi öröme van, mint aki százat csókol.

— Tévedsz... Több öröme van... Igazi örömet, kiegyensúlyozódást csak egy nőnél találhat az ember. Száznál találhat több ingert, izgalmat, változatosságot, de boldogságot... csak egynél...

— Szóval... te sohasem csaltad meg a feleségedet?

— Nem.

— Nem irigyellek.

— Pedig irigyelhetnél.

— Miért?

— Mert én ennél az egynél megtaláltam azt, amit ezernégyszázötvennél is hiába kerestél s amit hiába keresel még kétezernél.

— Csak azt nem értem, — kapta fel a szót újra

Haczky — hogy az ezernégyszázötven szerelem mellett hogyan lehet mégis nyolc gyereked odahaza?

— Pedig a magyarázat egyszerű. Ha máshol kudarcot vallottam, otthon nem vallhattam azt.

Parányit megmozdult az ajtónyílást borító karamáni függöny.

— Hát csak ennyi nekik az egész — gondolta a dolgavégeztével visszatért Mária. Az asszony is, meg a gyermek is. Ó, de aljasak! És de szomorú, hogy minket is lerángatnak magukhoz a sárba.

S mert arca nagyon is világosan visszatükrözte a hallott mondat hatását, várt kicsit, babrált a megterített asztalon, igazított a virágdíszeken, gyümölcs-állványokon, azután az ablakhoz lépett, kinézett a csendes hóesésbe, a szalmaburokban álmodó rózsafákra, a vastag hósapkára az ablak alatt álló száletli felett, az egész titokzatos, szép, csendes, fehér világra.

S mikor a szépségektől, nyugalomtól arca kismult és szeme is szokott kifejezésébe öltözött, megindult a szalon felé.

Meggyullad a világ.

A terhesség utolsó hónapjában — amely alatt az idő ismét nyárba fordult — cikkázó tűzcsóva szaladt végig a világon és levegőbe röpitette az élet legnagyobb értékét, a békét... A két revolvergolyó, amely az osztrák-magyar trónörökös pár életét kioltotta, az illetékesek szerint kellett, hogy millió más életet is

kioltson, s a három Habsburg árva gyászfátyola olyan óriásira nőtt a hamarosan hozzákötött sokmillió gyászfátyoltól, hogy játszva beboríthatta az öldöklésbe, halálhörgésbe, elment kedves után síró sikoltásokba, orvosi műszerek csattogásába, emberéletek árán való vagyonszerzésbe, özvegyek, árvák éhezésébe, papírtalpú bakancsokban elfagyott lábú szerencsétleneknek sírásába, átkozódásába, s a könnybe, kínba, kéjbe, gyötrelembe, káromkodásba, imádkozásba szédült világot.

Mikor az első felvirágozott katonavonatot átrobogott a kis állomáson, Márián, mint minden nő, aki magyarnak vallotta magát, egyetlen óhaj nyargalt keresztül. — Bárcsak férfi lehetnék... S irigykedve nézett minden tejesarcú legénykére, akinek nemzeti szalag körítette a kalapját s megvetéssel fordult el minden férfitől, aki titkon örült annak, hogy nem katona. Az urától is... Szégyelte, hogy hajdanában untauglich lett s hogy most maga a püspök volt az, aki a nélkülözhetetlenségre való hivatkozással felmentette.

Az első hónapban szinte kiürült az uradalom. A gépek mellett: cséplésnél, szántásnál, szecska, répvágásnál és a nagy bámésszemű ökrök és széleshátú, döngőléptű muraközi lovak mellett mindenütt, vagy fiatal, még nem katonaköteles gyerekek, idősebb emberek, vagy lányok, asszonyok voltak.

Nem csoda hát, ha lassabban ment a munka. Kevés és gyenge volt a munkás. Kevés volt az ellenőrzés. A kipróbált, ügyes majorosgazdák minden majorból elmentek, elmentek a segédtiszték is, s a három-

ezerholdas mintagazdaság vezetésére nem maradt más, csak Inkey és a gyakornokként náluk időző most érettségizett Sanyi.

Máriát minden érdekelte a gazdaságban és mert mindenhez értett is, hamarosan észrevette a hibákat, mulasztásokat. Azt is, hogy a heti kimutatások, elszámolások nem készülnek el, hogy a havi egyenlegek elmaradnak, hogy a napi két gazdasági körút közül az egyik elfelejtődik, hogy repedések, foltok, szakadások vannak azon a valamin — amit kötelességnek neveznek. S látta azt is, hogy amikor éppen az ellenkezőjét kellene tenni, az ura még későbben kel fel, s rendes szokásához híven, de még többet nézeget a háztartásban, egreciroztatja a nőcselédeket, foglalkozik azzal, amivel nem kellene, s elhanyagolja azt, ami az ott-hont, a kenyeret, a jövőt, s a gyermekek, a feleség életét biztosítja.

— Én azt hiszem — mondta egy nap Mária a reggelinél, — hogy korábban kellene kimennetek a gazdaságba. Ugye tudod, — fordult öccse felé, — hogy édespapa minden reggel három órakor kel és négykor már kocsin ül. Ti meg még hét órakor is azon gondolkoztok, hogy felkeljete-e?

Sanyi egy szót se szólt. Őt a sógora dirigálta, s mert az a hét órát jelölte meg a felkelésre, akkor kelt fel. Az egész gazdasági gyakornokságot itt a nővérénél, a gazdasági akadémia előtt különben is olybá tekintette, mint egy hosszabb nagyvakációt, az otthoninál lényegesen jobb keretek között. Nem lett volna hát értelme, hogy megerőltesse magát.

Más volt azonban a helyzet Inkeynél, aki mióta a boldogult főpap jószágos, de kemény kezét nem érezte maga mögött, kezdett nagyon könnyen venni mindent. A gazdaságot is, az irodát is. Ha meleg volt, a meleget szidta, ha esett, a náthalehetőséget. A két pár tüzes parádés ló halálra únta, hízta, lustálkodta magát az istállóban és az irodában is több tinta száradt be, mint használódott el. Ezt azonban eszé ágába sem volt elismerni. Sőt. Alighogy a szeretettel mondott figyelmeztetés elhangzott, keményen felcsattant:

— Hogy apád mikor kel fel, az ő dolga. Hogy én mikor kelek fel, meg az enyém. Semmi közöd hozzá. Különben is, nem szegődtem béresgazdának.

— Nem is erről van szó. Csak arról, hogy a kevés és gyenge munkaerő mellett több és erősebb felügyelet szükséges. Meg arról, hogy aki itthon maradt, annak duplán, triplán kell teljesítenie kötelességét, ha csak nem akar soha be nem hozható hátrányban lenni azokkal szemben, akik az itthon maradottakért az életüket kockáztatják.

— A prédikálást hagyd a papnak. Az az ő dolga. A tied meg az, hogy a háztartás rendben menjen. A többihez semmi közöd.

— S nem gondol arra, — kérdezte nagyon komolyan Mária — hogy a háztartás csak akkor mehet rendben, ha a gazdaság rendben megy, mert a háztartás lehetősége a gazdaság rendjétől, vagyis a maga munkájától függ és nem megfordítva.

— Én nem gondolok semmire, csak arra, hogy ez a kávé nagyszerű volt s hogy a jég szekrényben

megint kevés a jég, mert a vaj puhább, mint szabad volna.

Azután megcsípte a magas gyerekszékben vígan tejpipáló fia rózsás, kemény arcocskáját, rusztikusan ráveregetett feleségére, belekarolt a sógorába és a rózsafáktól illatos udvaron keresztül megindult a kert felé. Az ajtónál azonban eszébe jutott valami és megállt.

— Igaz, elfelejtettem megkérdezni — kiáltott vissza, — mit kapunk ebédre ma?

— Zöldborsó levest, töltöttcsirkét francia körettel, salátával és cseresnyés rétest.

— Nem is olyan rossz koszt így háborúban — mondta gondtalanul és egy kuplé füttyörészésébe fogott.

Mária nézett utánuk, amíg az összeboruló orgonák el nem takarták őket, azután, mintha nem is tizenhét, hanem negyvenéves lenne, felsóhajtott:

— Adja Isten, hogy holtig tartson.

Miután kiadott a főzéshez, megnézte a második kelésű kispulykákat és egyenként beadta nekik a napi adag szem borsot, kiemelte a kocsiból fiát és lehajolva sétálni kezdett vele az udvaron. Lassan, egyik virágágytól a másikig, a zöldrácsú vasajtóig, azután vissza a még nem égető napon.

Pár percig sétáltak így, mikor a kastélybeli komornyik lépett az udvarra.

— Kezét csókolom, a méltóságos püspök úr kéreti a felügyelő urat.

— Nincs idehaza — mondta pillanatnyi gondolkodás után. — Már korán reggel a cséplőgéphez ment.

A komornyik újra köszönt. De még fele útján sem volt az udvarnak, mikor Inkey hangját hallotta.

— Most megyünk fürödni, Sanyi. A gazdaság nem szökik meg délutánig.

A jólnevelt lakáj — ebben a fajtában mindig van egy cseppnyi a diplomaták okos ravaszágából — betette maga után az utca rácsajtáját és lopva visszaneézett az asszonyra.

Az asszony arca piroslott a szégyenkezéstől.

A kis betörő.

— Bocsásson meg, de nem vagyok meglegedve — mondta az öreg háziorvos, mikor az alig hathetes csecsemőt — a második fiút — visszafektette ágyacskájába. A gyermek olyan, mintha nem kapna elég táplálékot.

Mária arca ijedtre sápadt.

— Nem értem — mondta. — Hiszen mindenben a tanácsai szerint élek. Az előírt ételeket eszem, s naponta háromszor sört is iszom. Pedig... — és arca összerándult — rettenetesen undorodom tőle.

— Tudom — mondta mosolyogva a doktor. — De ezen is lehet segíteni.

— Hogyan?

— Vegyen erőt magán. Szeresse a sört és gondoljon arra, hogy a sör erős hatással van a tejképződésre. Ha erre gondol: mosolyogva issza majd, s ha mosolyogva issza, meglesz a kívánt eredménye is.

— Jó... Ezután mosolyogva izsom. De mondja, komolyan nincs megelégedve a baba fejlődésével?

— Komolyan. Legalább félkilóval többet kellene nyomnia. Mindig pontosan szopik?

— Igen. Mindig négyóránként és mindig felváltva, egyszer jobb-, egyszer baloldalról.

— S elég neki, amit kap? Nem éhes még a szopás után?

— Nappal nem, de reggel igen. Ezt azonban annak tulajdonítom, hogy éjjel jobban kiéhezik.

— Az bizonyos. Az ő kiéhezésével arányosan azonban az éjszakai pihenés után a tejnek is többnek kell lennie és így éppen úgy jól kellene laktania, mint délben és délután. Ha ez nem így van s ha nem kap eleget, nem fejlődhet eléggé s meg van gyengeségének a magyarázata is.

— Talán mégis az étrendemen kellene változtatni — mondta Mária, mert egyéb megoldást nem tudott kitalálni.

— Megpróbálhatjuk. Esténként hagyja el a tésztát és helyette vajat, mézet és minél több tejet igyék. A sör akkor természetesen szintén elmarad. Tejet az ágyban is fogyaszthat, sőt ha a baba felébreszti, még éjszakaiként is. Hát Pubi? — és arca mosolyra derült. Hol van az a lator?

Az asszony arcáról elröppent a töprenkedés és szintén elmosolyodott. Azután odalépett az ablakhoz, félrehúzta a függönyöket és kikiáltott a napsugárban fürdő kertbe.

— Pubiiii

Vékony, kacagó, ujjongó gyermekhang adta meg a feleletet.

Pár pillanattal később Róza már az ablaknál állt s a röpöködő szőkefürtös gyermeket az ablakon keresztül anyja felé nyujtotta.

Az asszony beemelte és falpraállította a doktor előtt.

— Szervusz — mondta az látható gyönyörködéssel. — Hogy vagy?

— Jovasztunk Jozával — adta meg a gyermek a nem egészen logikus feleletet.

— Éhes vagy? — nevetett rá az anyja.

— Most tízóraizott — szólt be a gyermekleány az ablakon és az üres dudlisüveget az ablak párkányára állította.

A doktor elkacagta magát.

— Na hallod, — mondta — te még most is dudlisüvegből tízóraizol? Hiszen maholnap katona leszel.

— Baba is dudjizit — mondta halálos komolysággal a gyermek és elfordult a doktortól.

Míg ez a beszélgetés tartott, Baba is felébredt és erélyesen követelte tízóraiját.

Pubi feléje nézett. Szájába dugta ujját s pufók angyalarcán őszinte harag és elkeseredés látszott. Nagyon haragudott a kicsire. Nemcsak, mert sokat sírt, hanem, mert anyja, aki azelőtt kizárólag vele foglalkozott, most megosztotta idejét közötte és a kicsi között. S ez az elkeseredés minden alkalommal csak fokozódott, amikor látta, hogy anyja leül a karosszékbe, ölébe veszi a kicsit és szopni ad neki. Olyan megbocsáthatatlan bűn volt ez szerinte és olyan meg-

rövidítése az 5 személyének, amit nem lehetett megforlatlanul hagyni és amiért csak úgy vehetett némi elégtételt, ha lehúzta takaróját, vagy kikapta szájából a cuclit, amit a kicsi még alvás közben is szopogatott.

Ennek a haragnak és elkeseredésnek okával azonban természetesen nem volt tisztában senki. Magától-értetődőnek tartották a kicsi iránti ellenszenvét, mert a legtöbb kisgyermek ellenszenvvel viseltetik a pólyás-^{sz}gyermek^{ek}ek iránt. Igaz, hogy sokszor kikapott e miatt s hogy anyja megfenyegette már azzal is: visszaadja a babát a gólyának, ha még egyszer kitakarja vagy kivieszi szájából a cuclit. Pubit azonban nem ijesztette meg ez a fenyegetés, sőt, egyszerűen minden tartózkodás nélkül leszögezte:

— Jobb is jessz . . . — és türelmetlenül várta az időt, amikor a gólya elviszi a babát és amikor nem kell többé hallgatnia végnélküli óázásait s anyja megint lovacskázni fog vele a helyett, hogy a kicsit dédelgetné.

Ez az idő azonban nem akart elkövetkezni. A kicsi kötötte le tovább is anyja idejét s az egyetlen, ami a multból megmaradt neki, az volt, hogy továbbra is anyja ágyában aludhatott el, sőt néha ott is maradhatott, s hogy szabad volt puha karjára hajtania a fejét. Ezt az előnyt azután nem is adta föl. Nem tűrte meg a kicsit anyja mellett s erélyesen követelődött, hogy szopás után rögtön saját ágyába tegyék, sőt, hogy a hálót is felhúzzák, nehogy „mamihoz visszszökjön“.

Pár nappal később, amit Mária a kicsi miatt a legnagyobb gondban és aggodalomban töltött s amely

alatt az orvos rendelkezésére szinte literszám öntötte magába az útálatos malátasört, — Pubi haragos arccal vágta földhöz a dudlisüveget és erélyesen kijelentette, hogy: Pubi nem dudjizit.

Anyja örült neki, mert jobban szerette volna, ha csészéből iszik. A gyermek azonban ezt is visszautasította.

— Tente... — mondta fáradtan és lehajtotta fejét.

Lefektették. Mária nagyon megijedt, mert azt hitte, beteg. Meggyújtotta az éjjeliszekrényen álló mécesest és elhatározta, hogy nagyon ébren fog aludni s figyelni fogja a gyermek minden mozdulatát. Fel is ébredt minden félórában. A gyermek nyugodtan, csendesen aludt és a legkisebb jel se mutatott arra, mintha valami baja lenne.

Mária megnyugodott és boldogan, azzal az elhatározással hajtotta le fejét, hogy most már reggelig alszik, s alaposan kipiheni magát. El is aludt. De mert idegei izgalomban voltak, nem aludt olyan mélyen, mint egyébként és zaavros álmai szüntelen az öreg doktort vetítették lecsukott szemei elé, aki húsz üveg sört itatott vele, mert a Baba még mindig sovány volt és mert még mindig nem volt elég a tej, amit adni tudott neki.

Annyira belefáradt ebbe a kínos álomba, hogy valósággal örült, amikor felnyitotta szemét.

Kint akkor hajnalodott. A nyitott ablakon beáradt a nyári napkelte aranyszínű lehelete s a tiszta levegő meglebegtette a fehér csipkefüggönyöket.

Mária első pillantása mint mindig, a szomszéd

szoba tárt ajtaján át a gyermekágyra esett. A kicsi nyugodtan aludt, mély lélekzettel, s szájacskájában ritmikusan, egyenletesen mozgott a cucli. A második pillantás Pubié volt. Pubi mellette feküdt a széles ágy belső oldalán. De nem aludt. Nagy, kék szeme kerekre nyíltan tapadt anyja arcára s pici, rózsás, meleg szájszögletén két nagy fehér tejcsepp reszketett.

Az asszony nézte a reszkető tejcseppet, a gyermek jóllakott, álmodó arcát és lassan-lassan derengeni kezdett benne, hogy miért nem tud reggelenként jóllakni a kicsi s hogy miért volt hiábavaló a rengeteg, útalatos sör, amit az öreg háziorvos elfogyasztatott vele.

Pubi nem értette ezt a szótalán szemlélődést és egyáltalán nem látszott rajta, mintha lelkifurdalás bántaná.

Este azonban, mikor felhúzták mögötte a gyermekágy fehér hálócskáját, s némi kárpótlásul az elveszett éjszakai élvezetért, melléfektették a színig töltött dudlisüveget, előntötte a harag s az üveget megvelő, lenéző mozdulattal kihajította a háló mögül.

Temetés.

Az öreg Inkeyt öt fia közül három, és négy menyeközül csak egy kísérte temetőbe. Azóta a pokoli éjszaka óia — ura minden követelése, parancsa ellenére — Mária ma lépte először keresztül az Inkey villa kapuját. Sőt ma is csak azért, hogy a látszatot megőrizze.

A díszmagyaros alispán — egészen lila volt arca a hidegtől — hosszú, kenetes beszédben méltatta az elhúnyt érdemeit. Negyvenötéves közéleti szereplését, puritán jellemét, soha meg nem tántorodó kristálytiszta becsületét.

— A kiválók között is kiváló volt Inkey Gedeon, — fejezte be méltatását — s így bátran mondhatom, ne dobjon utána hantot, akinek elszámolnivalója maradt vele, mert tudom, hogy sírjánál egy egész megye szeretete, becsülése, hálája, elismerése áll.

Ezután felhangzott a Círcumdederunt me... A világnak ez a legszebb, de legszörnyűbb, legszívbe-markolóbb muzsikája. Ez, amelyet talán senki — sem a gyilkos, sem az ateista, sem a cinikus szabadgondolkózó, sem a primitív pór — nem tud megrendülés nélkül hallgatni. Ez, amely ha idegen koporsója mellett hangzik is el, valahogy belenyúl az emberbe olyan erősen és mélyen, hogy még annál is, akiben csak csírája van meg az érzéseknek, megkapaszkodik és gondolkozásra készíti.

Nem csoda hát, ha Mária, elfelejtve bűnt, bántást, igazságtalanságot, már az első taktusoknál zokogni kezdett és úgy folyt a könnye, mintha a legjobb, legszeretőbb apa koporsójánál állana. Ez főként azért volt jó, mert így nem került sor rá, hogy Inkey beváltsa fenyegetését: — Ha nem fogsz sírni, úgy belecsípek a karodba, hogy ordítani fogsz.

Az ének végeztével a három Miatyánk alatt azonban elapadtak könnyei s megszűnt a nagy, benső megrendülés is. Úgyhogy mikor a leeresztett koporsó után göröngyöt kellett volna dobnia a eszébejutott az

alispán szinte tetemrehívó szava: — Ne dobjon hantot utána, akinek elszámolnivalója maradt vele — nem bírt lehajolni és nem bírt felemelni egy rögöt, hogy megadja a halottnak a végső ajándékot, amit élő adhat neki.

Temetés után a három fivér összeült és megbeszéltek a megbeszélendőket. Tibor felajánlotta, hogy megveszi a négy testvér részét mind a villából, mind a hajdani nagy birtok utolsó maradékából, a párholdnyi földből, kertből: Inkén. Zoltánnal, aki professzorember volt, hamar ment az egyesség, de Ödönnel, aki mérnök s e mellett jó üzletember is, mágnéhezen.

Mária az ebédlő sarkában álló nagy biedermeier dívánon ülve figyelte őket s míg kívülről komoly és megilletődött volt gyászruhájának fekete keretében, belül mosolygott azon a szörnyű kicsinyességen, amellyel Ödön a közben előszedett családi ezüst egyes darabjait kezében méregette. Nézte a két ezüstkannalat, amely úgy szállt le és föl kezeiben, mint a mérleg serpenyőjén s amelyek között csak percek után tudott választani.

Dolguk végeztével kocsira ültek. Mária alig halott beszélgetésükből valamit, mert gondolatai folyton a két gyermek s különösen a Kicsi körül jártak, akik ma hagyott először magára s aki a kőményes teával kevert tehéntejet valószínűleg nem találta teljesen egyenértékűnek a tőle kapottal.

Így is volt. A Kicsi hangosan, követelőn oázott anyja után s nem sokba vette a Pubi komoly ígérését, aki szüntelen azt hajlogatta:

— Ne siji, te kis butus. Kisnan mindjárt itthon jessz.

Ödön ölébe kapta a kíváncsian kerekre nyílt szemű Pubit, megcsókolta rózsás arcoskáját, azután Babára nézett s elégtlenül jegyezte meg:

— Na, veletek megvan a legifjabb Inkey-nemzedékből a tucat. Ilyenformán egészen bizonyos, hogy a címert nem fogják megfordítani a kriptánk felett.

Vacsora után Zoltán megkérdezte Máriát:

— Mi a terved a gyerekekkel?

— Hároméves koruk után német s tízéves koruk után francia kisasszonyt tartok majd mellettük.

— Hol végzik az elemi iskolát?

— Itthon, a falusi iskolában. A tanítót inkább az uradalom, mint a falu tartja, így egész bizonyosan vigyázni fog rájuk.

— Igazad van. Okosabb, ha nyilvános iskolába járnak. Igaz, tanulnak itt-ott rosszat is, de azt a fiúk mindenképpen megtanulják.

— Akkor is, ha csak jó példát adunk nekik?

— Akkor is. Talán kevésbé, mert még a rosszra való hajlam ellenére is a jó példa, a jó környezet javító hatású, végeredményben azonban a rossz előbbutóbbi kitör abból, akiben benne van. De miért érdekel ez téged, szép kis sógorasszony?

— Azért, mert én nagyon jóknak, becsületeseknek, boldogoknak, egészszeknek — vagyis nem átlagembereknek — akarom nevelni a gyerekeimet.

— Kit tartasz te átlagembernek?

— Mindenkit, aki nem akar több, különb, jobb

Jenni, mint amilyen, vagyis aki az élet primitív követelményeiben találja az élet igazi értékét és értelmét.

— Szép, de kicsit szigorú felfogás. S eszerint akarod nevelni a gyerekeidet?

— Igen. Kanállal fogom beléjük önteni a szomszúságot — ami egyben elégedetlenség is — a szép, a nagy dolgok, a fejlődés, az előrejutni akarás után és meg fogom őket tanítani arra, hogy aki megáll: elmarad. Ki fogom nyitni az agyukat már egészen kicsi korukban s tornáztatni fogom a felfogókéességüket, az emlékezőtehetségüket, hogy amire igazán szükségük lesz a gondolkozásra, tanulásra, agyuk ruganyos, nagy és tág legyen.

Zoltán csodálkozva szembefordult az asszonnyal.

— Hallod, — mondta — ez, amit most mondtál, igazán nem olyan valami, amit tizennyolcéves asszonynál, s különösen falun, természetesnek vehetünk.

— Olyan sokszor hallom ezt, hogy falu, valami egészen lesajnáló hangsúllyal mondani városi emberektől. Miért gondoljátok, hogy mi kevesebbet érünk, kevesebbek vagyunk, mint ti?

— Általában igen. Ami természetes is, mert itt még sincsenek meg annyira a tanulási, fejlődési lehetőségek, mint városban s főként, nagyvárosban.

— Színház, előadások, látványosságok, igaz, nincsenek. De könyvek, amelyekben mindez megvan, itt is vannak. Időnk pedig, ami ahhoz kell, hogy a könyvekből tudás legyen: több van, mint a városi embernek.

— Igen, a könyvtárad szép. Látszik, hogy sem pénzt, sem időt nem kímélsz tőle.

— A kerti, baromfi- és tejpénzeket egy bizonyos összegben felül egészen a lakásra, szőnyegekre, könyvekre költöm. Minden jó könyvet megveszek és minden szabad percemet tanulással, olvasással töltöm.

— Az én legnagyobb tiltakozásom ellenére, — lépett hozzájuk Tibor. — Mert nekem hiába mondják az ellenkezőjét, az a sok csirkefogó író csak arra jó, hogy az asszonyok fejét mindenféle bolondsággal még jobban elcsavarja. Regényhősöket állítanak eléjük, akiket teleaggatnak különféle csillogó jótulajdonságokkal és akikkel mi, szürke, hétköznapi emberek, természetesen nem versenyezhetünk.

— Nincs igazad — vette sógornőjét védelmébe Zoltán. — Igenis kell olvasni. S engedd, hogy olvasson annyit, amennyit akar. Más szórakozása itt amúgy sincsen.

— Nem is kell. Itt vannak a gyerekei, a háztartása. Ez úntig elég szórakozást ad.

— Nem lehet mindig a gyerekekkel, mindig a háztartással bibelődni. Különösen ilyen bőséges személyzet mellett. Kell, hogy legyen szabadideje s hogy azt úgy és azzal töltse, amivel jólesik neki.

— Te talán még a firkálást is megengedhetőknek tartod?

— Miféle firkálást?

— Azt, amit Mária csinál. Hogy naponkint vagy kétnaponkint mindent leír.

— Naplót vezet? — kérdezte Zoltán érdeklődve.

— Nem, — s kicsit elpirult az arca — csak úgy felirogatom azt, ami éppen eszembe jut.

— Mióta?

— Amióta a boldogult kegyelmes foglalkozni kezdett velem. Ő mondta egy alkalommal, hogy az önfejlesztésre, az önkritikára s a hibák, ferdeségek elkerülésére legjobb módszer az, ha minden fontos dolgot feljegyzünk, ha időnkint ezekbe a jegyzetekbe — mint tükörbe — belenézünk s később a napok, hetek, hónapok távlatából elfogulatlanul, nyugodtan nézzük, bíráljuk tetteinket.

— Őszintén írsz mindenről?

— A legőszintébben.

— Sőt ennél is őszintébben — mondta Tibor. — Volt alkalmam meggyőződni róla.

Mária fölugrott.

— Maga... kutat a dolgaim között?

— Eszembe sincs. Csak utánanézek annak, amit csinálsz.

— De hiszen ez...

— Tudom, lovagiatlan cselekedet, mondaná valamelyik kedvelt regényhősöd. De mert én nem vagyok az, szerintem ez jogos cselekedet.

— De hiszen be van zárva.

— Minden zár nyitható.

— Engedj meg, — szólt bele most Zoltán — én nem vagyok regényhős, de én is lovagiatlannak, sőt mi több, udvariatlannak minősítem a dolgot. Elvégre ahhoz mindenkinek joga van, hogy leírja a gondolatait.

— Először is joga sincs, másodszor is nem szükséges.

— Akkor talán nem volna szükséges, ha mindenről beszélhetnék magával. De mert semmire se ki-

váncsi, ami bennem van, amit gondolok, hát így könynyíték magamon. Kára nincs belőle, nekem meg örömet szerez.

— Igazad van, Mária. Csináld csak tovább.

Az asszony hálásan nézett sógorára.

— Jó dolga lehet Erzsinek melletted. Megértő vagy és igazságos. S azonkívül tudod, hogy a rabszolga-rendszer rossz, mert a rabszolgák fellázadnak néha.

— A rabszolgák mindig fellázadnak, mert minden zsarnokság igaztalan és előbb-utóbb megteremtője ellen fordul. De hagyjuk a vitát. Szeretném, ha megmutatnád a házat. Sok minden olyan dolog van, amit nem ismerek s amiről be akarok számolni Erzsinek. Gyerünk.

Mikor kiléptek az előszobába, a sürgönyhordóval találkoztak. Sanyi behívóját hozta.

Béla.

Még Sanyi elmenetele után jóformán ki sem hült a vendégszoba, új — és előreláthatólag hosszúlejáratú — vendég költözött be. Inkey Béla, a háziúr bátyja. Pedig Mária mindent megtett, hogy megakadályozza ezt. Oka bőven volt rá. Béla évek óta különváltan élt feleségétől, három gyermekétől, szenvedélyes ivó, kártyás, szoknyabolond volt s öccséhez egyenesen az angyalföldi elmeógyógyintézetből jött.

— De lássa be, kérem, — könyörgött, mikor az

elmeogyintézet igazgatójának burkolt levelét elolvasta — hogy nem szabad idevennünk. Jól tudja, nem azért beszélek, mert nem szeretem a vendégeket, vagy mert nem akarok kedves, figyelmes lenni rokonságához, hanem azért, mert nem tartom jónak, hogy ilyen kiszámíthatatlan betegséget átlábalt ember a gyerekek között legyen.

— Ugyan, hagyd ezt a butaságot. Bélának semmi baja sincs.

— Hát akkor miért volt elmeogyintézetben?

— Mert a felesége bezáratta, hogy megszabaduljon tőle.

— Nem igaz! Ilonka nem olyan asszony, aki ilyent tesz. Attól eltekintve, hogy bajos is volna ilyent tenni. Sokkal vallásosabb, sokkal jobban szerette Bélát, hogysen önző célból rosszat tett volna neki. Megtette, mert kénytelen volt vele, mert Béla folyton súlyosbodó iszákosságával már az életüket fenyegette. Zoltán mondta el, hogy a legkisebb gyereket ki akarta dobni az ablakon s csak az utolsó pillanatban tudták a kezéből kiragadni.

— Zoltán azért mondta ezt, hogy Ilonkát mentse.

— Ilonkának nincs szüksége mentségre. Évek óta ő dolgozott az uráért és gyerekeiért, miután Bélát az ivása és megbízhatatlansága miatt kidobták állásából. S hogy bezáratta, elméleti állapotán kívül életük biztonsága miatt tette.

— Kár a beszédért. Béla holnapután itt lesz.

S ott is volt.

Alázatos, hazug gavallériával csókoló kezét Máriának — akit akkor látott először — s magasra

emelte két kis unokaöccsét, amiért Mária majdnem hidegrázást kapott.

Béla észrevette ezt s a nem egészen normálisak sunyi mosolyával mondta:

— Légy nyugodt, nem ejtem el.

De Mária csak akkor nyugodott meg, amikor Baba, cucliját szopogatva, újra kocsijában feküdt s Pubi a szőnyegen játszott legkedvesebb játékszerével, az istállóval. Akkor elővett egy laikusok számára készült orvosi könyvet és fellapozta.

Elovasott mindent, amit az iszákosságról s következményeiről talált. Így megtudta, hogy a betegséget teljes italmegvonással gyógyítják s hogy a beteg, ha idejében kezdődik a gyógykezelés, teljesen rendbe is jöhet. Ha azonban újra visszaesik, rendesen menthetetlen.

— Ezt elolvastatom Tiborral — gondolta — s akkor majd nem ad inni neki.

Meg is tette. Még vacsora előtt. Az ura azonban, a csak saját véleményüket komolyan vevő, primitív emberek szokása szerint legyintett egyet:

— Mese. Ami jólesik, az nem árt.

S a vacsoránál mindjárt kezdetnek két liter erős somlait ittak.

Mária tehetetlenül nézte. Az arcukat: amely lassan lilaszínű lett, a szemüket: amely kivörösödött s a szájukat: amely máris értelmetlenségeket dadogott.

Felállt, egészségükre kívánta a vacsorát s leült a zongorája mellé.

Először Schubertet, majd Puccinif, végül Beethoven-t vette elő. Édes keringőket, lágy, forró, elomló

operarészlefekeket, éteri hisztiaságú szonátákat. De ma nem ment. Sehogy se ment. Nem tudott velük repülni, a lába valahogy ittragadt a sáros földön. Az uránál, a most bizonytalán még fokozottabb ivási lehetőségeknél, a következményeiknél és öccsénél: aki hathetes kiképzés után már a Kárpátokban van. Az egész égő, szörnyen beteg világnál, amelynek mellén — a legnagyobb, legtöbb kultúrát hordó Európán — jégesdként zuhogott az ágyúgolyó, s mint az őszi légy, hullott a legszebb, talán nagy jövőre hivatott emberanyag.

Nem sokat tudott a háborúról. Félt, irtózott a lapoknak még egyoldalú beszámolótól is s bár a püspök százszemélyes kórházat állított fel a kastély egyik melléképületében s bár mindennap elhatározta, hogy elmegy és segít a két grófnőnek: a püspök anyjának és nővérének az ápolásban, nem bírta rászanni magát. Szédülni kezdett, ha egy sebre csak rá gondolt s le kellett húyni a szemét, vagy el kellett menekülnie a lakás legtávolabbi részébe, ha a sebesültszállító kocsitompá, elnyújtott dübörgése felhangzott az ablakok alatt.

Nem értette: miért van az egész? Miért kell száz- ezreknek meghalnia, mikor a kettő, akik miatt mindez megindult, úgysem támad fel többé s miért kell nyomorúsággal, borzalommal teleszórni a világot a helyett, hogy szépséggel, örömmel szórnák tele. Úgy állt az egész szörnyű tény előtt, mint egy, a világra szakadt borzadmas betegség előtt, amely elől nem lehet megfutni, amelyre nincs orvosság s amelybe vagy megőrül vagy belepusztul az ember.

Kézimunka mellett, séta közben, vagy így, mint most is, mikor a zongoráról lesiklott a keze, órákig gondolkozott ezeken a dolgokon. Forgatta, hánytorgatta őket, szeretett volna rájönni értelmükre, miért-jükre. De nem ment. Távolságától, úgy élt a tágas, napsugaras lakásban, gyerekei, szőnyegek, képei, könyvei, kézimunkái között, mintha szigeten élne, amely mellett csak nagyon ritkán halad el hajó. Igaz, vendég járt hozzá elég, de azok csak vendégek és nem barátok voltak, akik a hosszabb-rövidebb idő alatt, amit nála töltöttek, enni-inni akartak, táncolni akartak, jól akarták érezni magukat s nem szívesen foglalkoztak egyéb dolgokkal is.

Eleinte haragudott ezért s részvétlenséggel, cinizmussal vádolta magában őket, később azonban megértette ezt is, menekülni akarnak — gondolta — a dolgok tudomásulvétele elől. S szinte irigykedve nézett Imre legújabb szerelmére, egy nagyon szép, erősen molett, kedves és kacér asszonyra, aki Imre egyik rendtársával keringőzött egyízben a szédülésig. Erről a feltűnően, de jólöltözött asszonyról az egész város tudta, hogy nem egészen okos fia helyett ő teszi le a vizsgákat minden esztendőben.

Ahogy nézte a szalon sarkából, a tánc után négyöt férfitől — paptól és civiltől — körülvéve, mindegyikkel kacérkodva, mindegyiknek sokatígérő mosolyokat, szavakat adva, de mindegyik feje felett Imrére nézve, csak azon csodálkozott, hogy az ura nem vesz észre semmit, vagy úgy tud tenni, mintha nem venne észre semmit.

Igaz, ennek az észrevenni nem akarásnak az ő

szempontjukból megvoltak az előnyei. Itt is, másutt is. Itt az, hogy velük együtt mindig kijöttek, hogy a hetedikes fiú együtt evett, ivott, mulatott tanáraival, látta azoknak nemegyszer eléggé szabados viselkedését — ami mind csak előny a diáknak tanáraival szemben — s az, hogy ezek után a látogatások után, ahogy az falun lenni szokott, mindig alaposan felpakkolták magukat vaddal, baromfival, gyümölccsel, zöldséggel, tejdolgokkal, ami, különösen a háborús időben, nagyon sokat jelentett.

Künn az ebédlőben feldúlt egy szék. Hangosan, nagy robajjal. Mária ismerte ezt a robajt. Gyerekkora óta ismerte. Hallotta otthon éppen eleget s hallotta itt is túlon túl sokat. S még mindig összerezsent hallátára... Akkor pedig másodszer rezsent össze, amikor az ebédlő felől egy jólismert kéz ügyetlen, tétova mozdulattal belemarkolt az ajtót takaró karamán függönybe és a másik pillanatban az urának kivörösödött, valójából egészen kivetkőzött arca — de hátha ez az igazi — megjelent az ajtónyílásban.

— Na, elég volt a klempírozásból, gyerünk aludni szentem.

Mária felugrott a zongora mellől.

— Nem! — mondta tiltakozón. — Nem megyek! A gyerekekhez megyek. — És kiszaladt a szobából.

Még alig volt túl az ajtón, háta mögött felhangzott Béla részeg, rekedt röhögése és akadozó szavai:

— Ez is úgy tesz... éppen úgy tesz, mint Ilonka... Elfutnak... Mind elfutnak... A buták...

És újra röhögött, rekedten, gurgulázva és nagy kezeivel a térdét csapdosta.

Sorsdöntő este.

Este tíz óra volt. A májusi estéknek az az órája, amikor a nap melegétől még ki nem hűlt föld utolsókat lélezkzik, mielőtt aludni kezdene s amikor ezek a lélekzések meleg, párás, különös, izgató illatokkal töltik meg a levegőt.

Mária az ablaknál állt s a kéesszürke, meleg, illatos homályba nézett. Nézte a fák frisslombú, sötét körvonalait, a köztük szaladó, fehérre homokozott utat, a bársonyos, málykék, majdnem elérhető messzeségben levő eget, amelyen itt-ott reszkető kis lángok lobbantak fel és hűnytak el.

Nézte, s közben hallgatta, hogy nem hoz-e feléje patkócsalogást és kocsikerekek zörgését a csend. De nem hozott. Pedig szerette volna, mert éhes volt, le akart feküdni, hogy holnap korán reggel a városban lehessen, megvásárolhasson mindent, amit Sanyinak kell küldenie a harctérre s utána hazajöhessen, mert Babának szüksége van rá.

Csengetett.

— Nem várok tovább, Mari, — mondta a szoba leányának. — Tálaltasson.

Tíz perc múlva asztalnál ült s a széles, lapos kanalat belemerítette a franciásan elkészített szép, rózsásra pirult szoló-spárgába.

— Bizonyosan nem jó már, — mondta sajnálkozva Mari — hiszen két órája van készen.

— Most még jó, egy óra múlva azonban élvezhetetlen lesz.

— Akkor nem is adom fel, mert haragudni fog a nagyságos úr.

— Ne is adja. Elég lesz a borsóscsirke, sőt nem hiszem, hogy szükség lenne arra is, mert valahol bizonyosan megvacsoráztak már.

— Mit mondjak, ha megérkeznek?

— Hogy fáradt voltam s lefeküdtem.

Le is feküdt. S mert egész nap a kertben, baromfiival, háztartással foglalkozott, a mellett, hogy gyerekei minden mozdulatát figyelemmel kísérte és mert a tavaszi levegő bágyaszt, álmosít, rögtön el is aludt.

Egyszerre, talán percek, talán órák múlva, kegymény, követelő hangra ébredt.

— De ha mondom, ébreszd fel!

— Kérem, nagyságos úr, olyan fáradt volt szegényke.

— Fáradt, fáradt. Mibe fáradt volna el. Na, mars! Ne magyarázz! Kelljen fel, üljön asztalhoz, mert nem vacsorázunk egyedül.

— Nagyságos úr kérem, éjfél van. Már nem jó az a vacsora, amit főztünk. Majd valami hideget hozok. Ahhoz pedig igazán nem kell felkelteni a nagyságos asszonyt.

— A teremtésif annak az alkudozó mindenednek! Teszed, amit mondok, vagy pofontöröllek.

Mikor a megriadt leány bocsánatkérő arccal a hálósobába nyitott, Mária már pongyolában, hosszú haját nyakszirtje fölött szalaggal átkötve, indult az ebédlő felé.

— Na, hála Isten, hogy neked több eszed van

mint annak a buta libának — fogadta feleségét Inkey, köszönés, bocsánatkérés, menteteződés nélkül.

Mária végignézett az urán s nagyon csendesen kérdezte.

— Miért?

— Hogy felkeltél és felöltöztél a vacsorához.

— Még nem vacsoráztak?

— Hol a fenébe vacsoráztunk volna?

— Ott, ahol voltak.

— Ott csak áldomást itfünk.

— Mire?

— Arra, hogy ha falutól kibéreltem az uradalom részére a vadászterületet.

— S éhgyomorra ittak?

— Arra, hogy egye meg a... A kocsmáros persze akart főzteni valamit, de én — és csuklott egyet — leintettem, mert azt hittem, mindjárt jövőnk s mert tudtam, hogy itthon borsóscesirke van vacsorára.

— Igen. Az volt. Én is azt vacsoráztam.

— S én is azt fogok.

— Az összeszáradt már. Olyan, mint a tapló! Mari majd hoz valami mást.

— Nem kell. Borsóscesirke kell.

— De az ehetetlen.

— Akkor főzess frisset.

— Az asszony elképedt.

— Most, éjfélkor?

— Most hát, a szenvedésit. Vagy nincs elég eseléd?

— De van. Éjjel azonban pihenniök és nem főz-
niök kell.

— De ha én parancsolom! — és az ökle az asztalra sujtott.

— Kérem, — kérlette szépen Mária — ne csináljon ilyen cirkuszt. Nem mehetnek ki baromfiért az ólba és borsóért a kertbe. Van sonka, déli hidegsült, meg sütemény és sajt.

— Edd meg! — ordított most már az ellenkezés-től és kérélestől feltűzelve. — Nekem borsócsirke kell.

Most már előntötte az asszonyt is a harag.

— Azt pedig nem kap. Ami készen van, azt nem engedem behozni, mert a multkor azt mondta, ha a borsószemek összeestek, s a hús bőre megszáradt és mégis az asztalra teszik, fejéhez vágja a lánynak. Frisset pedig nem csináltatok, mert nem engedem a cselédeimet éjjel hajkurászni. Ha azt akart enni, jöttek volna idejében haza, vagy üzente volna meg, mikor jönnek s a vacsorát arra készítetem.

— Én akkor jövök, amikor akarok és azt eszem, amit akarok. Nem parancsol senki. Legfőképpen pedig asszony nem!

Béla, aki eddig a dívánon éppen nem esztétikus pózban, csuklások és bufogások között nézte a jelenetet, s hülye arckifejezéséről úgy látszott, nem is ért belőle semmit, erre az utolsó kijelentésre gurgulázva elnevette magát.

— Az már igaz... Asszony nem... Legalább is nekünk, Inkeyeknek.

Mari behozta a tálcát. Sonka, gombasaláta, friss rántotta, hidegsült, sajt, sütemény volt rajta. Letette a kredencre s kezdte elrendezni az asztalt.

— Nézze — kísérelt meg Mária még egy lecsendesítést, — egyenek szépen, azután feküdjenek le.

— Azért se eszem!!! — és a kredenchez támolygott és az egész tálcát úgy, ahogy volt, ételestől, porcellánostól lerántotta a földre.

Mária elhűlten, döbbsenten, szégyenkezve, felháborodva nézte. Még most is szégyenkezett és felháborodott s még most is megállt a szívverése, ha ilyenféle, béresnek, kocsisnak is szégyenére váló jelenetet látott. De mert méltóan felelni az ilyesmire még mindig nem tudott, látszólag nyugodtan, de remegő térdekkel megfordult s indult a hálósoba felé.

— Te! — üvöltött utána — el ne merj menni most!

De Mária csak ment.

Már a második szobában volt, amikor az ura a konzolhoz lépett, felkapott egy nehéz bronz gyertyatartót, megcsóválta a feje felett és szörnyű káromkodás közben utána dobta.

A gyertyatartó zúgva szelt át két szobát s talán repült volna még a harmadikon, negyediken keresztül is, ha a vendégszobában meg nem állítja röptében egy magas, faragott tölgyfaszék.

De megállította.

A gyertyatartó, mint kiterjesztett szárnyú vasmadár, hangos csattanással vágódott az ujjnyi vastag fatámlának, s a fa nyögve, recsegve úgy tört össze csapása alatt, mint az üveg. A szék széles háta beszakadt s mikor a gyertyatartó lezuhant, tátongó nyílás maradt a nyomán.

— Ha elfalál, szétloccsanlja a koponyámat, vagy eltöri a hátgerincemet — állapította meg Mária mikor hátranézett s behúzta maga mögött a hálószoba ajtaját.

Le azonban már nem feketett, mert pillanattal később, mint megvadult fenevad, ordítva, szitkozódva, öklet ütésre emelve az ajtóban állott Inkey is.

Az asszony behúnyta szemét.

— Te... te rongyl — tájtékozta a férfi. — Ellenkezni mersz velem?

Az asszony még felelni sem tudott, mert a felémelt ököl, mint a pöröly zuhant le rá. Egyszer, kétszer, háromszor, tízszer. A fejére, mellére, vállára, arcára, úgyhogy érezte: orrán, száján elered a vér.

Mikor a vért meglátta a férfi, mint a ragadozó, még jobban megvadult. Üvöltött, artikulátlan vad hangokat hallatott s szinte őrjöngött már.

— Nesze... nesze... amíg megtanulsz engedelmeskedni.

És hosszú hajánál fogva elkaptá, s a másik kezével ütötte, tépte.

A pongyola, amelyet csak pár szalag tartott, akkor már régen a földön hevert, rongyokban lógott a batiszt hálóing is úgy, hogy felső teste s két tejtől duzzadt melle egészen fedetlenül, védelem nélkül állt.

— Csak meghalhatnék, — volt az első, tudatos gondolata, mikor az egyik ütés, amely mellét érte, éles kúnnal hasított bele karja alatt a hátába is. A második gondolatig azonban nem jutott már el, mert ájultan összeesett.

Még tizenkét esztendő.

Délben, ijesztően fekete karikás szemekkel, öszszetörten, roskadozó térdekkel ment fel a keskeny falépcsőn, amely az ügyvédhez vezetett. Imre ajánlotta az ügyvédet, miután elmondta neki az előző est történetét s azt, hogy tanácsot akar kérni, mit tegyen, vagy mit ne tegyen.

— El akarsz válni? — kérdezte végtelen rosszalással hangjában.

— Még nem tudom — mondta olyan fáradtan, mintha sírból szállt volna ki, — hiszen még nem jutottam el a gondolkozásig.

S most ott volt az ügyvédnél.

Kicsi, gnómszerű férfi volt. Széles vállain túl nagy feje, mefisztó arcában erősen hajlott túlnagy orra és karvalyszerű szeme volt. Lábai kurták, s nagy hasa úgy mozgott a rövid lábakon, mint egy hordó.

De a város legagyafurtabb, legcsavarosabb eszű fiskálisa volt, aki azt tartotta, hogy a jó ügyvéd főkötelessége: a törvények megkerülése.

Mária, amíg szembe ült vele s amíg anélkül, hogy látta volna, mint gyujt egyik cigarettáról a másikra, gépiesen elmondta neki a tegnap este történeteket.

Mikor végzett, az ügyvéd hallgatott egy darabig, szután megkérdezte:

— El tudná hagyni a gyerekeit?

Az asszony arca elfakult.

— A gyerekeimet? Miért?

— Azért, mert a gyerekek fiúk és hétéves koruktól az apjukat illetik.

— Az apjukat, aki így bánik az anyjukkal? — kérdezte hitetlenül.

— Igen... Ha elmegy, magával viheti őket. Később azonban vissza kell adnia az apjuknak. Aproppó, hova megy, ha elmegy? Vissza a szüleikhez?

Mária lelkében mint ködből a hegyek, felbukott az otthon képe.

— Nem... — rázta meg a fejét. — Haza nem megyek.

— Akkor talán van valaki... akire, igen, az urától való elválás után számíthat?

Megrázta a fejét.

— Nincs. S nem is jutott eszembe ilyesmi. Ha megszabadulok tőle, soha többé nem megyek férjhez.

Az ügyvéd mosolygott.

— Hány éves?

— Pár hónap előtt múltam tizennyolc. De nem erről van szó, — mondta fokozódó türelmetlenséggel és idegességgel — hanem arról, hogy mivel, hogyan biztosítsam magamnak a gyerekeimet. Mert róluk... nem mondom le soha. Százszor inkább az életemről.

— A törvény szerint nincs rá mód. A fiú, az apát illeti.

— S ha én... én... — és már előre elpirult attól, amit mondani fog — megesküdnék arra, — hogy... nem ő az apjuk... — akkor megkapnám őket?

Az ügyvéd, aki pedig koránál, prakszísánál fogva látott, hallott már egyet-mást, erre a kijelentésre halál-kan fűttengett egyet.

— Terringettét!... Erre is képes volna?

— Erre is... Mindenre... Mert értse meg, — s szinte lázas volt a hangja — őket nem adom. Sem ma, sem hétéves koruk után! Soha, soha! Az életem nélkülük értelmetlen, értéktelen, céltalan. Ők a föld, amelybe kapaszkodom, és a levegő, amit beszívok. Éppen ezért — s kérem, vegye úgy szavaimat, ahogy mondom — nincs áldozat, amelyet meg ne hoznék, hogy megtartsam... s magamnak biztosítsam őket...

Az ügyvéd felállt. Kis kurta lábain róni kezdte fel-alá a szobát s hátratett kezeiben füstölgött a cigarettá. Sőt, el is égett. Annyira, hogy a bőrét is megpörkölte. Akkor felszisszent, rágyujtott egy másikra, újra leült és beszélni kezdett.

— Ezt a lehetőséget, ezt az egyetlenegyét, nem is mondtam volna, ha az utolsó kijelentést nem teszi. Hosszú prakszísom alatt ugyanis, bár két asszonynak ajánlottam, egyik se vállalta.

— Én vállalom — mondta örömmel. — Vállalom, akármi lesz is.

És remegő türelmetlenséggel lesté a szavát.

— Akkor... — és pihent egyet — most szépen hazamegy és tizenkét esztendő múlva, ha ugyanezek az okok akkor is fennállanak, — mert hat hónap alatt minden elévül — beadja a válókeresetet... A válókeresethez azonban mellékeli majd a gyerekeknek az árvaszéknél tett vallomását, amelynek alapján — mert a tizenkét évet meghaladott gyermek kívánságát

okadatolt esetben figyelembe veszi a törvény, — magának ítélik a fiúkat.

— Tizenkét év... Még tizenkettő... — suitogató lélektelenül.

És látta magát a napok végtelen láncolatában az ura mellett. Közönyösen, megalázva, összetörve. Látta a poklot, amelyben él s amelyben a három esztendő lázító, szörnyű emlékei után, ha lehet is talán a gyerekek miatt megbocsátás, feledés nem lehet soha. Nem lehet, mert egy bántást, egy bünt, tíz bántást, tíz bünt el lehet felejteni, de a bántások, bűnök szakadatlan láncolatát nem. Hiszen Isten még a megbocsátást is csak feltételesen, a javulás megfogadása után adja. Hogyan lehetne akkor kívánni a gyarló embertől, hogy a megbocsátáson túl felejtse is a javulás legkisebb reménye nélkül?

Felállt. Arcán elhatározás látszott, szemében törhetetlen akarat tükröződött.

— Visszamegyek — mondta s még a hangja se remegett. — Tizenkét esztendő múlva pedig megkérem magát, szerezze vissza a szabadságomat.

— S mit fog kezdeni vele?

— Dolgozni fogok.

A kis, kövér gnóm végigreflektorozta szemével az asszonyt.

— Bajos lesz. Túlságosan szép ahhoz, hogy dolgozni hagyják.

— Akkor majd megcsunyulok.

És elment.

Másnap, nagy, fehér rajzpapír került a szobája falára, beosztott, hosszúkás mezőkkel, az első mezőben kék ceruzavonással.

— Mi ez? — kérdezte az ura, aki úgy tett, mintha a tegnapelőtti dolgokra már nem is emlékeznék.

— Naptár.

— Miféle naptár?

— Egy tizenkét évről szóló naptár, amelynek utolsó napján lezáródik egy élet és elkezdődik egy új.

— Butaság — mondta, mint mindig, ha valami olyan dologgal találkozott, amit nem értett s amivel nem is tartotta érdemesnek foglalkozni.

Mária pedig papírt vett maga elé s kiszámította, hogy a tizenkét esztendő alatt, amelyből — mert Baba hathónapos már s így száznyolcvankét nap lemegy — még négyezeregyszázkilencvennyolc vonást kell négyezeregyszázkilencvennyolc napon át a rajzpapírra húznia, amíg leszolgálja a fiait, mint ahogy Jákob leszolgálta Lábánnál Ráchelt.

— De neki könnyű dolga volt, — gondolta a rajzlap előtt állva — mert ő a napos mezőn, virágos réten szolgált és mindössze csak hét esztendeig. Míg én a legpokolibb pokolban tizenkettőig.

De mégsem engedte, hogy a tizenkét évnek most szinte végtelen messzeségben levő horizontja s a bizonyosan benne rejlő szörnyűségek letörjék, aláássák testi-lelki egészségét. Nem. Felemelte fejét s mosolyogva — mert a gyerekeknek csak mosolygó arcot szabad látni — bement a kicsinyek szobájába.

Megállt az ajtóban, nézte Pubit, amint ma már egész bizonyosan ötvenedszer ki- és befogja Jujcsát

és Jédát, és Babát, amint angyalian kék kerek szemekkel az ablakon benéző báránnyelűvel telecsipkézett eget bámulja.

S a jó Isten tudná csak megmondani hogyan, egyszerre a boldogult kegyelmes símogató pillantású, jószágos arca ködlött eléje, s mintha mélyen, a szívében, a lelkében harangot hallana, hallotta a hangját is, a szavait, amelyeket két év előtt talán ugyanezen a napon, ugyanebben az órában mondott neki:

„A gyermek sorsa az anya kezében van, gyermekem. Jobban, mint Istenében, aki őt tette meg földi helytartójának, mert tudta, hogy még élete, üdvössége árán is meg fogja védeni.“

— Igen, az életem árán is, — mondta befelé — mert amíg felnevelem és elindítom őket, az én életem már — lefelé hajlik.

Letérdelt a gyermekkocsi mellé, fejét a lágy, tejszagú kis embervirág arccskájához szorította és együtt nézett vele a végtelen, tündöklő kékség felé.

— Nem hiába tanítottál — intézte a meghalhoz szavait — s nem hiába adtál nekem időt, jószágot, szívet. Igyekszem, mindig igyekszem úgy cselekedni, ahogy akarnád, hogy cselekedjem s úgy, hogy örömed legyen, ha onnan felülről lenézel rám.

Azután ölébe vette Pubit, két gödröcskés kacsóját rátette a Picinek virágsziromlágyosságú kezecskéjére, a négy csöppnyi kézre pedig a saját kezét.

— S ha szeretsz még úgy, ahogy akkor szeretted, amikor itt jártál köztünk, — nézett fel újra az égre — akkor imádkozz, könyörögj azért, semmi másért,

csak azért, hogy a kezük, amíg élek, mindig a kezemben lehessen, Amen.

A lavina megindul.

1916. január 1-et jelzett a naptár. Mikor Mária rendes szokás szerint kivette a postát a börtáskából, az ujságok, levelek között nagy, sárga borítékot pillantott meg.

Hivatalos püspöki boríték volt. Hetenkint jött ilyen, néha kétszer is. Sohase törődött velük. S most, mikor ezt odatette az ura csészéje mellé a reggeli asztalra, valami kis furcsa szorongást érzett.

Okát nem tudta volna adni. De hát van-e minden sejtésnek magyarázata? Vagy legalább is van-e előre? Mert utólag a sejtések majdnem mindig beigazolódnak. S mert erre már nem egy eset volt életében s mert éppen ezért megtanulta nagyon komolyan venni a sejtéseket, várt, hogy ez is beigazolódik.

Últ az újesztendő első reggelijéhez díszesen terített asztalnál, szemben vele a kisasszony, mellette egyik oldalon a komoly ebédlőszéken három párnán Pubi, a másik oldalon magas székben Baba.

Mosolygott rájuk, nevetett bohóságaikon, felegetett csacska kérdéseikre, figyelmeztette őket, hogyan üljenek, hogyan fogják a kanalat, szeme azonban — mintha csak valami mágnes vonzotta volna — mindig visszatért a sárga borítékhoz.

Már majdnem végeztek a reggelivel a Babába

már csak az utolsó korty kávéét kellett belekönyörögni, mikor Inkey is megjelent az ebédlő ajtajában. Bajuszán még rajt volt a bajuszkötő és állandó legrokonszenvesebb tulajdonságaként nagyon rendesen, ízlésesen volt öltözködve.

— Na, boldog újesztendőt, szervusztok! — kiáltotta már az ajtóból, s Babához, kedvencéhez ment, kivette a székéből és rendes szokásaként magasan fel emelte feje fölé.

— Nem szabad Cincót felemelni — tiltakozott élénken Pubi, — mert tele van a gyomra én hányni fog.

— Te kis tudós, te — nevetett az apja. — Aztán mért fog hányni?

— Mert apu meglötyögteti a gyomrát.

— És sajnálod, ha hány?

— Igen, — és már telefutott könnyel ibolyakék szeme.

— Hát már nem haragszol Babára és nem akarsz visszaadni a gólyának?

— Nem. Most már tud játszani és nem oázik mindig.

— És nem bánád, ha még egy babát hozna a gólya? Egy szép kislányt?

A gyermek elgondolkozott egy darabig. Arcán komoly töprenkedés látszott és érzett rajta, hogy latolgatja: mit vesztené és mit nyerne egy testvérkével.

— Ne hozzon... — jelentette ki azután határozottan.

— Miért ne? — csípte meg gödröcskés, rózsás arcát az apja.

— Mert az is oázna és mert akkor mami megint nem játszana velünk.

— Most játszik?

A gyermek lecsúszott a székről és anyjához futott. Felkérkedett ölébe s csak miután aranyfürtű fejét kényelmesen elhelyezte anyja mellén, adta meg a feleletet.

— Játszik. Lovacskát is, bújócskát is, mindent.

— És jó az, ha játszik?

A gyermeknek mint a karbunkulus, felragyogott a szeme.

— Jó.

— Mit szeretsz jobban, ha játszik vagy ha mesél?

— A mesét... a mesét... — és tapsolt hozzá.

Aztán, mint aki helyben van s mint akit nem érdekel csak egyetlen dolog, hízelegve, édesen cirógatni, csókolgatni kezdte anyja arcát.

— Mami... a vörös tehenet... Tessék mesélni a vörös tehenet...

— Ha apu megreggelizett, ha felkeltünk az asztaltól, ha kiadtam az ebédhez, s ha még lesz idő öltözés és templombamenés előtt, akkor mesélek, — mosolygott az asszony.

— Apu hamar, hamar reggelizni — fordult meg a kis betyár.

Inkey, ölében Babával, leült a kávé mellé. Lassan felkent egy vajaskenyeret, mézet csurgatott rá, aztán összevágott egy szelet sonkát és enni kezdett.

— Akarsz elmenni valahova délután? — kérdezte közben feleségétől.

— Nem. Sós né félíg-meddig megígérte, hogy eljönnek, megígérte Botka is, sőt Imre is kijön esetleg néhány barátjával.

— Okos dolog lenne. Itt tartod valamennyiüket vacsorára is?

— Igyekezni fogok. Készülni mindenesetre úgy készülünk.

— Rendben van. Sok minden legyen és finom.

Közben megreggelizett, azután ölében fiával felállt.

— A postát meg se nézi?

— Ráér. Ma ünnep van.

— De van egy hivatalos levél is.

— Az pláne ráér.

— Szeretném, ha megnézné.

— Miért?

— Nem tudom.

— Nézd meg, ha érdekel — és átmént a másik szobába.

— Mami... a vörös tehenet! — követelődzött újra Pubi.

— Igen. Mindjárt, angyalom — és nyúlt a boríték után.

Csak két sor volt, de ez a két sor több volt, mint egy egész könyvtár.

Az urát... felmentették állásától...

Soká, soká nézte a levelet... Szeme kerekre nyílt a két kerek kék csillag felivott, magába olvasztott

mindent, ami itt, az öt esztendő alatt kedves, szép, drága lett neki. A napsugaras, tágas, hosszú szobasort: minden kényelmével, az udvart: nevető virágaival, csillogó üveggömbű rózsafáival, a kertet: darabonként ismert gyümölcsfáival, hosszú, mindent dúsan termő ágyasaival, a baromfiudvart: általa tervezett higiéniajával és az egész, kedves, drága birodalmat, amely úgy a szívéhez nőtt, amely olyan nagyon sok mindenért adott vigasztalást és amelyben még így, örökké hánykódó lélekkel, örökké kétségekkel küzdve is volt valami öröm az életében... A szépség volt az öröm. Az, amelyet minden sarokba, minden csipkedarabba, minden virágszálba, minden talpalatnyi térbe belevitt s amellyel bódította, vigasztalta, kárpótolta magát olyan sok mindenért. Igaz, voltak aránylag nyugodt, sőt a felületes szemlélő, vagy más és kisebbigényű ember szerint boldog napjai is. Olyanok, amikor az ura, a maga módján kedves, jó volt hozzá, — különösen, mióta Béla elment — olyanok, amikor már-már merte hinni, hogy talán... talán. Ezeken a napokon — amelyeken a csókját is visszaadta, ha kérte, néha percekig állt a rajzlap előtt. Néha kétszer-háromszor elment és visszajött hozzá, néha órákig töprengett, kézimunka mellett, sétaközben, hogy hagyja az egészet, leveszi, összegöngyöli és eldugja valahova, de azután a sejtés... az a furcsa valami, ami kicsit mindig irányítóan nyúlt az életébe, mégse engedte, hogy ezt tegye, mégis csak felemeltette vele a kék ceruzát és mégis csak pótolta vele a tegnapi, tegnapelőtti, régebbi vonásokat is.

S ha pótolta, egy nappal, héttel, hónappal későbbben mindig beigazolódott, — igaza volt, hogy pótolta.

Ezért kellett az otthon, a kert, az udvar, a baromfiak, a háztartás, hogy a gyerekektől fennmaradó minden pillanata le legyen kötve, ki legyen töltve, el legyen foglalva, hogy ne legyen ideje felesleges töprengésre, szomorúságra, mert ha az elfogta néha-néha, látta, érezte, — mindig a két csöppség sínylette meg... Nem azzal, hogy türelmetlen volt velük, — mert mindig erősen fogta magát — hanem azzal, hogy nem tudott szentül megfogadott programjához hű maradni, jókedvű, játszi lenni velük, nem tudott gondtalanul mesélni nekik, nem tudott beleolvadni csöpp kis világukba.

Pedig ez múlhatatlanul kellett... Most, amikor értelmük ébredezett és amikor rajtuk keresztül visszaélte magát saját gyermekségébe, még jobban, még élesebben látta anyja hibáit, mulasztásait, amelyek mind az ő és testvérei életét szegényítették, szürkítették lelküket, síváritották jövőjüket. Nem akarta hát megismételni ezt, még legkisebb részletében sem. Éppen ezért, ha ilyen órái voltak, ha a társtalanság, vagy élete végleges elhibázottságának tudata ránehezedett, kerülte a kicsinyeket, mert félt, hogy a felhő, amit arcán látnak, árnyékot vet az ő kis életükre is.

Eddig ment valahogy a dolog. De fog-e menni ezután? Ezzel az új szörnyű csapással is? Mert mi lesz most? Hogy lesz minden? Hova veti őket a sors? Kap-e az ura állást? Milyen lesz az? Megadja-e úgy az élet anyagi lehetőségeit, mint ahogy ez megadta? Mert ez igazán megadta. Gondja sohasem volt, lemond-

danía semmiről se kellett soha. Sőt, a boldogult kegyelmestől kapott takarékkönyv is bővült s egyszer, egy olyan talán... talán órájában, amikor megint elhatározta, hogy a vonások húzását beszünteti s elképzelhetőnek találta, hogy mégis együtt marad az urával a gyerekek érdekében, kiszámította, hogy ha minden évben csak ezer koronát tesz be mindegyiknek, mire végeznek, egyenként 20.000 koronájuk lesz s azzal, mielőtt dolgozni kezdenének, letelepednének valahol, körülutazhatják a világot.

Utazni... látni... menni... ez volt élete legtitkosabb, legnagyobb, legdédélgetettebb vágya, amelyről azonban tudta, mélyen hallgatnia kell, mert, mint sok egyebet, ezt sem értette az ura. Sőt... Egy ízben, mikor társaságban szó került erről s ő rajongva mondta, mennyire irigyli azokat, akik utazhatnak, kijelentette, hogy az utazás csak tudósnak, vigécnek és szélhámosnak való, az úr maradjon nyugton és éljen kényelmesen.

— Majd... majd a fiaimmal, — gondolta ő akkor — ha ők nagyok lesznek. Akkor megyünk, látunk, pótolunk mindent s elérünk minden délibábot.

S most... ez is elesett... Minden... Mert az ezer koronák nem biztos, hogy ezután is bekerülhetnek-e évenként a takarékkönyvekbe, sőt nem biztos az sem, hogy nem kerül-e ki onnan az is, amit eddig berakott.

— A lavina... — sutlogta maga elé s a kicsi hógörgeteget látta: meghízoltan, s mégis mindig éheesebben, mindig mindent elsöpröbben, amely négy év előtt, karácsony estéjén, a kegyelmes halálával indult

meg s amely — érezte — mindig csak egy puska-lövésnyire gurult lépései mögött.

— Mami... a vörös tehenet! — cibálta meg ponyoláját Pubi, aki egy darabig csak elszórakozott azzal, hogy a függöny lecsüngő rojtjaiba beleszurkálta az asztalon található valamennyi fogpiszkálót, de mert a rojtok is, meg a fogpiszkálók is elfogytak, újra eszébe jutott a világ legérdekesebb dolga: a vörös tehen.

— Igen... mondom angyalom — ébredt ígéretére és arra, hogy nincs egyedül.

— De most mindjárt — nézett rá könyörögve a csöppség. — Ne tessék kimenni a konyhába, Rozi néni egyedül is tudja, mit kell főzni.

Mit lehetett tenni mást? Be kellett menni a gyermekszobába, le kellett ülni a nagy, mesemondó karosszékbe és el kellett kezdeni a mesét. Konyha, ebéd? Olyan mindegy, olyan messze dolog. Itt, ez a kis meleg jószág, ahogy a mellére búvik s ahogy csillogó szemmel már előre issza a mesét, közel van, valóság. Él. S talán, ha csak egy egészen csöppet is, el lehet felejtetni mellette, érte, miatta, ezt a szörnyű újévi beköszöntőt.

Magához ölelte hát és elkezdte:

— Egyszer volt, hol nem volt...

Készülődés.

— Én nem tudnám ilyen könnyen venni a dolgot — mondta Déry Dánielné, aki Annuskával hosszabb idő óta Mária vendége volt.

— Hogyan tudja, édesmama, hogy én könnyen ... veszem.

— Nem látszik rajtad, mintha bánkódnál, vagy fájna a dolog.

Mária mosolygott. Olyan mosollyal, mint amikor lennel a nagyon öreg bölcsek szoktak.

— Ha rajtam minden látszana, ami miatt bánkódom, vagy fáj, olyan csúnya látványt nyujtanék, hogy mindenki elszaladna tőlem. De mert nem akarok csúnyát mutatni, s nem akarom, hogy elkerüljenek, megtartom magamnak, ami fájó és bánt és nem vagyok senkinek terhére bajaimmal. Annál is inkább, mert segíteni úgyse segíthet rajta senki.

— Mikor költöztök?

— Jövő hónapban megkezdem a pakkolást.

— Megfelelő az állás?

— Tibor azt mondja, meg lehet élni belőle.

— Lakás?

— Hat nagy szoba a Dunaparton, de kicsi belsőség.

— Faluban?

— Nem. Pusztán. Egyik oldalon tíz, másik oldalon harmincöt kilométerre az állomástól.

— Akárcsak nálunk.

— Még egy tiszt van, szintén fiatal házasok, s a plébánoson kívül a kendergyári igazgatóék. Társaság lesz, annál is inkább, mert a birtok harmincötezer hold majdnem együtt van az egész.

— Nem kapott volna Tibor közelebb állást?

— Úgy tudom, nem. De lehet, azért adott ennek előnyt, mert szintén püspöki birtok.

— Tulajdonképpen mért kell elmennetek innen?

— Tibor azt mondja, bérbe megy a birtok s a cukorgyárnak megvan már az embere. Más oldalról meg azt hallom, a püspök nem volt megelegedve a gazdálkodással.

— Mindíg mondtam, hogy túlságosan nagy urat játsztok.

— Édesmama a saját mértékével mér. Mi van itt, amit nem bírnak meg a jövedelmünk keretei?

— Elég volna eggyel kevesebb cseléd, ha már a kisasszonyról nem akarsz lemondani és nem kellene annyira öltözködni sem.

— S gondolja édesmama, hogy az én szobalányomon, vagy az én pár ruhámon fordul meg Tibor állása? Sajnos, nem, mert ha ezen fordult volna meg, lemondtam volna a szobalányról is, a ruhákról is. Különben ne beszéljünk erről. Édesmamának sohase volt szüksége rá, hogy gazdasági dolgokkal is törődjön, mert édespapa hajnaltól késő estig dolgozik s így nem is tudja megérteni, milyen rengeteg izgalmat, gondot okozott nekem ennek éppen az ellenkezője. Tessék csak majd egy kicsit Sanyitól is érdeklődni efelől.

— Miért nem vetted rá, hogy többet dolgozzék?

— Azt hiszi édesmama, nem próbáltam? Mindent

megtettem. Könyörögtem, a kezemet összetettem, a gyerekekre hivatkoztam. Azt felelte: annyit dolgozik, amennyit feltétlenül kell, de többet nem.

— Így ment ez mindig?

— Nem. Amíg a kegyelmes élt, minden rendben volt, mert ő vaskézrel tartotta a kormányt, mert szenedélyes gazda volt s mindennap végigjárta a gazdaságot. Az új püspök azonban nem ért hozzá s nem is érdeklődik iránta. Neki — nagyon jogosan — csak egy kívánsága van. Hogy rendben menjen minden. De mert nem megy — hiszen az 1911-es számadások még mindig nincsenek készen — és mert ha bérbeadja a birtokot, egy összegben kapja a pénzt, ami szintén nagyon fontos neki, hisz udvartartása lényegesen többbe kerül, mint a boldogult kegyelmesé, azután, mert így a fundus instruktusért óriási összeget kap a bérlőtől: hát bérbeadja.

— Szóval akkor mégis a bérbeadás miatt mondtátok fel?

— Lehet. Ha azonban meg lett volna Tiborral elégedve, egyetlen szavába kerül csak és a cukorgyár átvesz bennünket. Exponálni azonban természetesen nem exponálhatja magát olyan gazdáért, akivel nem volt megelégedve.

— Nem jó volna megvárni az esetleges bérbeadást, hogy hátha mégis ittmaradhattok?

— Ez nagyon kétélű dolog. Lehet, hogy igen, de az is lehet, hogy nem. Bánokpusztán meg most rögtön kell a tiszt, ezt a biztos lehetőséget hát nem szabad elszalasztani.

— Azt mondják, elég gazdatiszti állás van, mert sok gazdatiszt vonul be.

— Tévedés. A nagy és nagyobb birtokokon mind itthon maradtak, mert ha valaha, most fontos, hogy minél több legyen a kenyér. Csak az olyan kisebb gazdaságokban van üresedés, ahol a földbirtokos esetleg nem tudta kijárni a felmentést, vagy ahol tartalékos tiszt volt a gazda.

— Kicsit messze kerültök innen.

— Baj ez, anyám?

— Ritkán látlak benneteket.

Mária felkapta a fejét. Nem a szavak miatt, bár azok is egészen szokatlanok voltak, hanem a hang miatt, amelyet vele szemben soha, sohase használt. S valami késői melegség, valami vállára borulni akarás öntötte el szívét. De mert már nem volt olyan ösztönös, mint a gyermek, s mert jobbra-balra rengeteg vereség érte már szeretetkeresését, nem hirtelenkedte el, hanem csendesen megkérdezte:

— S fáj édesmamának, hogy ritkán lát bennünket?

Egyetlen pillanatig késett csak a válasz.

— Igen...

Ez az egyetlen pillanat azonban elég volt arra, hogy Mária mozdulatlanul a helyén maradjon, mert tudta: ha neki tenne hasonló kérdést a gyermeke, még el sem hangzana az, s már adná, az egész szívével adná a feleletet.

Ekkor rontott be Pubi. Mint a fergeteg, s sikoltó, kacagó örömmel anyja ölébe ugrott.

— Mind elhagytam őket, — lihegte boldogan. — Annuska nénit, Fräuleint és Cincót.

— Miért hívod Cincónak az öcsédet? — kérdezte nagyanyja.

— Mert mindig cincog, úgy, mint a kis egéerkék.

És Cincóról és az egéerkékről egy végnélküli, édes kis buta mesébe fogott. Amíg hallgatta Mária s amíg füle mellett szinte megértetlenül röppentek el a naiv szavak, arra gondolt, hogy lehajolni mindig az anyának kell, mert az anyától a gyermekig, a testből kiszakadt testig csak egyellen arasznyi az út, de a gyermektől az anyáig, az új életrügytől a fáig, nagyon-nagyon hosszú. Olyan hosszú, hogy vezetés nélkül, kézenfogás nélkül ezt a hosszú utat ilyen későn, ilyen először nem is lehet egyedül megtenni már.

Búcsú.

Mikor a két gyerekkel utólszor ült kocsira a kedves ház előtt, hogy az állomásra menjen, szakadt az eső s hideg szürkesség burkolt be mindent.

Az egész major ott állt a kocsi körül. A hágesónál Lujberné, s hűséges, barna szeméből ömlött a könny.

— Sohase lesz ilyen jóságos asszonyunk többé — sírta. — Ilyen, aki törődik velünk, ha betegek vagyunk, s aki segít rajtunk minden bajunkban. Istenem, Istenem, de árvák is leszünk.

— Bizony azok — sírt fel a hajdú felesége is, egy tizenkét gyermeket szült asszony, aki utolsó három gyermeke születése után a tisztikonyha jó leveseitől, pecsenyéitől kapott lábra.

S így ment tovább. Minden asszony köszönt valamit s minden gyerek fájó szívvel nézett a kocsin ülő két szép, szőke gyermekre, akiknek szekerét, szánkóját húzták, játékaival játszottak s cipőit, ruháit viselték. Minden asszony odament Máriához, mindegyik alázatos hálával csókolta meg kezét, mindegyik mondott valami jót az útra s mindegyik megígérte: imádkozni fog érte.

S Mária együtt sírt velük. Szerette őket. Ismerte kis életük minden örömét, bánatát, orvosuk volt, tanácsadójuk, vigasztalójuk, jóakarójuk, akitől soha senki se ment el vigasztalás, segítség, szeretet nélkül.

Mikor az asszonyok elfogytak, következtek a férfiak. Azok, akiket még itthon hagyott a háború. Becsületes, barna, munkától, időtől, fiaik elestétől barázdás arcukon meghatódottság, szeretet, hála ragyogott.

— A nagyságos asszonynak köszönhetem, hogy a gyerekeim nem árvák máma — mondta a hajdú levett kalappal, miközben pusztá fején végigömlött az eső.

— Istennek köszönje, ne nekem, hiszen én csak azt tettem, amit mindenki más megtett volna.

— De amit mégis nem tett meg ebben az uradalomban senki a nagyságos asszonyon kívül.

Az utolsó, az a pár év előtti fagyalbokorültető szép szál, szőke igáskocsis volt, aki őrmesteri csilla-

gokkal jött haza szabadságra, s aki bárhol és bármikor látta Máriát, úgy nézett rá és utána mindig, mint a hívő az oltárképre.

Mikor megcsókolta vékony, gyűrűkkel ékes kezét, egy pillanatig nézte még, azután úgy, hogy senki se hallhatta meg, mondta:

— Ha el kell esnem, a nagyságos asszony nevével evem el.

A nagy barna kézben fekvő karcsú kéz megrezdült kicsit.

— Nem fog elesni, Domokos.

— Mindegy. Most már, hogy el tetszik menni, minden mindegy. Amíg itt volt a nagyságos asszony, vigyáztam magamra, hogy hazajöhessenek és láthassam. De minek jőjtek ezután haza?

— A feleségéért Domokos, aki várja magát.

— A feleségem — és ingatta a fejét — jó asszony, derék asszony, de a virág... a nagyságos asszony volt az életemben.

— Nem minden virág való minden kertbe, Domokos.

A férfi most emelte fel szemét először igazán az asszony szeme magasságáig.

— És nem minden virág mellé való a kertész, aki mellette van, — mondta sokatmondón, azután még egyszer megcsókolta a kősi párnáján nyugvó kezét és elment.

— Induljunk — szólt fel Lujbernek Mária. — De lassan, mert még egyszer meg akarok nézni mindent.

S amíg nézte s amíg szívét mindinkább mélyülő szomorúság szorította össze, a lemeztelenített ablakok, a ház, az ápolt udvar, a malomkőasztal, a szép templom és az öreg kegyelmes emléktől drága kastély láttán, arra gondolt, hogy — hát semmi sem maradt titokban. A lármák, — amelyeknél pedig gondja volt rá, hogy betegye az ablakot, — az abroszlerántások, — amelyeknél pedig mindig igyekezett a nyomokat eltüntetni — a becsípések, verekedések, — amelyeket pedig mindig szépített vagy letagadott. „Nem minden virág mellé való az a kertész, aki mellette van“ — mondta a tőle végtelenül messze álló férfi, aki pedig csak annyit tud róla, amennyit lát. Amennyit nagyon ritkán lát. De aki mégis, darabossága, alsórendű sorsa ellenére is az erősebb s így a védőszeretre rendelt férfi ösztönével érzi, hogy a pipacs az árokparton is megterem, az friszre meg vigyáz, akinek a kertjében nyílik.

A falu túlsó végén, az alsó major előtt kint álltak az emberek.

— Nem állunk meg, Jóska — szólt fel a bakra, mikor látta, hogy a kocsis meghúzza a jobb gyeplőszárat. — Nincs rá idő. Húsz perc múlva itt lesz a vonat.

Így a férfiak csak mélyen leemelt kalappal, az asszonyok meg: kezit csókolom, áldja meg az Istenel köszöntötték. Csak a gazda fia — szép, egészséges, szőke fiúcska vágatott kezével a sáron, hogy Pubicával kezét szoríthasson s neki adhassa emlékül a szép, kosszaruból faragott angyalos bicskát, amelyet

Pubi mindig annyira bámull s amelyért olyan olthatatlanul fájt a szíve.

— Ha eljövök, elhozom a késért a trombitát — mondta a kést ragyogó arccal csodálva Pubi.

— Elküldjük a trombitát, — igazította helyre Mária. — Bánokpuszta nagyon messze van, és nem tudjuk, mikor jöhetünk majd ide.

— De ott is lesznek gyerekek, ugye kisan, — tette fel Pubi az első kérdést, mióta elindultak — akikkel játszani lehet?

— Lesznek, angyalom, hogyne lennének. Talán több is, mint itt.

— S olyan nagy ház is lesz, mint amelyben itt laktunk?

— Az is.

— Kert is?

— Igen.

— Rozi néni is, Mari is?

— Rozi néni és Mari már előrementek apuval, hogy mire mi megérkezünk, ott legyenek.

— Lujber bácsi is lesz?

— Az is.

Most megszólalt Lujber is a bakon:

— A Pubicának minden meglesz, ami volt, csak nekünk nem lesz meg többet. — Elkeseredetten belevágott ostorával a levegőbe. — Hej, a teremtésit ennek a háborúnak, ha nem volna, de elmennénk a nagyságos asszonyékkal.

— Akkor sem volna szabad eljönni, Lujber. Nézze, itt megvan a biztos kenyérük, amit nem szabad kockára tenni,

— Aki dolgozik, nagyságos asszony, mindenhol megél. Megélné ott is, ha kevesebből is. Mert tessék elhinni, a falat se esik jól már hetek óta, mióta látom, hogy az asszonyom mennyire búsul a nagyságos asszony után.

— Nekem is rossz lesz nélküle, higgye el. Nagyon megszoktam, nagyon megszerettem.

— Mindíg azt hajtogatja, hogy Pubicát és Babát jobban szereti, mint a saját gyerekeit és hogy a nagyságos asszonyért a kezét is levágná.

— Minden évben küldök neki pénzt, hogy eljöhessen hozzánk és akkor nálunk lesz pár hétig. Ugye, Pubi?

— Igen. És Jancsi is.

Közben kiértek az állomásra.

Mielőtt a vonat befutott, még egyszer hosszan, szeretettel megsímogatta a két világos pej vörös aranyszínbe játszó nyakát. Azután cukrot adott nekik, lopva emlékébe véste a kocsi formáját, arra felé nézett, ahol a sűrűn zuhogó eső eltakarta a falut, kezét szorította a Fräuleinnel, aki nem ment velük, mert a postamester feleségül kérte, engedte, hogy Luíber megcsókolja az ő és a két gyerek kezét, azután beszállt az ablaktalan, piszkos, dűcögő vonatba és könnyel a szívében, szemében megindult az új, ismeretlen otthon felé.

Az új otthon.

Majdnem egy hónap kellett, amíg teljesen rendbejött a ház. Kedves volt, tágas, de derűben, napban, levegősségben messze maradt a régi mögött. Építője úglátszik nem szerette a sok és nagy ablakot, mert minden szobán csak egy ablak volt, s ez, a régi ház sok és nagy tükörablaka után olyan hatást tett Máriára, mint a börtön.

De nem mutatta. Jókedvűen, fáradhatatlanul dolgozott, tervezett, mit hogyan, hova tegyen, naponta ötvenszer felszaladt a padlásra, ha a még ki nem bontott ládákból szüksége volt valamire, békítgette Rozit, aki nem volt megelégedve a konyhával s Marit, aki szidta az örökös port, amely az egész nap lezárt ablakokon is beszállt és amelynek törölgetésével sobase lett készen.

A függönyöknek fele így szekrényekbe, a szőnyegeknek fele a falakra és szinte egymás fölé került, a réginél sokkal kisebb szobákban. Ezért azután a nagy festmények és rengeteg kisebb-nagyobb kép is úgy összezsúfolódott a bútorokkal együtt, hogy alig lehetett járni köztük. Csak a gyerekszoba volt tágas. Úgyannyira, hogy Mária elhatározta: ha már a külön hálószobáról le kell mondania, idejön a gyerekszoba pamlagára aludni. A bevallott ok erre az volt, hogy az ismeretlen Fräuleint nem akarja mindjárt a gyerekszobába tenni éjszakára: a be nem vallott, de valódi ok az, hogy legalább részben megszabadul a közös hálószoba gyötrelmeitől. Azt tudta, hogy végleg

nem szabadulhat, de már a csökkenő lehetőség is végtelen örömet s nyugalmat szerzett neki.

Mikor a lakás készen volt s minden darab megtalálta helyét, ráért kicsit arra is, hogy az udvarral, kerttel törődjön. Az udvar szép volt. Tömve virággal, rózsával, glyciniával, amelyek a Duna adta állandó nedvességtől s a talaj kövérségétől csodálatosan dúsak, pompázók voltak.

A rozoga, fonott vesszőkerítéssel körülvett kert távol esett a lakástól, s kertész helyett egy orosz hadifogoly dolgozott benne, és melegágy, rendes, megszőkott kerti felszerelés helyett, egy ócska vizeshordót, pár még ócskább szerszámot talált ott Mária.

Amikor először végigjárta, s látta, hogy krump-
lin, kukoricán, babon kívül még csak pár felmagzott saláta van benne, első gondolata nem az volt, honnan fogja majd ezeket a szükségleteket beszerezni, hanem az, hogy ebből a kertből, itt az Isten háta mögött, nem-hogy ezer koronát, hanem még tíz fillért sem tud ta-
karékba tenni.

De azután, mert nem az eleső, a céltalanul sirán-
kozó, hanem a cselekvő emberek közül való volt, rö-
g-
tön elhatározta, hogy baromfit tart majd sokkal töb-
bet, s azökből pótolja a kerti pénzt is. És körülnézett
az óriási legelőkön, szérűskerteken, gyümölcsösökön,
számítgatni kezdte, hány száz pulykát s a Dunának
távolabb eső mocsaras partjain hány száz libát tud
majd felnevelni.

Mire a kertből hazajött, kezdett leszállani a nap
s Pubi már arasznyi trikóban örömujjongva futott
feléje a Dunaparton.

— Ugye fürdünk? — kiabálta.

— Természetesen. De csak akkor, ha nem szabadsz, mert aki meg van izzadva, annak nem szabad vízbe menni.

— Én nem vagyok izzadt, — mondta a kis betyár, pedig selymes szőke haja csapzottan hullt a válláig, s hátán, mellecskéjén minden pórusban parányi vízcsepp csillogott.

— Warum lassen Sie die Kinder so laufen? — kérdezte az asszony szemrehányóan a kisasszonytól, egy madonnaképű, szőke német lánytól.

— Er hat die gnädige Frau gesehen, und ich konnte ihn nicht zurückhalten — védekezett az.

— Ha még egyszer ilyen neveletlen leszel, — nézett az asszony a kis lurkóra — nem alszom a szobátokban többé.

Tudta, hogy ez a legnagyobb büntetés, mert a gyermek végtelenül boldog volt, hogy anyja náluk aludt s legfőképpen, hogy minden reggel szabad volt odabújni hozzá.

A barnára pirult angyalarc elszomorodott.

— Nem... sohase futok többé... — ígérte szentül.

Mária nevetett.

— Sok lesz kicsit. Csak akkor ne fuss, ha fürödni akarsz, mert nézd, most legalább félóráig kell a par-ton ülnöd, míg lehülsz s addig én meg is fürdöm már. Így ma nem tanítottak úszni.

— Jaj — sóhajtott fel a gyerek. — Pedig úgy örültem már. De... — mondta azután reménykedve — ha előbb elmúlik a hátamról a víz, akkor úszunk?

— Talán. — És bement a kabinba, hogy levetközön. Egy perccel később vörös taft úszónadrágban, karcsún, hosszú lábszárain a nap utolsó ragyogásával, állt a kabin ajtajában. A szemközti kabinból is ép akkor lépett ki a másik intéző felesége. Egyidős volt vele, hatalmas, kövér asszony, sáma, fekete, hátrafésült hajjal, apró szemekkel, de olyan végtelen megelégedést sugárzón, hogy Mária sohase tudott betelni ennek a megelégedésnek szemléletével.

Vele volt leánykája, a Pubival egyidős Piroska is, anyjához hasonló vasgyúró alakú kis jószág, kezében akkora és olyan vastag vajaskenyérrel, hogy egy cséplőnek is hecsületére vált volna.

— Ezért olyan óriási a gyomruk és a hasuk, — gondolta — mert ezt a rengeteg lágy búzakenyeret eszik. — De nem szólt erről, mert tudta, hogy az intézőné határtalanul büszke hatalmas alakjára, mészároskarjaira és arra, hogy naponta egy kenyér fogy el náluk. Megkérdezte hát, mit csinált egész nap s pár szóval elmondta, hogy siralmasnak találja a kertjét, azután fejébe húzta a fürdősapkát és belevetette magát a vízbe.

Alig tett azonban pár tempót, hangos sikoltásra fordult vissza.

Az intézőné, a kisasszony, Piroska, Baba, a fanfónő, s pár, az előbb még a parton ácsorgó cselédasszony mind a kabin bejárójánál állottak s rémülten meredtek a vízbe.

— Mi történt? — kiáltott vissza.

— Pubili!!! Pubili!!! — sikoltozta a kisasszony.
A szíve olyan nagyot dördült, mint egy ágyúlövés.

Egyetlen villanásnyi idő alatt megértette, hogy Pubi a széles padlóról, ahol lábait lóbázva ült, a vízbe csúszott. S a víz... itt négy méter mély...

Két tempóval a deszkánál volt.

A víz, mint a bor, fenéig átlátszó aranyszínből csillogott a kabinhoz vezető deszka alatt s sodra oly gyenge volt, hogy szinte állónak hatott.

Agya dolgozott, mint túlfűtött gép. Körülnézni, azután lebukni a gyerekért — gondolta.

Lebukásra azonban nem került sor, mert a padló fölső szélén, a sárgásan átlátszó vízben kíváncsian, pislogó szemmel, kis karjaival erőteljesen lökve magát felfelé, eléje került Pubi. Olyan jól csinálta a tempót, olyan szélesek voltak lököttségei, hogy Máriából egyetlen pillanat alatt elszállt a félelem és bámulva nézte a gyereket, aki olyan ijedtség nélkül mozgott a vízben, mintha az lenne életeleme.

Mikor szöke feje csapzottan a víz fölé került, Mária átkarolta s felültette a padlóra. Azután ő is ki-mászott hozzá.

— Most mondd el betyár, hogy csináljad ezt? — kérdezte kívülről nagyon komolyan, belülről pedig szinte újjongó gyönyörűséggel, mert látta, hogy a gyerek szíve szikrányit se ver gyorsabban, mint szokott s mert ebből tudta, hogy az élet minden nagy veszélyében, váratlan fordulatában is helyén lesz majd.

— Sehogy, — mondta nyugodtan, gödröcskés kezeivel szeméit törölgetve. — Csak úgy... lecsúsztam...

— Csak úgy... — S most már még nagyobb erő-

feszítésébe került a komolyság. — S mi lett volna, ha elvisz a víz?

— Nem engedtem volna, hogy elvigyen.

— És hogy akadályoztad volna meg?

— Úgy, hogy nem vettem volna lélekzetet, még ha hosszabb ideig is maradtam volna víz alatt.

— S meddig bírod lélekzet nélkül?

— Amíg húszat számolok, — vágta ki bátran a kis lator.

— Húszat? De hát hol gyakorlod ezt?

— Mindenhol. A fürdőkádban is, itt a Dunában is, meg az udvaron is.

— Az udvaron? Hogyan?

— Úgy, hogy teleszívom magam levegővel s azután egész addig nem lélekzem, amíg csak bírom.

— S mióta, s miért csinálod ezt? — kérdezte bámulva Mária.

— Azóta, mióta az intéző bácsi elmondta, hogy régen, mikor kicsinyek voltak, az ő kis testvére azért fulladt egy pillanat alatt a vízbe, mert nem tudta visszatartani a lélekzetét s levegő helyett vizet ivott. És mert azt gondoltam, én is beeshetem egyszer, hát inkább megtanultam.

Mária karjaiba kapta a gyereket.

— Jól van, kicsikém. Így, előre tanulj csak meg mindent, hogy az egész életen át sohase találjon semmi készületlenül.

— Nem kapok ki? — kérdezte reménykedve a gyerek.

— Ha megígéred, hogy ezután vigyázni fogsz, nem. De vigyázni kell, mert megtörténhetett volna,

hogy kővekbe ütöd magad, megijedsz, elszédülsz s akkor bizony nem lehet lélekzetet visszatartani.

— Igen, megfigérem. De apunak nem mondjuk meg, ugye?

— Nem, kicsim. Apu nem érti meg ezt.

— Ő mindentől fél. A víztől is, attól is, hogy leesem a lóról, attól is, hogy szálka megy a kezembe, attól is, hogy elesem, ha futok. Pedig, ugye, ezektől nem kell félni?

— Nem, angyalom. Mindent úgy kell csinálni, hogy baj ne legyen belőle. Okosan. De mindent csinálni kell, mert ha semmit se próbálunk, semmit se tudunk.

— Ezt mondom én is, — mondta diadalmasan a gyerek.

— Én meg azt mondom, — hallatszott most a partról apja hangja, akit az előbbi báméskodók egyike értesített a balesetről, — hogy a víznek tájé-kára se jössz többé. — És lefutott a padlón, felrántotta anyja öléből a gyereket és kegyetlenül megrázta.

— Miért nem jöhetek le, apuci?

— Mert nem vigyáznak rád. Mert hiába van itt az anyád, meg a kisasszony, beleesel a vízbe.

— Csúszós volt a deszka s belecsúsztam, — védekezett most már remegő szájjal a gyerek.

— Ez az. Leengednek ülni a csúszós deszkára s engedik, hogy beleessél a vízbe. Senki se volt mellett, hogy ez megtörténhetett?

— Senki. Freuli Cincót vetköztette, kisanan meg úszott már.

— Szép. Nahát ezulán maid csak velem jöhettek fürödni.

— De apu nem tanít úszni! — sírt fel a gyerek.

— Nincs is szükséged rá. Ráérsz még, én gimnazista voltam, mikor úszni kezdtem.

Kivezette a gyereket a partra, ráütöf kettőt a ráfeszülő trikóra, azután vezényelt:

— Mars haza! Mire otthon leszek, felöltözzetek!

— Itt van a ruhánk a kabinban, — zokogott Pubi.

— Otthon is van. Ezt anyátok majd hazaviszi.

Azután nem törődve azzal, hogy vagy húsz ember áll a parton, aki végignéz és hallgat mindent, rátámadt feleségére:

— Hogy ez a német lány hülye, azt még értem, de hogy te is hülye vagy és úszni kezdesz, mielőtt a gyerekek biztos helyen vannak, ez már gyalázat!

— Pubi minden nap a deszkán várta meg, amíg Cincó is levetkőzik, hogy azután együtt menjenek a vízbe. S még eddig sohse történt baj. És nem is történt volna ma sem, ha valaki nem itt tisztítja meg a halat, amitől síkos lett a deszka.

— Azért van szemetek, hogy lássafo!

— Ez igaz. De mert, hála Isten, nem történt baj, ne foglalkozzunk a dologgal s legalább is ennyi ember előtt ne, — mondta csitítóan s bement a kabinba, hogy felöltözzék.

Mikor pár perccel később hazaért, teljes fejtelenséget talált a házban. Rozi és Mari sírva cipelték le a padlásról utazókosaraikat.

— Mit csinálnak maguk? — kérdezte csodálkozva.

— Pakolunk és megyünk, — hüpögte Mari.

— Pakolnak? Miért?

— A nagyságos úr megpofozott bennünket.

— Húsz esztendeje nem nyúlt hozzám senki, — sűrű fel Rozi — s a nagyságos úr csak úgy nekem jön és megtép.

— De hát mit csináltak, az Istenért?

— A vacsorához készültünk, — törölte meg Rozi a szemét — mikor jött a nagyságos úr, hogy menjünk be és tisztítsuk fel a maltert, ami lehullott a képek felcserélésénél. Mari be is ment, de azután kijött, hogy segítsek neki, mert olyan nagy a piszok odabent, hogy le kell szedni a falról, s fel kell venni a padlóról a szőnyeget. Nem hagyhattam ott mingyárt a szárcsatisztítást, azt mondtam neki, csináljon, amit tud, mingyárt ottbent leszek én is.

— És?

— De a nagyságos úr nem várt. Kijött a konyhába, rettenetesen lármázott, káromkodott, azt mondta, lusta dögök vagyunk, akiket úgy kell odább rúgni és hogy majd megtanít ő mőresre minket. Kértem, ne lármázzon, mert nem érdemeljük meg s mert nem azért jöttünk el ilyen messze, hogy ilyen címekeket kapjunk.

— Erre nekünk jött, — hüpögött fel ismét Mari.
— Először a botjával s azután, mert azt Rozi néni

kicsavarta a kezéből, az öklével. Tessék csak nézni,
— és letolta a vállán a babos nyári blúzt.

A fehér vállon nagy vörös kék foltok égtek.

— Ilyen az egész testem. S Rozi nénié is. Azon-
kívül, hogy neki egy jó csomó haját is kitepte még.

Máriának szégyen borult az arcára... Látta a
jelenetet... ahogy az ura verekszik a nőcselédekkel.
Ahogy az egyik riadtan menekül előle és a másik ki-
csavarja kezéből a botot. Arcát, amely ilyenkor egé-
szén állatias lesz, vörösen forgó szemeit s kis, vézna
alakját, amelyet mintha ezekkel a dühkitörésekkel
akart volna nagyobbá, erősebbé, imponálóbbá tenni.
S megint, mint minden ilyen és hasonló alkalommal,
a gyomra legmélyéig émelygést érzett. S mégis, ez az
émelygés nem a gyomor émelygése volt, hanem va-
lami lelki hányinger féle. A szégyennek, a megalázott-
ságnak, a megvetésnek, minden közösség megtagadá-
sának furcsa, de nagyon veszedelmes vegyülete.
Tudta, hogy az évek óta visszafojtott lázongás, kese-
rűség, tehetetlen magárahagyottság egyszer, egy ilyen
eset kapcsán, belőle is kitör s nem tudta, ura tud-e
majd lenni önmagának s nem tesz-e valami olyant,
ami egész életüket — különösen a két kicsiét — vég-
zetesen befolyásolja... — Csak úrinak maradni, csak
ki nem jönni a kerékvágásból, — csitította ilyenkor
mindig magát — hogy ha már a világ, az emberek
előtt kell is miatta szégyenkezniem, legalább magam
miatt ne kelljen magam előtt.

Most is így, ezzel a gondolattal fogta le magát.
Odament a vízvezetékhez, megivott egy nagy pohár
vizet, azután a két síró nőhöz fordult.

— Én majd elintézem a dolgot a nagyságos úrral. Menjenek szépen és csinálják a dolgukat tovább. Ne vegyék ennyire fel az esetet, tudják, hogy a nagyságos úr ideges s akkor megfeledkezik magáról.

— Igen, ezt tudjuk, nagyságos asszony. Tudtuk azelőtt is, mégis eljöttünk, mert nagyon szeretjük a nagyságos asszonyt. De tessék megengedni, arra mégse vagyunk kötelesek, hogy ütni engedjük magunkat. Mi tudjuk, milyen hirtelen a természete s hogy a nagyságos asszonyt is megüti sokszor. De a nagyságos asszony a felesége, s némelyik férfi — még ha úr is — azt hiszi, a feleségével mindent tehet, amit akar. De mink csak cselédek vagyunk, kérem. Megfizet bennünket a munkánkért. De hogy nyomorékok legyünk, mert bottal, meg ököllel ver, azt nem lehet kívánni tőlünk.

— Igazuk van — hajtotta le Mária a fejét. — Azt nem lehet kívánni.

— Tessék elhinni, szégyenlem, hogy hazamegyünk, hiszen alig két hónapja jöttünk csak el. Mit mondanak majd otthon? De tudom, hogy a férfi milyen komisz, ha rákap valamire. Azt hinné majd, hogy minden kis dologért nekünk jöhet. Márpedig mi nem akarunk sorvadást kapni, mint a Maricánk, akit csak egyszer hupált mellen az ura.

Nem beszélt tovább, nem akarta marasztalni, tartani a két nőt, akiket pedig nagyon szeretett, nagyon becsült s akiket, tudta, nehéz lesz pótolnia.

— Menjenek hát — nézett rájuk könnyesen. —

Azt azonban fegyék meg az én kedvemért, aki mindíg igyekeztem jó lenni magukhoz, hogy ne mondják el senkinek, miért mentek el. Nagyon szégyenleném, ha erről emlegetnének bennünket.

— Tessék nyugodt lenni. Sohase tud meg ebből senki semmit. Azt mondjuk majd, nem tudtunk megszokni idegenben.

— Köszönöm. — Azután bement, hogy a pénzüket, meg valami ajándékot hozzon nekik, s összeszedett egyetmást Lujbernénak is. S mert ilyenformán nem volt senki, aki a vacsorát elkészítse, kiment a konyhába, kötényt kötött és főzéshez látott.

Mikor az ura hazajött, a két lány, aki remegve leste lépéseit, kosarával együtt kiszökött a hátsó kijáraton.

— Na, elment az a két dög? — állított be a konyhába.

— Igen — felelte Mária nagyon csendesen. — S nagyon sajnálom, hogy elment, hiszen ilyen cselédeket ma, amikor minden nő férfimunkára megy, mert azt jobban fizetik, nem tudok majd kapni.

— Annyit kapsz, amennyit akarsz s addig válogatsz, amíg megfelelőt találsz.

— Nekem ezek is megfelelők, sőt nagyon megfelelők voltak, de mit ér, ha magának nem voltak azok.

— Majd teszek róla, hogy olyanokat kapjunk, akik nekem is megfelelnek. Majd én fogadom fel őket és én rágom szájukba a kötelességüket is.

— Nem mondaná meg, hogy akkor mért vagyok én, ha maga végzi az én munkámat, és miért fizetik magát, ha itthon és nem a gazdaságban dolgozik?

— Telefon nagyon hangos csengeni — szól be a konyhába Gyuri, az orosz hadifogoly udvaros.

Mária érezte, hogy éppen jókor. Idegei amúgy is túlfeszültek voltak az egy-két napon belül bekövetkezendő gyengékedéstől, ehhez járult még az is, hogy hetek óta túldolgozta magát, hogy ma a forró délutánt kint töltötte a kertben, azután Pubi s végül a két lány esete.

Kiszólt az udvarra:

— Bitte Fräulein, decken Sie den Tisch.

— Jawohl, gnädige Frau — felelt vissza a lány s már repült is, mert bár nem sokat értett a lányokkal lefolytatott jelenetből meg az előbbi diskurzusból, azt ösztönösen érezte, hogy gazdája haragjának lecsillapítására legjobb eszköz az evés.

Már a vacsora is az asztalon volt, mikor a telefonbeszélgetés véget ért.

Inkey, attól-e, amiről a telefonon szó volt, vagy mert kifáradt már az egésznapos halálos rendcsinálási igyekezetben, szó nélkül ült az asztalnál, gyorsan nyelte a rántott szárcsacombokat jégbehűtött kovászos uborkával, az almáslepényt és a korai őszibarackot.

Mikor végzett, szó nélkül felállt s szintén szó nélkül kiment az ebédlőből.

Vágy.

Este, pedig úgy érezte, halálosan fáradt s a szemek is, mint tüzes kődarabok nyomták az agyát és sütötték szemüregéit, mégsem tudott elaludni. A két csöppség ott szuszogott jobbra-balra tőle, a Kicsi hálós ágyacskájában, Pubi rendes ágyban. Felgyújtotta meg újra eloltotta a villanyt, — ez az egy előnye volt a lakásnak a régivel szemben — olvasott, meg letette a könyvet, mozdulatlanul nézett ki a vitrázsok felett bekan-dikáló holdra, majd lehúnyta szemét. Semmi se volt jó, semmi se tetszett.

— Ó, de szörnyű rajtunk, asszonyokon ez is, — gondolta — ez az örökké visszatérő s minden gondolatunkat, minden porcikánkat igénybevevő valami. Ami beköszöntése előtt három, s ittlétével ismét három napot vesz el tőlünk, amely tizenháromszor, tizenöt-ször tör reánk egy esztendőben s amely tizenötödik életévünktől ötvenedik életévünkig kétezernyolcszáz naptól, vagyis nyolc és fél évtől foszt meg bennünket.

S mert állandóan éberem figyelte magát, meg mert sohasem akart sem magában, sem maga körül semminek más nevet adni, mint amit adnia kellett, hogy az idő múltjék, osztályozni, skatulyázni kezdte az ezekben a napokban és a közvetlen utánuk következőkben rátörni szokott furesa érzéseket. De mert azután arra gondolt, hogy hátha ezek az érzések s így a dolgokról alkotott véleménye is megváltozik, s akkor, ha másnak nem, összehasonlításnak jó lesz a mostani vélemény, felkelt, kinyitotta a gyermekszek-

rény legalsó fiókját és a téli holmik alól kivett egy vastag irkafüzetet.

Vagy a tizediket már a három év alatt.

Azután leült a földre, lábait hosszan elnyújtotta a pamlag alatt, a füzetet felnyitotta a pamlagon s apró, tömör betűivel sűrű sorokban írni kezdett.

Augusztus 30. Ma négyszer mértem s mind a négyszer más volt a hőmérsékletem. Először 36.3, 36.6, 36.9 s 37.1... Délelőtt, mikor az egyik szalonfestményt nem tudtam felakasztani, majdnem sírvafakadtam a tehetetlenségtől, délután, mikor Pubi a deszkán mászkált, ismét az a hisztérikus sírásféle fojtogatott, s később, mikor a lányok esetét meghallottam, ha nem iszom hirtelen egy pohár vizet, egész biztosan előnt a könny.

Fejem napok óta szédül kicsit s enni majdnem csak azokat a savanyú, inkább íz, mint ételdolgokat kívánom, amelyeket állapotos koromban. Mult hónapban ilyenkor rajtacsíptem magamat, hogy halálvágyam van... Nekem... Két édes, drága csöppség anyjának... Nem bírok semmiféle szagot, a rendesenél is jobban irtózom Tibortól, de... — no igen, csak legyünk egészen meztelen lelkűek — mindjobban vágyom egy másik férfi... valaki után... aki szeressen s akit szerethessek...

Ma is kétszer valami örömmérséssel néztem végig magamat. Örültem magamnak, hogy szép, fiatal, sudár, kívánatos vagyok. S ilyenkor... — máskor soha, de ilyenkor halálos biztosan — érzem, hogy egyszer lesz egy férfi az életemben, aki ezektől a szépségektől

szédülten fog ölelni, csókolni, s egyetlen éjszakán kár-
pótlást fog adni ezeknek az esztendőknék sívár szür-
keségéért. S akarom is, hogy legyen... Akarom, hogy
szeressenek, hogy úgy szeressenek, ahogy azt elkép-
zelem s hogy az a szerelem, az a férfi, érihetővé tegye
azt az ősi erőt, vágyat, amelyből minden fakad, de
amely most egészen ismeretlenségben, egészen éjsza-
kában van előttem. Kell, hogy megtaláljam, hogy el-
érjem, hogy megismerjem egyszer, hiszen minden
idegem, minden gondolatom, minden csepp vérem őt
keresi, s ha máskor, a rendes napokon le is tudom
hazudni magamnak ezt, ha el is kapom a fejemet,
mikor egy ismeretlen férfira először, — ha a tudatom
alatt is — de bizonyosan ebből a célból nézek, ezeken
a napokon... nem tudom letagadni... Ezeken itt
dörömből bennem, ragyog a szememben, ég a számon,
s én... én hagyom... mert tehetetlen vagyok ezzel
a vágygal szemben... Pedig meg kell tanulnom, hogy
visszatartsam magamat, mert amíg itt vagyok, bármi
történik is, bárki kerül is az utamba, nem fog annyira
elborítani a vágy, hogy elveszítsem a fejem... Nem
fog, mert nem akarok csalni, nem akarok hazudni...
és... nem akarom kockára tenni a gyermekeimet...

Ha azonban elmentem innen... ha szabad leszek
s ha találkozom valakivel, aki érdemes rá, hogy sze-
ressem... — tudom, nem szabadna ezt mondani, de
mégis mondom — szeretni fogom...

Nyolc év... Még nyolc év kell hozzá... S vajjon
hány ilyen furcsa, lázbafulladt éjszakám lesz addig?
Hova fogok még addig eljutni gondolatban, ha már
most itt vagyok, ha ilyeneket írok?

De hát bűn-e az, hogy ezeket from? Bűn-e szerelemre gondolni huszonegyéves fejjel, soha ki nem élt vágygal? Bűn-e szerelemre gondolni, mikor szerelemre születtünk?

Hiszen ez az egész furcsa lelkiállapot, a hőemelkedés, szédülések, mind-mind jelenségei a szerelemnek. Azért vannak, mert egy parányi, élniakaró sejt elindul, hogy megkeresse azt a jóég tudja milyen különös és bonyolult testi-lelki folyamatok után hozzákerülő másik parányi sejtet, amellyel összeforrva egy egészet alkothatnak... Már akkor, amikor még sejt, de amikor mégis, parányisége ellenére is, magába rejti megteremtője összes jó és rossz tulajdonságait, keresi párját, keresi a kiegészülést, mert tudja, hogy egyedül nem felel meg hivatásának: elpusztul.

Ha tehát már a sejt keresi, bűn-e, ha az ember keresi? Az, akinek elsősorban lelki társ kell, aki egyedül nemcsak testileg, lelkileg is pusztul, s aki társ híján nem tudja kihozni magából sehol, semmiben azokat a képességeket, amelyeket ki tudna hozni, ha társa volna.

Nem hiszem, hogy bűn. Nem lehet az, mert vasárnap a templomban is gondoltam erre, s miközben gondoltam, tovább is a Szűzanya szemébe néztem, amit pedig egészen bizonyos, nem tudtam volna megtenni, ha bűnösnek érzem magamat.

Istenem... Egyetlen délutánt, egyetlen órát tölthetnék csak a Szent Öreggel, tudom, minden kétségem elnyugodna s minden kérdésemre megkapnám a feleletet. Egész bizonyosan azért kínoznak ezek a dolgok mindig többet és jobban, mert nincs senki, akivel be-

szélhefnék róluk, aki megmagyarázná, ami bennem van, de amit nem értek s amivel éppen ezért nem is tudok mit csinálni.

Könyvek is kellenének. Megint egy csomó okos, jó könyv. De Pécs messze van, nem lehet csak úgy egyszerre beszaladni, s nincs olyan könyvkereskedőm sem, akire — mint a régire — nyugodtan rábízhatnám magam. Megpróbálom majd katalógus útján.

Künn ugatnak a kutyák. Bizonyosan Tibor jön haza. Talán tudok aludni már. Megpróbálom. Jóéjszakát.

Gyorsan becsapta a füzetet, a ceruzával együtt vánkosa alá dugta, bebújt az ágyba s eloltotta a lámpát.

Tovább az úton.

November 1-re megjött a második felmondás is. Vagyis: nem egészen egy év alatt kettő. Mária szinte közömbösen vette. Tudta, megállítani, megváltoztatni semmit sem lehet s érezte, hogy a közös élet hátralevő része még sokkal nehezebb lesz, mint volt az eddigi. Nemcsak urának napról-napra nehezedő, minden ká-kán csomót kereső s saját munkáját mindig inkább semmibe vevő természete, a viszonyoknak, az életlehetőségeknek állandó romlása, a háborúnak nem is kétségesen legrosszabb kimenetele miatt, hanem mert érezte, hogy idegei, türelme, ereje lassanként felmond-

ják a szolgálatoí s akkor nem lesz elég a sok kis ha-
zugság: lakás, kézimunka, virágok, könyvek, baromfi,
különféle apró kötelességek, szépségek, amelyekkel
eddig mindig csitítani, kárpótolni, vigasztalni igyeke-
zett magát és be akarta bizonyítani magának, hogy
ezeknek összessége s a két csöppség léte több, sokkal
több, mint az urával most már egyáltalán nem nélkü-
lözött összetartozás.

A cselédek távozása után csak egy paraszti min-
denes-szakácsnét kapott, aki a nehéz bácskai ételeket
nagyszerűen tudta készíteni, de fogalma sem volt a
könnyű tésztákról, francia főzelékekről, rendes körí-
tésekről, kompótokról s különlegesebb salátákról. Így
mindennap ki kellett mennie a konyhába is s meg-
mutatni, vagy elkészíteni azt, amit akart. Hogy a szo-
balány munkáját közben ő végezte, az természetes.
Hajnalban kelt, takarított, a virágait látta el, azután
Gyurival s a szakácsnéval együtt a baromfihoz ment.
Mire reggelihez ültek, olyan fáradt volt sokszor, hogy
alig tudott enni valamit.

De azért végzett mindent. Szó nélkül, zúgolódás
nélkül, mert egyebet nem tehetett. Vagy zárta volna
be inkább a lakás felét, hogy ne kelljen takarítani,
de viszont dolgavégeztével ne legyen egy kényelmes,
magányos zúga, ahol egy könyvvel, kézimunkával
meghúzódhat? Vagy hagyta volna, hogy a régi otthon-
ból hozott, féltett, dédelgetett virágokat az orosz lássa
el, hogy vagy vízbefullassa, vagy kiszikkassza őket?
Vagy a baromfivai ne törődött volna? A szép, váloga-
tott tenyészanyaggal, amelyből jövőre falkákat akart?
Falkákat? Hol? Hiszen menni kell. Innen is

menni kell. Talán már karácsonyra, ha bérbbe megy a birtok. De hova?

Ezt a kérdést százszor is felvetette, miközben a még alig elkészült lakást újra kezdte szétrombolni és a háromszáz láda közül mindennap becsomagolt négyet-ötöt.

Hamarosan azonban megtudta ezt is.

— Ez csak olyan időszakai állás lesz, — mondta könnyedén az ura — addig, amíg jobbat nem kapok. Fontos, hogy momentán van valami, mert így a fizetéshez, ami itt még egy évig jár, nem kell nyúlni. A dísnónak most nagyon jó ára van, azokat is eladjuk mind, s Háromfán majd újakat szerzünk be.

— De ez kipróbált, jó anyag, — kísérelte meg az ellenvetést Mária.

— Nem tesz semmit. Eladjuk. Legalább kevesebb lesz a szállítani való.

Ugyanezt tette a berendezés egyrészével is. A szép biedermeier-garnitúrát, amely az Inkey-villából került hozzájuk s amely a vendégszobában volt, eladta a szomszéd falubeli kereskedőnek.

— De hát nem lesz szükségünk rá? — kérdezte a mindig mindent megtartani, gyarapítani akaró asszony.

— Persze, hogy nem. Csak három szobánk lesz, az is kicsi.

— Intézői lakás, három szobával? — kérdezte elképedve Mária.

— Ki mondta, hogy intézői lakás?

— Hát mi?

— Ispáni lakás.

Mária hosszú ideig nem szólt. Azután csendesen megkérdezte:

— Hogyan fogunk elférni benne?

— A legnagyobb szobába berakjuk a bútort, a két kicsiben meg lakni fogunk. A kisasszonyt el kell küldeni.

Elküldte hát. S könnyes szemmel búcsúzott a második otthontól is, mert érezte, hogy végeszakadatlan vándoriás következik, amelynek csak akkor lesz vége, ha ő a két gyerekkel elmegy s külön otthont terem.

Addig azonban még nagyon hosszú az út s az első állomás: Háromfa.

Minden rosszra el volt készülve, arra azonban, amit talált: mégsem.

A ház kopott parasztház volt, egészen alacsony épület, kerítés nélkül, udvar nélkül, minden szépség nélkül, két óriási, kopár kerttel, hátul öreg, bomladozó gazdasági épületekkel.

Az első éjjelt a középső szobában, két zsup szalmán, két lópokrócon töltötték, mert a bútorkocsik beleragadtak a feneketlen sárba s mert a korán leereszkedő alkonyatban nem bírták a leromlott állatokkal hazavontatni.

Ezen az éjjelen egyetlen szemhúnyást sem aludt. Feküdt a sötétségbe meresztett szemmel s nem akarta, sehogysem akarta elhinni, hogy aki itt fekszik, a nyirkos, dohos szalmán, az ő... ő, a szépség után való szüntelen vágyával, amely soha, élete legkétségbeesettebb napján sem hagyta el, sőt, amelybe belekapaszkodott, mert tudta, hogy a szépség: benne, kö-

rülötte, rajta nem üres semmi, nem dekoráció, nem cafrang, hanem cél, értelem, amely erőt ad, fenntart, életet, tovább visz az úton.

S most... ezen a ponton is halálos vereség érte... Mert itt, ezen a szörnyű helyen, a penészes, kopott falak között, az ócska ajtók mögött, szútte, hiányos padlókon, gerendás, hulló mennyezet alatt, kis, szögletes ablakok szűrkeségében, bármilyen nagy is benne a szépségimádat, s bármennyire is megvannak hozzá eszközei: nem fog elérni semmit.

Sőt! már nem is akart.

Elhatározta, hogy mindent úgy, amint van. A szobákat csak egyszerűen kimeszelteti, beállíttatja a legszükségesebb bútorokat s a függönyöket, szőnyeget, képeket, dísz tárgyakat a ládákban hagyja.

Úgy is tett. Két nap alatt rendben volt a lakás. Úgy nézett ki, — ahogy keserű gúnnyal megállapította — mint egy rendesebb lövészárók.

Most örült csak, hogy Rozi és Mari elmentek. Úgy érezte, nem bírta volna elviselni, ha a régi otthon derűje, szépsége, harmóniája után ebben a szörnyű lezüllesztésben látják.

Egyetlen cseléddel intézte a háztartást. S még úgy is túlon túl maradt ideje a töprengésre. Pedig Pubi is kezdett iskolába járni s az elkísérés és értekezés — mert az iskola elég távol volt — sok idejét igénybevette. S igénybevette a vele való tanulás is.

Ebben az időben egészen szokatlan dolgot észlelt magán. Hosszú leveleket kezdett írni édesanyjának. Mióta elkerült közeléből, ha lehet, még idegenebbnek érezte magát tőle, s rövid, semmitmondó leveleknél

egyebet nem igen írt neki. Itt azonban a rettentő magárahagyottság, az otthontalanság, társtalanság, olyan mindenáron való közeledési vágyat, sőt már nem is vágyat: kényszert ültetett belé, amelynek nem bírt ellenállani.

Az első leveli félelmek, tapogatódzók, utatkere-sők voltak, amikor írta őket, s a kényszer mellett, hogy írnia kellett, félt is, vajjon — milyen lesz rájuk a válasz.

Elcsodálkozott... Melegebb, megértőbb volt, mint elképzelte. Ezen hosszan s mindig visszatérően elgondolkozott. Megváltozott volna az a kemény, érdes asszony? Megtörte volna az ötvenedik esztendő túllépése? Vagy az, hogy a fia a harctéren van, vagy az, hogy látja leánya boldogtalan életét? Nem... S szégyelte, hogy csak ilyen későn jött rá erre: a változó kor átlépése törte, szelídítette, változtatta meg... Ez a második, tizedik, vagy ezredik szörnyű és félelmetes tükör az asszony életének. Ez, amelyben szervezete kikapcsolódik a végtelen láncból — az élet továbbvitelének láncából, mert vagy végrehajtotta a rábízottakat, vagy elsenyvedt, elporladt, szétmállott a nemteljesítés beteg, kényszerű tehetetlenségében. S a kikapcsolódással — éppen úgy, mint évtizedek előtt a beilleszkedéssel — egész lénye, gondolatköre, érzelmi világa, felfogása megváltozik. Meg kell változnia, kell, hogy új utakat, célokat keressen, mert a régin nincs már dolga s mert megállani — ami egyértelmű a meghalással — még nem lehet.

S hátha... édesanyja ezen az új úton eljut most ő hozzá is. Az ő, — hiszen ezzel tisztában van — nem

egészen testvéreihez s legfőképpen nem anyjához hasonló, kicsit begubózott, a kicsiségekben is nagyot kereső, mindennek a mélyére nézni akaró rajongó, szomjas lényéhez.

Istenem, ha ez megtörténnék egyszer. Ha ő úgy, mint a két fia, igazi magátólértetődöttséggel, biztossággal és biztonsággal mehetne anyjához s hajthatná ölébe a fejét. Milyen jó és nagy dolog volna ez, s mennyire levenné a terhek egy részét lelkéről és válláról. A ma terhét is és a holnaputánét is. Mert ez a kettő mindig egyszerre kínozza. Azt régen tudta már, hogy a napokat nem lehet elkülöníteni, a jövőt nem lehet elsikkasztani a múlt elől, sőt hirtelen egy ilyen gondolkodás kapcsán ráébredt arra is, hogy az élet egyetlen pozitívuma — csak a múlt... A jelen inog, a jövő ködös, ami már valamivé, jóvá, széppé, csúffá, rosszá merevedett: az a múlt...

Amikor azonban ezt így visszavonhatatlanul megértette — megijedt. Mert látta belőle azt is, hogy tulajdonképpen igazi hiba, bűnjóvátétel, jóútrátérés, megváltozás, megbánás nincs, hisz minden, amit mondtunk, tettünk, vagy mondani, tenni elmulasztottunk, megdermed bennünk, körülöttünk, cipeljük magunkkal, vagy követ bennünket árnyék gyanánt.

De ha ez így van, akkor teljességgel lehetetlen, hogy ő azt a belékövült gyerekkort szörnyű bántásaival, igazságtalanságaival, félreismeréseivel kidobja magából s hogy úgy menjen anyjához egyszer, ahogyan akarja, igen, szentül akarja, hogy az ő gyerekei jöjjenek hozzá akkor is, ha férfisorba kerülnek majd.

Ha a fundamentum rossz, a ház hibáin lehet ugyan változtatni, javítani, de a házból sohasem lesz tökéletes épület — gondolta — s félbenhagyta a levelet, amelyben egész rajongó, szeretet után síró s szeretetet árasztó lelkét akarta anyjához küldeni.

Levéllírás helyett kiment inkább a kertbe, ahol — eddig az ablakon keresztül nézte őket — a két gyerek játszott.

A kert, néhány öreg, nyesetlen, villámütött fájjal, elvadult, mohás ribizke- és málnabokrával, düledző szerszámházikójával olyan volt a téli fehérségben, mint egy elátkozott mesebirodalom. Mária már régen észrevette ezt s mondta a két gyereknek is, akik közül azonban Pubi — mióta iskolába járt, mindinkább távolodott a mesétől s mindjobban beleágyazta magát a reális élet gondolatkörébe — édeset, hangosat kacagott.

Cincó azonban, kerekre nyitva nagy, világoskék angyalszemét, belekapaszkodott anyja kezébe s követelte, hogy játsszanak mesét.

— Ahhoz hideg van most, — mondta Mária s bizonyítékul belelehelt a levegőbe. — Nézd, menyire meglátszik a lehelet. A meséhez, vagy a mesejátékhoz le kell ülni s azt most nem lehet idekint. Aztán — és körülmutatott a kertben — azért se lehet, mert kopaszok a fák és bokrok s mert így mindent elárulnak. Ha azonban kizöldülnek a tavaszon, akkor játszunk. Most mást kell játszani. Hőembert építeni, hógolyókat gyúrni, meg más ilyenfélét. Mit játszunk hát?

— Autót, — mondta Pubi,

- Az autó elakad a hóban, — vetette ellen Mária.
- Az enyém nem akad el, — vágta ki büszkén.
- Az előbb se akadt el, — kelt bátyja pártjára

Cincó.

— Jó, — adta meg magát — hát játsszunk.

— Én leszek az első autó, — rendelkezett Pubi — és mutatom, hogyan kell csinálni mindent. Kisnan lesz a második. — És már meg is indult hangos töff-töff-öléssel, rózsás, csöppnyi száját összecsucsorítva, behajlított karral és lábbal, hócipővel a vastag, hófehér szőnyegen.

Mária híven utána. Igyekezett ugyanolyan hangokat adni, ugyanolyan gurgulázó sebességváltást mímelni, ugyanolyan sípoló fékhibát megjátszani, ugyanúgy nyögni felfelé a képzelt dombon és ugyanúgy nekiszáguldvá süvíteni a képzelt ereszkedőn.

De mert a kezdet igyekezetén túl észrevette, hogy csak kettőjük hangja hallatszik a hótól súlyos faágak alatt, visszanezett, hol maradt Cincó.

Vagy ötven lépés távolságra, hang nélkül, lassan, kicsire összehúzódva, de kitárt karokkal jött utánuk.

— Te nem vagy autó? — kiáltott neki.

— Nem... — felelte ez búsan — én a bűdösség vagyok.

Erre természetesen abba kellett hagyni a játékot, oda kellett szaladni hozzá, ölebe kellett kapni, össze kellett csókolni s örülni, örülni kellett a fantáziájának, amely mindenre kiterjed a csöppnyi világban, amelyben él.

Néha örülni is lehet.

A következő év augusztusában újra csomagolt Mária. Most azonban boldogan, örömmel. Itthagyhhatja ezt a szörnyű helyet. Ezt, ahol otthona se volt, ahol csak alvóhelye volt, amelyen fáradtan lehajthatja fejét, hogy vagy azoknak az álomtalan álmoknak egyikébe dermedjen, amelyből úgy ébredt fel reggelente, hogy percek kellettek, amíg a való világra révedt, vagy egyikébe zuhanjon azoknak a félelmetesen gyönyörű erotikus álmoknak, amelyek egyetlen csókból álltak s amelyekről olyan volt reggel, mintha agyonverték volna.

— Nem bírom ezt soká — mondta egy ilyen álom utáni reggel szinte vacogó foggal, miközben a tükör előtt csillogó haját keféltette. — Nem bírom, mert nem találok meg rá az orvosságot. Munka? — és elnevette magát. — Ha az megfelelő lenne, már régesrég kidolgoztam volna magamból a fiatalságot, a vágyat valaki után s azután, hogy szeressenek. De nem használ. Addig, amíg dolgozom, jó. De ha nem dolgozom, ha magamra maradok, szüntelen csak egyetlen kérdés ordít bennem. Miért? Ha azt felelem: a gyerekekért, ő értük mondok le, ő értük vagyok, maradok itt, ahonnan minden idegszálom elkívánczik, akkor valami, egy komisz, csúfondáros hang — de hiszen ez a hang is én vagyok — a szemembe nevet. Ugyan... A gyerekek meg te, a gyerekek meg a szerelem, a gyerekek meg a vágy: az kettő... Húzd meg a határvonalat, úgy, mint ahogy az éleiben el van

határolva minden, s ahogy egyik kötelesség nem szabadhat a másikba. Ha ezt megteszed, rájössz, hogy egyiknek semmi köze a másikhoz. Maradsz, mert maradnod kell még. De engedd, hogy az urad úgy szeressen, hogy örömed is legyen benne. — Légy már egyszer okos és vedd úgy ezt a dolgot, ahogyan van, s kapcsold ki belőle az idealizmust, a mindenáron való szerelemkérdést.

— Nem . . . — szorította össze dacosan a száját s a dús, aranybronzos sátort hátrarázta a fején. — Az elől, sajnos, nem térhetek ki, hogy oda ne adjam magam, — hisz ha végleg megtagadnám ezt a szörnyű kötelességet, összetörne — az elől azonban elzárkózhatom, hogy a kötelesség örömet is adjon nekem . . . Úgy nézem ilyenkor magamat, mint egy idegent, akif gonosz sorsa arra kényszerít, hogy fehér ruhában, fehér cipőben, sártengeren keljen át, de aki, a jó ég tudja, milyen szerencse, csoda, vagy trükk folytán, tiszta ruhában, makulátlan cipővel teheti meg az utat.

De most majd talán ez is jobban lesz kicsit — gondolta. — A nagy lakás, főképp a külön hálószoba, ismét lehetővé teszi, hogy ne botoljon belém szűntelen.

És már — mert a tervezgetést adta neki Isten minden ajándéka között legnagyobbnak — ismét tele volt tervezgetéssel. Gondolatban már ide-oda állította a bútorokat, virágokat, beosztotta a szőnyegeket s viselte szép, csipkés, uszályos pongyoláit, amelyeket itt a hepehupás, szálkás padlón szentségtörésnek vélt felőllteni.

Nem csoda hát, ha három nap alatt mindenuel

elkészült s úgy ült fel, olyan kacagó arccal az ócska csészára, hogy a gyerekekkel az állomásra s onnan új otthonába menjen, mintha a düledező, csúf házban hagyhatta volna életének minden szürkeségét és keserűségét is.

*

Egy hétig ki sem mozdult új otthonából. Dolgozott, rendezett, tisztított, ládákat bontott, porcellánt, üveget csomagolt ki, bútort fényezett, padlásra szaladt, függönyt, képet szegezett fel, terítőket mosott, csipkéket vasalt, addig, amíg a gyönyörű Mária Terézia-korabeli földszintes, nagytornyú kastély valamennyi szobája olyan nem volt, mint ahogy elképzelte.

Hat szoba volt a földszinten, köztük egy óriási is, amelyből ebédlő lett, s egy szintén óriási és egy kisebb az épület három szobája fölött levő toronyban. Minden szoba boltíves, magas, méteres ablakmélyedésekkel, — mindegyik egy kicsi ház — mondták a gyerekek — s olyan vasalt, nehéz ajtókkal, mint egy várkapu.

Mikor végignézett a birodalmán, szinte mérhetetlenül boldognak érezte magát. Majdnem egyéves ott-honsóvárgás, stílusvágy, szépségszomjúság, harmóniaszükség, környezetkívánás tombolt és szökkent virágba benne.

Fel-alá szaladgált a szobákban, a csikorgó emeleti tölgyfalépcsőn, megsímogatta a bútorokat, — most még a szürke mokett-szalont is szerette — megölelte zongoráját, — amely ismét hozzá méltó környezetben nyújtózkodott — friss virágot tűzött a boldogult kegyelmesnek a zongorán álló ezüstkeretes arcképébe, — Háromfán az is a ládában szunnyadt — cserélgette

a növényeket, — hogy mindegyik a neki legmegfelelőbb, legjobb helyen legyen — lágyan végighúzta ujját a könyvek bordáin, — mennyit fog majd megint olvasni — még egy csipkét, még egy terítőt tett a sarokba, vázák, nipppek alá — hogy azok is örüljenek — s boldog önfelatedtséggel turkált rég nem használt ruhái között, — hogy melyiket is vegye fel tulajdonképpen.

S mert ízzott a nap s mert egy hét boldog, de kemény munkája után levegőre akart menni, meg akarta nézni a Balatont, meg fürödni is akart, — ó, milyen jó lesz úszni egyet és karjait beletaszította a levegőbe, hogy szinte ropogtak az izmai, — egy halványrózsaszínű és fehéresikos, édes grenadinruhát választott.

Mikor elkészült s mikor haját nagy kontyba csavarva nyakszirtje felett, — ez volt mindig az utolsó, mert a ruhák kivágásán már feltűzött hajjal nem fért be a feje — belenézett a tükörbe s boldog álmélkodással csodálta magát.

Olyan volt, mint egy vakációra hazakerült iskoláslány, aki, hogy nagylánynak hasson, kontyba tűzte karvastagságú hajfonatait.

A két gyerekkel s az időközben szerzett kisaszszonnyal elment a Balaton partjára.

Mikor a nagy, kékezüstragyogásban lustán pihenő vizet megpillantotta s látta, hogy túl a másik parton hogyan olvad össze mély csókban a víz és az ég, hónapok óta először — a végtelen nyugalomtól, amely a vízből és az égből áradt, s amelytől a föld köröskörül szinte döbbenten elesitult — kitágult a melle, mintha be akarná szívni, magába akarná olvasztani mindazt,

amit lát, — azután összeszorult a szíve — mintha nem bírná el a szépségnek, nyugalomnak ezt az óriási méretét — végül feloldottan, megkönnyebbülten kibugygyant szeméből a könny.

A két gyerek riadtan, a kisasszony értelmetlenül nézte.

— Mi fáj? — kérdezte végre a Kicsi, akinek mingyárt gyanúsán görbült lefelé kagylószerű, csöppnyi szája, ha valakit, akit szeretett, sírni látott s aki el sem tudta képzelni, hogy másért is sír az ember, nemcsak ha fáj valamije.

— Semmi, angyalom, — és már mosolygott is — csak nagyon tele volt a szívem.

— Mivel volt tele? — kérdezte csodálkozva a nagy.

— Imádsággal.

Látta, hogy nem értik a feleletet, hogy felnéznek rá, hogy a kérdéseknek egész légiója ül kerekre nyílt, kíváncsi szemükben, amelyek úgy tapadnak rá, mintha át akarnának törni azon a válaszfalon, amely a gyerekek és felnőttek világa között öröktől fogva áll és állani fog, amíg világ lesz.

S mint máskor is mindig, ha ezzel a kérdő nézéssel találkozott, gyerekkorának millió feleletnélküli kérdése ötlött fel benne. Dolgok, amelyeket napokig, hetekig hánytorgatott kicsi agyvelejében, amelyekkel nem tudott mit csinálni, de amelyeket félt elmondani, mert tudta: úgy sem kap rájuk kielégítő feleletet.

Ezen a példán indulva, tudta azt is, hogy méreg nem adni feleletet a gyermek legérthetlenebbnek látszó kérdésére is, viszont tudta, hogy a megfelelő

feleletadás, vagy legalább is adni akarás: téglá, amelyet a gyermek maga bont le a falról.

Leült hát velük egy magányos padra, a búcsúzó nap vérvörös ragyogásában.

— Igen, imádsággal volt fele a szívem. Mert nemcsak akkor imádkozik az ember, ha templomban van és összeteszi a kezét, hanem akkor is, ha dolgozik, akkor is, ha boldog, akkor is, ha nevet, akkor is, ha sír. Mert a sírást is, a nevetést is, a munkára való kedvet is Istentől kaptuk s ha úgy használjuk azt, ahogy ő megparancsolta, akkor megszenteljük az ő ajándékát: vagyis imádkozunk.

— Mindent Isten adott? — kíváncsiskodott csöppet pogány kételkedéssel a Kicsi.

— Mindent, szívem.

— Mindenkit jónak teremtett? — kérdezte örökgyerekszokás szerint a tárgytól való teljes elkanyarodással.

— Nem Mindenkibe adott jóságot, rosszaságot, de adott akaratot, ésszt és szívet is, hogy a jó és rossz közül kiválaszthassa azt, ami jó.

— De hát nem lett volna mindegy neki, — kezdte Pubi, a végzett első elemista hittantudásával és istenismeretével — hogy csak jóságot teremtsen belénk s akkor most nem kellene vesződni az örökös válogatással.

— Ha Isten csak jóságot teremtett volna belénk, akkor nem emberek, hanem angyalok lennénk. S Isten embereket akart teremteni.

— S hogyan lehet kiválasztani a rosszból a jót?

— kérdezte a Kicsi, valami furcsa eszmetárstítással a mesebeli lencse- és hamuválogatásnak.

— Úgy, hogy a rosszat tenni mindig könnyebb, mint a jót. Ami jó, az nehéz — magához emelte a Kicsinek barackvirágszínű arcát s úgy, egészen közeli-ről az arcába nézve, folytatta: — Látod, máma kisanan azt mondta délben, hogy nem szabad több süteményt enni s te, mikor kisanan kiment az ebédlőből, mégis elcsentél egy darabot. Nem elcsenni a süteményt, az lett volna a jóság és szófogadás, de mert nehéz volt, te inkább a könnyebbet, a rosszaságot választottad.

A gyermek nem bírta el anyjának meleg, símogató szemét.

Először nem nézett a szeme közé, azután röpködni kezdett a pillantása, végül kiszabadította és félrefordította fejét.

Anyja megsímogatta és újra kényszerítette, hogy felnézzen rá.

— Nem teszed többé? — kérdezte lágyan.

— Nem — lehelte a Kicsi.

— Elhiszed, hogy kisanan tudja, mennyit szabad enned, s mindig annyit ad, amennyit szabad?

— Igen — mondta még mindig halkán, de azután reménykedés csilingelt fel hangjában, amikor megkérdezte. — S ha nem csenek el többet süteményt, angyal leszek?

— Nem — ölelte magához anyja. — Nem leszek angyal. S kisanan nem is akarja, hogy az légy. Csak azt akarja, hogy engedelmes, jó kisfiú légy s mindig azt tedd, amit kell.

— De amikor az a nehezebb, — sóhajtott fel elkeseredetten.

Megmozdul a szív.

Szeptember elején megérkezett Sanyi. Már gyűgylófélben levő sebesüléssel, de frissen, jókedvűen, hadnagyi csillagokkal.

Mária végtelenül boldog volt. Két éve nem látta öccsét, mert a rövid szabadságok alatt a rossz összeköttetések és nagy távolságok miatt nem mehetett hozzájuk. S jobb is volt így. Az utolsó helyen csak szégyelte volna magát előtte, itt meg kényelmet, minden szépet és jót adhatott neki. Rendelkezésére bocsátotta a nagy toronyszobát, Ambrus, a pucér pedig — aki egyetlen nap alatt a két gyerek bálványává nőtte ki magát — a kisebb szobát kapta.

A mesélésnek persze nem szakadt vége. Éjfélig lent ültek a bolthajtásos ebédlőben, — amelyről Sanyi rögtön megjegyezte, hogy olyanféle, mint az otthoni — éjfél után pedig Mária rendesen felkísérte, leült az ágya szélére és beszélgettek tovább.

Mindenről. A harctérről, otthonról.

Az egyikről éppen olyan keveset tudott Mária, mint a másíkról. Öccsért minden nap tédenállva imádkozott, rengeteget foglalkozott vele gondolatban, de egyébként a harctérbe — mint mindenki — ő is belefásult. Úgy volt vele, mint a katonák. Nem halotta már a puskadörgést. Sohasem olvasott el egyetlen sort sem, amit a lapok hoztak, mert tudta, hacsak a fele győzelem volna is olyan nagyarányú, mint írták, már régesrégen vége kellett volna, hogy legyen. De mert még mindig tartott s tartani fog, Isten tudja

meddig, csak azt hitte el, amit szem- és fültanúktól hallott.

Például az egyik szomszéd földbirtokos két fiától, akik mint főhadnagyok mindketten sebesülten vannak itthon.

Elpirult... Szíve, a síma, fehérselyem ingblúz alatt hevesen dobolni kezdett s annyira lekötötte a két fiú közül az egyikre való gondolás, hogy nem is hallotta Sanyi kérdését.

— Te... — mondta az meglepődve — min gondolkozol?

— Semmin — felelte és mégjobban elpirult.

Sanyi látta, hogy tilos területre tévedt. Nem ment hát tovább. Elmondta, hogy Annuska intézetbe ment, hogy Imre a rendből való kilépés gondolatával foglalkozik, — a miértjét nem tudta megmondani — s olyan nagy a csend és olyan nyomasztó a levegő ott-hon, hogy nem bírta már, eljött, hogy itt töltsse a még hátralevő két hetet.

— A kettőt majd kitaljuk négyre — mondta Mária. — A járásorvosunknak éppen most tett Tibor nagy szívességet, megteheti hát, hogy kicsit még itthonmaraszt. Nem fáj nagyon a füled?

— Nem, csak fenemód zúg néhanapján. Valahogy úgy, mintha srapszelek röpködnének körülöttem.

Közben Ambrus behozta a tükörfényesre kefélt csizmát és nagyvígázza leállította az ágy elé.

— Micsoda mély karcolás van az egyikken, Ambrus? — kérdezte Mária.

A tömzsi legény haptákba vágta magát.

— Az, jelenfem alásan, nagyságos asszony, akkor
lámadt, mikor kiugrottunk az ablakon, Lem...

— Kuss!!! — hangzott az ágy felől.

A legény nagyot nyelt.

— Parancsára, hadnagy úr!

És úgy kisomfordált a szobából, mint a kámfor,
Mária elnevette magát.

— Nem is tudtam, hogy a hadszíntéren innen
levő városokban is lehet olyan veszedelem, amely
miatt a hadnagy urak az ablakon ugrálnak ki.

— No, az is megesik néha, — mondta a kis had-
nagy olyan mesterkélt fölényvel, hogy Mária mégeggy-
szer elnevette magát.

Még megbeszélték, hogy másnap mi legyen az
ebéd, hogy reggelre fürdő kell, hogy holnapután fo-
golyvadászatot rendeznek, azután Mária az éjjeliszek-
rényre tette a napi rendes kompótadagot, — éppen
olyan édesszájú, mint békikorában volt, gondolta
ilyenkor — azután összecsókolódtak.

— Apropó, — fordult ki már a fal felől Sanyi,
mikor Mária a lámpa eloltása után a csak kívülről
jövő világosságban az ajtó felé tapogatott — elfelejt-
tettem mondani, hogy a Fáy-fiúkat meghívtam vacso-
rára. Nem haragszol érte?

— Nem, — mondta alig hallhatóan — s már nem
is volt benn, mert félt, hogy Sanyi még kérdez vala-
mit s hogy az ő hangja remegni fog.

De kinn — mert Ambrus szokás szerint csaya-
gott még — megállt a toronyszoba ablakában és soká
nézte a holdfényben ragyogó nagy, sötétkék vizet.

Ha azonban megkérdezte volna valaki tőle, mi

lát, nem merfe volna azt mondani: a favat, mert túl a tavon, és innen, és fönny, és lenn, és mesze, és a szívében, mindenhol csak két csillogó, fekete férfiszemet láttot, két ragyogó aranycsillag fölött.

Nem tudta: mióta látja ezt. Néha azt hitte: csak napok óta, néha azt: az örökkévalóság óta, néha azt: mióta először találkozott vele, néha azt: hogy magában hordta mindig s most, mert már eljött az ideje, hogy a valóságban is lássa, hát testet öltött.

— Holnap itt lesz és látni fogom és egy asztalnál ülünk és beszélni fogunk — gondolta hátborzongató gyönyörűséggel és egészen elsikkadt benne a tény, hogy az ura tegnap megint az asztalt döngette s rendcsinálást ígért a háztartásban is, meg a gyerekek között is.

Ünnep volt a szívében. Hét év után legelőször ünnep. Csoda-e, ha szédült volt a pompájától s ha tele, egészen tele volt édes, holdog, gyönyörű tervezgetéssel.

Talán reggelig ott állt s nézte volna a vizet anélkül, hogy a legkevesebbet is látta volna belőle, ha Ambrus lábujjhegyen — hogy fel ne ébressze a hadnagy urat — a szobába nem lép.

— Kár lefeküdni, keziticsókolom, ebben a gyönyörű időben, — mondta mentegetőzéseképpen.

— Pedig jó lesz, ha lefekszik, Ambrus, — fordult el az ablaktól — mert a hadnagy úr malacpecsenyét akar ebédre s talán három falut is be kell járnia, amíg megfelelőt talál.

— Tessék csak rámbízni, előteremttem a föld alól is, ha a hadnagy úrnak kell.

— Vacsorára meg fogoly kellene, útközben lehetne néhányat.

— Az is meglesz, jelentem alásan. Még pedig dél előtt, mert délután az ifiurakkal csónakázni megyünk.

— Vigyázzon rájuk nagyon, mert Pubi szemtelenül vakmerő s mióta úszni is tud, azt hiszi, bárhol beugrállhat a vízbe.

— Tessék nyugodt lenni, jobban vigyázok rájuk, mint a szemem fényére.

Mária lassan, óvatosan ment le a lépcsőn. A kis előszoba, amelybe a lépcső torkolt, közvetlenül az ura hálósobájába nyílt, aki, ha nem ivott, nagyon éberem aludt s így könnyen fölébredhetett az öreg, szüette lépcső csikorgására.

Mikor a hálósobán végiglopakodott, az ura utána szólt:

— Miről beszélgettetek ilyen soká?

— Sok mindenről — mondotta Mária s már kezében volt a kilincs.

— Gyere ide — kérte szokatlanul lágyan az ura.

— Késő van — próbált kitérni a kérés elől.

— Majd tovább alszol reggel.

És kiszállt az ágyból és a feleségéért ment.

Mária lehúnyta a szemét.

— Csak a számat ne... — gondolta kétségbeesett akarással. — A csók szent... Ahhoz szív kell és lélek és szerelem... Az odaadáshoz meg semmi... Semmi, csak elernyedés, semmi, csak nemtörődés semmivel.

Nem törődött hát... S amíg az ura ölelte, vagy azt hitte, hogy öleli, két ragyogó fekete szemre gondolt a két fényes aranycsillag fölött.

Két férfi.

Másnap a vacsoránál olyan szép volt, mint még soha. De akart is! Toalettasztalának minden nehezen megszerezhető drágaságát igénybevette s félóráig töprengett, milyen ruhát öltön. Végre egy lazacszínű, selyemre dolgozott aranytűll mellett döntött.

A ruha habos volt, lágy és dús és mégis, alakja jobban érvényre jutott benne, mint egy kesztyűszerűen simulóban. De mert túl azon, hogy szép akart lenni és hódítani akart, ünnepet is akart, valami nagyon drágát, kedveset akart magán. Odament hát a csillogó, berakott ezüstdobozhoz, — amely mint parányi koporsó őrizte a brüsszeli csipkekendőt — pár csepp Coty Emeraude parfömöt cseppentett rá, azután, mint ahogy törékeny, drága, kényes virággal bánik az ember, beletette a ruhája dekoltázsába.

Egész délután izgatott volt már, mikor azonban Ambrus kinyitotta a vendégek előtt a szalon ajtaját s felkelt a zongorától, — ahol természetesen nem játszott, csak úgy tett, mintha játszana — szinte izzadni kezdett. Arca tüzelt s szeme mögött lámpák égtek.

De aki figyelte, csöppnyi zavarnál nem láthatott rajta egyebet. Kedves volt, mosolygott, felelt, kérde-

zösködött, cigarettát kínált s közben a szíve majd kiugrott bordái közül.

— Mivel töltik a szabadságot? — kérdezte leülését után.

— Én vadászom, lovagolok, László meg tanul — mondta Gyurka.

— Mit tanul?

Az idősebb Fáy — félórával volt idősebb öccsénél — szembefordult az asszonnyal. Pillanatig nem felelt, szeme mint a spongya a vizet, itta fel az asszony arcát, haját, szemét és megállapodott a szájánál.

— Az utolsó szigorlatomra készülök, s ha csak valami egészen rendkívüli esemény meg nem gátol benne, — ezt kicsit hangsúlyozottan mondta, úgy mint aki biztosra veszi, hogy a rendkívüli esemény már készenlétben van — le is teszem, s akkor, mint végzett orvos megyek vissza.

— És akkor védett helyen lesz?

A szavakban nem volt semmi, csak kedves érdeklődés, sőt a hangban sem igen, a pillantás azonban, amely a szavak fölött remegett, már beszélt annak, aki érteni tudott belőle s beszélt a különös, meleg kisugárzás is, amely az asszony egész lényét — mint Szent János bogárét a világosság — vette körül.

S a férfi tudott érteni. Tudott, mert szeme, mintha fátyol ereszkedett volna rá, hirtelen elvesztette csillogó, mély feketeségét.

Cigarettáért nyúlt.

Gyurka felkattantotta a benzinlángot.

Mielőtt azonban a cigarettához ért vele, megállt. Ránézett bátyja arcára, elfüggönyözött szemeire, s

csöppnyit, — éppen csak a láng rezdülésén lehetőft észrevenni, — megrezzent a keze. Azután megfordította bátyja szájában az izgalomtól fordítva vett cigarettát, otthagya őket és leült a zongorához.

Pár perc óta játszott már, s szép, érces baritonja is percek óta zengett a boltív alatt, mikor László, — mintha csak most ért volna hozzá a kérdés — megszólalt:

— S fontos volna magának, hogy védett helyen legyenek?

Mária az első pillanatban az évmilliós asszony-brökséghez, a nem egyenes válaszához akart menekülni s azt akarta mondani, — minden ismerősnél fontos ez neki — de mikor belenézett a barnára borult fekete szemekbe, lényéből jövő egyszerűséggel adta, igaz, egész halkán adta a választ.

— Nagyon fontos.

A férfinak megzörrentek a kitüntetések a szíve fölött.

Szeme újra az asszony arcára szegeződött. Mélyen, messze tüzek gyúltak ki benne, lobogtak, égtek s megvilágították a feneketlen feketeséget.

Az asszony nem bírta soká ezt a nézést. Végigsímtott homlokán, felállt — s bocsásson meg egy percre — kéréssel bement a szomszédos kisszalomba, amely egyúttal hálószobája is volt.

De még oda se állt az ablakhoz, hogy megpróbálja, lát-e odakint valami érdekeset, amikor két sarkantyú pendült meg mögötte.

Nem fordult meg. Állt, mint egy szobor. Még akkor is, mikor a férfi forró lehelete a baloldalon

húzódó válaszféknél égetni kezdte a fejét és ez az égetés lassan, mint tüzes páncél, egész testét beborította.

— Csak nem megmozdulni, — remegett — csak nem szólni egy szót sem, mert akkor hátha vagy öszszedől, vagy szétfoszlik ez a gyönyörű álom. Csak állni dermedten, csak hallgatni a zubbony alatt zúgó szív kérdéseit, csak szédülni attól, amit a csipke alatt levő felel neki s csak akarni, kétségbeesetten akarni, hogy most, ebben a percben dőljön össze a világ...

Kint a zongorán, mint ahogy a felhőt hirtelen kettétépi a villám, felviharzott egy kemény, csattanó akkord.

Mária megfordult.

— Menjünk ki — mondta színtelenül — nem szabad, hogy Gyurkát egyedül hagyjuk. Tibor és Sanyi is minden percben itt lehetnek.

És kiment és visszaült helyére a párnák közé.

A vacsora egészen furcsa hangulatban telt el. Mária: mint ragyogó virág ült az asztalfőn, jobbán-balján a két főhadnaggyal. Beszélt, mosolygott, de beszéde, mosolya léleknélküli volt. A lelke ott volt a lakás utolsó szobájában az ablaknál, ahol a tüllökön, selymeken keresztül érezte a háta mögött levő atilla aranyzsínórjának merevségét. László: már a vacsora utánt élte. Amikor táncolni fognak, amikor karjaiba veheti az asszonyt és megmondhatja neki, hogy eszeveszetten szereti. Gyurka: miután többször az agyvelejük mögé, a szívük mélyére látni akaróan nézte az asszonyt és a bátyját, a háziúr őszinte elragadtatására a pohárhoz menekült. Egymásután fenéig haj-

logatta a poharakat, amikor azonban észrevette, hogy a fejébe ment kicsit, szintén olyan gyorsan hajtott le néhány csésze duplaerős feketét is. Sanyi a holnapi vadásatról beszélt és észre se vette, hogy nem túlságosan figyelnek rá, a háziúr meg, mint mindig, ha üveget látott, abban találta minden örömét.

Nem csoda hát, hogy mikor a vacsorának vége volt, az öt ember közül három — mintha sziklák gördültek volna le róluk — megkönnyebbülten felsóhajtott.

— Játssz valamit, Sanyi, — mondta a szalonban Gyurka — hogy a nagyságos asszonnyal táncolhassak kicsit.

— Arra, amit én játszánék, bajosan táncolnál, kamerád.

László öccséhez lépett.

— Akkor te játssz valamit, Gyurka.

A két szempár, a fekete meg a barna, keresztelte egymást. Lászlóéban kérés volt, Gyurkáéban féltékenység. S mégis, Gyurka — mint ahogy a harctéren is mindig — vállalta a nehezebb feladatot. Leült a zongorához s egy Strauss-keringőbe kezdett.

Pillanattal később Mária már László karjaiban volt. Tüllruhás teste szinte semmivé vált a két férfikar ráfonódó bilincseiben, szeme, mint az előbb a pamlagon, megint kissé lehúnyódott a férfi pillantása alatt.

Így keringtek percekig. Lassan, lágyan, majdnem önfudatlanul. László várta, imádkozta az alkalmas pillanatot, hogy az asszonyt nem táncsal, de öleléssel ölelhesse magához, ha csak egy pillanatra is s ugyanakkor a fülébe súghassa a szót, amely már majdrem

szétvetette mellét. De ez a pillanat nem jött el. Három szempár figyelte őket szüntelenül. Tiboré és Sanyié érdeklődve, Gyurkáé keserű, maró féltékenységgel.

De mert táncolni mégsem lehetett végig némán, a férfi az asszony közelségétől szédülten beszélni kezdett.

— Anyám szeretné, ha valamelyik nap átjön-
nének.

— Mikor?

— Legkésőbb holnap.

— A holnap délután Sanyié. Vadászni megyünk.

— S este?

— Fáradt leszek.

— És holnapután?

— Rendben van.

Oda is szólt mindjárt az urának és Sanyinak.

— Mehetünk holnapután Fáyékhoz?

— Hogyne.

— Mikor?

— Mikor? — nézett fel Lászlóra Mária.

— Uzsonnára jönnek s ottmaradnak vacsorára is.

— Közben mi meg majd lepuffogatunk néhány foglyot, hogy ki ne jöjjünk a gyakorlatból, mire visszamegyünk a taljánokhoz. Ugye, Gyuri? — nevetett csöppnyi borgőzzel fejében a kis hadnagy.

— Közben nem. De ha délelőtt jössz, igen, — és egy jóval erősebb akkordot fogott.

László kicsit lejjebb hajtotta fejét és hosszan, mélyen szívta be a Mária hajából áradó illatot.

Gyurkának fejébe szaladt a vér. Felugrott. Sarkantyúi is, rendjelei is megcsörrentek a hirtelen, heves mozdulattól.

— Bocsásson meg, de fáradt vagyok, asszonyom, — mondta. — Odakint minden ilyesmitől elszokik az ember. — És odament a tálcához és felhajtott egy pohár bort.

Mikor a poharat lefette, a karcsú, magastalpú kristálypohár két darabban volt.

Éjfél felé ültek kocsira. Amint a koci túl az alvó falun, az őszi, sötét mezőben robogott, Gyurka nagyon csendesen — érzett a hangján, hogy megerőltetésébe kerül — megkérdezte:

— Szereted?

László soká nem felelt... Szíve, lelke, idegei, pórusai, egész teste, minden gondolata az asszonnyal volt tele. Az egész asszony benne élt. Érezte az illatát, fűzetlen dereka nyúlánkságát, térdét, ahogy tánc közben a térdéhez ért s egész különös, kifelé hűvösnek, tartózkodónak, befelé forrónak, odaadónak vélt lényét. Végre azonban mégis megadta a feleletet.

— Szeretem...

Most a másik hallgatott. Mereven, összeszorított rogakkal. Nézte a két fényes csíkot, amelyet a koci lámpája vágott az éjszaka sötétségébe, azután hirtelen, mintha valami mondhatatlan tehertől szeretne szabadulni a vallomással, kibuggyant szívéből a szó:

— Én is... — És cigarettáját kihajította a kocsiból.

Tüzes felkőr az éjszakában.

Mikor két tűzesóva összeér.

Harmadnap, mikor a Fáy-kastély előszobájában lerakták a felöltőket, Sanyi első kérdése az volt:

— Hol van Gyurka?

— Még tegnap este visszament a harctérre — mondta könnyes szemmel Fáyné.

— Visszament? — kérdezték mind a hárman megdöbbenet.

— Igen. Azt mondta, únja a semmittevést és egészen mindegy, hogy most, vagy egy hét múlva megy vissza.

— Csak egy hetük van már? — nézett László arcába Mária.

— Gyurinak csak egy volt, nekem még három.

Eközben leültek a dohányzóban. Mária, mint mindig, ha látta, az ínyenc élvező tehetségével nézte Fáynét. Erősen ötven körül járt, de olyan szép, ápolt, friss és fiatal volt, amilyenek csak azok az asszonyok tudnak lenni, akik nemcsak külsőleg szépek és egészségesek, hanem belsőleg is tartalmasak, értékesek. Sugárzóan okos volt, szelleme át meg átítatta egész lényét, s megtöltötte körülötte a levegőt valami egészen különleges, egyéni villamosfeszültséggel. Nagyon egyszerűen, de raffinált jóízléssel öltözött és soha senki se látta púder, festék, parfóm nélkül. Egy alkalommal, mikor Mária elragadtatott szavakkal adózott szépségének, bűbajos, csöppnyit éneklő hangján mosolyogva mondta:

— Az egészsnek a titka az, angyalom, hogy sohasem

fáradtam bele a szépség szerefelébe. Szép akartam lenni mindig. Az uram előtt, a fiaim előtt, az inas előtt, a kertészfiú előtt, de a szakácsné, szobalány előtt is — hogy állandóan tréningben legyek — s a napi délutáni kétórai ágybanfekvést se nagy vadászatért, se névnap ebédért, se utazásért nem áldoztam fel soha. Ha délután felkelek, éppúgy megfürdöm, mint reggel s ép olyan érzéssel kezdek mindenhez. Ilyenformán, ha szigorúan veszem, nekem nem huszonnégy, hanem tizenkét órából áll a nap.

— Vigyázz, mert akkor még egyszer annyi idő is vagy, mint amennyinek véled magad — nevetett az ura.

— S az — és édes, finom, utánozhatatlan kacérkállyal felvetette kicsit gyönyörű fejét — árt nekem?

— Nem — mondta Fáy. — Mert akkor is, és mindig te vagy és leszel a világ legkülönb asszonya.

Igen, ez valahogy ilyenformán volt. Mert túl a szépségen és sugárzó okosságon, lényé varázsának nagyrészt az a hallatlan biztosság adta, amellyel mozgott, beszélt, mosolygott, helyeselt és amelyet csak környezetének végtelen elismerése, hódolata éltethetett és konzerválhatott.

— Szeretném tudni, mit álmodhatott az a csacsi Gyurka, hogy ilyen hirtelen visszament? — kérdezte Sanyi. — Hiszen tegnapelőtt vadászatot beszélünk meg mára.

— Nem mondott semmi egyebet, csak azt, hogy itthon nehéz neki a levegő s vágyik a veszedelem után — panaszkolta szomorúan Fáyné.

— Bolondok vagytok ti, mai fiatalok, — mondta

mély, zengő hangján Fáy — mert akkor is verekedni akartok, amikor nem muszáj.

— Megszokja az ember — fúj ki Sanyi egy füstkarikát — ezt is, meg mást is.

— No én ugyan nem szoknám meg, — nevetett Tibor — s örülök, hogy megúsztam eddig.

— Akkor most már meg is úszod végig — jövendölte Fáy. — De mondd csak, hogy vagy megelégedve a gazdádval?

— Eddig nagyon. Nem sokat ért a gazdasághoz és nem is törődik velem, azt mondja, neki csak az a fontos, hogy meg ne csappanjon a jövedelem. S ezt nem nehéz elérni ma.

— Nem. Az árak egyre magasabbak lesznek s mert az idő is megfelelő, csak elboldogulunk valahogy.

— Különösen akkor, ha nem rekvirálnak kéthónaponként.

— Uraim, — intette le őket a háziasszony — ha gazdálkodni akarnak, menjenek az irodába.

— Igazad van, angyalom. Beszéljünk másról.

Az inas kinyitotta az ebédlő ajtaját.

Mikor átmentek az ebédlőbe, László Máriaéhoz hajolt.

— Uzsonna után lemegyünk a kertbe. Beszélnem kell magával.

Egész könnyen sikerült. Fáy valami új gazdasági gépet mutatott Inkeynek, Sanyi pedig felhasználva az alkalmat, hogy vadászhasson, szintén velük tartott.

Mikor a kert egy távolabbi bokros részébe értek, László szembefordult az asszonnyal. Mária remegett. Vágyott azután, amit a férfi mondani fog, de félt is

tőle. Akarta is hallani, de szívesen el is odázta volna. Szíve a torkában volt, de ugyanakkor érezte, hogy a helyén is maradt s hogy a másik oldalon a mellében, fönt a fejében s az egész testében mindenütt csupa-csupa szív dobog, zakatol, fél, remeg, vár, követel.

— Mária... — kezdte a férfi és az asszony keze után nyúlt. — Szeretem magát... Az életemnél is jobban szeretem. Három hét óta, mióta először láttam, nincs nyugtom s csak egyetlen gondolatom van: szeret-e maga is?

Az asszony, mint aki valami csodálatosan szép dolgot látott s el akarja tenni magában, lehúnyta szemét. A lenyugvó nap lombokon áttörő utolsó sugara tüzet gyújtott hajában s átlátszóvá tette arcát. Egy pillanatig várt, azután lassan emelni kezdte a férfi kezében lévő kezét és a sajátjával együtt a szívére tette. Csak amikor a férfi keze s a kezétől egész teste, mintha villamosáram szaladt volna keresztül rajta, megremegett a selymen átsütő test érintésére, adta meg a feleletet:

— Szeretem...

A férfi magához kapta. Egy pillanatig, — miközben lehetük, mint két forró szél keveredett egymásba — egészen közelről nézte az arcát, azután szája, mint a szédülő, akit a szakadék vonz, alázuhant az asszony szájára...

Mikor szétváltak, az asszony arca sápadt volt, a férfié lángszínű, de a szemek egyformán fátyolosak voltak és lábaik egyformán ingadozóak.

— Ülünk le — mondta a férfi — és átölelte és egy padhoz vezette.

Mikor leültek, szája újra megkereste a száját.

— S most valamit kérdezek — mondta a csók után. — El tud válni az urától, hogy a feleségem legyen?

— Öt év mulva igen, — mondta a csók forróságától még kissé akadozón.

A férfi megütődött.

— Miért csak öt év mulva?

— Mert csak akkor kaphatom meg a gyermekeimet.

— S addig? — kérdezte félhangon, tikkadtan — mi lesz?

Az asszony szembefordult vele. Nyolc év csókta-
lan magánya, lelki társtalansága, vágya, szenvedése,
elhagyottsága volt az arcán. Meg valami szent dac is,
hogy amit mond, joggal mondja, mert könnyben és
évben, szenvedésben és lemondásban már megfizetett
érte. S még az is, hogy a férfi, akinek mondja, a harc-
térre megy, s aki odamegy, annak magával kell vinnie
mindent, ami drága, szent és szép, hogy ezeknek ereje
megtartsa és visszahozza a veszedelemből.

— Addig... — mondta és szemét a legmélyebb
mélységekig a férfi szemébe fúrta — a magáé lesznek
eskü nélkül is...

A férfi melléből halk, mély hang tört elő. A győ-
zelemnek, az előre érzett gyönyörnek a hangja, amely
minden igazán szerelmes férfiből kitör, ha eléri az
asszonyt, akit szeret.

Az ölébe kapta. Karjai, mint a vaspántok fonód-

tak a válla, dereka köré s éhes, forró, felhőfölen szája ajkai után a szemét, nyakát, haját, karját s a kivágásból elérhető melle egyrészét is birtokukba vette.

Már alig voltak maguknál. A kert lángolt körülöttük s a pad, mintha máglya lett volna, lobogott, égett, tüzelt alattuk.

Mária könyörgött:

— László... Nagyon kérem... ne, ne tovább... Nem bírom... — És tüzelő teste úgy remegett, mintha hideg rázná.

A férfi megtorpant.

— Igaza van... Bocsásson meg. — Es végigsimított forró fején.

Mária hátrarázta arcába hulló haját és megkérdezte:

— Ugye, megért engem? Ugye tudja, nem azért mondtam, mert nem szeretem?

A férfi az asszony ölébe hajtotta fejét.

— Tudom... Megértem... Igaza van...

És így maradtak soká... Az asszony, hosszú ujjával lágyan simogatta a férfi lassan lehülő fejét és a férfi minden simogatás után megcsókolta a hosszú ujjakat. Mikor szívük csendesebben vert s szemükről is elhúzódtak a fátyolok, a férfi felemelte fejét.

— Mária, — mondta egészen más hangon — holnap én is visszamegyek a harctérre.

— Úristen — rémült meg az asszony. — Miért?

— Gyuri után. Nem szabad egyedül hagynom.

Félek, valami bolondságba fut.

— De hát miért?

A férfi egy pillanatig gondolkodott. Azután, mint-

ha valami nagyon nehéz, keserves dolgot kellene közölnie, egészen színtelenül adta meg a választ.

— Maga miatt... Szereti magát.

— Istenem, — mondta az asszony s a szája is fehér lett a döbbenettől. — És most... ezért?

— Igen. Tegnap egész délelőtt erről beszéltünk. Azt mondta, látja, hogy maga engem szeret s bár huszonnyolc év tapasztalatából tudhatom, hogy sokkal drágább vagyok neki a saját életénél, mégis, értsen meg, nem bír itthonmaradni és nézni a mi együtt-létünket. Hogy jobb lesz, ha félreáll és visszamegy, amíg nem csinál valami bolondságot.

— S maga? Mit mondott neki?

— Megértettem s igazat adtam. S ahogy én megértettem őt, szeretném, ha maga is megértene engem.

— Megérttem. — S egész lelke a szavában volt:

— Menjen.

Felálltak.

— Köszönöm, — hajolt a férfi a kezére. — Most látom, maga igazán az én asszonyom.

Soká sétáltak még. Karonfogva, lehajtott fejjel. S megbeszéltek mindent. Azt, ami lesz, ha letelik az öt esztendő s aminek lenni kell, amíg a harctérről egészségesen haza nem térnek.

Mielőtt bementek, a kert ajtajában mégegyszer összeforrnt az ajkuk.

— Adjon valamit, amit magammal vihetek, — mondotta a férfi a szinte végtelen csók után.

— Nincs nálam semmi, — sajnálta az asszony. De azután az ujján levő brilliánsgyűrűre nézett.

— Az urától kapta? — kérdezte a férfi.

— Igen.

— Akkor nem kell.

Máriának hirtelen eszébe jutott valami. Benyúlt a ruhája kivágásába.

— Ezt... nem tőle kaptam. — És odanyújtotta a brüsszeli csipkekendőt.

A férfi átvette és beletemette az arcát.

Mikor az asszonyi test és az illanó parfüm illatával átítatott kendőt zubbonya zsebébe gyúrte, szeme megint homályos volt s keze keményen az asszony csuklójára kulcsolódott.

Az asszony kinyitotta az ajtót.

— Nem szabad tovább itt maradnunk, szívem.

— Nem szabad, — mondta engedelmesen a férfi és megindult mellette a ház felé.

Az ikrek.

A napok csigalassúsággal teltek és szürkék voltak, vígasztalanul, halálosan szürkék. Pedig a tél, végtelen estéivel s a tőről jövő sivító, éles szeleivel, lassan enyhe tavaszba fordult.

Mária sohasem dolgozott annyit, mint most. Nemcsak azért dolgozott, mert az elfoglaltság életszükséglet volt neki, mert ambicionálta, hogy idejét okosan, hasznosan töltsse el, hanem, mert narkotikum is volt, amely valamennyire feledtette a férfit, aki nem volt mellette és akit szeretett, és egészen feledtette azt, aki mellette volt s akitől irtózott. Amikor erre az irtó-

zásra ráébredt, igazságos természete szerint **kuháni** kezdte magában, hogy az irtózás összefüggésben van-e az új érzéssel, amely egész lelkét, lényét átítatta. De rájött, hogy nincs, mert enélkül az új érzés nélkül is eljutott volna ide, hogy ne bírja, hogy féljen, irtózzon tőle. Hiszen mostanában már minden jó volt, sőt minden csak arra volt jó, hogy poklot csináljon az otthonából. Jó volt egy váza, amelyet egy másikkal cseréltek fel a szalon egyik sarokasztalán, vagy a paradicsomleves, amely helyett gombalevest főztek. Anyyira ment az örök harc, az örök hangoskodás, hogy a gyerekektől kezdve mindenki csak azt várta, mikor gördül ki vele a kocsi az udvarról s akkor úgy sóhajtottak fel és könnyebbültek meg, mintha lidércnyomástól szabadultak volna.

Mária, mikor látta, hogy a félés és remeges — amely először csak az ő és a cselédek életét mérgezte meg — lassankint a két gyerekre is átragad, megijedt. A két gyerek félelme ugyanis az ő örök félelmét hozta vissza s azt a korán ébredt tudatot, hogy: akitől félünk, azt nem szerethetjük. Azt pedig nem akarta. Akarta, hogy a gyerekek szeressék apjukat. Akarta, hogy közte és az ura között levő differenciák ne befolyásolják, ne rontsák le érzéseiket, mert tudta, hogy ezekért soha, semmiféle kárpótlást nem adhat az élet. S elkövetett mindent, hogy ez meg ne történhessen. A legszigorúbban megkívánta, hogy apjuk minden legkisebb kívánsága parancs legyen a gyerekek előtt, takarta előttük a veszekedéseket, apjuk durvaságait s ha csak tehetette, a jelenetek kitörése előtt mindig sétálni, vagy a lakás leglátványosabb részébe küldte őket.

A siker azonban magán az apán bukott meg. A végtelen következetlenségen, amellyel mindig mindent — kivéve saját megfélemezhetetlen természetét — vett és bírált. Szinte naponkint előforduló eset volt, hogy megbüntette, vagy kegyetlenül megverte a gyerekeket valami olyasmiért, amit előző nap megengedett, vagy megdicsérte és összecsókolta azért, amit azelőtt tiltott.

Mária nem egyszer könyörgött, hogy ne tegye ezt, mert nevelési szempontból végtelen káros hatása lehet, de ilyenkor rendszeren, a nem gondolkozó, tettük következményeit intelligenciahiány miatt meglátni nem tudó, vagy felületes, könnyelmű emberek szokása szerint azzal torkolta le, hogy a gyerekek kicsinyek még s különben sem kell mindenből olyan nagy esetet csinálni.

Mária ilyenkor sokszor szerette volna azt mondani: ez volna az ő vágya is, ezt azonban inkább a tegnapi földhözvágott vázán kellett volna kezdeni, amelyet igaz, hogy a lány kimosás után a konyhán felejtett, de ebből a kis hibából mégsem kellett volna egy óráig tartó, a cselédséget s a fél majort összefuttató botrányt provokálni.

De nem szólt. Lassankint megtanulta, hogy sem a kérésnek, sem a figyelmeztetésnek, sem az elsímfáni akarásnak nincs értelme, mert ha nagyon ritkán, pillanatnyilag belátja is az ura, hogy hibázott, az önuralom hiányán, örök önzésén, mindent könnyebb, legkönnyebb végén való fogni akarásán már a következő órában megbukott, és előlről kezdődött minden.

Hagyla hát... Kettőzött szorgalommal, pontosággal végezte minden kötelességét, a nagy háztartás

minden lélekzeivételéről tudott, órákat töltött reggelenként és esténként a baromfi között, — amelyből tényleg többszázas falkái voltak — dolgozott, irányított a nagy kertben, amely az egész virágzó fürdőtelep gyümölcs- és főzelékbeszerzési központja volt.

Egy alkalommal, mikor Fáy né éppen a baromfi közötti munkájában találta, — három-négy faluval odébb baromfivészről hallott és előre megkezdte a védőoltásokat — nevetve jegyezte meg:

— Ha ez mind megmarad, többet kapsz értük, mint az urad jövedelme.

— Akkor legalább pótolni tudom a gyerekek könyveiben, amit tavaly és azelőtt kénytelenségből elmulasztottam.

— Miféle könyvekben?

— Elhatároztam, hogy minden évben a békebeli ezer koronának megfelelő összeget teszek takaréknak nekik, hogy mire készen lesznek, vagy utazhassanak egy nagyot, vagy legyen, amivel kezdjenek valamit.

— Ragyogó teremtés vagy! — ölelte át Fáy né. — Hej, ha én egyszer ilyen két menyét kaphatnék!

Mária levetette a gumikesztyűt, letette a viaszos vászonkötényt, a haját leszorító fehér baboskendőt a szó nélkül megindult Fáy né mellett a ház felé.

Mikor a párás, üde virágoktól nevető télikertbe léptek, csendesen megkérdezte:

— S ha kapnál?

A két asszonyi szempár egyvonalban volt. Az egyikben egyetlen kérdés égett, a másikban egyetlen felelet ragyogott.

Fáy né Mária vállára tette kezét:

— László?

Mária ajka, mintha sóhajtást engedne szabadon, felelte:

— Igen.

Azután elment és átöltözött.

A kis szalon csöndjében azután elmondott mindent. Mindent, csak azt nem, hogy Gyurka miért ment vissza előbb és László miért sietett utána. Elmondta, hogy gyakran kap Lászlótól levelet, hogy ő minden nap ír neki és minden nap hosszan imádkozik értük.

— Ezután felosztjuk a kötelességeket, fiam — mondta símogatón az anya. — Te Lászlóért imádkozol, én Gyurkáért. Ilyenformán mindegyik többet kap.

— Sajnos, nagy szükségük van a többre — sóhajtott Mária. — László azt írja, egyetlen percre se hagyja el Gyurkát, aki állandóan a legnagyobb veszedelemben van. S ez duplán szörnyű, mert így László is csapatszolgálatot teljesít, ahelyett, hogy kórházat teljesítene, ami mégis biztosabb kicsit.

— Bízunk szívem — mondta erős hittel Fáyné. — Én az anya, s te a jövő feleség, elimádkozhatjuk róluk a veszedelmet.

— Úgy legyen — mondta csendesesen Mária.

S este, mielőtt lefeküdt — még igazabban, mint eddig — soká térdelt a kis szalon vörös szőnyegén és lehajtott fejjel, összekulcsolt kézzel imádkozott.

Mikor az imádsággal készen volt, elővette László aznapi levelét — ezeket mindig ilyenkor olvasta el — egész szívvel-lélekkel beletemetkezett.

Máriám! Ha leveled vétele után csak egyetlen órára nálad lehettem volna, boldogan dobok oda tíz esztendő't az életemből. Máriám... szeretlek... S elégek ebben a tehetetlen szerelemben. Az egész napi, sokszor pokoli fáradtság, veszedelem után, egész éjszaka nem alszom, mert arra gondolok, te is ébren vagy, fekszel, erre nézel felém, vársz, hívsz, kívánsz. S ilyenkor olyan forró és nyomasztó a dekkung levegője, hogy nem bírom, felkelek, kirohanok az éjszakába s fel-alá száguldok, mint az őrült. Folyton magam előtt látlak, pedig a kis képet csak nagyon ritkán vehetem elő és nézhetem meg. Igen, Gyurka miatt... Nem lehet fogalmad, mit szenved ez a fiú, s nekem, ha látom, szinte kétfelé hasad a szívem. Az egyik fele: nálad van, aki mindennél több vagy nekem és aki nélkül nem tudom elképzelni az életemet, s a másik fele: itt van nála, akivel eddig még gondolataink is közösek voltak s megosztottunk mindig, mindenben.

A napokban szörnyű dologra jöttem rá... Az arcvonalon nyugalom volt s azt mondtam neki, sétálni megyek, — ha tudnád, hogy milyen szörnyű nehéz, mikor hazudnom kell neki — pedig egy távol levő dekkungba mentem egy barátomhoz, hogy zavartalanul írhaszak Neked. De mert Pista elcsavargott valahova, mit tehettem, megfordultam. Mikor hazaértem, Gyurkát a te leveleid mellett találtam. Arca tüzött, szemei, mintha lázas volna, égtek, s a papírt-tartó keze reszketett. Észre se vette, mikor a dekkungba léptem.

Első pillanatban azt gondoltam, visszafordulok és sohase mondom meg neki, amit láttam, de azután rájöttem, hogy mégis jobb lesz, ha egyszer igazán beszélünk erről. Gyengéden vállára tettem a kezemet. Felnézett. De nem jött zavarba. Sőt, a levelet se tette le. Lehúzott maga mellé a priccsre s a köztünk mindig fennálló teljes őszinteséggel mondta:

— *Ne haragudj, hogy ezt tettem... De kellett tennem... Kell ez a méreg, kell, hogy a te leveleiden keresztül behazudhassam magam, ha csak egy percre is a ténybe, hogy engem szeretsz, s hogy ezek a levelek... nekem íródtak...*

— *De hiszen ez szörnyű, megmérgezed az egész életedet, — mondtam olyan hangon, ahogy beteggel beszél az ember.*

— *Tudom... De mert az életem így is, úgy is meg van mérgezve, hagyd, hogy ezek az injekciók — amelyekhez úgy is csak akkor jutok, ha te séta ürügye alatt elmégy, hogy írj neki — megmaradjanak nekem...*

Mit tettem? Átöleltem a vállát s kezeimét összekulcsoltam a levelet tartó kezét fölött.

— *Gyurka... El fogjuk égetni a leveleket — mondtam azután.*

Jobban megrettent, mintha azt mondtam volna — meg fogunk halni.

— *Hát mégis irigyled tőlem — mondta keserűen.*

— *Nem irigylem. Esküszöm. Mária életére esküszöm, hogy nem irigylem, de nem hagyha-*

Tom, hogy ilyen embertelenül kínozd magad. Hogy felgyulladj ennél a nekem mindennél drágább és nélkülözhetetlenebb tűznél s visszavonhatatlanul tönkretedd az életedet. Nekem olyan lesz, ha nem tudom ezeket a leveleket legalább éjjel a fejem alatt, mintha kilopták volna belőlem a lelket, de inkább nélkülözöm őket, minthogy kínlódní, pusztulni lássalak.

— Te nélkülözhetőed... — Tördelte Tompán — mert benned ott égnék a csókok, amelyeket a kertben váltottatok s ha a földre hajtod is a fejed, érezheted a mellei domborulatát. De én... én... és úgy verte ökölrel a ~~széjét~~ mintha megtébolódott volna

Máriám! A későn kelő koraiavnszi nap már fent volt az égen, mire valamennyire lecsillapíthattam. Sírt, a fogát csikorgatta, revolvert fogott magára. Végre beleegyezett, hogy elégessük a leveleket. Nem kell mondanom, úgy fájt, amikor égni láttam őket, mint még soha semmi, de meg kellett tennem, mert az eszét féltem ennek a fiúnak.

Mikor az utolsó is elhamvadt, karomra tette a kezét és egészen fénytelen szemmel — szörnyűk a szemei, ha ilyenek — mondta:

— Én megtettem, amit kértél, most te is tégy meg valamit.

— Mindenit, édes fiam.

— Add nekem a felét annak a csipkezebekendőnek, amit a szíved fölött viselsz.

Meg sem próbáltam tiltakozni. Kettévágtam s neki adtam.

— *Köszönöm — mondta görcsösen, kezébe szorítva a csipkedarabot. Most, hogy ezt megtetted, megígérem, nem fogom megtenni, amit gondoltam.*

— *Mit?*

— *Azt... — és szemeit egészen összehúzta és száját eltorzította a kín — hogyha majd a feleséged lesz, egy éjszaka... egyszer, ha te betegnél leszel... sötétben... bemegyek hozzá...*

— *Gyurkall! — kiáltottam rá, mert egy pillanatra elveszítettem ebben az embertelen harcban lábam alól a talajt.*

— *Ne félj... nem megyek be... — mondta nagyon csendesesen. — Most már nem. De azt meg kell ígérned, hogy nem maradtok otthon, mert nem akarom... érted! — és megfogta a vállamat és megrázott — látni a boldogságokat.*

Most alszik. Nem is tud róla, altatót adtam neki, hogy megírhassem ezt a levelet. Meg kellett mindent írnom, hogy tudd mihez tartani magadat. Írj ezután is minden nap. De Máriám, — bár én kétségbeesem a gondolatra is, hogy ezt nélkülözni kell — mégis, a szerelmünkről kevesebbet. Egészen nem szabad elhagynod, nehogy gyanút fogjon, de mérsékelned kell, mert meg kellett ígérnem, hogy minden levelet együtt olvasunk, azután elégetjük. Kérhetnélek arra is, hogy egy barátom címére írd, de félek, észreveszi, s lelkiállapota olyan, hogy nem lehet kiszámítani,

miből mi lesz nála. Ha otthon volnánk, ezzel az állapottal bizonyosan intézetbe tenném.

Máriám... Szeretlek s egyetlen cél van előttem: hogy elérhesselek, hogy a csókokoddal, simogatásoddal, odaadásoddal elringathass bennem mindent. Még önmagamat is.

Áldjon meg az Isten, aki nekem adott:

László.

— Úristen! — mondta színtelen szájjal és remegő kézzel, mikor ölébe eresztette a levelet. — Mi lesz ebből?

És látta maga előtt a két férfit, akik között mindig a legteljesebb harmónia volt, akik az ikrek közös vonásaként még szenvedni sem tudtak egyedül s akik most így, ő miatta kerültek a legszörnyűbben szembe egymással.

Hogyan írjon holnap? Hogyan legyen ereje elmondani dolgokat, amelyeket csak neki szánt, érzéseket, amelyek csak az övéi, álmokat, amelyeket együtt él vele, ha tudja, hogy azt Gyurka is elolvassa? De kell... Azt írja, hogy kell. Azt írja, csak kevesebb legyen benne ezekből. Kevesebb? De mikor az is kevés volt, amit eddig írt, mert csöpp részét tudta csak megírni annak, amit érez. Csöpp részét annak a szörnyű sóvárgásnak, amely úgy ég benne állandóan, mint a tűz, készen arra, hogy a legkisebb szellőtől lángbaborítson mindent. És most ebből még kevesebbet küldhet el s így még több feszíti, gyötri testét-lelkét. Mert hogy mennyire gyötrí, azt nem értheti meg más, csak az, aki úgy szeret, mint ő, akinek úgy,

mint neki, más férfival kell egy fődél alatt élnie s aki csak imádsággal, gondolattal éri el azt, akit ringatni szeretne a karjai között.

Mégegyszer felkelt, letérdelt és mégegyszer hosszan imádkozott.

Nyár.

Egész nyáron jóformán egyetlen szabad perce sem volt. Zoltán, két fiával, Imre s pár hétig Lili és Annuska voltak nála. Zoltán mingyárt az iskolaév végén jött s erősen kamaszkorban levő, meglehetősen félrenevelt két fia minden rosszaságra rávette a két kicsit. Annyira ment ez, hogy Mária sokszor szinte kétségbeesett. Az ő két fia — pedig a nagyobb a negyedik elemít végezte — alapjában csendes, szófogadó gyerek volt. Igaz, szófogadásukhoz nagyban hozzájárult az apjuktól való állandó félelem is, bár a kicsi kevésbé félt tőle, mint a nagy, mert hozzá kevésbé volt szigorú és főleg kevésbé igaztalan. Bármi csínyt is követtek el együtt, mindig Emil kapott ki érte, tekintet nélkül arra: ki volt az értelmi szerző vagy a főbűnös s mindig az volt a refrén:

— Neked kell okosabbnak lenned, mert te vagy a nagyobb, — vagy: — te vagy a hibás, mert te vagy az idősebb.

Ezek a sorozatos igazságtalanságok — amelyeket Mária nem bírt ellensúlyozni vagy megszüntetni, mert a Kicsi, cicás természetével, mosolyával végleg levette

lábáról apját — annyira beleégették magukat a nagyobb fiú szívébe, hogy sokszor szinte ellenségesen nézett apjára.

Ha ehhez azután még az is hozzájárult, hogy ilyen alkalommal apja durva volt anyjához, vagy különösen tetteleg támadt rá: egész ébredező lovagiasságával, férfiasságával anyja mellé állt és őszinte természetével nem is titkolta azt. Hogy ezt, az apa lázadásnak minősítette az apai hatalom ellen, az természetes, s természetes az is, hogy ez időtől kezdve még igaztalanabb volt hozzá.

Ha Zoltán és Imre tanúi voltak néha ilyenfajta jeleneteknek — csak a kisebbeknek, mert Tibor, különösen férfiak előtt mindig kissé meghunyászkodó és alázatos volt — nemcsak azért nem szóltak bele, mert Mária nem kérte védelmüket, hanem azért sem, mert Tibor volt az úr s így tőle függött: évenként megismétlődnek-e ezek az igazán gondtalan, nagyszerű nyaralások.

Egy ízben ugyan Imre előtt egy hosszabb séta alatt — amelyet csúf jelenet előzött meg a vacsoránál — Máriából — mint évek előtt, mikor az ügyvédhez ment — kitört a panasz.

— Ó, mennyire undorodom ettől a megalázó élettől.

— De nem segíthetsz rajta, végig kell csinálnod.

— Igen. Még négy esztendeig.

Imre rácsodálkozott.

— Miért négyig?

— Akkor elmegyek.

— S miből fogsz élni s mihez akarsz kezdeni?

— Még nem tudom. — Egy pillanatra keresztül villant agyán, azt mondja: férjhez megy, de azután még sem tette. Korainak tartotta és nem is volt olyan viszonyban Imrével, hogy az ilyen legbensőbb dolgokba már előre beavassa. Azt mondta hát, amit a józan ész diktál. — Dolgozni fogok. De tartásdíjam is lesz.

— S meg tudod szokni majd a szerényebb kereteket?

— Nem a keretek a fontosak: a nyugalom, a béke és a szeretet a fontos.

— Azt hiszed? — És szája sarka rettentő lesajnálással, minden szónál beszédesebben gúnyra görbült.

— Nem hiszem, tudom.

— Én másképp tudom. Úgy, hogy a keret a fontos. Legalább is nálam. Ha nem így volna, már régen felrúgtam volna mostani életemet.

Most Márián volt az elbámulás sora.

— Te sem vagy elégedett?

— Én sem? — és élesen felnevetett. — Hát lehet valaki elégedett, aki abból az otthonból indult el, ahonnan mi elindultunk? Hiszen meg vagyunk fertőzve. Balsorssal, szerencsétlenséggel. Vagy hihetted egyetlen pillanatilag is, hogy én jól érzem magam ott, ahol vagyok?

— Azt hittem, igen. Nyugodtan élsz, nem bánt senki, független vagy.

— De nem ott élek, ahol élnem kellene.

— Te férfi vagy... Mindent elérhetsz, amit akarsz.

— Félek és undorodom a küzdelemtől, ami elkerülhetetlen, ha letszem a reverendát.

— Ha neked volnék, — mondta meggyőzően Mária — inkább a küzdelmet választanám, mint a megalkuvást. A megalkuvás asszonyi kenyer. Keserű és megalázó. Nem férfinak, s főként nem ilyen férfinak való, mint te.

Ez volt eddig a második eset, amikor Mária próbált valamit megmutatni sorsából, életéből, s ez is azzal végződött, hogy panaszkodóból, segítségkérőből, erősítővé, hátorítóvá, vígasztalóvá lett.

— Nem baj — gondolta. — Ügylátszik kell, hogy magam harcoljam végig a harcot. S ha így kell, bizonytalannal megvan hozzá az erőm is.

S harcolt tovább. Testtel és lélekkel. Testét, erejét lekötötte a háztartási munka s lelkét a szeretett férfiúért való örökös rettegés a végletekig kimerítette. Annyira, hogy ebben az időben amúgyis karcsú alakja szinte légies lett s úgy imbolygott néha a kettős, még erős embert is igénybevevő megerőltetéstől, mint egy karóját vesztett virág.

Lili meg is jegyezte nevetve egyszer, amikor egy másután mérlegre álltak s amikor egyforma százhetvennyolcas magasságuk ellenére, nála hetven, Máriánál ötvenöt kilót mutatott a mérleg:

— Ha így folytatod, elfogysz lassan, mint a gyertyaszál.

— Nem ... Még nem — tiltakozott Mária. — Előbb még égni akarok. Világosan és hosszan. Azután lehet.

— Javíthatatlan vagy. Ugyanaz, aki gyerekkorodban. Most is szereted a furcsa kifejezéseket.

— Hiba ez?

— Nem hiba, csak fölösleges.

— Én azt hiszem, mindíg a fölösleges dolgok azok, amelyek igazán széppé teszik az életet.

— Lehet, hogy igazad van.

Este soká diskurált Annuskával, aki tizenhatéves volt és tündérien szép és akinek mély, sűrke szemelgyerek volta ellenére is — bár a Déry házban a viharok alatt sokkal előbb érett a gyümölcs, mint máshol a napsütésben — sok olyan dolgot láttak meg az ő életében, ami mindenki számára rejtve maradt. Mielőtt idejött, Lilinél volt hosszabb ideig, aki szintén rosszul élt az urával, de akinek nem lévén gyermeke, meg felfogása, vágyainak világa is sokkal más lévén, mint Máriaé, mégis sokkal könnyebb volt az élete.

— Hát mi mikor megyünk férjhez? — ült le nála Mária a vendégszobában.

A kislány, haját keféltte. Sötétbarna, hullámos haját, amely dús volt és Mária legnagyobb öröme enyhén illatos, mert ebből látta, hogy Annuska sem tette magáévá anyjuk minden női cicomát mélyen megvető elveit.

— Én nem megyek férjhez — mondta csendesen a kislány.

— Nem mégy? Aztán miért?

— Otthon vagyok: veszekedés. Lilinél vagyok: veszekedés, ide jövök: veszekedés... Ezért igazán nem érdemes férjhezmenni.

— Ezért nem. De miért gondolod, hogy minden házasságban elmaradhatatlan a veszekedés?

— Mert más még nem láttam.

— Én igen. — S beszélni kezdett a Fáy házaspárról, akik harmincéves házasságuk alatt nem váltottak hangos szót s akik, bár felnőtt fiaik vannak, úgy szeretik egymást, mint fiatal korukban.

— Ezek kivételek s ilyen nincs több — mondta csökönyösen a kislány.

— Ezek nem kivételek és ilyen több is van.

— Mondd Mária — és megfogta nővére kezét — mi baj van köztetek tulajdonképpen?

— Minden... — mondta csendesen Mária. — Én az egyik véglét vagyok, Tibor a másik. Én a lélek embere vagyok, ő a testé. Én mindennek az értelmét keresem, őt csak a felszín érdekli. Nálam első a kötelesség, nála az önzés. Én emberebb akarok lenni, tanulni, fejlődni akarok, ő megáll, s nem lehet megmozdítani. Én irtózom mindentől, ami hangos, közönséges, ő nem ért semmit, ami csendes és finom. S mindezeket túl nem szeretem... s nem szerettem soha...

— De hát... miért lettél akkor a felesége? — kérdezte szinte remegve a kislány.

— Azt hittem, szeretem. S mert nem volt senki, aki megmagyarázza, hogy a tizenötéves gyerek nem tud szeretni, mert nem tud különbséget tenni és nem tud választani: hát hozzámentem. De te... — s most ő szorította meg a húga kezét — ne menj férjhez gyerekfejjel. Várd meg, amíg érett leszel, amíg melléd áll az eszed, amíg tudod, mit akarsz és amíg a lehe-

Ídség szerint ki tudod választani az emberek közül azt, aki egy életre megfelel.

— Én valószínűleg nem fogok választani. Nem megyek férjhez.

— Férjhez fogsz menni, mert ez a rendeltetésünk, mert e nélkül nem lehetünk boldogok — igaz, boldogtalanok se — s mert halálos bűn volna, ha nem örülne neked valaki. Mert azt tudod ugye, hogy nagyon szép vagy?

— Te szebb vagy s mi hasznod belőle?

— Még lehet — mondta titokzatosan Mária. — Mert ne félj, én kiharcolom.

S már éppen azon volt, hogy elmond a húgának mindent, amikor Lili, egészséges, kicsit parlagi, de neki végtelen jólálló nevetéssel a szobába lépett.

— Édesek a kölykeid, Mária. — Hanem mondd csak, mikor hozod világra az enyémet is?

— Miért? Te lemondta arról, hogy ezt magad cselekedd?

— Le én. Túlságosan sok kellemetlenséggel jár.

— Ez a befektetés. Később visszafizetődik.

— Mégis jobb volna készen és így, nagyobb korban kapni.

— Akkor máshol kell kereskedned. Az enyéme nem bérbeadók.

Azután jóéjszakát kívántak egymásnak.

Amikor összeomlik az élet.

Pár héttel később Máriának levelet hoztak Fáyéktól. Nem Irma írta, hanem Fáy s egyetlen sor volt az egész.

„Nagyon kérem, jöjjön rögtön.

Endre.“

Mária, mikor a semmitmondó sorokat végigolvasta, megborzongott.

— Baj van ... — ütött rá ököllel a tudat. — Nagy baj...

Úgy, ahogy volt, a lepedővászonból készült ruhában, amelyet ebédre vett fel, felugrott a kocsira.

— Menjünk, ahogy csak lehet!

Mentek. A több mint húszkilométeres utat nem is egy óra alatt tették meg. Az út alatt — pedig akarta — Mária nem mert a kocsistól kérdezni semmit. Félt a rossztól. A legrosszabbtól. Azt hitte, megmenekül eiőle, ha elodázza. Tudta, csak a harctérről jöhetett valami, de nem mert rá gondolni, hogy melyik fiúval történhetett baj. Azt hitte, ha a szerelméért remeg, bünt követ el, mert ez a szerelem átok volt a kisebbik életén, s ha a kisebbiket félti, a szerelmét bántja meg. Becsapta hát magát, s remélte, ezzel változtat a valóságon is. Mert míg szüntelen Lászlót látta maga előtt, Gyuri nevét susogta, s míg Lászlóról akarta elimádkozni a talán még elimádkozható veszedelmet, arra

gondolt, vajjon Irmának melyik volt jobban a szívéhez nőve.

Igy ért a kastély elé. A lépcsőn az öreg hűtor-darab: Bábi szakácsnő fogadta. Szoptatósa volt a két fiúnak s így jogot formált hozzá, hogy felnőtt, sőt férfikorukban is letegezze őket és úgy bánjon velük, mint mikor bábik voltak.

Színtelen, öreg szeméből omlott a könny s széles mellét, mint vihar a fát, rázta a sírás.

— Ilyen... ilyen szerencsétlenség — tördelte ujjait.

Mária tőle se merte megkérdezni, melyikkel történt a baj.

Sietett végig a lakáson Irma szobája felé.

Már két-három szobával odébb orvosságok fanyar szaga ütötte meg, s Irma szobájából az orvos és Fáy tompított szava futott hozzá.

Pillanatig megállt az ajtóban. Irma viaszfehéren feküdt ágyában s máskor édes, fiatal arca olyan volt, mint a lárva.

— Magához tér... — mondta halkán az orvos.

— Bár ne térne — sóhajtott a hirtelen huszonöt évet öregedett Fáy — mert ha magához tér, kezdődik újra minden.

— Injekciót adok neki, amittől aludni fog.

Mária úgy érezte magát, mint aki feneketlen szakadék szélén áll. Nézett a szakadékba s nem tudta, a nézés után nem zuhan-e maga is bele. Halántéka úgy kalapált, mintha kalapács dolgozott volna benne s

érezte, a hidegség, amely otthon csak a kezét, lábát bénította meg, már a szívéig ér.

Lehúnyta a szemét, átlépte a küszöböt.

Mikor Fáy mellé ért és karjára tette kezét, az szó nélkül egy gyűrött táviratlapot vett ki zsebéből.

Mintha kést vágtak volna a melle közepébe, mikor keze a papírlaphoz ért. Roskadozó, tántorgó léptekkel az ablakhoz ment. Nem volt rá szükség, mert a szoba egészen világos volt még, de ezzel is kitolta a bizonyosságot. Hozzátámaszkodott az ablakfélfához s felemelte a papírlapot. De még mindig nem mert belenézni. Valami csodára várt, amely talán a legeslegutolsó pillanatban megváltoztatja a legszörnyűbbet. Végre mégis rászánta magát. Szemei kerekre nyíltak s mint valami torzszülöttre meredtek a gyűrött papírlapra.

*„Két fiad srappeltől találva hősi halált halt,
Isten adjon erőt a rettenetes csapás elviseléséhez,*

Veled érző öreg barátod

Mihajlovics ezredes.”

Mikor a végére ért, lehanyatlott a keze. Egy pillanatig várt, azután, mert azt hitte, nem jól olvasta, végigbetűzte újra. És megint újra... Akkor megértette... Dermedten állt, nézett a semmibe. Soká nézett... Egészen addig, amíg elmeredt szeme előtt lassan megmozdult a szoba fala, majd eltűnt, s végtelen, dombokkal, árkokkal, emberekkel, állatokkal, gépekkel, rengeteg ismeretlen, félelmetes dologgal teleszórt

mezősegen találta magát. Körülnézett... Minden csendes volt, csak a levegőben lebegett valami döbbszent csönd, valami némán ordító borzalom. S akkor, egyszerre megmozdult minden... Az árkok, dombok, embereket löktek ki magukból, az ágyúk csövén fellobbant a láng, tüzes mag csapódott ki belőlük, búgott, sivített, füttyült a srápnél, emberi rohanás, repülő emberi testrészek, lecsapódó lövedékek, eltorzult arcok mögül előtörő artikulálatlan ordítás, ropogás, dörgés, halálhörgés töltötte meg a levegőt. Olyan volt minden, mintha a föld és pokol egyetlen rémes gomolyaggá, egyetlen soha szét nem szedhető káosszá omlott és olvadt volna... És ebben a rémületes káoszban, egy kicsi, zöld tisztáson két férfi feküdt egymás mellett. Két szép, fehérarcú, nyitott szemű férfi, akik nyugodtan, mosolyogva nézték, hogy a mellükből vastag, piros szalagsík kígyózik a zöld fű közé.

Megállt előttük, szeme rájuk kövesedett. Először nem értette, miért ilyen csendesek, de mikor a vörös szalagsík mezítelen lábáig ért s melegségéből megérezte, hogy vér: megértette.

Szíve megállt, ajka kinyílt, hogy egy rémült, kétségbeesett sikollyal könnyítsen magán, de ehhez nem volt már ereje. Karjait arca elé tárta, azután tehetetlenül, de megkönnyebbülten — hogy túl van minden — ő is melléjük zuhant.

*

Mikor magához tért, Babi síró arca hajlott részvételjesen fölé. Először nem tudta miért, de mikor körülnézett s megismerte a szobát, megértett mindent. S

amikor megértette, belülről valami szörnyű erő kezdte feszíteni testét Olyan, mintha egy gumitartályba még több és több vizet sajtolnának. Szeme szárazon ízzott és már azt hitte, teste a következő pillanatban darabokra tépődik a szörnyű feszítéstől, mikor szemét hirtelen — mint mennyei jótétemény — előntötte a könny.

Bábi, aki az előbbi ájulást és úrnője idegrohamát nem tudta megérteni, most a könnyek láttán ismert területet látott. Leült hát a párnák között síró, reszkető, vonagló teremtés mellé, átölelte s pedig órák óta egyebet se tett, sírt, sírt, sírt vele.

Miután a sírás kitört Máriából, hosszú percekig nem volt egyetlen gondolata sem. A túlfeszültség: az üzenet kézbesítése óta, a borzalmas hír tudomásulvétele s az azt követő szörnyű látomás az ájulással, megfosztotta a gondolkodástól. Mikor azonban a sírás adta jótékony megkönnyebbülésben lassankint gondolkozni kezdett, megértette, hogy nemcsak Lászlót vesztette el, hanem a boldogságot és egész jövőző életét is. S ekkor az történt, ami minden halálesetnél mindig történik: hogy a hátramaradottak tulajdonképpen nem a halottat, hanem saját veszteségüket siratják az eltávozottban.

De hát elvesz-e ez igazában a könny, a gyász értékéből? Nem... Mert minden ember annyit ér, amekkora hiányt hagy maga után s amennyire boldogtalanok és vigasztalanok vagyunk saját árvaságunkban.

S ha ez így van, — és pedig így van — akkor László kimondhatatlanul sokat jelentett Máriának,

mert napok, hetek után sem érzett mást, csak végletlen űrt, átláthatatlan sötétséget, reménytelenséget maga körül és még nagyobb űrt, sötétséget, reménytelenséget a belsejében.

S annál vígasztalanabb volt a dolog, mert mélyen el kellett magában temetnie mindent, mert nem oszthatta meg bánatát, kétségbeesését senkivel. A kérdésekre — amelyek úgy röpködtek körülötte, mint a méhek — mindig csak ezt a választ adta:

— Nem jól érzem magam.

S közben dolgozott. Érezte, tudta, ez az egyetlen szalmaszál, amellyel fenntarthatja magát a kétségbeesés ingoványában. S jó volt, hogy rájött erre, mert különben nála is az lett volna, ami Fáynénál, aki még mindig feküdt, meredten nézett maga elé, nem evett, nem felelt a kérdésekre s aludni is csak altatókkal tudott.

Mária ezt úgy vette észre magán, hogy mikor pár nappal a döbbenetes hír vétele után estefelé a szobájában feküdt, miközben a többiek mint rendesen a tóra mentek, felfogott az öntudatával egy, az ajkáról, de tulajdonképpen a szívéből, lelkéből levált kijelentést... — most már minden mindegy... S hogy tettel is nyomatékot adjon a kijelentésnek, felállt, odament a rengeteg kék és kevesebb piros vonást őrző rajzpapírhoz és egy erőteljes vonással az egészet keresztülhúzta... Mikor ez megvolt, állt a rajzpapír előtt és beszélt... Gondolatban beszélt magához. Igen... Mindegy, hogy négy esztendő van-e hátra még, vagy az egész élet. Mindegy, hogy elmész, kezdesz-e új életet, vagy ittmaradsz és tovább éled a poklot!!! Minden

mindegy, mert eltörött az életed gerince s mert te egyedül, anélkül, akit szerettél és szeretsz, nem tudsz ember lenni többé soha.

Eddig jutott el, eddig omlott össze magában, amikor énjének másik fele: az anya, mint a kölykeit védő nősténytigris felordított benne. — Nem igaz!!! Nem mindegy!!! Nem mindegy, mert ha itt maradsz, ha végig itt maradsz, mégmérgezed őket. A testüket, a lelküket. Úgy megmérgezed, ahogy a tiedet megmérgezték otthon. Ezek is mindig látni fognak majd dolgokat, hallani fognak szavakat, amelyek nem nekik valók, amelyen eltöprengenek s amely észrevétlenül gátat emel közéd és közéd. S ha vágyanak majd a csendre és harmóniára, ahogy te vágytál, éppen úgy menekülni akarnak majd, mindegy, bárhogyan, bármilyen eszközökkel, mint ahogy te akartál, aki nyolc-éves korodban egyszer soká néztél a kútba s azon gondolkoztál a szüleid között lejátszódó egyik rémes jelenet után, — vajjon nagyon fájna-e, ha a vízbe ugranál?

— Te... — és mintha az agyvelejébe vassal égettek volna a szavak, — anya vagy először és csak azután asszony... Amikor a gyerekeidet a világra hoztad, eljegyezted magad a kötelességgel, felelősséget vállalál Isten előtt az életükért, boldogságukért. S most, mert az asszony sebet kapott benned, — igaz, hogy borzalmas sebet, — ilyen kicsinyes és gyáva lettél s ilyen primitív szavakkal, hazug önámítással akarsz kibújni a kötelesség alól. Minden mindegy... Neked lehet mindegy. Te sírhatsz. Fájhat a szíved halálodig, gyászolhatsz egy életen keresztül. De azok,

akiket te hívtál, te kényszerítettél ide, akik tőled várnak mindent, mert te vagy az anyjuk, nem szenvedhetnek, nem mehetnek tönkre, nem veszhetnek el a te gyászod miatt. Tudod, mikor mondhatod te: minden mindegy? Majd, ha felneveltél őket, ha elindítottad az úton, ha meglesz alattuk a talaj, amelybe lábuk gyökeret ereszt, az otthon, amely pótolja azt, amelyet te nyújtasz nekik, mellettük a nő, aki helyetted a kezüket fogja majd. Akkor mondhatod... Akkor lehetsz kicsi, gyenge, gyáva, mindennapi. De addig erősnek, nagyoknak, bátoroknak, kivételesnek kell lenned. Akkor összeteheted majd a kezedet és megengedheted magadnak az elernyedés fényűzését, de addig küzdened kell és győznöd kell... S hogy győzhess, elsősorban le kell győznöd önmagadat... Narkotizálni kell magadban az asszonyt és ha kell, ügyes fondorlatokkal kell erőben tartani az anyát... S hogy ez könnyebben menjen, emlékezzél, mit fogadtál, mire esküdtél az öreg kegyelmesnek.

És Mária emlékezett... Felemelte arcát, felszárította könnyeit és megújította az esküt. És amikor az eskü végeztével László arcképére nézett, a tiszta, szép, magashomlokú férfiarcból, a csillogó, feneketlen mélységű bársonyos szemekből mintha bátorítást, sokatígérést olvasott volna ki.

S azt olvasott ki az öreg kegyelmes mosolygó szemeiből is. Sőt, mintha szavakat is hallott volna az ajkán.

— Menj... Most már hárman vigyázunk a lép-teidre!

Az első lendület.

Egy nap — mert mindennek végeszakad egyszer, ha sokára is — vége lett a háborúnak. Mária tudta, hogy ez bűn, mégis nem tehetett róla, nem tudott örülni neki, sőt törődni is csak valami fakó, vérszegény törődéssel tudott. Sanyi, hetek óta itthon volt valami könnyebb sérüléssel, így érte nem aggódott; a másik, a mindenkinél drágább, az ottmaradt... Miért örült volna hát?

Ezeknek a napoknak az izgalmába esett bele Tibor állásának felmondása is. Állítólag az uraság fia, aki megjött a harcterről, veszi át a gazdaságot. De hát az ok végeredményben olyan mindegy. A tény a fontos. Az, hogy megint nem lesz otthonuk, hogy most a harcterről hazaszabadultakkal szemben az itthonmaradottak feltétlenül hátrányban lesznek.

Ezzel valószínűleg Tibor is számolt, mert egyik vacsoránál egyszerűen kijelentette:

- Nem megyek állásba többé.
- Nem? — csodálkozott Mária. — Mit fog hát csinálni?
- Terménykereskedő leszek.
- Hol?
- Valamelyik nagyobb városban. Talán Pesten, talán másutt.
- S megvan hozzá a pénze?
- Részben megvan, részben meglesz.
- Hogyan?

— A disznónak óriási ára van, eladom mind a harminc darabot és a tíz hízót, eladom a villát, az Inkey-földeket, meg az itteni szőlőt és házat. Ebből nagyon szép összeg gyűl össze s ez a takaréokban levő 250.000 koronával bőven elég lesz a vállalat megindításához.

S mert a terv nagyon tetszett neki, másnap mindjárt el is utazott és csak egy hét múlva jött haza.

— A pátriám mellett döntöttem — mondta. — Ott ismernek, megvannak az összeköttetésem, az összes uradalmak tisztjei jóbarátaim, így számíthatok rá, hogy mindenben a kezemre járnak. S ami fontos, nagyon megfelelő lakást is találtam, ez pedig a legnehezebb mostanság.

Mária hát újra nekiállott a csomagolásnak, hogy két héttel később egy tényleg nagyon megfelelő villalakásban csomagoljon ki.

A villa a patak partján állt, nagy, gondozott kerfben, háta mögött szép gyümölcsössel. Óriási verandája délre nézett s Mária örült a napnak, amely be-aranyozta. Szoba csak négy volt, így a kisasszony megint a gyerekek szobájába szorult s ami sokkal rosszabb volt ennél, Máriának megint bele kellett nyugodni a közös hálószoba tényébe. Igaz, ezen úgy segített néha, hogy esténként kiment a verandára, megvárta, amíg lefekszik az ura s akkor azzal a kifogással, hogy nem akarta zavarni, csak úgy, minden ágyazás nélkül lefeküdt az ebédlő kényelmes pamlagára.

Később még könnyebben tehette ezt, mert közben

a lakáshivaival a lakás tulajdonosnőjét is beutalta a különbejárátú szobába, amely eddig a gyerekek szobája volt s így a két gyerek a hálószobába került. Emiatt persze el kellett küldeni a kisasszonyt, sőt a szakácsnőt is, aki nem vállalta a takarítást s egy olyan lányt felvenni, aki takarít s valamennyire főzni is tud.

Cselédekben — pedig a férfiak már mind itthon voltak, de mert a nők nem nagyon akartak megválni a sokkal jobban fizetett férfimunkától — még mindig nagy volt a hiány. Így Máriának — aki pedig sokat adott arra, hogy a körülötte levő emberek szépek, jó-növésűek, egészségesek legyenek — meg kellett elégednie egy alacsony, gyöngének, angolkórosnak ható, de tisztaarcú húszéves lánnyal.

S nem bánta meg, hogy megelégedett. Erzsi már az első héten úgy ismerte mindenkinek a szokását, mintha örök időktől fogva őket szolgálta volna, úgy kereste a két gyerek kedvét, mintha az övéi lennének s úgy szorgoskodott mindenben, hogy Mária nem győzte bámolni munkabírását és igyekezetét. Főzni ugyan nem tudott jól, de nagy kedvvel tanult s csak egyszer kellett neki megmutatni valamit.

Emil kikerült már a szerinte szégyenletes helyzetből, hogy iskolába kísérjék. Cincót azonban, bármennyi dolga is volt, Erzsi mindig elkísérte.

Határtalanul büszke volt az angyalarcú, édes, szőke gyerekekre, aki még kilencéves korában is olyan égbék pillantással nézett a világba, mint a kirakatok karakterbabái.

Sohase fáradt bele arasznyi nagyságú, fehér vászonnadrágjaik mosásába, vasalásába s naponta legalább kétszer nézte meg, hogy a fekete és a sötétkék bársonyruhák selyem- és csipkegallérékain nincs-e valami folt.

Ilyenformán, mert határtalan igyekezetével mindent magára vállalt s a jóég tudja, hogyan és mikor, de el is végzett. Máriának — akinek sem kert, sem baromfi nem adott most munkát — nem sok háztartási elfoglaltsága volt. De mert munka nélkül egyetlen pillanatig se tudott élni, — ezt anyai örökségül kapta — tökéletesítette magát a szabásban, varrásban csak azért, hogy magának és a gyerekeknek az egyszerűbb dolgokat elkészíthesse. Varrnivaló azonban nem volt mindig és mert kézimunkához való anyagot a kömmün alatt végleg nem lehetett kapni, ismét sok időt töltött könyveivel s esténként, ha úgy egészen nyugalomban, egyedül tudta magát, a zongorájával.

Ebben az időben nagyon sokat tanult. Csak komoly dolgokat olvasott s miután már eleget próbált, szenvedett ahhoz, hogy a dolgokat lényegükben fogja fel, olvasmányai, s azok alapján elért lelki meglátásai miatt nagyon sokat érett is.

Régi könyvkereskedője természetesen nagy örömmel üdvözölte s mert mióta utoljára nála járt, szinte nem is gyarapította könyvtárát, első alkalommal egész ölnyi Kanttal, Wassermannal, Freuddal, a Nobel-díjas Lagerlöffel, Anatole France-szal s irodalmi szerelmével, Maeterlinck-kel ment haza. Beásta magát közéjük és a maga körül felépített külön világból csak

akkor jött elő, ha a gyerekekkel tanulnia kellett. Ez ő soha semmiért se mulasztotta el, mert példát akar adni a kötelességből és munkaszeretetből.

A két gyerek gyönyörűen fejlődött. Okosak, nyílt, ruganyos agyvelejűek voltak s olyan gyors felfogásúak, — különösen egyes dolgokban — hogy Mária szinte bámulta őket. Emilt nem érdekelte a magyar nyelvtan, unalmasnak és feleslegesnek találta a történelmet, de élvezte, habzsolta a mértant és a számtant: a Kicsit viszont csak a fantáziájára ható színes dolgok érdekelték, csak ezeket értette meg hamar és tartotta is meg.

Hogy azonban Emil a történelmet is megtanulja, s a magyar nyelvből se kapjon szégyenszemre rossz osztályzatot, Mária úgy segített a dolgon, hogy mindig előre elolvasta a meglehetősen fakó és csak az évszámokat fontosnak tartó történelmi leckéket, s hozzáadva a maga tárházából a színeket és elevenséget, megkapó részletekkel sokszor órákig tartó mesévé bővítette ki, amit úgy ivott a két gyerek, mint a tiszta forrásvizet. De mert az évszámot is tudni kellett, másnapra annak a kedvenc ételét ígerte ebédre, aki nem felejtí el. Ilyenformán nagyon gyakran megtörtént, hogy hajbakaptak a menü felett.

A verseket pedig maga tanulta meg Mária s — színházat játszva — elszavalta nekik. Persze így az is könnyebb volt azután. A Kicsinél főként az volt a baj, hogy higanyszerű mozgékonyága szinte lehetlenné tette a figyelmet. Ha szeme látszólag anyján csüggött is, amikor az beszélt vagy magyarázott, keze

bizonyosan mozgott valahol, vagy a millió titokzatos dologgal tömött nadrágzsebben, vagy az asztal alatt. Egyetlen pillanatig se volt igazán nyugton, ezt azonban, aki csak felületesen nézte, nem vehette észre, mert átszellemült arca olyan figyelő volt, mintha kizárólag csak a lecke érdekelné.

Szabad délutánjaikon Mária mindig velük volt. Bújócskát játszott velük vagy rablót, kergetődött a vízparton, sőt, hogy tekintélyét ilyen szempontból is biztosítsa, megmutatta nekik, hogy éppen úgy át tud mászni szoknyája elszakítása nélkül a magas vaske-
rítésen, mint ők.

Hogy ez végtelenül tetszett a két fiúnak, s értékét még magasabbra emelte náluk, az természetes.

A hosszú, egyedülvaló estéken majdnem minden nap előkerült a soronlevő naplófüzet: órákig irogatott bele. S mert barátnője, megértő jóbarátja most se volt, a napló pótolta mindent. Néha nemcsak egyszerű feljegyzéseket írt, napi, lelki eseményekről, hanem verset, vagy novella formájában feldolgozott gondolatokat is. Hogy jók vagy rosszak voltak-e ezek, nem tudta eldönteni és nem is volt kíváncsi rá. Írta őket. Úgy, egyszerűen, mint ahogy a naplót írta, tizenhat-
éves korától, sőt mint ahogy kibővítette visszamenőleg, olyan messze, amilyen messze csak emlékezett.

Egy nap azonban összekerült a megyei lap papszerkesztőjével, aki a boldogult püspök idejéből ismerőse volt s aki emlékezett rá, hogy az öreg kegyelmes mondta egyszer Máriáról: irogatni is szokott.

Kérte, adjon valamit a lapja számára. Mária tiltakozott.

— Lehetetlen — mondta. — Én azokat a dolgokat csak úgy, magamnak írom. Azok nem nyilvánosság elé valók. Egyszerű, leplezetlen feljegyzések.

— Éppen azért, — kapott bele a főtisztelendő — bizonyos sokkal érdekesebbek, mint a száraz, kiagyalt históriák.

— Nem ... nem ... szó se lehet róla.

A főtisztelendő azonban nem nyugodott bele a visszautasításba. Másnap délelőtt elment s addig könyörgött, amíg Mária meg nem mutatott néhány verset és följegyzést.

— Ragyogók — mondta. — Igazán ragyogók.

S megint addig könyörgött, míg meg nem ígérte, hogy pár verset leír és elküldi neki.

El is küldte.

Másnap — vasárnap volt éppen — a vers ott pompázott a lap első oldalán a vonal alatt.

FIAM ...

*Ha majd elértél mindenit, amit megkívánsz,
jusson eszedbe néha: hogy társtalan volt mindig
minden vágyam ... s a hosszú, néma, szürke évek
mint sötétszárnyú denevérek, tépték a vágyam
aranyfátyolát ... Ha majd a tiéd lesz minden álom,
ne feledd el, hogy minden délutánon temettem egyet...*

*Ha látsz majd rózsás síma arcokat, gondoldj arra,
hogy márvány volt az anyád arca, de az élet
kegyetlen, furcsa végzet ... nem adott hozzá*

*művészkézet, ki szeretettel fogja meg a vésőt,
s boldogan nevet, ha a hideg márvány a keze alatt:
élni, színesedni, mosolyogni kezd.*

*Ha majd a pillanat heve elragad, s törni,
zúzni, meg teremteni tudsz, talán eszedbe jut,
hogy az anyád lelke: színes drágakő volt...
De a sors durva ökle, ó, most már nem fáj,
régesrégen szürke pozdorjává törte...*

*Ha melletted lesz majd, akit szeretsz
s puha hajába merited kezed, ne feledd el,
hogy számtalanszor hajoltak símogatásra ujjaim
s nem hajolt más a símitás alá: csak a te édes,
szőke, kékszemű fejed. Fiam! Ha majd fenn keringesz
a felhők között, jusson eszedbe, hogy az anyád vágya is
mindíg oda szállott, de béklyóba kötötte
a szürke kötelesség s a te jókedvű gyermekkacagásod.*

Mária kicsit szédült, mikor elolvasta. De belül valami különös, büszke, boldog örömet érzett. Talán nem is annyira a vers miatt, mint inkább azért, hogy hátha talán mégse... talán mégse egészen szürke, mégse egészen egy a tucattól, talán mégse egészen az a fajta, amelyikből millió születik, szaladgál és hal meg anélkül, hogy szorozna vagy osztana valamit a világegyetemben.

De mert tényleg nem volt az, ez a felfedezés egyáltalán nem változtatott életmódján, szokásain. Nem mondta, hogy nem illik hozzá többé a palacsintasütés, — pedig közben minden héten közölt tőle verseket,

novellákat, feljegyzéseket a lap — hogy nem ér rá nagytakarítani: mert verset kell írnia, vagy harisnyát stoppolni: mert megbeszélése van. Mindent elvégzett, úgy mint azelőtt, sőt hatványozottan s csak esti magános, meghitt órái lettek véglegesen a papírosé.

Beválasztották az irodalmi körbe s amikor szóba került, hogy kiadnak egy antológiát, mindenki természetesen vette, hogy a hét költő egyike ő legyen. Mosolygott rajta. Még mindig nem hitte, hogy ez komoly. Akkor se hitte, mikor a fővárosi lapok elismerően nyilatkoztak a könyvről, akkor se, ha társaságban ünnepelték és akkor se, mikor előkelő folyóiratok közölték beküldött írásait.

— Ez semmi . . . — mondta, ha gratuláltak neki. — Tanulni kell. Mert mit tudok én? Alig valamivel többet, mint a nagyobbik fiam. Hiszen — és keserűs mosoly fátyolozta be arcát — nem engedték, hogy tanuljak. Azt mondták, főzni kell és férjhez menni. Mit akarhatok hát ezzel a semmivel? Mi lesz a munkámnak a gerince? Hogyan magyarázok, hogyan tanítok, hogyan tudok elfogadhatóvá tenni dolgokat, ha nem támasztom őket alá. Szavakat, érzéseket nem lehet mindig írni. Ez körülbelül olyan volna, mint olyan zenét komponálni, amely csak hangokból áll, minden tanultság, felépítés, fundamentum nélkül. Ahhoz pedig, hogy mást is írjak, okosat, szépet, értékeset, nagyot, olyat, amivel az embereket tanítani, javítani lehet, nem tudok semmit. Ahhoz tanulni kell. Sokat és keményen. De kitől és hogyan?

És szinte elkeseredett. Hiába vigasztalták, magyarázták neki, hogy a tehetség a fontos, nem hitte el.

— Tehetség... Tehetség... — és legyinlett. — Hány tehetség kallódik el, mert nincs tudástökéje. Tudás nélkül a tehetség csak annyi, mint a sánta ember mankó nélkül. Nem tud lábraállani, nem tud napra menni, nem tud gyökeret eresztetni. Hát nem értik, hogy a vidéki frókból azért lesz csak ritkán „Valaki“, mert nincs igazán alkalmuk a tanulásra, látásra, összehasonlításra. Hát azt hiszik, mindegy, igazi emberek, gondolkozó koponyák, világot járt frók, az élet mélyére látó tudósok között tanuló eltölteni az életet, vagy itt a négyoldalal lap jó-rossz megcsinálása után savanyú bor és két-három taposómalomba járó elkecsereedett ember között?

Majdnem megharagudtak rá. Hiszen akik ott voltak, mind vidéki frók, ujságírók, azt hitték, sőt szentül hitték, ugyanannyit tudnak, ugyanolyan éles, tiszta, átfogó a világszemléletük, mint azoknak, akik az egész emberiség pulzusán tartják a kezüket. Véletlenül hitték, hogy ők vannak itt, azok meg ott, s mindegyik megesküdött volna, hogy abban a pillanatban, amikor odakerül, éppen úgy, sőt jobban megállja helyét, mint azok.

— Ott van Gárdonyi — mondta az egyik. — Alig mozdult ki a falujából, mégis Gárdonyi lett.

— Ez igaz. De nem mondana még néhány hasonlót?

Nem tudott mondani.

Elment, hagyta őket. Tudta, hogy most leülnek valami sörözőbe vagy kocsmába és ha szép csendesen is, de elborozgatnak hajnalig. Mint majdnem minden nap. Ahelyett, hogy keményen — hiszen Istenem, fér-

fiak, és az alapjuk, az érettségi, az egyetem is megvan hozzá — dolgoznának, tanulnának, hogy kikerüljenek a vidéki tespedtségből.

Hárman új utakon.

Egy nap beállított hozzá István bátyja. Mikor megpillantotta, hirtelen végigszaladt gondolatban az esztendőkön: mikor is látta utoljára? S rájött, hogy hat-hét esztendeje. Jóval a háború előtt. Sőt nemcsak nem látta, de nem is igen hallott róla, mert sohase leveleztek. Mostanában nem. Mert azelőtt, régen kislánykorában igen. Akkor mindig színes, fényes kis atlaszdarabokra írt neki, rettentő fáradsággal és türelemmel hosszú leveleket. A selymek valamiféle paplanselyemminták voltak s Máriának kedve kerekedett egyszer írni rájuk. Elképesztően nehezen ment, mert minden vonást külön kellett megrajzolni, különben a selyemszálak elkócolódtak és összefutott rajtuk a tinta. Ezek a levelek — jól emlékezett rá — olyan örömet szereztek Istvánnak, hogy megkérte őt, írjon egyik rendtársának is, akinek szintén nagyon tetszenek. S Mária írt. Órákig türelemmel, fáradhatatlanul. Egyszer, egy ilyen végnélküli munkát nézve, Lili meg is jegyezte:

— Igazán rabszolgának születél.

S most itt volt István. Kedvesen, látszólag a régi mosollyal, de olyan zárközottsággal, amely messziről érzett rajta s amely megbénította Máriát még abban

is, hogy a hogyléte iránt — amely pedig nem látszott egészen kielégítőnek — érdeklődjék. Egész nap olvasva hevert az ebédlődíványon, vagy ült a verandán a napsütésben, végtelenül keveset beszélt s nem érdeklődött semmi iránt. Kis unokaöccsei éppen úgy hidegen hagyták, mint a lassan meginduló vállalat, amelyről pedig sok szó esett, különösen az étkezéseknél, s ha tudta, hogy vendég érkezik, rendesen elment hazulról. Iskolai év volt, így Mária nem tudta megérteni, hogyan lehet szabadságon. Beteg? De hát miért nem megy orvoshoz és miért nem szed gyógyszert? S legfőként miért nem küldi őt a rend szanatóriumba? De kérdezni nem mert semmit. Ebben a családban nem olyan volt a testvérek közötti viszony, amely magától értetődővé tette volna a bizalmasságot. Itt, különösen a lányoknak a fiúktól, nem volt szabad kérdezni semmit, mert amit ők tettek, vagy tenni akartak, az — „nem tartozott rájuk“.

A teljes elzárkózottság ellenére azonban Mária mindent megtett, hogy fivére, a lehetőséghez képest, jól érezze magát. Ez nem volt könnyű, mert Tibor, a kevés otthon tölthető időben kárpótlást akart mindazokért a gyönyörűségekért, amelyeket a már nélkülözhetetlen napi harcok, veszekedések okoztak neki, s úgy kihasználta az egy-két órát, hogy sokszor rengett tőle a ház s még a szomszéd villák lakói is rémülten kiszaladtak az üvöltözésre.

S István soha, egyetlen egyszer sem állt melléje — pedig látta, hogy húga érdemtelenül s alaptalanul szenved — és egyszer sem kérdezte meg sógorát: mit is akar ezekkel az örökös, az egész házat állandó izga-

lomban tartó veszekedésekkel. Úgy tett s olyan nyugodtan feküdt a pamlagon, mintha egyáltalán nem érdekelte volna a dolog.

Mária egyszer, mikor már nagyon fájt neki ez a végtelen részvétlenség, leült az íróasztalhoz, s régi, lánykori dolgai közül kikeresett egy névjegyet, amelyet István — aki novicius volt akkor s így nem volt szabad hazamennie az esküvőjére — írt s amit a nagyanyjuktól örökölt szép, hosszú, finom aranylánc és óra kíséretében küldött el neki, mint nászajándékot. „Légy boldog és számíts mindíg, mindenben rám. István.“ Egy darabig kezében tartotta, nézte, arra gondolt, hogy odamegy Istvánhoz, megmutatja neki, s megkérdi, próbálja meg kicsit, legalább könnyíteni helyzetén, de azután mégsem tette. Hogy miért, nem tudta volna megmondani, de érezte, jobb lesz, ha semmit se szól.

Mikor vége volt az iskolaévnék, Imre felutazott Pestre s nem is jött vissza. Levetette a reverendát... A városban persze nagy volt a szóbeszéd, mert vele egyidőben másik három fiú is elment, mind a fiatalok közül s mind régi, jó pajtása Máriának.

Majdnem ugyanerre az időre esett Lili válása is, aki új szerelem és házasság miatt vált el. Máriának, — mert közben István kilépése is befejezett tény lett — mikor ezt a három újrátérést látta, kicsit feljajdult a szíve. Fájt neki, hogy azok hárman hátat tudtak fordítani régi, nem megfelelő életüknek s neki még mindíg, még két esztendőig járomban kell járnia a két gyerekért.

— Menjetelek el Annussal és pakoljatok össze — kérte Lili, mikor otthagya az urát. S Mária ment.

A háztartás, amelyet talált s amelyet neki kellett felosztania, enyhe rémületbe ejtette. Az még nem volt a legszörnyűbb, hogy drága cipőket talált az éjjeliszekrényben teljesen sárosan, sámfa nélkül, nyakravaló selyemsál és selyemkombiné társaságában, vagy hogy a szekrény alsó fiókját azért nem tudta kihúzni, mert a legfantasztikusabb blúzok tömege gömböccá gyúrva lehetetlenné tette, sőt talán az sem, hogy az éléskamrában a piszkos befőttesüvegek, romlott paradicsomok között találta meg a régi altwien szervíz levesestálát, hanem az már túlságosan sok volt, hogy egyik fiókból egy gyönyörű rókaboának külön szedte ki a szőrét és a bőrét, mert a molyok teljesen tönkretették.

Mikor az egésznapos munka után Annuskával hazatértek, Mária nem is hagyta szó nélkül.

— Ha én az uradnak lettem volna, nem adtam volna neked enni olyan háztartásvezetésért.

— Ugyan hagyj, — mondta és unottan lecsukta az ölében tartott könyvet — nem érdekelt a háztartás.

— Nem mondanád meg, mi is érdekel tulajdonképpen?

— Dehogy nem. A szép élet, a jó ruhák, a szórakozás.

— Nem túlságosan gazdag program. Kívánom, hogy az új házasság megadja.

Lili lustán, kéjesen kinyújtotta a pamlogon igazán hibátlanul szép termetét. A könyv leesett. Utána sem nyúlt.

— Te pedig nem mondanád meg, — kérdezte — minek olvasod össze ezt a sok mindenfélét? Végleg unalmas dolgok.

— Szükségem lehet rá.

— Ugyan ne fantáziálj. Igazi író ügyse lesz belőled soha.

— Lehet. Sőt valószínű. De nem szabad, hogy a tanultság hiányán bukjam meg, mert ez annyi volna, mintha ép szemünk ellenére világos nappal gödörbe esünk. A tehetség is csak szem. Szem a dolgok meg-látásához és feldolgozásához. De szem egyúttal a hiányok meglátásához és pótlásához is. Ezért olvasok és tanulok, amennyit lehet.

— Fene unalmas dolog.

— Ha mindig csak azt csinálnók, ami szórakoztató és azt soha, ami szükséges, okos és hasznos, szomorúan üres és reménytelenül semmitmondó volna az élet.

— Jaj — sírt fel — olyan kenetes vagy, mint egy kálomista pap.

Mária már az ajtóból fordult vissza.

— Te... eszembe jutott anyánk egy régi mon-dása.

— Mi az?

— Hogy te nem háziasszonynak születnél.

— Nagyon valószínű.

— Hát minek? Mert végre, mégis csak döntened kell.

— Azt hiszem, — és újra megnyujtózta szép tagjait, míg dús haja mint aranyfolyó omlott el a

párnán — nekem csak egyetlen foglalkozás volna megfelelő.

— Melyik?

— A háremhölgyi. — És István felkelt és mint valami pompás, nagy macska, lágy léptekkel a tükör felé indult.

És minden ismétlődik.

Egy napon, pokolbeli izgalmak között eltöltött hét után, visszavonhatatlanul rájött: hogy áldott állapotban van. Egy hét óta csak ennek a gondolatnak a lehetősége, vagy lehetetlensége foglalkoztatta és mégis, mikor most bizonyosságra ébredt, majdnem elhagyta az esze. Kisebbik fia tízéves volt, a nagyobbik még nem tizenkettő... Még csak két év, és akkor... akkor vége ennek a szörnyűségnek... És most, jóformán a küszöb előtt... jóformán a tizenkettedik órában... közbejön ez a legsúlyosabb akadály.

Mit tegyen? Nyugodjon bele, fogadja Isten ujjaként a dolgot és maradjon a helyén? Mondjon le a nyugalomról, békéről, az új élet lehetőségéről és igyekezzék elhíttetni magával, hogy a gyerekek ebben a levegőben is rendes, jó emberek, békés természetű, harmónikus lelkű lényekké nőhetnek?

Nem teheti. Nem ringathatja bele magát ebbe a hazugságba. Mert ha igen, tíz évnek az elgondolása, következtetése, megállapítása, tapasztalata omlik össze. Az pedig nem lehet. Ő nem tévedhet, mert a saját lel-

kén, saját idegrendszerén, saját gondolatvilágán próbálta ki megállapításának helyességét. De hát ha nem, akkor mi lesz azzal, aki úton van. Várjon miatta is még tizenkét esztendőt? De hiszen akkor már késő lenne. A két gyerek felnőne addig. De hátha lány lesz és a lány az övé, azzal nem kell várni. Hátha? Lehet-e adni a véletlenre ilyen körülmények között? Nem. Itt csak a biztosra lehet adni. S biztos csak az, hogy el kell mennie. Mihelyt lehet. Kell, mert ha soká tart még így, elnyomorodik lelkileg. A teste ruganyos, szívsós, az bírja a harcot, de a lelke nem. Érzi, hogy nem. Különösen László halála óta nem... Azóta összeesett, mert érzi, meghalt benne az asszony... Azóta szépsége, fiatalsága is csak annyiban érdekelte, amennyire nem tudta kikapcsolni az életéből. Nem volt asszony s mint ember még gyengén állott a lábán, de mert akart erősen állani, túlterhelte magát lelkileg. Ezért volt a lelke is — különösen nagy harcok után — erőtlen és roskadozó. Olyan, mint a hangszer, amelynek húrjai a nedvességben megereszkednek, a melegben megfeszülnek és szétpattannak. Érzi, mindennap jobban feszülnek. S most közbejön az állapot is. Nincs más mód, segíteni kell rajta. Veszélyes, nem is egyezik a felfogásával, de sokkal több forog kockán, semhogy kísérletezésbe bocsátkozhatna.

Délután orvoshoz megy.

S elment. Nem szólt senkinek. Két teljes órát töltött régi jó orvosbarátja rendelőjében, aki, mikor elmondta, miért jött, kereken megtagadta a segítséget.

— Ha elküld, — mondta nagyon határozottan — máshoz megyek... A dolog nem maradhat így,

még ha biztosan tudnám is, hogy az életemmel játszom. S másnál talán mégis több a veszély, mint magánál.

— De asszonyom, — könyörgött az orvos — én csak a legnagyobb szükségben csináltam eddig.

— Ennél nagyobb szükség még sohase került maga elé. — És elmondott neki mindent.

Mit volt, mit tenni, vállalta. Azt azonban becsületesen megmondta, egyelőre műszerek nélkül, csak durva, kemény maszázssal próbál a dolgon segíteni, mert hátha az is használ.

Mit bánta Mária, mivel, csak használjon.

Mikor a műtőasztalról leszállt, az orvosról is folyt a verejték, róla is. Az orvosról: a megerőltetéstől, róla: a fájdalomtól.

— Menjen haza gyalog — mondta a doktor. — Ne feküdjön le, sőt végezzen valami nehéz, erős munkát. Szaladgáljon lépcsőn le, lépcsőn fel. Csak akkor feküdjön le, ha rosszul lesz.

Szót fogadott. Gyors léptekkel rőtta az utcát a vízparton a villáig. Mikor hazaért, szekér állott az udvaron. Ölfá volt rajta. Éppen jókor. Kicsérélte ruháját s az egész szekér fát lehordta a pincébe. Nyolcszáz lépcsőfokot járt meg s lecipelt vagy huszonöt méter-mázsát.

Teljesen eredménytelenül. Sőt eredménytelenül tisztította meg másnap az összes ablakokat is, mázskált a létrán, pókhálózott, porolt, takarított.

— Vashól kell, hogy legyenek — gondolta elkese-
redve s kiment ásni.

Másnap hajnal felé egészen furcsa érzésre ébredt.

Erős émelygése volt s forgott vele a világ. Gondolta, kimegy az erkélyre, ott bizonyosan magához tér.

De nem tudott kimenni. Három lépés után összeesett és elvesztette eszméletét.

Hogy hogyan és mikor került ágyba, nem tudta volna megmondani, mert mikor magához tért, az orvos ült mellette s komolyan, aggodalmasan csóválta fejét. Agya még mindig rettenetesen zúgott, s ha csöppet megmozdult, valami lágy, tapadós melegséget érzett maga körül. Szerette volna ezt megmondani az orvosnak, de látta, hogy az érverését figyeli. Benyúlt hát a takaró alá. Mikor kezét visszahúzta, bíborszínűen csillogott rajta a vér. Újra szédülni kezdett s újra elvesztette eszméletét... Így ment ez még vagy ötször egymásután, azzal a különbséggel, hogy minden ájulás után erősebben zúgott az agya s homályosabban látta a körülötte állókat.

— Meg fogok halni — állapította meg — és büntetésül el fogok veszíteni két gyermeket, mert elvesztettem egyet.

S mégsem sajnálta, amit tett.

— Ha meghagyom, — gondolta — itt kellett volna maradnom érte s akkor is csak elpusztultam volna. De mi lesz a kettővel? — sírt fel benne a kötelesség. — Itt maradnak az apjukkal? — Nem... nem... — és majdnem felsikoltott. Gondoskodni fog róluk, meghagyja végrendeletében, mi történjék velük. Hát mi? Anyjához nem mehetnek. Oda éppen nem. Lili elvált s ő is otthon van. Intézet? Talán... talán... majd gondolkozni fog rajta.

De bizony nem gondolkozott. Az óriási vérvesztéségtől, meg az ájulás alatt végzett műtéttől kimerülten, tompa, féléber álomba zuhant.

Mikor órák mulva öntudata ismét dolgozni kezdett, de szemei a fáradtságtól még csukva voltak, az orvos halk szavait hallotta.

— Szeretném, ha valami női hozzátartozója mellett lehetne.

— Miért? — kérdezte riadtan Inkey.

— Mert hátha lesznek olyan kívánságai, közölnivalói, amit önnek nem akar megmondani.

— Csak nem gondolja, hogy ez szükséges lesz?

— De igen, gondolom.

Mária meg se mozdult. Csak pár perc mulva nyitotta fel lassan a szemét.

Inkey hozzálépett. Arcán gyengédség ült, szemében aggodalom.

Mária nézte.

— Ha ezt, — gondolta — ami most az arcán van, a tizenkét év minden napjára beosztotta volna, egészen bizonyos, hogy nem volnék most itt... De mind-egy... Segíteni, változtatni már nem lehet.

— Hogy érzed magad? — kérdezte halkán és gyengéden, és lágyan végigsimított összezsapzott haján.

— Egészen jól — mondta s most arra gondolt, hogy házassága első hónapja óta nem simogatta meg a fejét.

— Van valami kívánságod?

— Igen. Szeretném, ha Lili vagy Annus eljönnének.

— Távira tozzak?

— Igen.

Mikor az ura elment, Mária kiszámftotta, mennyi idő alatt lehetnek itt. — Ha minden jól megy, holnap délben, mert ma nincsen már vonat. Addig talán nem lesz semmi — gondolta és elhatározta, addig élnie kell, mert van néhány dolog, amiről rendelkezni akar... A gyerekek intézetbe mennek, vakációra pedig Lilihez. Azt talán nem fogja ellenezni az ura. Az apjuk láthatja őket többször, hiszen az intézet itt van, de nála lenniök nem szabad. Annál is inkább, mert bizonyosan megnősül s ő nem engedheti, hogy mostoha nevelje a gyerekeit. Ott van a két takarékkönyv is. Sajnos, még messze van az összegtől, amit szánt nekik, de bizonyosan örülni fognak majd neki, ha megtudják, hogy anyjuk dolgozott érte. László leveleit, fényképeit s a szürke selyemzsebkendőt — amelynek egy csöppet még mindig orvosság szaga van a kölnivizen keresztül is — el kell égetni itt a kályhában, a szeme láttára. Nem szabad, hogy visszamaradjanak és az ura kezébe kerüljenek.

S mert azt mondta, jól érzi magát, meg mert a két gyerek is nagyon vágyott már az anyja után, Erzsi beengedte őket, lelkükre kötve, hogy csendben legyenek.

Úgy is voltak. Úgy meghúzódtak az ágy mellett álló nagy karosszékekben, mint két kis állatka, akik nem tudják, de valami ősi ösztönnel érzik, hogy vihar van készülöben. Máskor csillogó, vakmerő, kék nézésük most homályos, szürke volt s félénk szeretettel nézték anyjuk halottsápadt arcát.

Mária odanyujtotta kezét.

Négy éhes, mohó kis kéz kapott utána. Ugyanazzal a mozdulattal, ahogy a melle után kaptak hajdanán. Símogatták, becézték a kezét, hosszú ujjait a hosszú körmökkel s a két szikrázó gyűrűvel, amelyet születésük emlékére vett s hordott állandóan. Rászoritották kis meleg szájukat s szívták „jó szagát“, amely mindig újra elbűvölte őket.

— Mikor gyógyul meg kisan? — kérdezte a Kicsi.— Olyan rossz, hogy egyedül vagyunk.

— Nemsokára, szívem, — felelte fáradtan.

— S akkor játszunk újra? — és felcsillant a szeme.

— Igen, játszunk.

— A cirkusz is megjött, — mondta a nagy. — Elmegyünk majd?

Csak intett. Nem tudott beszélni. Halálosan fáradtnak érezte magát.

Erzsi kivitte a két gyereket.

— Te... — súgta a kicsi útközben — ha az a doktor meg nem gyógyítja kisan, agyonverem.

A doktor ugyan nem, mert az később őszintén bevallotta, hogy a reménynek még a csirája sem élt benne: az Isten azonban meggyógyította. Lassan, szépen, biztosan. Az egész csekély hat hónapba került. Mikor vagy négy hónap után először felkelt az ágyból s a tükör elé állt, megijedt. Majdnem csont és bőr volt, kezei átlátszóak, haja fakó.

— Össze kell szednem magamat és pedig hamar, mert nem szabad, hogy a két gyerek sokáig így lás-son — bízta magát s az arzénpasztilláktól a tejszínig, véres húsokig, erős borokig — pedig, hogy

undorodott ettől — mindent lenyelt, hogy erőre kapjon s újra a régi legyen.

Ahhoz azonban még majdnem két hónap kellett. De mert tavasz volt, mert imádta a napsütést, mert vég nélkül tudott gyönyörködni a virágzó fákban, mert sohasem szűnt meg örülni a madarak énekének, mert minden óra amit a két gyerekkel a verandán beszélve, dominózva vagy malmozva töltött: szinte láthatóan használt neki és mert olyan fiatal volt, hát mégis sikerült.

Egyik délután, éppen a verandán ültek megint, hangos, éles asszonyi sikoly vágta ketté a napsugaras csöndet.

Mária összerezzen.

Emil megsímogatta kezét.

— Tessék nyugodt lenni. Megnézem, mi történt.

Pillanattal később ott volt megint.

— A háziasszony elcsúszott a szuterrénlépcsőn, — mondta — de nem nézett anyja arcába. — Böske felsegítette.

— Kérdezd meg Böskét, nem történt-e valami komolyabb baja?

— Nem hiszem, mert tudott járni, csak nagyon sántított.

— Mégis szeretném tudni. Nézd, Gergely néni egyedül van, jólesik, ha gondol rá valaki.

De nem kellett a gyerekeknek mennie. A következő pillanatban, mintha szélvész vágta volna ki, kivágódott az ebédlő ajtaja s Inkey vörösre gyúlt arccal, lángoló szemekkel rontott a szobába.

A két gyerek ijedten nézte. Ahogy egyszer, sokkal

később anyjuknak bevallották, ilyenkor mindig valamelyik mese rossz szellemét, elátkozott kísértetét látták benne.

— Cudar bestia! — lihegte, miközben, mint a járomba fogott ló, kezdett vágtatni az asztal körül. — Azt hiszi, mert övé a ház, már packázhat, rendelkezhet velem. De megmutatom, majd megmutatom neki, hogy mégis csak úgy lesz, ahogy én akarom. Azt hiszi, mert kirúgta az ura, bennem kárpótlásul rabszolgára lel. Téved. Engem nem fog az orromnál fogva vezetni és ráncigálni semmiféle asszony, ha még olyan kedvesen mosolyog is.

És fújt, köpködött, gesztikulált, lökdöste a boldogtalan székeket, amelyek szép sorjában álltak az asztal körül, de amelyeket egész bizonyosan felelőssé tett — mint mindent és mindenkit saját magán kívül — a lefolyt jelenetért.

— De hát miről van szó tulajdonképen? — kérdezte a lélekzeti szünet közben Mária, akinek a félelemtől aggasztóan kezdett dobogni a szíve.

— Miről... miről — és megállt a verendaajtóban és hadonászni kezdett. — Arról, hogy ez a meghibbant nőszemély arra kért, adjuk át neki a szuterrénben lévő kamrát, mert nincs hova raknia még a seprőjét és a kiló kenyerét sem.

— És nem lehetne a kívánságát teljesíteni? Hiszen nekünk ott van még az éléskamra is s ha kell, Erzsi szobájába is be lehet tenni egyet-mást. Igaza van Gergelynének. Az egy szobában, amit kiutaltak neki, igazán nem férhet el. S különben is, az igényei...

— Mit? — csattant fel úgy, mintha belülről tűz-

hányó fűtötte volna. — Igényei? Egy egyedülálló asszonynak ne legyenek igényei. Örüljön, ha él.

— De miért ne legyenek? Hiszen övé a ház.

— De az enyém a lakás! — verte az asztalt diadallal. — S én nem adok belőle egy talpalatnyit se.

— Nem jól teszi. Nem élhetünk haragban a házi-asszonyunkkal, aki azonfelül, hogy nő, még úri-asszony is.

— Tőlem lehet. Erre a kontóra ugyan nem kapja meg a kamrát.

— Majd én beszélek vele.

— Beszélni, beszélhetsz, de odaadni, azt nem! — s olyan arckifejezéssel kísérte amúgyis erősen hangsúlyozott szavait, amelyből könnyen lehetett érteni.

Azután elrohant.

Mikor a kert rácskapuja bevágódott utána, Mária bekopogott Gergelynéhez.

Feküdt az ágyban. Arcán nagy zúzott seb éktelenkedett s egyik lábszárára Erzsí éppen akkor csavart vizesborogatást.

— Mi történt? — kérdezte részvétellel.

Az asszony hangosan felzokogott.

— Az ura, mert kérni mertem az alsó kis kamrát s hivatkoztam az emberiségre és belátásra, nekem jött és fellökött. S szerencsétlenségemre a cementlépcsőre estem. Erzsí különben mindent látott és hallott.

— Szörnyű!!! — Mária elvörösödött, mintha ő követte volna el a szégyenteljes cselekedetet.

Mikor azután a lány kiment, szinte akadozva mondta:

— Nagyon kérem, — és feléje nyujtotta kezét —
rám ne haragudjon ezért. Én nem tehetek róla. Ha
főlem kérte volna, boldogan odaadom.

— Hogy azután magának menjen, mert oda
merle adni. Most, amikor úgyis olyan, hogy a szél is
elfújhatja. Nem, drágám, ezt az urat mi, asszonyok
nem tudjuk lebírni. Ezt csak az élet bírja le.

— Mit akar tenni? Nem, ne higye, nem azért
kérdzem, mintha le akarnám beszélni valamiről, hi-
szén tudom, igaza van. De mégis...

— Szegény gyerek. A baj abban, amit tenni aka-
rok és tennem kell, az, hogy nemcsak azt a bitangot,
hanem magát is sújtja és a gyerekeket is. Mert, hogy
feljelentem és kérni fogom kilakoltatását, azt termé-
szetesnek tartja, úgy-e?

— Igen. És meg fogja nyerni a pert bizonyosan.
Hogy velünk mi lesz, azt nem tudom, mert lakást
kapni ma s különösen megfelelőt, teljesen lehetetlen.

— Ezt mondtam én is, ezért kértem, egyezzünk
meg a kis kamrát illetőleg, ami maguknak nem élet-
szükséglet, nekem pedig megváltás lett volna. — És
újra keservesen sírva fakadt: — mert mégsem voltam
hozzászokva, hogy a szobámban tartsam az ételmara-
dékot és ott főzzem meg az esti lágytojásomat.

— Tudom — mondta Mária részvétellel. — S saj-
náltam is mindig azért a csúf igazságtalanságért, ami
érte.

— Húszéves, szép, boldog házasság után... Azért,
mert az uram beleszeretett egy barátnőm lányába.

Letörölte könnyeit, szembefordult Máriával.

— Maga fiatal, szinte gyerek még. Ne várjon emellett a vadállat mellett, amíg megöszik a haja.

— Nem várok!... — Mária megszorította a feléje nyújtott kezét és kiment.

Az utolsó otthon.

A per, minden lőtás-futás, bizonyítgatás, okoskodás, érvelés ellenére elveszett. Egy hét alatt át kellett adni a lakást.

Kellett... De hova, merre? Még szűk udvari szoba-konyhás lakást sem lehetett kapni. Kommün volt. Nem maradt más hátra, mint a szálloda.

Inkey kivett egy kétágyas szobát.

A berendezés, az egész szép, kedves, meleg otthon, a rengeteg kézimunka, csipke, szőnyeg, kép, porcellán, könyv, minden — raktárba került. Mária, mikor elcsomagolta, sírva búcsúzott tőlük. Mintha érzett volna valamit. Mintha valami azt mondta volna neki: nézz meg mindent, ezeket a szívedhez nőtt kedves dolgokat, mert most látod őket utóljára. A kézimunkáidat: amelyekre hosszú évek végtelen estéin és délutánjain a gondolataidat, álmaidat varrtad, a könyveidet: amelyekhez, ha fájt valami, úgy menekültél, mint az orvoshoz, a porcellánjaidat, amelyeket szerető gondossággal gyűjtögettél, az ezüstjeidet: amelyeken olyan sokszor futott át szarvasbőrrel a kezed, a szőnyegeidet: amelyekben annyit gyönyörködtél, a zongorádat: amely mellett olyan jó volt magasra emelkedni

s az egész mindenséget: amely... akárhogy vesszük is... része lett az életednek...

Csomagolt... csomagolt... és közben hullottak a könnyei.

A raktárban minden ládát sorszám szerint maga helyezett el, a szőnyeget, ruhákat, ágyneműt, közel az ajtóhoz, hogy gondozni, szellőztetni, takarítani lehessen.

Azután átment a szállodába.

A két gyerek már ott volt. Örültek, tetszett nekik az új lehetőség. De csak az első percben. Mert mikor rájöttek: hogy a két szekrényben a ruhákon kívül nem férnek el az összes játékok is: s ha itthon vannak s apjuk is itthon van, mindig együtt kell lenni vele az egyetlen szobában, hogy nincs kert és udvar, ahol szaladgálni lehetne, hamarosan elment a kedvük a szállodától.

A szállodai szoba különben kedves és tágas volt s Mária rögtön átrendezte. A virágok, amelyeket magával hozott, derűt, üdeséget adtak, a néhány párna és terítő melegséget, a szekrény tetejére sorba rakott könyvek s a kis asztalkára helyezett tükör és toalettszerek otthoniasságot.

S mégis, Mária elszorult szívvel feküdt le első éjszaka, mert arra gondolt, vajjon ez lesz-e az utolsó stáció? Mert ha az lesz, akkor ezek a falak sok és ke-serves jelenetnek lesznek a tanui. Azt ugyanis tudta, hogy elmenése s legfőként a közös szerzemény felének biztosítása nem lesz könnyű dolog. De tudta azt is, hogy bármilyen nehéz lesz, azt a harcot is meg kell

harcolni, mert az az összeg lesz az, amellyel hármuk élete elindul majd, hogy egyszer, sok munka, küzdés, akarat után talán... talán... révbe érjen...

Majd megsegít Isten, ahogy eddig is megsegített — gondolta bizakodva, azután átölelte Emilt és aludni próbált. Emil ugyanis kényszerből egy ágyba került vele. Először Cincóval együtt a dívánon feküdt, de a kicsi olyan rúgkapálást végzett, hogy nem hagyhatta ott. Magához vette hát. S boldog volt, hogy maga mellett tudta. A gyerek is. Csillogó, nagy bársonyos szemével anyjára nézett s nagyon halkán — mert apja a másik fal melletti ágyban feküdt — a fülébe súgta: — Látja, Csöpp, már ezért is érdemes volt idejönni. — S megfogta kezét s ugyanazzal a mozdulattal, mint régen mindig, a vállára húzta.

Reggel a kicsi fejfájásról panaszkodott.

— Bizonyosan nem akar iskolába jönni, mert nem csinálta meg a leckét — mondta Emil.

— Jaj de buta vagy. Tegnap is elmentem, pedig tegnap se csináltam meg. Azt mondtam, nem volt hely, ahol tanuljak, mert költözködünk.

— Pedig volt — nézett rá feddően anyja. — Itt igazán volt.

— Hát persze... De azt nem kell a tanárnak tudni.

— De igenis kell. S ha nem voltál beteg, most bemennék veled az iskolába és megbüntettetének. A kötelesség: kötelesség s azt el kell végezni mindig. No, de most majd vége lesz a könnyelműségnek. Együtt tanulunk, mint azelőtt. Nesze, itt a hőmérő. Mindjárt meglátjuk, itthon maradsz-e?

Otthon maradt. 37.4 volt.

— Gargarizálni kell, borogatást a torkodra reggel, délben, este fél aszpirin.

Ettől félt legjobban. Rettenetesen utálta az aszpirint. Hogy ezt az utálatot legyőzze, Mária mindig porrá törve, melegített csokoládéba gyúrva adta neki. Mikor azonban rájött, hogy a csokoládében aszpirin van, még így is hányingert kapott tőle.

— Kicsikém, — kérte anyja, mikor az ágya szélére ült, — légy okos, végy erőt magadon és nyeld le szépen az aszpirint. Ha megteszed, holnap rendben leszel.

— Jó... — mondta a gyerek, — de nem ingyen.

— Hanem?

— Minden aszpirinért egy mesét vagy egy verset kapok.

— Rendben van. Mesét tudok eleget, verset meg majd olvasok.

— Az nem kell. Tessék írni nekem. Külön... egyedül... nekem... — És kis gödrös mutatójával megkopogtatta anyja homlokát.

Mária mosolygott.

— Nem tudom, fog-e menni? Még nem próbálkoztam gyerekverssel.

— Gyerekvers... felnőttvers... mindegy. Aki egyiket tudja, tudja a másikat is.

— Csakhogy, én nem tudom ám még az egyiket se. Vagy legalább is, nem tudom jól.

— Azért kell gyerekverssel kezdeni. Az könnyebb.

— Gondolod?

— Hát persze. Ami a gyerekeké, az mind könnyebb.

— Látszik, azért végzed el olyan jól a feladatot.

— Az más. Az már nehéz. De úgy e — és könnyörögve összetette kezét — meg tetszik írni a verset?

— Jó. De én is csak cserébe.

— ?

— Ha utána tanulunk kicsit.

— Tanulunk — egyezett bele, bár látszott rajta, hogy nem szívesen. — De szép verset tessék írni.

— Miről?

A gyerek pillanatig gondolkodott.

— Törpékről meg óriásokról. — Elnevelte magát. — De holnapra majd nehezebbet gondolok ki.

Miután Erzsi végzett a takarítással s rend és nyugalom volt a szobában, leült és megírta versben a mesét.

Nem került túlságos fáradságba. Fűtötte az akarat, hogy a gyerekek örömet szerezzen s különben is, ez volt az első irodalmi megbízatása... Hogy a fiától kapta, az igazán semmit se vont le értékéből.

Mikor készen volt, újra leült az ágy szélére.

— Most figyelj s a végén osztályozz majd.

A gyerek rákacsintott a papírlapra s meg volt elégedve a vers hosszúságával.

Anyja rögtön megértette.

— Úgy-e, te nem írsz ilyen hosszú, ha gyakorlatot adnak fel?

— Nem — vallotta be őszintén a gyerek.

Mária olvasott.

TÖRPEORSZÁG HÁBORÚJA.

Vagy Törpeországban vig muzsika járja,
Férjhez megy a törpekirály legkisebbik lánya,

Férjhez megy a törpekirály legkisebbik lánya,
Elveszi a türdérkirály gyémántszemű bátyja.

Visznek neki kincset, gyöngyöt, egész társzekérrel
S kísérik az alattvalók kacagó zenével.

Virág hull a lába elé, virágesőn lépked,
Kis kezével habosfehér rózsaszirmot tépked.

Megesküsznek, vigan vannak, szól a zene, ének,
Nincsen vége, nincsen hossza kacajnak, zenének.

Bent vannak a mulatságban s alig veszik észre,
Reátört az országukra óriások népe.

— Nosza hamar! — így kiált fel a királylány férje
S feje felett megvillanik aranykardja fénye.

— Aki bátor, utánam jön s megmutatjuk nékik,
Törpeország fiai a hazát hogyan védik!

S kivágtatott aranylován, ki, az aranyrétre,
S ment utána Törpeország minden épkez népe.

Az órjasok mosolyogva, hahotázva vártak
S azt gondolták — küldjük őket mindjárt a halálnak.

A királyfi aranylován megállott előttük
S kemény hangon megkérdezte, mit akarnak tőlük?

— Hallgáss, babszem! — kiált rája órjasok vezére,
Eljöttünk, hogy leszámoljunk véletek is végre.

— Valamennyi aranytok van, hozzátok ki nékem.
Aranyokra, gyémántokra éhezett a népem.

— Ha azonban tanakodtok s nem hajtotok szómra,
Búcsúzzatok mindenkitől, itt a végső óra.

— Soha! — kiált a királyfi, kardját villogtatva,
Kap majd kincset, aranyat is, aki kardom kapja.

S az aranykard, mint a villám, zivatarba, vészbe,
Meg sem állt, csak az óriások vezére szívébe.

Könnyen ment a többi most már, az óriás horda
Vezér nélkül hamarosan elhullott a porba.

A törpék meg diadallal városukba tértek
S felfakadt az ajkukon a győzedelmi ének.

Magyarország... kicsi ország... törpe nép, ki védi,
De azért az óriások számát sohse kérdi.

Ezer éve megy a tűzön és poklokon által
S megbirkózik hazájáért minden óriással.

A gyerek tapsolt. Arca ragyogott, anyja nyakába
ugrott. Össze-visza csókolta és borzolta a haját.

— Szép... nagyon szép — lelkenedett. — Hol-
nap elviszem az iskolába s megmutatom mindenkinek.

— Holnap? Hát holnap már nem leszel beteg?

— Talán nem. De ha még beteg leszek, úgy-e,
Emil elhívhatja Imrét és Jenőt, hogy a versemet fel-
olvassam nekik.

— El. De most tanulunk.

És tanultak.

A lavina gyorsabban gurul.

A szállodai élet, lévén földszintjén a város legnagyobb kávéháza, egészen új lehetőségeket hozott Inkeynek. Kellemeseket. Sok új barátot, jókedvű, szolgálatkész cimborát, akik mindig gombamódra megteremnek ott, ahol potyaszórakozás kínálkozik. S itt kínálkozott. Inkey egyedül is nagyon szívesen eliszogattott, mennyivel szívesebben tette azonban ezt társaságban, jókedvű, léhűtő emberek között.

Még egy hete sem laktak a szállodában és Mária bámulva vette észre, hogy a szálló minden lakója s a kávéház minden vendége jóban van férjével. Hogy esténként hosszú asztalnál ülnek, éjfél felé már a cigány is nekik muzsikál s hogy a mulatozások belenyúlnak a hajnalokba.

— Talán nem baj — nyugtatta meg magát. — Ha egész nap bent ül az irodában, este kell neki a szórakozás.

Egy napon azonban véletlenül rájött, hogy nem ül egész nap az irodában, sőt, hogy nagyon keveset ül ott. A Kicsi, bár a torokgyulladás óta lázmentes volt, állandóan köhögött. Orvoshoz vitte. — Tüdőcsúcsúhurutra hajlamos, sok levegő, sok lassú mozgás, tej, jó táplálkozás, pár kiló hízás — mondta az orvos.

Ettől kezdve Erzsi helyett minden délben értük ment s lassan sétálva, nagy kerülővel, lehetőleg a népes utcák mellőzésével, tértek haza.

Ilyenkor a Kicsi jobb étvággyal ette az elsőrangúnak igazán nem nevezhető vendéglői kosztot s rá lehe-

tett bírni, hogy lefeküdjön ebéd után, — amit pedig szívből utált — mondván, hogy az csak kisgyerekeknek és nőknek való — s észre se vette, ha délutánonként anyja másodszor is teletöltötte kávéscsészéjét.

— Menjünk el apu felé — mondta egy nap. — Ceruzát akarok kérni tőle.

Mentek. Az iroda nem volt ideális helyen. Szűk kis mellékutcában, üvegajtó, portál nélkül, egészen elveszve a körülötte álló kis házak szürkeségében. Mária meg is mondta ezt mindjárt az elején, de a válasz az volt: — kezdetnek jó lesz. — S még mindig a kezdetnél tartott. Pedig Mária látta, hogy bent a főtéren és a forgalmasabb utcákon mostanában több iroda és üzlethelyiség cserélt gazdát.

Mikor az iroda elé értek, legnagyobb megütközésére az ajtó zárva volt... Déli egy óraker... Nem értette. Az megtörténhetett, hogy az urának el kellett menni valahová, de miért nincs itt a társ? Mert az csak nem rend, — különösen hetivásári napon, amikor vidékről is rengetegen vannak itt —, hogy egy terménykereskedelmi és ingatlanforgalmi iroda zárva legyen.

Bementek az udvar felől. Hátha a raktárban van valaki. Az is zárva volt. Tanácstalanul, ezer kérdéssel, fellevéssel agyában állt a második lezárt ajtó előtt.

A házmesterné megszólította.

— Ne tessék várni, kérem. Egész bizonyosan nem jönnek ide az urak.

— Nem jönnek ide? Miért? — kérdezte megütközve.

— Mert már három napja nem voltak itt.

Kicsit megfordult vele a világ. Három napja... Három napig nem nyitnak ki egy üzletet. Mi lesz ebből? Mi van emögött? Mert, hogy az ajtó le van zárva, az csak egyik része a dolognak. A másik része az, hogy akkor mivel tölti a napot? Miből élnek? A felelet egyszerű volt, de megdöbbentő. A tőkéből... Abból a tőkéből, amelynek csak egyetlen célt lett volna szabad szolgálnia. Az üzlet célját, a jövő célját. Nem a férjét, nem a feleségét, hanem a két gyereket, akiket fel kell nevelni és el kell indítani az életben. S most ahhoz nyúlt. Ahhoz, ami igazi, emberi felfogás szerint nem is volt az övé. S mióta tart ez így? Hiszen közel egy esztendeje vannak a városban. — A szíve kezdett kihagyni s érezte, valami ijedt, riadt döbbenet terjeszkedik benne. — Hátha... hátha... — és gondolatban szinte levegő után kapkodott — nem is dolgozott még komolyan, igazán. Hátha egy esztendő óta minden falat kenyér, amit lenyeltek, a készből és nem a munkából lett. De hiszen... — és a fagyos döbbenet birtokába vette egész testét — akkor... sokat el kellett vennie már... S ha elvette, azt nem lehet pótolni s ha nem lehet, akkor az ő és a két gyerek kezéből kicsúszik az új élet... a jövő... Az első lépcsőfok, amelyen meg lehet állni és el lehet indulni. S ha kicsúszik??? És a lépcsőfokot látta, amely lebeg a körülötte lévő szennyes, zajgó hullámokon s amelyet lassan-lassan elborít az ár. Megkapaszzkodott a lezárt ajtó kilincseiben.

A két gyerek félénken nézte. A kisebbik egészen értelmetlenül, a nagy, valami távoli, ködös megérzéssel annak, hogy ezt a meredt, senmibe vesző pillantást

— amely úgy elváltoztatta anyjának szép, meleg arcát, mintha álarcot vett volna fel — nem most látja utóljára. Hogy találkozni fog még vele sokszor, emlékezni fog rá sokszor s hogy akkor mindig mögötte látja majd, mint most, a lezárt ajtót s a kulcsot, amely nem a zárban, hanem apja zsebében van.

A válláig ért már anyjának, felágaskodott s megcsókolta ajkát. Megijedt. A máskor lány, meleg száj hideg volt és kemény. Érezte, el kell vinnie innen. Gyorsan. Hiszen még mindig nem volt elég erős s emlékezett a doktor szavára is, aki azt mondta, óvni kell nagyon.

Belekarolt.

— Menjünk!... — mondta végtelen gyengédséggel. — Itt úgy sincs keresnivalónk.

Máriának valami furcsa, hisztérikus árnyalatú, fél nevetés préselődött, erőszakolódott ki a száján.

— Adja Isten, hogy ne légy jövendőmondó, fiam.

Az ebédhez, amely burgonyalevesből, parajból, tükörtojásból és szilvásgombócból állott, hozzá se nyúlt. Nézte az ételeket s tudta, bármelyiket bármikor fogja is látni ezek közül, mindig a mai ebéd jut eszébe majd. Az ura nem jött haza. Felüzent, hogy — üzletfeleivel — kell ebédelnie... Örült neki. Legalább lesz ideje gondolkozni a formán, amellyel szóba hozza a dolgot s felvilágosítást kér. Ó, ezek a formák. Ezek is állandó hüvelykszorítók voltak az életén. Hiszen soha, a legegyszerűbb kérdéssel se lehetett odamenni hozzá s egyenesen, becsületesen megkérdezni azt, amit tudni akart s amihez joga is volt. Mindíg formákat kellett keresni, alkalmakra kellett vadászni s amíg azokat

meg nem találta, vagy azok nem adódtak, eltenni a dolgokat s gyűjteni, gyűjteni... Mikor azután végre megkérdezhetett valamit, rendesen nem tudta, melyik kérdést ráncigálja elő — annyi volt. S ha egyet megkérdezett, annál megfeneklettek, a többi meg gyűlt, gyűlt tovább és végre dombokat, hegyeket alkotott.

Délután a két gyereknek iskolai mozielőadása volt s mert Inkey feljött, — hogy kissé kipihenje a tárgyalás fáradsalmait — Mária Erzsit is hazaengedte, hogy egyedül maradhasson az urával. Úgy vette, a sors játszott kezére az alkalom megrendezésével.

Inkey végignyúlt a dívánon. Mária várt kicsit, azt hitte, aludni akar. De mikor látta, hogy szemei mereven a mennyezeten akadtak, feltette a kérdést az ablak mellől, ahol a fiúk harisnyáit javította.

— Volt délelőtt az irodában?

— Természetesen — hangzott az únott válasz.

— Akkor korán eljöhetett, mert délben ott voltunk a gyerekekkel s nem találtuk ott.

— Mit akartatok? — Ez a kérdés már támadó volt.

— Cincó akart ceruzát kérni.

— Azért nem kell hozzám jönnie, azt a boltban is vehet.

— Megtiltotta a multkor, hogy bármi ilyenfélére pénzt adjanak. Azt mondta: van elég.

— Azért, mert mondtam, még nem lehet állandóan a nyakamra járni minden hiábavalóságért.

— Ne mondjon ilyent. A gyereknek a ceruza nem hiábavalóság, hanem az iskolával összefüggő valami:

tehát komoly. De nem erről van szó. Beszéltem a házmesternével.

— Nagyon érdekes lehetett.

Mária letette öléből a stoppolást s székét közelebb tolta a pamlaghoz. Először a pamlag szélére akart ülni, de nem bírta magát rászánni.

— Tibor, szeretnék kérdezni valamit — kezdte szorongva.

— Csak tessék, ki vele.

— Mondja... Miből élünk mi?

A férfi felkönyökölt a pamlagon.

— Hogy-hogy miből élünk? — kérdezte, mintha nem értené.

— Micsoda pénzből fizeti a szállodát, a kosztot, mindent?

— Nevetséges. Hát a jövedelemből.

— Az üzlet jövedelméből? Hol bonyolítják le az üzleteket?

— Még nevetségesebb. Az irodában.

— Mennyi a jövedelem havonta?

— Hallod! Vizsgálóbírónak csaptál fel?

— Nem. Csak szeretném látni és tudni, mi van körülöttem.

— S mi ébresztette fel ennyire az érdeklődésedet?

Mária látta, kérdésekkel, puhatolásokkal nem sokra megy, mert vagy semmitmondó, vagy hazug feleleteket kap. Látja, ha tiszta, vagy legalább is valamennyire tiszta képet akar, támadnia kell.

— Az... — mondta —, hogy a házmesternétől értesültem, három nap óta nem volt nyitva az irodaajtó.

A férfi felült. Arcán már ott voltak a dühroham jelei.

— Úgy? — Ez az „úgy“ már úgy süvített végig a levegőn, mint az ostorcsattanás. — Tehát kémkedni tetszett?

— Nem kémkedtem. Véletlen volt, hogy érdeklődtem.

— Ismerjük az ilyen véletleneket. Persze, a nagyságának nincs semmi dolga, kényelmesen, hotelben él, az ebédet helybe hozzák, hát felfedező körutakra indul.

— Bár ne élne így s bár volna annyi dolgom, hogy a fejem ne látszana ki belőle.

— Szegény mártír! — gúnyolódott.

Az asszony kezdte elveszíteni lába alól a talajt. De még fogta magát. Visszaszorította magába a felháborodást és a félelmet attól, amit hallani fog. Nyugodtan tette fel hát a kérdést, bár már kissé hangosabban.

— Többször is megtörtént, hogy az iroda zárva maradt?

A férfi szemében, mint minden hasonló alkalommal, a kék szivárványhártyán sárga tüzek gyúltak. Olyan volt így a lobogó tüzekkel szemeiben, mint egy ugrásra készülő fenevad.

— Ne vess!!! Többször is megtörtént!!! És ne vess!!! Többször is meg fog történni..

Máriának elakadt a lélekzete.

— Úristen, de hát miért?

A férfi most már az arca előtt hadonászott.

— Azért, mert meguntam a rabszolgasorsot. Azért,

mert azt akarom tenni, ami nekem esik jól és nem, ami másnak.

— De hiszen... Hiszen magának gyerekei vannak s maga... a gyerekei jövőjét pusztítja el.

— A te apádnak is vannak gyerekei s az se gyűjtött vagyont nekik.

— De felnevelte, diplomát adott a kezükbe vagy férjhez adta őket.

— Szép kis diploma. Szép kis férjhezmenés. Az egyik kiugrott pap, a másik most készül kiugrani, a harmadik elvált az urától.

Mária borzasztóan megkönnyebbült volna, ha azt mondhatja, — s a negyedik is el fog válni — de még nem tartotta időszerűnek. Ehelyett azt mondta:

— Az már nem az apám hibája, az a bátyáim és a húgom dolga. S különben is, ez nem tartozik ide. Ide az tartozik, hogy maga több, mint egy évtized közös munkájának az eredményét kisajátítja s úgy véli, az arra való, hogy szabadon rendelkezzen vele.

— No nem, majd engedélyt fogok kérni, hogy rendelkezhessem — nevetett pokoli gúnnyal.

— De hát mit gondol, mi lesz velem és a gyerekekkel, ha ez a pénz nemcsak nem gyümölcsözik, hanem el is fogy?

— Még nem gondolkoztam rajta.

Az asszonynak valami keserőséggel vegyes gyűlölet kezdte összeszorítani a torkát.

— Hát mit csinált egy esztendő óta, ha se nem dolgozott, se nem gondolkozott?

— Azt, amit te... — vártam a jószerencsét.

— De hiszen... hiszen... nem én vagyok a

családe tartó. Én csak vigyázhatok arra, amit maga megkeres és beoszthatom, de meg nem kereshetem.

— S elliszem, ennek örülsz. Fenemód örülsz.

— Tudja, hogy nem úgy van, tudja, hogy amikor keresek, nem kíméltem a fáradságot s hajnaltól későre dolgoztam, hogy a gyerekeknek félretehessenek valamit.

— Meg, hogy rongyokat vehess.

— Igen. Hogy azt is vehessenek — mondta szinte természetellenes nyugalommal. — Mert az, hogy rendes és izléses legyenek, hozzátartozik a lényemhez. Emellett azonban ne felejtse el, hogy a gyerekek ruházkodását az első darabtól az utolsóig szintén mindig én fedeztem.

— Kötelességed volt.

— Tudom. De a kötelességek jogokkal járnak. Elsősorban azzal a joggal, hogy aki kötelességet teljesít, megkívánhatja ugyanazt a másiktól is.

— Hát még mit nem! Az én familiámban az aszszonynak — fogd be a szád a nevel!

— Tudom! — mondta. — Tizenhárom esztendeje tudom. S hogy el bírtam viselni, — ez csak úgy hirtelen kibukott belőle — azt csak annak köszönhetem, hogy tudtam... nem fog végig tartani...

— Hogy meddig fog tartani?

— Nem végig... nem a halálomig.

— Hanem meddig?

Mária egy pillanatra lehúnyta szemét.

Megmondja? Nem lesz korai még? Mindegy. Úgyis meg kell tudnia. Mély nagyon mély lélekzetet vett.

— ...csak még egy esztendeig...

A férfi felugrott. Gúnyos, gonosz nevetés rázta meg.

— Nagyon jó... nagyon jó... — fuldokolta. — Még egy esztendeig, még csak egyig. S azután? Nem mondanád meg mi lesz azután? Ha... ha... ha... — és az arcába vigyorgott.

Mária nézte. Merev arccal, meg sem rebbenő szempillákkal. S valami mondhatatlan megvetést, utálatot érzett. És az volt a szomorú, nemesak az ura iránt, hanem önmaga iránt is, azért, hogy a világ sokmillió férfja közül éppen ezt tudta magának kiválasztani. Ezt, aki sem testileg, sem lelkileg, sem szellemileg — most érezte csak igazán — egyetlen percig sem volt méltó párja neki. S hogy a szörnyű teherből, amit ez a tudatalatti tudat évek hosszú során a sok minden egyéssel együtt a lelkére rakott, ledobjon valamit, szinte megkönnyebbülten, mintha örömhírt közölné, mondta:

— Elmegyünk... Mind a hárman elmegyünk...

A férfi egy percig dermedten állt. Arca színt változtatott s szemében egymást kergette a meglepődés, a felháborodás, a megtorpanás, a tanácstalanság. A másik pillanatban azonban a mindig mindenben felülkerekedő düh öntötte el. Megragadta az asszony vállát s felrántotta a székről.

— Mit csináltok? Elmentek?

— Igen.

— És hova? Hova, te rongy?... — s úgy rázta a vállait, mintha össze akarná törni.

— Nem tudom, — lihegte az asszony, — csak el

innen. El, bárhova, mert még a pokolban is különb az élet, mint itt.

— Úgy? Különb? — üvöltötte. — De a régebbi élet kellett, úgy-e? Azt nem akartad felcserélni a pokollal? A kényelmet, jólétet, nagy lakást, személyzetet? Most azonban, mert nem megy jól, mert redukálni kell igényt és mindent, most meg akarsz lépni. Te... te... — és szűkre összehúzott szemei mögött gyilkos, fékevesztett düh lobogott. — Rosszabb vagy, mint a ringyó, akit százassal fizetett az ember s mert egyszer nincs, csak ötvenese: a szemébe röhög.

Mária arca hamuszürkére vált s csak úgy magának susogta.

— Azt hiszem, egyszer mégis csak meg kell kérem valamelyik bátyámat, hogy helytálljon értem.

— Azokat... a híreket? — és felnevetett. — Azoktól nyugodtan megdögölhetnél.

És az arcába köpött.

A tanár úr.

Másnap, mikor a két gyerek más iskolában volt s Mária testileg-lelkileg összetörve, megalázva a tegnapi jelenetből, úgy ült a pamlagsarokban, mint egy megháborodott, Erzsi letérdelt a pamlag elé.

Darabig nézte asszonyát, hallgatott, várt, hogy majd észreveszi és megszólítja, de mert csak ült mereyen, maga elé akadt szemmel, félenken megszólalt.

— Nagyságos asszony, kérem.

Az asszony felnézett.

— Mi az?

A lány szorongva kereste pillantását.

— Tessék meghallgatni, mondani szeretnék valamit.

— Jó... mondja csak. — És azt se tudta, mit kért a lány és hogy ő mit felelt neki.

— Nagyságos asszony, kérem, — kezdte akadozva — én tudom, hogy nekem... el kell mennem... Nem is azért mondom, hogy ne tessék elküldeni... de tessék elhinni, nem én vagyok az oka.

— Minek? — és kezdett ébredezni.

— Tessék elhinni, én nem akarom... Sirtam is..., de nagyon félttem a tanár úrtól és nem mertem kiküldeni.

— Kit, honnan?

— A tanár urat, a szobámból.

Most már egészen ébren volt.

— Hogy került a tanár úr a maga szobájába?

A lány zokogott.

— Sokszor bejött, éjjel. És én... én... most másállapotban vagyok...

Az asszony rábámult. Szeme lassan — mintha minden testrészét külön mérlegre kellene tennie, hogy a hallott szavakat kellően megérthesse — végigsiklott a lányon. Kicsi, kerek, tiszta, de üres, intelligenciánélküli arcán, rövid, vastag felsőtestén és egészen rövid, még így is, a ruhán keresztül is esztétikailag nagyon rosszul ható angolkóros lábszárain. S amikor ké-

szen volt, kezdte újra, mert nem értette, most már végleg nem értette azt, amit hallott. Ez a lány... és Imre... A lökéletes külsejű férfi... és ez a női gnóm... A finnyásnak vélt úr... és egy cseléd... A gögös dzsentri... és... és... ó milyen szomorú, neveléses, gonosz, aljas, becsstelen dolog ez.... Ez az egész... És látta a bátyját, mikor az a falusi tanítónak, aki tisztelgő viziten volt náluk s aki nagyon rendes családból való úriember volt, nem nyújtott kezét... A tanító nem volt jó a kézfogásra s most ez a kis, torz cseléd, aki igaz, végtelen hűséges és becsületes, de mégis csak cseléd, jó volt... jó volt... Nem, nem szabad ezt a dolgot így végiggondolni, mert lelkileg rosszszul lesz tőle.

Megsímogatta a lány haját?

— Milyen régi a dolog, Erzsi?

— Ötödik hónapos.

— Uristen! Miért nem szólt előbb?

— Nem mertem. Tudtam, el fog küldeni a nagyságos asszony, de nagyon szeretem a nagyságos asszonyt és a fiúkat, — még jobban zokogott — ki akartam húzni, ameddig csak lehet.

— Ne féljen, nem küldöm el, — vigasztalta. — Amíg lehet, marad, azután elhelyezem a kórházban. S ha túl lesz mindenem, visszajön újra. Jól van?

A lány zokogása egyetlen pillanat alatt elállt. Szeme könnytől csillogón, mint egy hűséges kutya szeme, tapadt asszonyára. Arcán rajongás volt, hála, imádat és hihetetlen csodálkozás.

Nem küldi hát el. Ittmaradhat. Tovább is hord-

hatja haza az ebédeket, készítheti a teás, kávé vacsorákat, moshat, vasalhat a fiúkra s mehet velük sétálni vagy moziba, ha készen vannak a feladattal. Egészen hihetetlen volt a dolog. S mert hihetetlen volt, annál szebb.

Úrnője keze után nyúlt. S miközben száját rányomta, majdnem hangtalanul, de a szíve legmélyéből mondta:

— Köszönöm. Áldja meg az Isten.

S azután, mint akit most már semmi baj se érhet, mert minden ellen biztosítva van, megkönnyebbülten felállt s dolga után ment.

Mária utána nézett.

— Milyen szerencsés, — gondolta, — hogy ilyen gyorsan, ilyen könnyen túl tudja magát tenni a dolgon. Azután felállt s bár nem tudta volna megmondani, mi célból, — talán, hogy valamiképen könnyítsen magán — hirtelen elhatározással toll és papír után nyúlt. Levelet írt anyjának. Most, először életében, meztelen őszinteséggel. Leírt mindent, ami a dologgal kapcsolatban a tollára kívánczozott. — Igyekezem megérteni mindenkit, — végezte levelét — s nem szerelek, sőt nem is merek elítélni senkit, mert nem tudom, mit tartogat még számomra az élet. Ezt a dolgot azonban nem bírom megérteni s bár minden erőmmel küzdök ellene, bátártalan undort vált ki belőlem, mert a nővér házának mégis csak kellene annyira becsültnek és tiszteltnek lennie, hogy ilyesmi még gondolatban se fordulhasson elő benne. Annál is inkább, mert a következményekkel számolni kellett s mert mégis csak

kissé furcsa és izléstelen, hogy bátyámmal ilyen tárgyú — megbeszéléseim legyenek.

A levelet maga vitte postára s utána felment az ügyvédjéhez. Ahhoz, aki tizenegy év előtt azt a kegyetlen, de egyetlen célravezető tanácsot adta. Elmondott neki mindent. Az iroda lezárt ajtajától a lefolyt megbeszélésig és arculköpésig.

— Mit lehet tenni? — kérdezte szorongva.

— Minden ilyen incidens csak a mi malmunkra hajtja a vizet. Éppen azért, ha nehéz is elviselni, vígasztalja magát azzal, hogy nem tart már soká s hogy ezek a dolgok azok, amelyek a maga felszabadulásán kívül megtermik a rendelkezési jogot a két fiú felett.

— Ha nem ezt néztem volna, már régesrégén feladom a harcot.

— Fontosnak, sőt a legfontosabbnak tartom, hogy a dolog anyagi részével is tisztában legyünk. Én a legtűzetesebben utánanézek a terménykereskedelmi és ingatlanforgalmi üzletnek és ha meg tudná mondani, melyik bankban volt a betét, a kivett összegről is pontos értesülést szereznék.

— A vármegyei banknál.

— Mennyi volt az összeg?

— Két év előtt körülbelül öt-hatszázezer korona. S külön mindegyik gyerek nevén tizenöt-tizenötezer.

— S az önén?

— Az enyémen semmi.

— A külön összeg miért volt a gyerekek nevén?

— Mert azt én raktam be apránként.

— Ha a maga nevére tette volna, az ura nem nyúlhatna hozzá, így meg tudja Isten, megvan-e még.

Az asszony megijedt.

— Hát azt gondolja...?

— Én mindent gondolok. Azt meg tudom, hogy aki nem dolgozik, nem keres és mégis minden délután és este kártyaasztalnál ül, duplán költ.

Az asszony most már nevetett. Hazúg, halott nevetéssel. Mást nem tudott már, hiszen két nap óta úgy zuhogtak rá a kegyetlen események, mint a jégverés. Már sebes volt alattuk teste-lelke és beteg volt tőlük és minden mértéket meghaladóan szenvedett miattuk. Már se félni, se megijedni nem tudott, már ösztönszerűen csak egyre volt beállítva: még várni valamit... A legrosszabbat...

S az nem váratott magára, mert a lavina, ha megindul egyszer, csak az elején gurul lassan. Addig, amíg könnyű és kicsi, ha azonban megnőtt, meghízott, gurulása saját súlyától és nagyságától, egyre sebesebb lesz, egyre nagyobb robajjal zuhan, egyre több mindent temet maga alá s a végén már semmiféle hatalom sem tudja megállítani.

Igy volt ez itt is. Ha az első bajoknál vétót emel valaki, talán meg lehetett volna akadályozni, hogy a lavina ilyen terjedelművé, ilyen óriási erejűvé nőjön s esetleg maga alá temessen egy büntelen asszonyt és két ártatlan gyereket. De mert ezt a vétót senki se mondta ki, sőt mert a legteljesebb közönnyel nézték a nekik nem fájó dolgokat, a lavina nőtt, nőtt és harsogva, törve, zúzva, zúgva rohant le a lejtőn.

Idegen pénzen.

Négy nap mulva választ kapott anyjától. Várta, mert addig nem akart Imrének írni. Mikor azonban a levelet — vagyis az ő hosszú levelére adott párszavas megjegyzést — elolvasta, látta, kár volt várnia, mert annak egyetlen betűje sem azt mondta, amit várt s amit szerinte mondania kellett volna.

Annál kevésbbé értette ezt, mert Lili néhány eljött szavából tudta, hogy Imre hosszabb idő óta megszüntetett anyjukkal minden összeköttetést. Hogy sohasem ír neki s ha odahaza van, soha egyetlen szót sem beszél vele. — A bálvány felfalja papnőjét — gondolta akkor Mária. S mégis, anyjuknak még mindig csukva volt a szeme, s még mindig az utólérhetetlen férfiideált látta legidősebb fiában, akin az ő szemében nem rontott semmit, sőt, aki csak nyert minden kegyetlenkedő gesztusával. Neki minden szabad, szokta mondani régen, mert olyan szép, hogy szépségéért mindent megbocsát az ember. S itt egy másik kicsi, de nagyon jellemző dolog is eszébe jutott. Imre egészen fiatal tanár volt akkor, s egy vasárnapi mise után hazament, anyja előtt ő nyitotta ki a feketére kátrányozott utcaajtót. Az éppen hozzájuk csatlakozó boltos megjegyezte erre: — Ha előttem ilyen fiú nyitná ki az utcaajtót, gályarabságot is vállalnék utána. Anyja arca kivirágzott akkor és egész nap jókedvű volt és dudolgatott.

Ahogy most erre a régmúlt jelenetre gondolt, felködlött benne valami. Vajjon nincs-e köze anyjának ehhez a bálványozó érzéséhez annak az érzésnek,

amely szerint az anyák mindig egy csöppnyit az el nem ért férfiideált is szeretik felnőtt fiaikban? Gondolkozni fog erről, ha egyszer ideje és nyugalma lesz rá. Nemcsak a múltért, hanem a jövőért is, hiszen neki is fiai vannak.

Most azonban itt ez a levél. Eleje beszámol arról, hogy apjuk nyugdíjazása megtörtént s hogy még nem tudják hova mennek. Hogy borzasztó ez a tanácsatlanság, keserves lesz megmozdulni a nagy háztartással, amely negyvenöt esztendeig annyira belegyökerezett a földbe s nehéz lesz más életet kezdeni, más körülmények között.

— Istenem, négy év alatt kilencszer csomagoltam ugyanolyan nagy háztartást s ötször szoktam más viszonyokhoz, más körülmények között. De hát nálam ez természetes, — ahogy otthon mondják — mert állítólag mindent a könnyebb oldaláról fogok fel. Valójában azonban azért, mert soha nem voltam terhükre, se kéréssel, se panaszkodással.

A végén azután pár szóval intézte el a levélnek Imrére vonatkozó részét. „Felháborodásodat, amellyel Imre ellen kikelsz, borzasztóan elítélem, mert szerintem ilyen izléstelen dolgot asszonynak egyáltalán nem lehet papírra tenni. Tudom, nem fogadod meg tanácsomat, — hiszen mindig mindenben saját fejed után mentél — mégis ha neked volnék, a lányra hagynám az ügyet s egyáltalán nem ártanám bele magamat.“

— Ragyogó! — és eldobta a levelet. — Nagyszerűen fogja fel anyám a dolgot. És egész férfiszűzen, izléstelenségnek tartja, hogy írtam a dologról, elköve-

tését azonban nem tartja annak. Ellenben ajánlja, eresszem szélnek s ezzel esetleg kergessem öngyilkosságba a lányt, aki hűségesen szolgál és szereti a gyermekeimet. Igen, a lányt büntessem azért, mert a bátyám leereszkedett a csikos ágyneműig. Nem anyám... Téved... Ezt a dolgot — ha már részt kellett kapnom belőle — nem az átlizlés, hanem az emberiesség parancsa szerint intézem el.

S eszerint a parancs szerint írta meg Imrének a levelet.

Még nem is volt készen, mikor Erzsi a két fiúval hazajött a raktárból, ahova pár apróságért mentek.

— Nagyságos asszony, kérem, — kezdte a lány — hova vitték a raktárból a szőnyegetek?

— Tudtommal sehova. Miért?

— Egyet se láttam.

— Bizonyosan kirakták porolásra. A raktáros megígérte, ügyelni fog, hogy ne essen beléjük a moly.

— Kérdeztem. Azt mondta, a nagyságos úr szállította el őket pár nap előtt.

Máriának valami új rémület ütötte meg a szívét. De nem mert, nem akart hiúgni neki. Még mindig nem. Kártya?... Az lehet. Munkátlanság?... Az is lehet. De lopás?... Az nem... Az a legutolsó. A legeslegutolsó és azt mégse mertte feltenni a gyermekei apjáról. Éppen azért nem is ment bele a mélyebb kérdezősködésbe, hanem elhatározta, hogy tőle magától tudja meg a történeteket.

Erre azonban nem volt aznap alkalom. Nem jött haza vacsorára. Most már fel sem üzent, hogy várja-

nak vagy ne várjanak rá, pedig az ételmelegítés a szállodában nem volt olyan egyszerű, mint rendes háztartásban. Itt, ezt mindíg kis remegéssel lehetett csak elintézni, az éjjeliszekrényen álló villanymelegítő segítségével, amelyet azonban minden ajtókopogásra sürgősen ki kellett rántani és eldugni az ételekkel együtt. Ez természetesen nemcsak állandó félsz-t, állapot izgalmat, de rengeteg égési sebet is eredményezett a lány és Mária kezén.

Most is, alighogy Erzsi hozzáfogott a piritóskenyér készítéshez, kopogtattak. Egyetlen pillanat, s a félig sült kenyér a serpenyővel, villanylemezzel együtt az éjjeliszekrényben volt s Emil már ment is ajtót nyitni.

— Hogy hozzászoknak a nem rendes dolgokhoz — gondolta szomorúan Mária.

— Kezét csókolom — lépett be Nyul István, a társ. — Tibor nincs idehaza?

— Nem is volt reggel óta. De üljön le kérem. Szeretnék néhány dolgot kérdezni magától.

Az kicsit kényelmellenül, de leült.

— Mondja, dolgoznak maguk valamit?

— Hát... — és a viláért se nézett volna az aszszony szeme közé — bizony nem sokat.

— Értem. Semmit.

— No nem. Azért van néha valami.

— S hol és mivel töltik a napot?

— Tibor délelőttönkint a gazdáknál jár, hogy kötéseket csináljon, azután vív, délután meg... itt... ott...

— Tudom. Kártyázik.

A férfi tiltakozott.

— Ez túlzás. Nem mondom, azt is megteszi, de főként azért jár társaságba, mert üzletfeleket szerez.

— S maga? Mi a szerepe magának?

— Az irodában vagyok — mondta sértődötten.

Az asszony végignézett rajta.

— Nézze, ne hazudozzon. Az irodán napokig fel sincs húzva a redőny s a legkülönbébb, de legrosszabb mendemondák keringenek magukról a városban. Nem ismétlem el azokat, mert undorodom tőlük. De mert anyagilag a két gyerek és én is elvérezhetünk a dolgon, tudni akarok mindenről. Holnap délelőtt bemegyek az irodába, legyen ott, hogy részletesen beszámoljon. Az ügyvédem szerint ez nemcsak jogom, de kötelességem is, a gyermekeim érdekében. Miért keresi Tibort?

A társ táviratot húzott elő.

„Negyven vagon szénát nyolc vagon kukoricát küldjön sürgősen. Többiről később rendelkezem. Putz.“

Mária megnézte a feladóállomást. Bécs. Aznap délben adták fel.

— Ha ez az üzlet rendben lebonyolítódik, kint leszünk minden vízből, — mondta örömmel Nyul. — Száz vagon széna és száz vagon kukoricakötésünk van, vagyis lesz akkor, ha az első transzporttal meg lesznek elégedve. Ezért keresem Tibort. Sürgősen el kell utaznia vidékre s indítani a vagonokat. De lehet, hogy máris elment.

— Mennyi foglalót kaptak?

— Kétszázezer koronát. Bőven elég az első szál-

Ítmány megindításához, a megérkezésnél pedig megkapjuk a másik kétszáztezret s a többinél ugyanez lesz a fizetési kulcs.

— Mikor kapták a kétszázezer koronát?

— Egy hét előtt. Tibor azt mondta, ennyi idő kell, amíg az árut összeszedi.

— Nos, és szedett össze valamit?

— Azt hiszem... igen... — volt a bizonytalan válasz.

— Nos, én tudom, hogy nem, mert tudom, mit csinált egy hét óta. De mindegy. Menjen keresse elő a föld alól is és adja oda neki a táviratot.

Mire azonban ez megtörtént, úgy hajnalfelé, Inkey egyáltalán nem volt olyan állapotban, hogy akár ez, akár más távirat a legcsekélyebb mértékben érdekelte volna.

Pezsgősvödör állott mellette, körülötte cimborák, jókedvű nők, akik két férfit öleltek, csókoltak egyszerre. Mikor társa átadta a táviratot, bárgyú mosolyal zsebre gyűrte s itta tovább a pezsgőt, amit a sárga selyeminges lány kínálgatott belé. És folyt tovább a mulatság. Idegen pénzen, lopott pénzen, míg az aszszony és a két gyerek piritóst és tehát vacsorázott. Az egyik lány harisnyakötője alatt már csinos mennyiségű bankó duzzadt s a sarokban már garmadában álltak a pezsgősüvegek.

S mindez pár lépéssel odább a család szobájától, a hotelfolyosó túlsó végén. Hogy kényelmes legyen, hogy a mulatság végén könnyű legyen hazatámolyogni és bele lehessen dőlni az ágyba.

Most is így volt.

Mikor reggel, szesztől gőzös fejjel, vörös arccal és szemekkel, ázott gallérral, nyakkendő nélkül a szobába bukott, a gyerekek éppen iskolába készülődtek. A nagyobbik undorral, a kicsi kíváncsisággal vegyes érdeklődéssel nézte.

A férfi, mintha senki se volna a szobában, vetkőzéshez látott. Folytonos csuklások között, támolyogva, dűledezve.

Mária kivitte a szobából a két gyereket s a folyosón segítette fel kabátjaikat.

Mikor megcsókolta őket s mosolyogva lelkükre kötötte, ne túlságosan sokat futballozzanak kavicsokkal az utcán, mert elkésnek, — kellett mosolyogni, mert a lelkükről le kellett törölni az előbb látott undorító képet — a szomszéd szobából egy szintén részeg, csukló alak támolygott elő.

— Mondd meg apunak, — ejtette kezét a kicsi, aranyszőke fejére — jöjjön tovább inni.

A gyerek utálattal rázta le magáról a kezét.

— Nem mondom, de azt mondom, hogy disznók. Mind disznók, akik így viselik magukat. — És csókot intett az anyjának és belekarolt a fivérébe.

Még... Még...

Két nappal később Mária megtudott mindent. Azt is, hogy a szénára és kukoricára kapott foglaló oda került, ahova a többi: kártyaasztalra, pezsgőre, cigányra, nőre s hogy a raktár minden értéke, az egész

szép otthon, az ő kelengyéje, talán mind-mind kevés lesz az elsikkasztott összeg pótlására. Ezzel együtt azután azt is megtudta, hogy két fiával együtt koldusbotra jutott.

Az ügyvéd az mondta: menteni a veszett fejsze nyelét. Sírva nevetett rajta. De azért elküldött hozzá néhány darab ezüstöt, amelyek eddig a szállodai szobát díszítették. Egy nagy tebrisz-szőnyeget, amely a pamlagon volt, s egy régi barátnőjéhez a tizennyolcszemélyes ezüstöt, amelyet nagybátyjától, s a szintén tizennyolcszemélyes üveg- és porcellánkészletet, amelyet Imrétől kapott nászajándékba. Ez volt minden, ez volt a rom, amely a polgári fogalmak szerinti csinos vagyonból és gyönyörű otthonból megmaradt.

Az ügyvéd ígérte, hogy mindenre szerez vevőt s ha eladtak mindent, a pénzt valami jó gyümölcsöző papírba fekteti.

— Megkészserezzük, megtízszerezzük — mondta vígasztaló. — Így mégis lesz valamije, amibe belekapaszkodhat, amíg talajt nem talál.

Talaj... Ez lesz a legnehezebb, jól tudta Mária. De tudta azt is, hogy akármilyen nehéz lesz is, mégis meg kell találnia, mert fel kell nevelnie a két fiát. Most már... egészen a maga erejéből...

S készülni kezdett hozzá. Nem azzal: hogy azon töprengett, mit fog csinálni, mert hisz a háztartáson kívül semmihez sem értett, így mindent tanulnia kellett. Nem is azzal: hogy általános asszonyi szokás szerint sfránkozott azon, ami elveszett, s amivel ezt és azt lehetett volna kezdeni, hanem szigorúan megfogadta magának, hogy erős lesz, nem engedi el ma-

gát, nem fog kétségbeesni, akar nyugodtan aludni és enni, akar józan lenni és okos és nem engedi, hogy ezek a dolgok a szívéig, a nyugalmáig, az egészségéig érjenek.

S meg is tartotta. A kétségbeesés, amely az iroda csődje s a raktár kiürítése után olyan komolyan elfogta, hogy egy gyenge, fáradt pillanatában még öngyilkosságra is gondolt, lassan egészen továtűnt. Újra tudott mosolyogni, játszani, tanulni a fiaival, mesélni nekik s meg tudta írni a napi kis verseket is, amelyeket a Kicsi kiuzsorázott tőle. Sőt tudott dolgozni egy regényen is, amelyet pályamunkának szánt.

Egészen addig, amíg egy nap a szállótulajdonos fel nem jött hozzá s meg nem mondta, hogy kéthónapi bérrel tartozik az ura, amit ha huszonnégy óra alatt ki nem fizet, el kell hagyniok a szállót. Ugyanaznap Erzsí is üresen hozta haza az ebédhordót, mert a vendéglős nem hitelezett többet. Akkor, mert a két gyerek csak immel-ámmal ette a rántott levest s a tojást, amelyet Erzsí a villanyplatnin készített, ismét elfogta a csüggedés. De csak pár órára, mert a kötelesség tudata, amely tizenkét esztendeig képessé tette minden szörnyűség elviselésére, s a szent hit, hogy ennek az embertelen erőfeszítésnek meglesz a gyümölcse egyszer, megint talpraállította. Annál is inkább, mert az ügyvéd beszélt a szállótulajdonossal, s megígérte, mindent elkövet Inkeynél, hogy a tartozást kifizesse.

Közben váratlanul beállított Imre is. Úgy vélte, jobb lesz, ha személyesen beszél meg a levélben foglaltakat. Mária, mikor meglátta, megijedt kicsit. Még most is, még mindíg benne volt az a furcsa félsz, ame-

lyet anyja belénevelt, s amely egy kicsit mindig azt érezte vele, hogy Imre sokkal több, különb nála és mindenkinél. Még most is érezte, amikor pedig tudta, amit tudott s amikor lelke mélyén már rég meg volt győződve az ellenkezőről. Az a hideg, gögös kisugárzás azonban, amely Imrét körülvette, s az a mindenkit, mindent lenéző, semmibe vevő kifejezés, amely szép, de mostanában kissé meghízott arcán mindenkit kapitulálásra kényszerített, annyira hatott rá, hogy szinte zavarban volt s a szavakat kereste, amikor helyet kínált neki. Lehet, ehhez a zavarhoz az is hozzájárult, hogy a tárgy... igen... hogy a tárgy... nem volt egészen mindennapi.

— Megkaptam leveledet, — kezdte, miután leült s gyönyörű, nőies kezével cigarettára gyújtott, — és engedd meg, nagyon csodálkoztam rajta. Nem a tényen, amelyet megállapít és amelyet elfogadok, hanem a hangon, amellyel megállapítja. Mert az egész dolog végeredményben nem egyéb, mint hogy a lánynak azonkívül, hogy szokásos szolgálatait igénybevettem, egyéb szolgálataira is reflektáltam... Ezeket a szolgáltatásokat férfiember akár itt, akár másutt megfizeti, de... nem beszél róluk... S legfőképen nem kever hozzájuk ilyen nagy és ide egyáltalán nem illő szavakat: uriasság, morál, erkölcs, a ház tisztessége, stb. — Benyúlt a zsebébe s tárcájából nagyobb bankjegyet tett az asztalra. — Ezt légy szíves add át a lánynak, azután dobd ki.

Mária elképedt. Valami kis zavart várt. Kis mentegetőzést, hogy sajnálja, mégis a nővére házában ilyesminek nem lett volna szabad előfordulni, kéri, ne

frja rovására, vagy más ilyesfélét. S nemcsak azért várta ezt, mert szerinte az igazságnak ez kijárt, hanem azért is, mert jólesett volna a millió kisebb-nagyobb megalázás után egyszer végre Imrét is csöppnyit megalázva látni. S most mégse. Megint diadalmaskodott. Fölényesen, gögösen, mint mindig. Odadobta a pénzt, s ezzel a maga részéről befejezettek tekintette az ügyet.

Hát neki csak ennyi egy emberélet világraindítása? „Egyéb szolgálat“... amit megfizet... Csoda-e hát, ha az ilyen gondolatokkal megindított ember betörő lesz, vagy gyilkos? Csoda-e, ha értelme kinyiltával a rossz társaságban, amelybe szükségképen süllyed, fellázad a hazug morál ellen, a hazug emberszeretet-prédikálás, az egész élet ellen, amelyben apja utcára lökte anyját, miután szolgálatait igénybevette? Csak ennyi... Öt perc a cselédszobában... Öt perc, amelyét azonban a szerencsétlen lány talán egy egész hosszú élet gondjával, küzdésével, felelősségével fizet s amely után ő tovább is magasra emelt fejjel jár és a nadrágjuk vasalása szerint, rangjuk, nevük, vagyonuk szerint, de sohasem az egyéniségük, lelkük, lényük, gondolkozásuk szerint értékeli és osztályozza az embereket.

Felállt.

— A lányt nem dobom ki, sőt el sem küldöm, — mondotta határozottan. — Kórházba viszem s ha mindenben túl lesz, visszaveszem.

— Ahogy gondolod, engem nem érdekel tovább az ügy. — Új cigarettára gyujtott s elnyujtózott a széken. — Ha azonban itt vagyok már, beszéljünk a te

dolgodról is. Az első, amit a városban hallottam, hogy Tibor vállalkozása tönkrement.

— Igen.

— Mit fogtok csinálni most?

— Hogy ő mit fog csinálni, nem tudom. Hogy én mit csinállok, azt igen. Elmegyek a két gyerekkel együtt.

— Megörültél? S mihez kezdesz?

— S mihez kezdek itt? Várjam, hogy havonként ügyvédi segítséggel maradhassak a hotelszobában és nézzem, hogy a gyerekeim krumplilevest és lángost ebédelnek?

— Beszélek Tiborral.

— Beszélsz? Most beszélsz? — robbant ki belőle a keserűség. — Előbb kellett volna. Akkor, amikor még talán lehetett volna segíteni. Amikor még nem mérgesedett el annyira a helyzet, hogy ne legyen visszaút, s amikor a gyerekekért a magam boldogságának feláldozása árán is ittmaradtam volna. Most már késő. Régen késő.

— Mért nem szóltál előbb?

— Mert éreztem, terhetekre lenne, ha szólnék. Éreztem, az életemből csak az érdekel benneteket, amit kényelemben, szórakozásban nyújtani tudok. Magam, én, a boldogságom, a belsőm, hidegen hagyott benneteket. Úgy, éppen úgy, mint gyermekkoromban, mint fiatal lány koromban. S különben is sokkal többet láttatok, semhogy még külön kérésre lett volna szükség.

— Ez igaz. Addig azonban nem akartunk beavatkozni, amíg fel nem szólítasz rá.

— Én nem nagyon tudom, mi a férfimentalitás, — szölt Mária keményen — annyit azonban tudok, hogy én, ha férfi volnék, összetörném a sógoromat, ha kezét emelne a nővéremre.

— A kézemelés nem a legsúlyosabb férfibűn. Én láttam házasságot, ahol ez megtörtént s ahol mégis nyugalom volt és boldogság.

— Lehet. Felfogás dolga. A magam részéről nem tudnék boldog lenni olyan házasságban, ahol verekednek. De nem rólam van szó. Az asszony, ha gyermeke van: háttérbe szorul. A fiaimról van szó. Értük én vagyok felelős s én tudom, hogy a gyermeket nem lehet olyan atmoszférában egész emberré nevelni, amelyben a rossz modortól a hazugságon keresztül a kötelesség felrugásáig és az anyjuk megveréséig mindent látnak.

— A gyerek elfelejti, kinövi ezeket, hiszen egyik esemény a másikat mossza el benne.

— Nem igaz. Bennem se mosta el. Még a mai borzalmak sem. Az igaz, hogy a gyermek nem ember még és míg azzá lesz, millió dolog gyúrja, formálja lényét, jellemét. De a környezet hatását, a példát nem lehet letagadni. — Felállt, idegesen kétszer-háromszor végigment a szobán. — De minek beszélek én erről? Hiszen te, aki húsz esztendeje nevelsz gyerekeket, tudod, hogy a lelkük olyan, mint a viasz. Hogy minden ujjlenyomat megmarad rajta. Te tudod, hogy nemcsak az a fontos, hogy a gyermek őseitől milyen jó vagy rossz tulajdonságokat örököl, hanem az is, hogy a környezetéből mi ragad rá. Ott pedig, mint nálunk, ahol, sajnos, mindkét részből joggal lehet káros örök-

ségektől tartani, még hatványozottabban kell ügyelni arra, hogy milyen példa kerül a gyerekek elé.

— Rendben van. Tegyük fel, igazad van. Elmész. Miből fogsz megélni te és a két gyerek? Mert addig, amíg itt vagytok, mégis valahogy csak gondoskodik rólatok.

— Valahogy. Talán. De meddig.

— Megváltozhat. Megjöhet az esze. Más férfi is csinált már marhaságot.

Mária nevetett. Már másodszer délelőtt. De valahogy olyan természetellenesen. Valahogy úgy, mint aki beleharap az ujjába azért, hogy ne érezze a fejét szétvetni készülő hasogatást.

— Igen. Tíz, nyolc év előtt néha még én is reménykedtem, hogy megváltozik. Imádkoztam is érte. S hittem, hogy nem hiába. — Odament a szekrényhez, kivette az összegöngyölt rajzlapot és szétterítette az asztalon. — Nézd. Több, mint tizenegy esztendeje majdnem minden nap megállottam ez előtt a papír előtt és húztam rá egy vonalat. Minden vonal egy napot jelentett. Egy napot, amely eltelt s amely közelebb visz a szabaduláshoz. Ma húztam a négyezerkétszázharminckilencediket. S azon a napon, amelyen meghúztam a négyezerháromszáznyolcvanadikat, elmegyek... A két fiammal együtt... Bármi jön is közbe, bármi lesz is, bárhogy fogom is megkeresni azt, amiből fölnevelem őket. Sőt akkor is elmegyek, ha éhenpusztulás fenyeget. Mert én... — és mint mindig, ha izgalomba jött, vagy nagyon a lelkéig ért valami, arca a telt oválból szögletessé merevedett, — nem fertőzöm

be magamat életem végéig olyan férfival, akit megvetek és akitől undorodom.

Imre ajkszöglete legörbült. Végtelen lesajnálással.

— Megint ezek a nagy szavak. Hogy nem tudsz ezekről leszokni már. Nem fertőzöm be... Ugyan kérek. Túlságos feneket kerítesz az egész házassági kötelességnek.

Mária arca lángszínűre gyúlt.

— Nem. Te veszed túlságosan kevésnek. De ezen nem csodálkozom. S nem is fontos. A fontos az, hogy elmehessek. Hogy azonban megnyugtassalak, nem kell félned, — mert a hangsúly ezen van, tudom, — soha semmi körülmények között nem megyek hozzád segítségért. Sem hozzád, sem haza, egyitekhez se.

— Kár is volna a fáradságért. Második esztenedeje vagyok civil, örülök, ha magam megélek a jövedelmemből s ha lassan otthont tudok magamnak teremteni.

Mária kicsit, ütemesen ingatta fejét.

— Pedig diploma van mögötted. S mögöttem semmi... Csak előttem és fölöttem van valami. Elöttem: két gyerek, aki az én testemből-lelkemből való s akinek rajtam kívül senkije sincs a földön. Fölöttem meg három férfi: akinek a mérhetetlen magasságból is meglesz az erejük hozzá, hogy ne engedjenek elesni az úton.

Felállt, nem törődött Imre elámult, nem értő pillantásával, eléje lépett keményen, mélyen a szemébe nézett s nagyon lassan, megfontoltan mondta:

— Előbbi kijelentésedet apám, anyám s valamennyi testvérem nevében vettem. Vedd hát te is az ő

nevükben az enyémet... Elmegyek a magam felelősségére... Élni fogok a magam munkájából... Megpróbálok jövőt teremteni a magam erejéből... De soha, érted, soha, senki meg ne próbáljon beleszólni a cselekedeteimbe, bírálni életemet és tetteimet, mert én... ajtót mutatok neki...

És megfordult és kiment.

Tesztek róla.

A napok lassan morzsolódtak. Valahogy olyanformán, mint a számkivetésben. S az volt a legkegyetlenebb, hogy derűt, lélekzési lehetőséget már a két gyerek se tudott adni. Legfeljebb nyugvópontot. Már nem tudott úgy beléjük kapaszkodni lelkileg, mint azelőtt hosszú esztendőig, már nem ők voltak az erő, amely vitte őt, már régen, mint a kirepített kő, vagy a kilőtt golyó, a lendület, a robbanás erejétől repült s a saját súlyától lett gyengébb és erőtlenebb. A lelke súlyától, amely belül mintha annyira nőtt, dagadt volna a bordái között, hogy sokszor szinte képtelennek érezte magát a beszédre, a megmozdulásra is.

Azt otthon, az átlagos, rideg szállodai szoba, már a pokolnál is rosszabb volt. Csend, béke csak akkor volt benne, ha Inkeyt kívül tudták a házon. Most már nem volt elég, ha az a tivornyatanyán, vagy a hotelban lakó valamelyik cimborájánál volt: a tudat, hogy bármely percben beléphet, feszültté, izgalomtól fűtötté, félelemtől terhessé tette a levegőt. A két gyerek arca már léptei neszére fakószínűre sápadt s kedvence, Cincó is bújt előle, ha megtehetette.

Ilyenformán Mária már nemcsak maga miatt félt egy-egy új nap felvirradásától. A két gyereket is féltette, akik mint a vihar elől búvó madárfiókák kerestek nála menedéket apjuk dühkitörései elől. Ezek a minden mértéket túllépő, ok nélküli kirobbanó s a legdurvább állatiasságba csúcsosodó dühkitörések már nem azok voltak, amelyet az örök jó és rossz küzdelmében a rossz teljes diadalrajutása szül, hanem valami beteg, hibbant perverzió, amely abban leli gyönyörét és kielégülését, ha valakit fojtogathat, de közben vigyáz arra, meg ne fojtsa egészen, mert akkor holnapra nem lesz kit fojtogatnia.

Ezt a kínzási, gyötrési, elpusztítani akarási vágyat erősen fütötte az a tudat is, hogy áldozata — kisíklík markából. Mária megmondta, elmegy akkor is, ha a két gyereken kívül semmit se vihet is magával.

— Nem is viszel, — sziszegte. Gondoskodni fogok róla, hogy ne vihess.

És gondoskodott. A százasok, ezresek úgy olvadtak a kezén, mint napon a jég. S mert az üzlet egészen pangott, — a külföldi széna- és kukoricaügy természetesen kitudódott, így senki sem mert semmiféle megbízatást adni — nem sok idő kellett hozzá, hogy a bankban levő utolsó összeg is szárnyra keljen. A hotel-számla akkor már ismét egy hónapja nem volt kifizetve s a táplálkozás olyan gyenge volt, hogy Máriának egy-egy eladott kisebb ékszerből, kézimunkából, vagy vállalt hímzés, varrás árából kellett pótolnia, ha azt akarta, hogy a két gyerek ne csak éljen, de fejlődjön is.

Mikor Erzsí egy nap gazdája elé állt s megmondta,

hogy a kapott pár fillérből nem tud ebédet és vacsorát készíteni, ráordított:

— Adjátok el azt, amit elloptatok tőlem! Az ezüstöt, a porcellánt, meg a szőnyeget. Abból zabálhattok.

Mária közbeszólt.

— Én nem loptam el semmit. Amit elvettem, az az enyém. A kelengyémből való.

— Mi? Kelengye? És az a tied?

— Természetesen. Hiszen otthonról hoztam.

— De miért? Azért, mert a feleségem lettél. — És az öklét rázta. — Vagyis én kaptam. S mert elvitted, tőlem vitted el. De ne félj, — és megfenyegette — még nincs vége mindennek.

Mária nem szólt többet. Mit mondhatott volna? Próbálta volna bebizonyítani, hogy a kelengye az övé, hogy azt megkapta volna, bárkihez megy is s hogy ami csöppnyit megmentett, azt nem lopta el, hanem jogosan biztosította? Meddő fáradtság lett volna. Éppen olyan meddő, mint az ügyvéd igyekezete, aki azt akarta megértetni vele, hogy a közös szerződés fele is jog szerint az asszonyt illeti és hogy válás után tartásdíjat kell majd fizetnie.

— Nem rossz, — nevetett az arcába. — Fele az asszonyé. Nahát, vigyék el, ha tudják!

— Bitangság, amit csinálsz, — mondta az ügyvéd. — Több, gazemberség. Elpusztítasz egy vagyont s a feleségedet, meg a két gyerekedet minden nélkül az utcára lököd.

— Ne hajtsd a malmukra a vizet. Nem lököm. **Maradjanak velem.**

— De ha nem tud veled maradni. Ha megutált az aljasságokért, amiket elkövettél.

— Lári-fári! Más férfi is elkövet ilyesmit, mégse hagyja ott a felesége.

— No, nem egészen. Én például még sohase mentem ökölrel a feleségemnek.

— Mert a te feleséged okos volt és nem kényszerítette ki belőled.

— Mi az, hogy kikényszerítette? Csak nem akard azt mondani, hogy az ilyen gyalázatosságot ki lehet kényszeríteni?

— De igen. Nem úgy bánt velem, ahogy kellett. Tudja, hogy ingerlékeny vagyok s ellenkezett, ahelyett, hogy kedveskedett volna.

— Igen. Például akkor, mikor védelemért ment hozzád az apád aljassága ellen s te ahelyett, hogy megvédted volna, meggyanusítottad.

— Bestial — ugrott fel a székről. — Ezt is elmondta?

— Mindent elmondott. Éppen úgy, ahogy az orvosnak elmond az ember mindent.

— No, majd megfizet érte. Ezért is, meg a többiért is.

Az ügyvéd megragadta karját.

— Te... nehogy újra bántani merd.

— Jó... jó... Csak gavallérkodj. Jól tudom miért.

— Marha!... — nézett az szembe vele nyugodtan és kicsit szomorúan. — Tíz évet adnék az életemből, ha reményem lehetne arra, amire gondolsz.

— Hát akkor miért öltözködik, mikor hozzád

Jön? Miért fésüli újra a haját, púderezkedik és szór magára kölnivizet?

— Mert hozzátartozik a lényéhez.

— Ne tartozzék hozzá. Nekem anélkül is jó.

— Lehet. Neki azonban nem. S mert te eljátszotad a jogot, hogy a kedvedért tegyen valamit, most már csak az ő ízlése mérvadó.

— Amíg nálam van, nem. Ha majd elment, lehetnek ilyen ringyó allűrjei.

És elrohant.

•

Otthon összeütközött a vizes küblit vivő Erzsivel.

— Úgy-e randevúra megy őnagysága, hogy délután is mosakodott — támadt a feleségére.

— Nem. Sehova se megyek. De tudja, hogy minden délután megmosakszom.

— Tisztességes asszonynak nincs szüksége erre.

— Lehet, bár ér kétlem, hogy a tisztesség fogalma kizárja a mosakodást.

Elkapta a csuklóját.

— Te... Mit akarsz azzal az ügyvéddel?

— Hogy elválasszon magától.

— Ne kertelj. A szeretője vagy?

— Nem vagyok.

— Hát akkor kié vagy? Mert hogy valakid van, az bizonyos.

— Miért volna bizonyos?

— Mert nem élhetsz férfi nélkül.

— Oh... — és arca eltorzult — mit tudja maga, hogyan élhetek én? Férfi? Hát azt hiszi, a legelső időktől eltekintve, amikor szívesen tettem, ha nem is

volt benne örömem, férfinak vettem magát? Azt hiszi, örömet adott egyetlenegyszer is? Nem adott. Még az első időben sem adott. Később? Teher volt, átok volt minden kötelességteljesítés... Annyira, hogy közben sírtam és majd megszakadt a szívem. Ne beszéljen hát férfiről. — Meghalkult és megbársonyosodott a hangja. — Férfi csak egyetlen egy volt az életemben. S az az egy... itthagytott... — Lehajtotta fejét s mélyen, bent a szívében világosság gyulladt. Sápadt, éles férfiarcot s két feneketlen szemet látott két aranycsillag fölött.

A férfi fölcsettant.

— Tudom, kiről beszélsz. Te... te aljas — és úgy belemarkolt a csuklójába, hogy felsikoltott a fájdalomtól. — S tudom azt is, hogy szeretője voltál.

— Bár lettem volna... — És a kerti emlékektől elborult a szeme. — Akkor... legalább valami szépség... valami igaz... nagy asszonyi öröm, boldogság is lett volna az életemben... De, sajnos, nem voltam, s így, ezzel az örömmel is, mint sok egyébvel, adósom maradt az élet.

— De nem fogja megfizetni — vigyorgott a szeme közé. — Igyekezni fogok, hogy ne fizethesse meg.

Mária rábámult.

— Ha elmentem, semmi köze sem lesz hozzám többé.

— Nekem nem. De teszek róla, hogy másnak se legyen.

— Nem tehet.

— Nem? — És olyan kifejezés volt a szemében,

mint a piromanikuséban, mikor gyujtót talál. — De tesztek! Ne félj, nem fogod elvinni a szép pofádat úgy, hogy abban valaha valakinek még öröme legyen.

Mi van a mélyben?

Hát még ez is! Az izgalomtól való félelemhez, a teste épségét, az arca épségét féltő izgalom. Az ajtó állandóan csukva volt, Erzsi egyetlen percre sem hagyta el asszonyát s minden hazajövetelekor úgy átkuttatta gazdáját szemeivel, mintha nemcsak zsebei tartalmát, de a homloka mögött levő szándékot s a bőre alatt elnyúló, mindig ugrásra kész rosszaságot is láthatta, felmérhette volna. Már éjszakánként sem ment haza, vagy le, a hotel cselédszobájába, ahogy azelőtt tette volt, hanem összekuporodva a szőnyegen aludt Mária ágya előtt. Úgy, mint egy hűséges kutya. Pedig Mária váltig figyelmeztette, hogy állapotának, egészségének hátrányára válik. Nem hallgatott rá. Azt mondta, nincs egy nyugodt pillanata, ha nincs mellette, mert ismeri gazdáját és tudja, hogy mindenre képes, ha megbolondul.

Mária hagyta. Mindent hagyott. Úgy úszott tehetetlenül valami sűrű, leküzdhetetlen, letargiában, mint átláthatatlan ködben a hajó. Nem tudta, mikor, hova kerül, hova viszi, ragadja az az ismeretlen hatalom, melyet néha: kétségbeesésnek, néha: reménytelenségnek, néha: mindenre való elszántságnak, néha: tehe-

tetlenségi erőnek, néha: bármi áron való menekülési ösztönnek s a jó Isten tudja még, mi mindennek hívott.

Ezekben az embertelen, a teste-lelke, agya épségét veszélyeztető időkben gyakran, nagyon gyakran volt ott, hogy megtagadja Istent. Valahogy, szinte észrevétlenül, kő-köre rakódott benne, és a hit közé és Istennek a biztos érzése, tudata közé. A tizenhárom év előtt kapott leckéket, amelyekről pedig azt mondta: csorbítatlanul akarja megőrizni egész életén keresztül, lassan elmosták a szörnyűségek, amelyeken átkergeíte az élet. De talán észre se vette volna, hogy idejutott, hogy életének ezt a legnagyobb, legpozitívabb értékét: Istent is elvették tőle a rettegések és förtelmek, ha egy nap, részeg állapotban, ura a két gyereket egész ártatlanul agyba-főbe nem veri. Mikor azonban az alvadt vért lemosta róluk s zúzódásaikra borogatást rakott, rajtacsípte magát a gondolaton, hogy... igen... gyilkossági tervekkel foglalkozik... Először szinte észre se vette, mert nem is tudott számot adni magának róla. Mikor azonban rájött, hogy agya pontosan kidolgozza a lehetőséget, mi lenne, ha a harmadik emelet hátsó csigalépcsőjéről, a karfán keresztül, ilyen berúgott állapotban letaszítaná, hogy le tudna-e futni, be a szobába, le tudna-e csillapodni, mire bejőnnének hozzá, nem látná-e meg valaki, nem gyanúsítanak-e meg, nem jönnének-e rá, tudna-e aludni, élni az eset után, nem árulná-e el magát, szemébe tudna-e nézni a gyerekeinek — halálosan megrémült... Hát idejutott... Ő, akinek fájt egy virágot letörni, s aki sohasem tudott halálos ítéletet kimondani még baromfira sem. Ide, hogy felszabadulásának szinte utolsó idejében nem

bírja már tartani magát, hanem azt gondolja: mind-egy, milyen áron...

Egy ideig megrendülten állt ez előtt a borzalmas felfedezés előtt és nem tudta, mit kezdjen vele. Hova meneküljön, hogy a gondolat, a gyilkolási gondolat rá ne találjon. Mibe kapaszkodják, hogy az ne kapaszkodhasson belé? Mibe kezdjen, hogy elfelejtse, hogy megmeneküljön tőle? Mert... mert ha nem... visszajön, rátalál s cselekvésre ösztönzi... Hiszen érzi, olyan végtelenül kevés az ereje már, annyira nincs benne ellenállás s olyan végtelenül reménytelennek lát mindent. S fél is. Fél, hogy egyszer, ha hazajön, valamit az arcába önt. Hogy megvakítja, vagy tönkreteszti. Vagy a gyerekekkel tesz valamit fékevesztett dühében. S mint olyan sokszor, életének annyi válságában, a meghalt püspök emlékéhez, szelleméhez, tanításához menekült. Fellapozta régi feljegyzéseit s megkereste a mindig idézőjelek közé iktatott tanításokat.

„Könnyű akkor hinni és akkor jónak lenni, amikor nincs baj és minden rendben megy. Ez a hit azonban nem hit, csak a dolgok elfogadása. Az igazi hit az — mint ahogyan minden egyéb igazi tudat és érzés is — amely a nehéz, még nehezebb, legnehezebb helyzetekben is sziklaszilárdan áll.“

— Mintha csak tudta volna, hogy egyszer szükségem lesz ilyenfélére — gondolta, amikor szeme végigfutott a sűrű, apróbetűs sorokon. — Mintha csak tudta volna, hogy egyszer szalmaszálat nyújt majd ezekkel

a gondolatokkal felém, amelyek ha nem is lesznek elég arra, hogy agyonverjem segítségükkel a bennem lévő rosszat, arra talán elég lesznek, hogy az ilyen veszedelmes pillanatokban beléjük kapaszkodjam.

S elment, s évek óta megint, igazán, szívből, a lelkét legmélyéig lemeztelenítve, meggyónt.

Mikor a gyónással készen volt, a pap, aki fenékiig beelátott életébe, tanácsokat kezdett adni neki. Hogyan bánjon az urával, hogyan igyekezzen jó útra téríteni, hogyan legyen engedelmes, jó feleség.

Mária végighallgatta, azután, mint aki minden próbálkozáson túl van már s mint akinek minden illetén akarata hajótörést szenvedett, nagyon csendesen megjegyezte:

— Már nem kísérletezek, szent atyám. Isten tudja, hogy megtettem mindent, ami módomban állt. Tűrttem, jó voltam, feláldoztam legszebb éveimet. Többet ő sem kívánhat tőlem. Sőt ő parancsolta meg, hogy segítsünk magunkon s akkor ő is megsegít. Én hát próbálok majd segíteni magamon.

— Hogyan?

— Elválok és újra kezdem az életet.

— Nem szabad elválnia — mondta tiltóan a pap.
— Az eskü, amit tett, holtomiglan-holtáiglan szó! s az esküt meg kell tartani.

— De ugyancsak az az eskü a másik oldalról védelmet ígért nekem minden ellen, nem pedig bántást, gyalázatot és pusztulást.

— Az, hogy az egyik fél nem tartja meg az esküt, nem jogosítja fel a másik felet az eskü megtöredésére. A házasság felbonthatatlan s az anyaszentegyház,

hogy még jobban kihangsúlyozza ezt, válás után megtagadja az abszolúciót.

— Az anyaszentegyháznak joga van ehhez — mondta mellé roskadt fejjel Mária. — Én azonban tudom, hogy Isten nem fogja megtagadni, mert Isten ismeri szándékaimat. Sőt tudom azt is, hogy minden segítség nélkül is mindig megtalálom hozzá az utat.

Azután felállt a gyóntatószék térdeplőjéről, dicséressék a Jézus Krisztus-t mondott és lement a templom hajója alá a püspökök kriptájába és letérdelt a boldogult püspökök olyan gyakran felkeresett s mindig vigaszt, megkönnyebbülést nyújtó porfirkoporsója mellé.

Kamaku.

Erzsi kórházba került. Igaz, még két hónapja volt hátra, de Mária nem akarta tovább otthon tartani. A kórházban mindent elintézett, beszélt orvossal, ápolónővel s maga vitte be a lányt. A gyerekeknek szép mesét mondott valami alattomos gyomor bajról, amely miatt Erzsit operálni kell s amely miatt hosszú ideig kórházban kell maradnia.

— De azután visszajön, úgy-e? — kérdezte a Kicsi, aki nem tudott élni nélküle, mert örök szüksége volt rá, hogy legyen mellette valaki, aki takargatja, fedezi és elsimítja kifogyhatatlan csínytevéseit.

Másnap, mikor Mária először takarított s a szekrény alsó fiókjába berakta a kint heverő iskolásköny-

veket, kéktáblás nagy könyvön akadt meg szeme, amelyen egy gyerekekhez vörös lenyomata látszott.

„Kamaku, a Vad Bölény“ — ismerte meg a Kicsi írását.

Elnyújtotta lábait a szőnyegen, ölébe vette a könyvet, felnyitotta és olvasni kezdett.

B é k e s z e r z ő d é s.

A nagy Manitu nevében!

Az 1924 VI. 15-én elhatározott Békegyűlés értelmében Kővári János fővezérrel indián létemre békét kötök. Mely béke 1924 XII. 31-ig tart. Értelme: hogy az egymás között levő viszályok elháríttassanak.

Ez aláírva annyit jelent, hogy ha egyik fél a békét megszegi, akkor a másik fél sem köteles a békét megtartani, ellenben elfoghatja a békét megszegő csapat kapitányát és homokhalállal büntetheti.

Fehér törzsfőnök:

Kőváry János, vagy

Jató Inda.

Indián törzsfőnök:

Inkey Dezső, vagy:

Kamaku, a Vad Bölény.

Csapathadnagyk:

Tobischka Gyula.

Endresz Károly.

— Milyen komolyan csinálják, — gondolta örömmel vegyes meghatottsággal. És tovább lapozott a könyvben. Szabályszerű csapatkönyv volt, szélén betűrendes beosztással. A rendőrségnek, vagy valami ha-

sonlónak készülhetett, mert fenn, a különféle nagyságú rubrikákban, ilyen jelzések szerepeltek: neve, kora, lakhelye, kitiltás oka, kitiltást elrendelő rendelet száma, stb. — Sokért nem adnám, ha sejteném, honnan került hozzájuk. Megkérdezni? Az nem elég érdekes. Ki kell találni valamit, amivel a fantáziájukat foghatom meg.

Még végigolvasta a két békét kötött csapat névsorát, — csupa rendes úrigyerek volt — azután visszatevette a könyvet, szigorúan úgy, amint volt és takarított tovább.

Később lement a piacra bevásárolni. Ilyenkor, tíz óra felé már olcsóbban kapott mindent. A csöppnyi kosár fenekére tette a burgonyát, meg a húst, tetejére meg a gyümölcsöt. Salátát, főzeléket, mindig szorosan bepakolva, átkötve vitték, így senki sem sejtette, mi van a csomagokban. Aznap: burgonyafőzelék és virstli volt.

— Olyan jó lenne már valami kis tészta, valami jó, édes, — mondta vágytól fényes szemmel a Kicsi.

Máriának felsajdult a szíve.

— Holnap... Holnap majd kaptok, angyalom. Nem! Még ma estel — javította ki, mikor látta, az ígértől felragyogott, a terminustól meg elszomorodott az arcuk.

Délután, mikor visszamentek az iskolába, elmosogatott, pihent, félórát, elkészítette oszonnájukat, hogy mikor hazajönnek, ne kelljen várniok, azután átöltözött, sietve bevégzett egy zsebkendőcsipkét, amelyet a szemközti kalapszalonn tulajdonosnője rendelt. Amíg

boszorkányos gyorsasággal az utolsó sort horgolta, s amíg a tű pattogva síklott a hajszálvékony, lágy, selymes fonalnak mintába kényszerített szálai között, elgondolkozott azon, hogy milyen furcsa, szokatlan és fájó is az, hogy most ő megy eladni annak, akitől olyan sokat vásárolt eddig. S a különbség nemcsak abban van, hogy a szerepek felcserélődtek, hanem abban is, ahogy érintkeznek egymással. Amíg ő volt a vevő, mindig kedvesen, úrin, magával teljesen egyenrangúan beszélgetett a tulajdonosnővel, soha nem alkudott, mert munkája szép volt s mert megaláznál tartotta volna egy-két koronáért szót fecsérelni. S most, mikor ő az eladó, a kis gömbölyű szalontulajdonosnő olyan magasan föléje került, hogy szinte el sem érhető. Érti, lenézi, kritizálja munkáját, amely pedig éppen úgy megállja helyét, mint az övé s alkuszik, mikor pedig úgymint olcsóbban dolgozik neki, mint más. De hát, úgy látszik, neki van igaza s jó lesz, ha ezt a tónust mielőbb megszokja, mert ezután — valószínűleg végig az életen — ő már mindig csak eladó lesz és nem vevő... Hogy az ügyességét, vagy a tehetségét fogja-e eladni, — amelyben még mindig csak fenntartással hitt — vagy mind a kettőt, azt nem tudta még. De azt tudta: csak ezekre és az Isten irgalmára számíthat, mert nincs más, amire számíthatna. Igaz, az ügyvéd mondta, hogy a szőnyegre van vevő, ötmillióért, s az ezüst is elment ugyanannyiért. S bár keményen megfogadta, nem fog elérékenyülni többé az ilyenféléken, mégis nedves lett a szeme. Ötmillió... Meg másik öt... Az egyikért a gyönyörű, nagy tebrisz ment el, amelyet olyan örömmel vásárolt egyszer s a másikért az aranycímeres

ezüstnemű, melyet olyan boldogan és gondosan rakott használat után mindig a tartójába. S ez a sok szépség és öröm most tíz gyűrött, piszkos papírdarab... Tíz papírdarab, melynek az lesz a hivatása, hogy az ő kis veszendő életüket fenntartsa addig, amíg keresethez jut. Tíz rongyos, piszkos papiros... S bár végtelenül keveset értett alapjában a pénzhez, azt mégis érezte: ez az összeg és a mögötte levő eshetőség olyan kicsi, amilyen kicsi körülbelül egy törékeny csónak biztonsága a háborgó tengeren... Lehet, hogy nem éri baj, hogy idejében mentőkötelet dob neki egy hajó, de az is lehet, hogy egy alattomos kivédhetetlen szél vagy hullám felborítja. De nem kell gondolkodni ezen. Gondolkodni csak olyasmin kell, amit a gondolkodással előbbre vihetünk. Ezt csak elfogadni lehet, ebbe csak beleugrani lehet, behúnyt szemmel, mindenre elszántan s csak arra lehet gondolni, vagy sikerül, vagy nem. Mert harmadik út nincs. Vagy ittmarad, vagy elmegy... Itt már tudja, mi vár rá... Ott még nem tudja... Lehet, hogy az élet, lehet, hogy a halál. De mert itt csak halál van, el kell menni, meg kell kísérelni mindent, még a lehetetlent is és meg kell próbálni, hogy a tíz gyűrött papirosból — amelyhez még jön kettő-három — lehet-e olyan vitorlát készíteni, amely fenntartja a hajót.

Eltépte a cérnát, a csipke készen volt.

Mikor húsz perccel később belépett a boltba, ismét az a furcsa, a lényét, még a magasságát is lenyomó zavar vett rajta erőt, mint minden hasonló alkalommal. A nyolcszáz esztendőnek átöröklött álgöggje — a „nem nekünk való”, „az asszony ne alázza meg

magát azzal, hogy pénzért dolgozik“ stb., lökte kicsit mellen. De most az első pillanat zavarán túl megrázta fejét és arra gondolt — meg kell tanulnom ezt is, ha élni, ha boldogulni akarok. És nem engedett egyetlen fillért sem, s nem fájt neki a gömbölyű kis asszony kritizáló megjegyzése, mert tudta, csak azért van, hogy a kendőt — amelyet ő háromszoros áron ad tovább — olcsóbban megszerezhesse.

Mikor kijött a boltból, büszkébb volt, mint mikor első versét látta nyomtatásban. Hiszen az magától ment, szinte nem is kellett tenni semmit, csak leülni a papír elé és írni, ami a tollára jött. De itt . . . ez egészen más. Ezt a tónust, ezt a tudományt tanulni kell. Le kell győzni magában száz gátlást és mosolyogva, szilárdnak kell lennie akkor, mikor a méltatlankodástól szégyenkezik. De nem baj. Azért is meg fogja tanulni.

Bement a cukrászdába s tíz darab süteményt vett.

— Hogy fognak örülni neki — örült fel ő is, mikor megindult az iskola felé, hogy egy hosszú séta után együtt térjenek haza.

A nagy fiú ki is jött az iskola kapuján, a kicsi azonban, ahogy társai mondták, nem is volt ott délután. Sőt nem volt ott a csapat egyetlen tagja sem.

— Bizonyosan megint valami betörést csinálnak — jegyezte meg Emil.

— Betörést?

— Igen. Valamelyik szentmártoni kertbe cseresznyéért meg almáért.

— Csinálták ezt már máskor is?

— Természetesen — volt a magától értetődő válasz.

— Miért természetesen s miért nem mondtad te ezt meg nekem?

— Azért természetesen, mert különben nem volna értelme, hogy csapat legyenek s azért nem mondtam meg, mert ez fiúdolgoz s esetleg bántotta volna kisanant.

— Miért? A fiúdolgozók bántók?

— Néha. S akkor jobb, ha nem beszél róluk az ember.

Mikor hazaértek, a süteményt feltette a szekrény tetejére és uzsonna után leült tanulni Emillel.

Hat, hét, majd nyolc óra lett s a Kicsi még mindig nem volt otthon. A nyugtalanság, amely már hat óra-kor kezdődött, a tetőfokra hágott Máriában. Nem bírt tovább várni.

— Gyere, szívem, keressük meg Cincót.

A külváros régi parkja: a csapat főhadiszállása, a szálló háta mögött feküdt. Hamarosan végigfutották. Eredménytelenül.

Mária kétségbe volt esve.

Az este már sötétszürke fátylakat teregetett a város fölé s a temető magas kőfala nemsokára beleveszett a mély sötétségbe.

— Menjünk a homokbányákhoz — mondta Emil. Nem mentek, szaladtak.

Mire jócskán túl a vasúti töltéseken odaértek, Máriában már lélekzet sem volt. Szúrt az oldala s a lábai roskadoztak. Igaz, inkább a félelemtől, mint a fáradtságtól. Mert két félelem dolgozott benne. Az egyik, a nagyobb: a gyerekért, a másik, a kisebb: az urától.

való, mert bizonyosan tudta, hogy őt teszi felelőssé a dologért s hogy mindhárman megszenvednek majd érte.

A nagy, össze-vissza ásott, gödrökkel, halmokkal teleszórt terület majdnem egészen sötét volt már. A vasúti lámpák fénye csak gyengén ért idáig s a tavaszi este csillagtalan homálya semmi fényt sem adott.

— Nem látni semmit — mondta letörten.

— Tessék ittmaradni, majd beljebb megyek és kiabálok — ajánlotta Emil.

Ottmaradt hát.

Pár pillanattal később a gyerek hangja — vércse-vijogást utánozott — egyik halom tetejéről vágta ketté a csendet. Háromszor egymás után. Nem jött rá válasz. A másik oldalra ment. Majd a harmadikra. Sehonnan semmi.

— Bizonyosan otthon van már — igyekezett megnyugtatni magát Mária s éppen kiáltani akart, hogy forduljanak vissza, mikor a gyerek meglepett, riadt hangja a fülére csapott.

— Kisnani! Tessék idejönni!

Amennyire a sötétségben lehetett, futva megindult a gyerek felé.

Mikor odaért, a gyerek a földön térdelt és két kezével vészes igyekezettel lapátolta a homokot.

— Mi az? — kérdezte ijedten.

— Tessék segíteni. Jato Inda van itt.

Először nem értette a nevet, de azután hirtelen eszébe jutott a délelőtt olvasott békeszerződés másik kapitánya.

Letérdelt szemben a fiával s ő is elkezdte két kézzel lapátolni a homokot.

Tíz perc alatt kiásták a fiút.

Mikor kiemelték a gödörből, alig tudott megállni. Karjai két helyen törzséhez voltak kötve s a hideg, nedves homoktól rázta a hideg. Elvágták a spárgát s dörzsölni kezdték megmerevedett tagjait.

A gyerek lassankint magához tért s egy félénk mosolyféle is kivirágzott rajta.

— Tudsz járti? — kérdezte Mária. — Mert ha nem, ölbe veszlek, amíg kocsit találunk.

— Tudok — mondta keményen a kis fickó. — De ha nem tudnék se engedném magam asszonytól vinni.

— Ne mondd — derült fel Mária is. — Aztán miért?

— Mert az szégyen a férfira.

Erre már nem mosolyogni, erre nevetni kellett.

S mert Mária nevetése a kiszabadított Jato Inda erejét is visszaadta, bukdácsolva megindultak a homoktelepen keresztül a város felé.

Amíg a kivilágított utcát el nem érték, az asszony nem kérdezett semmit. Hagyta, hogy a gyerek hadd jöjjön egészen magához s hadd formázza meg magában a mondanivalót is, amit kérdéseire adni fog.

Mikor az első lámpa alatt elhaladtak, lehajolt hozzá, belenézett kissé már színesedni kezdő arcocskájába s megérdezte:

— Nem árulsz el hadititkot, ha megmondod, miért volt az egész?

A gyereknek végtelenül tetszett a kérdés feltevése,

— Nem. Annál is inkább, mert a néninek joga van tudni, hiszen a néni a szabadító.

— Hát akkor mondd meg szépen.

— Hát... — és nagy lélekzetet vett. — Bodonyi Györgyiért.

— Hogy, hogy?

— A multkor közös megegyezéssel megkérdeztük Györgyit, kinek a védelmét akarja a veszedelmes városi dzsungelben s a még veszedelmesebb prerin? És Györgyi Kamakut választotta. Akkor békeszerződést kötöttünk, elástuk a harci bárdot — mert azelőtt éppen Györgyi miatt két héttel kiástuk és állandóan háborúztunk — s a szerződésben megállapodtunk, hogy aki a szerződést megszegi, homokhalállal hal meg. Én megszegtem, — vallotta be minden leplezgetés nélkül — mert délelőtt elkéredzkedtem az iskolából azzal, hogy rosszul vagyok, elmentem Györgyi iskolája elé és azt mondtam neki: — Kamaku nem védelmezhet többé, mert más nőt védelmez. Györgyi úgy tett, mint ha elhitte volna, de mert nő és így hamis kígyó, megkérdezte Kamakut, igaz-e? Kamaku persze megmondta, hogy nem, és engem elfogtak, és homokba ástak.

— Na látod! Ez a hazugság büntetése, — mondta nagyon komolyan Mária.

— Miféle hazugságé?

— Azé, amellyel Györgyihez mentél és bemártottad előtte Kamakut.

A gyerek meghökkent kicsit. Erre nem is gondolt.

De mert mégis menteni akarta a menthetőt, le-
szögezte:

— Ha nőről van szó, akkor minden meg van engedve. Még a hazugság is.

— Szóval, a nem igaz úton járás is? Miért mondd hát akkor, mikor te sem jártál igaz úton, hogy Györgyi hamis kígyó, mert úgy tett, mintha hinné, amit mondtál, de azután mégis megkérdezte Kamakut?

Ez is váratlan kérdés volt. De a gyerekekben az ébredező férfiönzés most sem hagyta magát.

— Azért neki mégsem kellett volna azt tennie. Elhíhette vagy nem, az az ő dolga, de nem kellett volna Kamakuhoz menni. És férfiakat összeveszíteni.

— Szóval... A nő legyen külön, mint ti.

A gyerek belekapott a felé dobott lehetőségbe.

— Igen. Azért nő, hogy külön legyen.

Mikor a Király-utcához értek, Emil hazakísérte Jato Indát, hogy ki ne kapjon túlságosan, Mária pedig felszaladt a lépcsőn, hogy mielőbb megtudja, ott-hon van-e a kicsi.

Otthon volt. Nyugodtan ült az üres kávébögre mellett, előtte a kibontott süteményestálca üresen. Gyanús tisztaságú ujjaival vastag piros ceruzát tartott és annyira el volt mélyedve a munkában, hogy észre se vette az ajtónyílást.

Mária az írás fölé hajolt.

„Jato Inda a szerződészegésért elvette méltó büntetését. Homokhalállal sujtatott. A nagy Manitu legyen irgalmas hozzá s példája riassza vissza alattvalóit hasonló becstelen dolgok elkövetésétől.

Utódjául: Tom Billt fogjuk megválasztani.

Kamaku.”

Az ördög fia.

Mire a vizsgáknak vége lett, Mária talpa alatt égett az otthon földje. Úgy érezte: a tizenkét év sokkal gyorsabban múlt el, mint az utolsó két-három hónap s hogy a hátralevő hetek kibírhatatlan ésigalassusággal másznak. Szerette, végtelenül szerette volna sietetni őket.

Félt... Az urától is, önmagától is... Az urától, aki állandóan revolverrel járt, állandóan fenyegette s akinél a revolveren és fenyegetésen kívül, állandóan el volt készüve a legkiszámíthatatlanabb, legszörnyűbb dolgokra. És félt önmagától, hogy ez az állandó rettegés, állandó feszültség valami hirtelen, soha jóvá nem tehető cselekedetre ragadtatja. Mióta hetek előtt rajtacsípte magát azokon a félelmetes gondolatokon, nem bírt teljesen szabadulni tőlük s ha elnyomta is magában: egy-egy durvaság, lelketlenség mindig úira és úira felébresztette, táplálta, erősebbé tette. S ami a legkétségbeejtőbb volt, egyre kisebb volt ellenállása a gondolattal szemben, hogy egyszer... ha nem lesz másként, ha nem bírja tovább, hát... ehhez a lehetőséghez menekül majd... Ismét a minden mindegyenél volt, mint a László halálát követő első időben, mert idegei, agya, szíve már messze túl voltak azon a megterhelésen, amelyet nagyobb kisiklás nélkül hosszabb ideig bírni lehet. Annyira ment ez, hogy egy nap megkérdezte az ügyvédjétől.

— Mondja, mennyit kap az olyan ember, akit

hosszú évek embertelen kínzása vitt esetleg gyilkosságra?

Az ügyvéd hosszán, mélyrelátón nézte az asszonyt.

— Verje ki, vagy altassa el ezt a gondolatát. Ha másként nem lehet, szedjen valami csillapítót. Az idegei túlfeszültek, egészségét az utóbbi hónapok izgalmai megrendítették, óriási a bizonytalanság, amibe megy, a felelősség, amit vállal, s úgy érzi, nem bírja már a várakozást. Ez együtt a legjobb talaj arra, hogy az elkeseredés, a tehetetlenség, az önkéntelen szabadulni-vágyás valami pillanatnyi öntudatlanságban, elmezavarban, robbanjon ki és olyan dolgot követtesen el, amit nem lehet visszacsinálni. Különösen fontos az idegcsillapítás — ne haragudják, a csak orvosnak megengedett figyelmeztetésért — a gyengélkedés időszakában. Ez az időszak az, amikor a nő szinte alig ura önmagának s a bűnügyi statisztika szerint erre az időre esik a női bűnök túlnyomó része is.

— Köszönöm — susogta Mária merőn a cipője orrát nézve.

— Nézze, még két hét az egész — folytatta az ügyvéd tovább. S amikor a tizenkét esztendőn ilyen bravúrosan bírta s nem esett el az anyagi összeomlás terhe alatt sem, nem szabad most szinte az utolsó órában mindent veszélyeztetnie. Gondoljon a két gyerekre, akik feltétlenül elpusztulnának, s gondoljon arra a lelkipurdalásra, amelytől soha, egész életén át nem tudna szabadulni. Hogy a büntetés kitöltése után nem tudna boldogulni, az természetes, mert bármennyire jogos okok és pillanatnyi magafeledtség kergetnék is

a bűnbe és bármennyire mentő körülménynek vennék is ezt, a bélyeg a társadalom előtt a homlokán égne.

Az asszony sírni kezdett.

— Jó, hogy mondta ezeket... Jó, mert ma reggel óta megint úgy éreztem, nem bírom tovább. — Hosszú ujjait összefonta és pillanatra összeszorította a száját. — Ha tudná, ha elképzelné, milyen borzalmas dolog ilyen körülmények között egy fedél alatt lenni valakivel. Így, hogy irtózunk tőle, hogy undorodunk tőle, hogy halálosan félünk tőle, hogy mérhetetlenül megvetjük s már nem a napokat, hanem a pillanatokot számláljuk, amelyeket még kénytelenek vagyunk együtt tölteni vele. Olyan fáradt vagyok sokszor s olyan magamba omlott az állandó megerőltetéstől, hogy szinte már semmit se bánnék, csak vége legyen.

— Fel kell ráznia magát. Nem szabad, hogy idegösszeroppanás legyen a vége, mert mi lesz, ha betegen megy el? Nem szabad elfelejtenie, óriási feladat áll maga előtt. Talajt, otthont, kenyeret biztosítani. Ma, amikor a férfiak diplomával, összeköttetéssel is kényér nélkül vannak. Ha tehát nem fogja meg magát nagyon, ha nem lesz nagyon ura önmagának, ha nem vigyáz nagyon az egészségére, nem bír megfelelni annak, amit vállal s az idegenben mind a hárman elpusztulnak. Mert Budapest magának idegen. Más világ, más emberek, más gondolkozás, más életkörülmények. S ebben a sok másban, sok ismeretlenségben csak nyakig felvértezve, csak egészségesen, józan fejjel, rengeteg akarattal, kitartással lehet boldogulni. Van ott fenn valakije, akire számíthat? Ha csak az első időben is? A nagybátyja, Imre vagy valaki ismerős?

— Senkim sincs... Imre kereken megmondta, rá ne számítsak s én megnyugtattam, nem is teszem meg soha. Annyi lesz az egész, hogy nagybátyámtól egy-két napi alvóhelyet kérek, amíg lakást találok valahol, mert négyünknek nagyon költséges volna a szálloda.

— Miért négyünknek?

— Erzsi velünk jön. Mikor először felajánlotta, kereken visszautasítottam. Megmondtam, nem tudom fizetni. Könyörgött. Napokig könyörgött. Azt mondta, nem kell pénz, csak velünk maradhasson. S ha fizetés nélkül nem akarom, majd egyszer, ha lesz, megfizethetem. Elfogadtam. Az úgy sem volna lehetséges, hogy dolgozzam is és a gyerekeket is ellássam, mert valamelyik okvetlen hátrányt szenvedne. Így legalább nyugodtan megyek majd el hazulról, mert tudom, hogy minden, s főként a két gyerek, megbízható kézben van.

— Igaz. Jól tette, hogy elfogadta. Látja, vannak még hálás, jó emberek is.

— Erzsi nem hálából teszi, hogy velünk marad. Szeretetből. Szinte földöntúli szeretetből. Olyan arányú ez a szeretet, olyan mindent elsöprő, annyira mindenre kész, hogy majdnem félni lehet tőle. Teljes egészében csak tegnapelőtt láttam. Fent voltunk a padlásán pár apróságért, könyvért, ruháért. Mikor az egyik könyvesládát bontogattam, felrohant Tibor. Ránk támadt, hogy ismét rabolni akarunk, hogy még azt a kis maradékot is, ami van, el akarjuk dugni előle, s hogyha nem megyünk le rögtön, hát lekerbácsol bennünket. És olyan szavakat használt, hogy mire kell nekem a

pénz, hogy éreztem, ha még egy percig, egyetlen percig ottmaradok, nekiugrom, mert nem bírom a gyalázásokat. Megfordultam hát, hogy lemenjek. Erzsínél nagy csomó könyv volt s mert nem akartam, hogy ő hozza le, — hiszen csak pár napja van otthon a kórházból — segíteni akartam neki. Mikor átvettem a könyveket, a fülembé súgta:

— Tessék lemenni s tessék engem itthagyni vele. — És ránézett az egyik ládán heverő kis baltára. — Értem nem lesz kár, ha becsuknak pár esztendőre, a nagyságos asszony meg megszabadul legalább.

Borzasztóan megijedtem. Nemcsak attól, amit mondott, hanem attól is, hogy ez... ez a dolog az ő agyában is megfogant már. Hogy már ő is érzi, a végén, egészen a végén vagyok mindennek, hogy a nyugalmamért, a megszabadulásomért még ezt a legnagyobb áldozatot is meghozná. Letettem a könyveket, elvettem tőle is, megfogtam a kezét és leveztettem a padlásról.

Menés közben remegett a lábam, de a lelkem is. S csak azon imádkoztam, hogy most már... ebben a két hétben... ne legyen, mert most már nemcsak magamat kell majd fékezni, hanem a lányt is, aki éli, látja, érzi minden szenvedésemet. Aki azt hiszi, hogy azért, amit érte tettem, hogy azért, mert jó voltam hozzá, ő is tartozik nekem. Nem hűséggel, szeretettel, sokkal többel.

— Tartozik is Magának köszönheti az életét.

— Istennek köszönheti. Én csak azt tettem, amit minden nőnek meg kell tenni a másikért, akivel méltatlanul bánik egy férfi.

— Mi van a gyerekekkel?

— Halva született.

— Sokkal jobb így.

— Igen. Kevesebb lesz egy szerencsétlen otthon-
talannal, egy menhelytöltelékkel.

— Igaz, milyen választ kapott Schönertől?

Az asszony arcára csöpp világos sugár futott.

— Nagyon szépet. Azt írta: A regény tehetsége
és bármely pályázaton a siker reményével futhat.

— Honnan ismeri Schönert?

— Sehonnan. Hallottam, hogy ő a legszigorúbb
kritikus s mert biztosan akartam tudni, van-e tehet-
ségem vagy nincs, kérő levél kíséretében elküldtem
neki a kéziratot. Meglepő gyorsan válaszolt.

Az ügyvéd jókedvűen kifújta egy füstkarikát.

— Remélem, most már nem kételkedik.

— Talán... Építeni azonban nem merek erre
a véleményre sem. Hiszen olyan sok mindentől függ
minden.

— Főként a szerencsétől.

Az előbb csöppnyit felderült arc ismét sötétre
borult.

— Akkor elvesztem, mert nekem még soha sem-
miben sem volt szerencsém.

— Ne mondja ezt. Aki fiatal, tehetséges, szép és
boldogulni akar, előbb-utóbb boldogulni fog.

— Elfelejtí, hogy nekem nem lehet — utóbb —
boldogulni, mert akkor éhenhalunk. Igen, ha meg-
maradt volna az, ami volt, s ha megkaphattam volna
a részt, amely törvény szerint illet. Akkor... akkor
jókor lett volna az — utóbb. — Így azonban sietni kell

a boldogulásnak, ha azt akarja, hogy hasznát is vehessem még.

— Reméljük a legjobbakat.

A tiszta, akvamarinaszínű szemekre felhő ereszkedett.

— Igen, — mondta engedelmesen. — Reméljük, mert akinek reménye sincs már, igazán nincs mit keresnie. — Felállt. — Engem... a remény hozott idáig is. A remény, hogy ezzel az örök meneküléssel, amely a szülői házból a házasságba és a házasságból a kényszer szabadságba visz, majd csak eljutok egyszer valahova. Ha máshova nem, hát a túlvilágra.

— Addig még nagyon hosszú az út és sok az álmomás is.

— Talán. Végeredményben egészen mindegy, hiszen nem én vagyok a fontos, hanem a két gyerek.

— Nem mindegy és nem lehet mindig csak a két gyerekre gondolni. Gondolni kell arra is, hogy nem volt még boldog, s hogy azzal is adósa az élet.

Az asszony megrázta fejét.

— Én elvesztettem a boldogság lehetőségét. Az én boldogságom — mint annyi százezer asszonyé — valahol, soha el nem érhető helyen, orosz földön alszik. Elvette a háború.

— Ne felejtse el, hogy a síron is nyílik virág. S maga olyan fiatal és olyan szép.

— Már ezt se érzem. Olyan régen nem érzem.

— Majd érezni fogja megint, ha kikerül innen, s ha új életet kezd.

— Lehet — és kezet nyujtott.

Este éppen lefeküdni készült, mikor a telefonhoz hívták.

Az ügyvéd telefonált. Nagyszerű tippet kapott s megkérdezte, nem akar-e papírokat venni? Mária félt. A spekuláció teljesen ismeretlen terület volt neki. Igen, jó volna, nagyon jó volna, ha a pénz megkétszereződne, háromszorozódna, de mi lesz, ha elvész? Ha ez az utolsó szalmaszál se lesz? Hogy a tipp feltétlenül jó és ki van zárva a balsiker? Lehet. De ha mégis? A fejével felel a sikerért? Igen, a feje nagyszerű ügyvédi fej, de csak a helyén, s egészen biztos, hogyha nem volna ott, egyetlen tányér főzeléket sem adnának érte. Jó... Vegyen hát. De csak a pénz feléért. Holnap felmegy majd az irodába, s akkor számoljon be az eredményről.

És sietett vissza a szobába.

Még be se nyitotta az ajtót, már érezte — történt valami. — Ismét történt valami... Az állandó félelemben, remegésben lassanként valami ösztön fejlődött ki benne. Valami olyanféle, mint az állatban, amely előre megérzi a vihart, s a végtelen messzeségben levő tüzet. Ő is megérezte. Két betett ajtón keresztül, s keze remegve nyúlt a kilincs után.

Mikor benézett, az első pillanatban nem vett észre semmit. Az ura olvasott az ágyban, a Kicsi, rendes szokásához híven, mint a gombóc, összezsugorodva feküdt a pamlagon, a paplan alatt, de szemei ijedten, kék félelemmel keresték az ő pillantását. S hol a nagyfiú? Az apja ágyában, keményen, mereven kinyújtózva, elhúzódva az apjától, a falhoz símulva sirt.

Mária az ágy elé állt, s fia után nyujtotta kezét.

— Mi az? Miért mentél el lölem és miért sírsz, szívem?

A gyerek nagy, meleg, könnybenfürdő szemeivel úgy nézett anyjára, mint akit vesztőhelyre visznek. Először nem mert felelni, azután mégis kihüppögte valahogy:

— Apuci... elhozott onnan...

— De miért? Nem volt jó helyed ott?

A férfi eddig meg se mozdult. Arcát eltakarta az újság, így Mária nem láthatott rajta semmit. Ennél a kérdésnél azonban ledobta az újságot, lerúgta magáról a takarót s kiugrott az ágyból.

Arca eltorzult volt, szemei zavarosak, orrcimpái remegők, s vékony szájszélei lilák a fakószőke bajusz alatt.

— Igenis, nem volt jó helye ott — süvítette. — Vagy azt hiszed, nem tudom, hogyan teszed tönkre? — És eléje állt és szürke szükült, amúgyis kissé mongolos szabású szemeivel úgy nézett rá, mintha mindjárt a torkának akarna ugrani.

Az asszony visszaneézett rá. Nyugodtan, tisztán. Egész arca, lényeg egyetlen kérdőjel volt. Nem értette, mit mondott neki.

— Tönkreteszem? Mivel teszem tönkre?

— Ó, te jámbor... Te szent... — és az arcába vicsorgott. — Úgy tesz, mintha nem tudna semmit, s úgy néz ezzel a Madonna pofájával, mintha nem is rontotta volna meg a fiát...

Mária hirtelen az ágy végébe kapaszkodott.

— Mit csináltam? — s az arca szürke lett, mint a halál.

— Megrontottad a gyereket — vágta ki másodszor is. — Hiszen azért szeret annyira nálad lenni. Azért, mert kitanítod mindenre. Látom, hogy egész éjjel a karodon a feje. Az már nem gyermeki szeretet. Az több annál. Bűn... gyalázat... vérfertőzés.

Máriában megállt a lélek. Szíve, mintha egy nagy sáros csizma alá került volna, s mintha a csizma szögös talpával, patkós sarkával, gonoszul nyomná, taposná, préselné a sárba, mintha érczné, hogy előnti a vér, mintha folyna, bugyborékolna belőle, s mintha a durva csizma már bokáig, már tovább, már mégtovább állna a piros, meleg vérben. Szeme, mint a halálra sebzetteké, vagy révedezőké tehetetlenül röpködni kezdett a szobában. A festett virággirlandokon, az ajtón a fogason lógó ruhákon, a fénycsíkokon a falon. Gépiesen olvasta őket. Egy... kettő... három... Azután újra a fogásra futott. A nadrágra, amelynek hátsó zsebét súlyosan húzta a browning. Mintha a vékony szöveten átütődő formátlan forma megbabonázta volna, nem tudott elfordulni tőle.

Oda kellene menni, ki kellene venni a zsebből, fel kellene emelni és csak egy picit... egy egészen picit meg kellene nyomni. S akkor... vége lenne, egyszerre vége lenne ennek a fürtelemnek, ennek a pokolbeli komédiának, s nem kellene látni többé ezt... ezt az arcot, amely olyan, egészen olyan, most, mint azé a másik ördögé volt... Ott, régen, mikor az ágyban reáhajolt... Az is meghazudtolta Isten teremő kezét, s ez is... Arról mindent letörölt a legundokabb vágy,

erről mindent a legundokabb, csak aljas lélekben megtermő gyanú.

És lassan tántorgó, idegen akarat által irányított léptekkel a fogashoz támolygott. Kezei, mikor fel emelte őket, mintha ólomból lettek volna, s máskor hajlékony ujjai olyan mereven álltak, alig bírták kibombolni a zsebet.

A férfi nézett utána. Nem tudta miért ment oda. Magassága eltakarta szinte mozdulatlan mozdulatait, s amikor megfordult, bőujjú fekete pongyolája eltakarta a csöppnyi fegyvert.

Arca, a fegyverrel kezében éppen olyan volt, mint előbb. Merev, érzéketlen, mintha lárva lett volna rajta. Ezt a lárvaszerűséget hangsúlyozta halottszürke arcszíne is és pillantása, amelyből elszökött minden szín és élet. Visszament az ágyhoz és baljával, éppen úgy, mint az előbb, mikor a förtelmes vádat megértette, rátámaszkodott, s nézett az ura arcába. Összeszorított foggal, hidegen, gyilkolásra szántan. S furcsa, nem az jutott eszébe, hogy, ha itt, a két gyerek előtt lövi le az urát, talán örökidőkre mindent összedönt bennük, hanem az, hogy a vér, amely a lövés nyomán kiömlik belőle, megfertőzi a szobát. Megfertőzi aljassággal, lelki bélpoklossággal, talán olyan erősen, amit sohasem lehet többé semmiféle jóság-, tisztaság-, tisztességinjekcióval helyrehozni.

S az ura is éppen úgy nézett rá, mint az előbb. A förtelmes gondolatától ördögivé vált arccal, sárga tüzekkel, szűkrehúzott szempillái mögül.

— Nem is felelsz? — nyitotta újra szóra a száját. Ugye, felelni sem tudsz? Meg vagy döbbenve, hogy

Keresztül láttam rajtad. No, ne félj, majd én is elmegyek az árvaszékhez, s csinos kis dolog lesz, amit elmondok rólad. Persze... Kiigényelni a fiúkat és felnevelni őket magadnak... Ha... ha... ha... De én is itt vagyok... s amíg élek, igen, amíg élek, nem kapod meg őket...

Mária fogai összecsikordultak, s keskeny, lágy ajka olyan keményen egymásra tapadt, mintha összenőtt volna. Már agyában volt a szó, már az úton is elindult, amely az agytól a szájig vezet, gondolata valahol az agy tekervényeiben már ordította is: — Ne élj hát! S ugyanaz a gondolat már emelte vele a fegyvert is fel, fel a melle magasságáig, s megacélozta a karját, hogy ne remegjen, szemét, hogy biztos legyen. De egyszerre, messze, millió és millió kilométerről, vagy — talán egészen közletről, a szívéből — lágy, meleg gondokahangot hallott...

A püspök hangját, amint egyszer fent a hegyen a lassan leszálló alkonyatban, az esti harangszó mellett szép, Istenformálta fejét mélyen meghajtva imádkozott.

— És bocsásd meg a mi vétkeinket, miképen mi is meghocsátunk az ellenünk vétetteknek.

Hallgatta, hallgatta ezt a hittől, Istenimádattól átfűtött, hangot, amit a harangszó színezett alá, agya birkózni akart vele, a hónapok, évek óta összegyűlt szörnyű keserűség ki akart robbanni, fel akart sikoltani, azzal az agyában vörösen fellobbant gondolattal — ne élj hát!!!, s le akart vezetődni, fizetni, kielégülni a szavakat követő karfelemeléssel és csöppnyi ujjnyomással, amit kicsi dörrenés és egy elzuhanó test zaja követett volna.

De a gordonkahang ereje, az imádság ereje, az összekulcsolt kézre hajló glóriás fej emlékének ereje, a harangszó ereje nagyobb volt, mint az önbíráskodó három szóé. S úgy, éppen úgy, mint ahogy ott fenn a hegyen az a glóriás fej lassan meghajolt a harang szavára, Mária feje is lassan meghajolt a gordonkahangra, fegyverre merevedett ujjai felengedtek, elengedték a fegyvert, karja fellendült, igen, most is a mellé magaságába, de ott összefonódott a másik kéz ujjjaival és befelé, olyan mélyen befelé, amilyen mélyen csak nagyon kevés ember és csak a nagyon sokat szenvedett ember jut el magába, végezte be az imádságot.

— És szabadíts meg a gonosztól... Ámen...

Szemét elborította a könny és szívethasító, szörnyű, szörnyű, Istent engesztelő sirással a Kicsi mellé a pamlagra bukott.

— — — — —

A férfi értetlenül, megátalkodottan nézte. Fogalma sem volt, mi történt körülötte, nem látta a fegyvert, nem tudta, hogy egyetlen lépés választotta csak el az örök sötétségtől, s már éppen valami bántó, valami egész estét méltón bekoronázót akart mondani, amikor a nagyfiú, aki eddig mereven feküdt az ágyban, s a kinek csak a tekintete remegett anyja arcán, szintén lerúgta a takarót, s egyetlen lépéssel az ágy végében levő pamlagon termett.

— Mész vissza a helyedre! — ordított rá a férfi.

A még nem is tizennégyéves, de az apjánál magasabb fiú, hófehér, hosszú hálóingben, sugárzó, tiszta arcával, mint egy angyal lépett az apja elé. A szemébe

nézett s azzal a hirtelen megérett férfiassággal, amelyet csak a nagy megpróbáltatás ad, mondta nagyon nyugodtan, de nagyon határozottan:

— Az anyám mellett a helyem... Agyonűfhet, mert maga az erősebb, de elvinni nem fog az anyám mellől többet soha.

És hátat fordított neki, leült az öccse mellé, ölkébe húzták anyjuknak a sírástól szinte önkívületbe merült fejét és édes, halk, becéző szóval békítgetni, s ártatlan gyerekkezükkel símogatni, babusgatni kezdték.

Kéz a kézben.

A reggel óta, amelyen szinte széttördelt tagokkal, kábult fejjel, mély, sötét szemgödörökkel, a két gyerek között a pamlagon ébredt, azok úgy állottak mellette, mint a testőrök. Egyetlen pillanatra sem hagyták el. Mintha tudatuk alatt érezték volna, hogy mellette kell lenniük, vigyázniok kell minden lépésére, cselekedetére, s jelenlétükkel meg kell akadályozniok, hogy gondolni tudjon a rémületes estére és az azt követő, egyik idegrohamból másikba zuhanó éjszakára. Pedig, éppen úgy, mint apjuk, ők sem tudták, mi volt igazán a mélyben... Annyira nem, hogy reggel, mikor a kicsi lecsúszott a pamlagról s meglátta a lent leverő browningot, felvette s — hát ez hogy került ide? — kérdéssel érdeklődve forgatni, nézegetni kezdte. Mária megrettenően fogta le kezét, zárta le a fegyver závarját s dugta be a párna alá.

A nagyobbik hozzáhújt. Neki is beesett volt a szeme, s a szája remegett, amikor mondta.

— Menjen el, Csöppöm. Ne törődjön velünk. Talán... talán nem fog agyonverni. S ha agyonver is. Inkább mi, mint... mint...

Mária lecsókolta a száját.

— Csak együtt mehetünk, szívem. Kéz a kézben... — S úgy magához ölelte a gyereket, hogy az megérezte, ezek közül a karok közül semmiféle gonoszság, semmiféle vihar nem tudja kiszakítani soha.

Ez a napja, bár a két gyermek imádságos szeretete szinte beburkolta, mégis nagyon nehezen telt el. Dél előtt, amíg a két gyerekkel a szálló kertjében ült a napon, s semmit se látó szemmel nézte a szaladgáló pincéreket, reggeliző vendégeket, újra az éjszakai jeletet élte. S azt élte délután is, amikor az ügyvédnek aprólékosan elmondott mindent.

— Nem vagyok haragtartó, s a kegyelmestől megtanultam, hogy őrizni csak a szép emlékeket szabad — fűzte az elbeszéléshez — s éppen ezért meg is bocsátok neki mindent. Hogy elrontotta az életemet, hogy elvette tőlem az anyagi lehetőséget a boldoguláshoz, hogy kényszerített meglátni az élet legfertelmesebb mélységeit, s hogy úgy bánt velem, ahogy lelkes ember még állattal sem. De azt, hogy a gyerekeknek az ő hibájából nem tudom majd megadni, ami nevelésükhöz kell, s ezzel talán egész életük más irányba tér és... hogy fel tudta tenni rólam és ki tudta mondani ezt... ezt az általam még el sem képzelhető... — ezt nem bocsátom meg, nem akarom megbocsátani soha.

— Nem akarom, mert ez olyan fürtelem, amely min-

den eddigin túltesz, hiszen a legértékesebbet, leghatártalanabbat, a mindig csak jót és szépet akarót: az anyai szeretetet akarta bemocskolni bennem s mert — ha az megértette — egy tizennégyéves ártatlan gyereket akart maga mellé rántani a sárba.

És újra szürkére sápadt az arca, s a szívét újra a durva patkós csizmák alatt érezte.

Az ügyvéd egyébként cinikus, mindent látott és így semmin sem csodálkozó szeme részvétellel pihent az arcán.

— Ne gondoljon rá többet. A fontos az, hogy így végződött a dolog: s maga nem húzta meg a ravaszt.

— Még nem végződött. Azt mondta: elmegy az árvaszékhez s bevádol majd.

— Ezt nem akadályozhatjuk meg. De legyen nyugodt, csak önmagának árt vele.

— Nem önmagának. Neki már semmi sem árt. A gyerekeknek árt. Képzelve, — és megborzongott, — ha a gyereket ilyen irányban kihallgatják.

— Attól sem kell félni. Aki a kérdéseket felteszi, vigyáz arra, hogyan teszi fel, s nem fogja megsérteni a gyerek érzékenységét.

— Mindegy. Én... én nem akarom hallani azt... Nem akarok hallani semmit. Elmegyek velük, de megkérem magát, legyen mellettük a kihallgatáson. — Könnyörögve ránézett. — Úgy-e, megérti ezt? Úgy-e elhiszi, hogy nem bírok már többet, hogy tele, magasan a perelájon felül van a pohár?

— Tudom. Éppen azért, hagyjuk most a dolgot, menjen az orvoshoz és adasson magának valami csillapítót.

Ettől fogva a bróm úgy hozzátartozott napi szükségletéhez, mint a víz. Kellett, vagy nem kellett, bevette, mert sohasem tudta, nem lesz-e szüksége hatására, már a következő pillanatban.

S jó volt, hogy bevette, mert aznap, amelyen a kicsi tizenkétéves lett — ezen a napon volt az árva-zéki kihallgatás is — igazán nagy szüksége volt rá.

A kihallgatás több, mint egy óráig tartott. Remegő lábakkal járt fel-alá a folyosókon, s mikor ott sem bírta már, kinn az utcán, a napsütésben. Forrón, tikkasztón tűzött az augusztusi nap, a járda és a kocsiút közé ékelt gömbakácok levelei hervadobón csüngtek száraikon, s ő mégis úgy fázott, hogy a foga vacogott belé. Belülről fázott. Fázott, mert tisztában volt vele, mi történik ott bent a sárga falak, barna ablakok mögött. Hogy a vallomással, amelyet a két gyerek tesz, örökéletre bélyeget sülnek apjukra, s örökéletre eldobják maguktól a lehetőséget, hogy — felnézzenek rá... Ezért szerette volna elkerülni a kihallgatást, s ezért ajánlotta fel még tegnap is, adja oda a gyerekeket: és ő egyetlen lépést sem tesz.

— Így adom — és fűgét mutatott neki. — Majd bolond vagyok, amikor tudom, ha ők itt maradnak, te is itt maradsz.

— Akkor elviszem és kihallgattatom őket — mondta színtelenül.

— De ugyanott engem is kihallgatnak majd. — És bevágta az ajtót.

Ezért fázott most. Elképzelte, hogy miket mond ott bent, s hogy a két gyerek túl azon, amit tud és látott a hosszú évek alatt, miket hall most utóljára.

Rohanni szeretett volna. Künn, valahol a városon kívül, a mezőn. Hogy felmelegedjen. Vagy feküdni puha, meleg ágyban, magára húzni a takaró és aludni, aludni és csak akkor ébredni fel, amikor a vonat holnap ilyenkor megáll a Keleti-pályaudvaron.

De nem tehetette egyiket sem. Ott kellett sétálnia a régi, emeletes, sárga ház előtt, a barna ablakok előtt, az emberek előtt, akik elmentek a ház előtt, s akik közül olyan sokan emelték meg előtte a kalapjukat. Felelni kellett feadott kérdésekre és meg kellett ígérni, hogy igen, legközelebb már mégis csak elmegy arra az ozsonnára.

Ezt mind meg kellett tenni, s eközben csak az volt a vigasztaló, hogy az idő, ha lassan is, de haladt, s hogy közben oda lehetett nézni a sokévszázados, a török és német uralmat látó püspöki palotára s arra lehetett gondolni átmelegedő szívvel, hogy azok között a falak között élt a Nagy Pap, a Nagy Ember, aki többet tett érte, mint a világ valamennyi embere együttvéve, s akinek az emlékéért ő is mindenkivel, aki eléje kerül, s aki kéri, végig az egész életen jót akar tenni majd.

A kihallgatás végén a két gyermek olyan örömmel rohant a karjaiba, mintha hosszú útról tértek volna meg. Nem kérdezett tőlük egyetlen szót sem, s az ügyvéd is csak azt tudta hirtelen a fülébe súgni, — minden rendben van — mert egy lépéssel mögöttük az ura is az utcára lépett.

Hogy azonban ez a — „minden rendben van“ — nemcsak szó, hanem tény is, csak akkor tudta meg, amikor délután az ura — pedig a két gyerek is a szo-

bában volt — megállt előtte és szinte természetellenes csendességgel mondta:

— És mégse viszed el őket... Nem viszed, ha a pokol valamennyi ördöge jön is a segítségedre.

És mielőtt bármire gondolhatott volna, nekiesett, ökleivel az arcába, fejére, mellére vágott.

Négy-öt ütés zúgthatott rá, amikor hátulról, mint a vadmacska, a nagyfiú ugrott a nyakába. Az ugrástól megtántorodott a férfi, s a felemelt ökle a feje fölött lógó villanykörtét érte. A többi úgy ment, mint a vilám. A széthulló üvegszilánkok még nem is értek a földre, amikor, mint sebzett vad felordított.

Kezefején nagy csöppekben bíborlott és sok kisebb-nagyobb karcolásból szivárgott a vér.

Látott már vért eleget. Embervért is. A felesége vérét is, amint nem egyszer arcán, száján eleredt az ütései nyomán. S nem hatotta meg soha... Most azonban, amikor a sajátját látta, a magasajnálat'ól, az ijedtségtől még vadabbra vadult. A gyereket odalökte a pamlagra anyja mellé, s vérző és nemvérző öklével ütötte, verte, tépte őket, ahol érte.

A batisztruha már rongyokban lógott Mária testen és hajából minden tü kihullt, amikor végre abba hagyta. Lihegett és vérző kezére meredt.

— Ennek... drága díja lesz! — és elrohant.

Mikor az ajtót bevágta, perceig olyan csönd volt a szobában, mintha mind a hárman meghaltak volna. A Kicsi üveges szemmel, remegve állott az asztal mellett és nézte anyját, meg bátyját, akik apja, meg talán saját vérüktől is pirosan, tépetten, lélekzet nélkül egymásra omolva ültek a diványsarokban, s akik meg sem

mozdultak, pedig egész bizonyosan ezer esztendő is eltelt már, amióta az ajtó bevágódott.

Szeretett volna odarohanni hozzájuk, megrázni őket, szeretett volna rájuk ordítani, hogy mozduljanak meg már, vagy szóljanak valamit, de sem menni, sem kiáltani nem tudott. Csak állni tudott, meredt, üveges szemmel, úgy, mintha gyökeret eresztett volna.

Vége a nagyfiú mégis megmozdult.

— Ugye... ugye mondtam, hogy menjen el... És a szája sarkán hólyagot vetett a könnyes, véres nyál.

Az asszony nem felelt. Úgy ült alájafordult lábain, szélhulló hajával, a válláról, melléről lecsüngő ruha-foszlányokkal, vérfoltos arcával, dagadt szájával, elmeredő nézésével, hogy aki látta, bátran mondhatta: olyan, mint egy őrült.

Mondta is.

— Nézze... főorvos úr, nézze! — mutatott rá bekötött kezével a visszatérő Inkey. — Nézze, hogy ül, hogy bámul maga elé és mondja meg, lehet-e erre az asszonyra gyerekeket bízni?

Mária még mindig nem mozgott.

A főorvos — ugyanaz, akinek annakidején annyit könyörgött, hogy segítsen rajta — leült melléje a pam-lagra és kezébe vette jéghideg, merev kezét.

— Nézzen rám — kérte meleg jószággal és szá-nalommal.

Mária nem is hallotta.

Semmit se halott, látott az életből. Az életen kívül élt. Olyan volt, mint akit hipnotizáltak.

A főorvos a pulzusát kereste. Alig-alig vet.

— Örült...! — mondta diadallal az ura. —
Látja, hogy örült. Mondtam, mindig mondtam, de
senki sem akarta elhinni nekem.

— Bontassa fel az ágyat — szólt vissza a doktor
a válla felett.

— Hol van Erzsi? — támadt a Kicsire.

— A... a vasúton... — hebegett az. — Csomago-
kat ad fel.

— Persze — víjjogta — a holnapi utazáshoz. De
remélem, most lemond majd róla.

S mert nem nyúlt az ágyhoz, az orvos maga kelt
fel és kezdett felbontásához.

Mikor készen volt, rászólt Inkeyre:

— Menjen ki, amíg lefektetem és megvizsgálom.
— Azután karjába vette az asszonyt és az ágyra tette.

Az még mindig nem mozdult és nem szólt egy
szót se. Sőt nem mozdult és nem szólt a vizsgálat alatt
sem. Csak mikor az orvos nedves törülközővel végig-
simította arcát, kérdezte alig hallhatóan:

— Beteg leszek?

— Nem lesz beteg. Reggelig kipihemi magát.

— Reggelig? — És erről eszébe jutott, hogy reg-
gel utazni akartak. Menni akartak. De vajjon mehet-
nek-e, lesz-e olyan erős, hogy a nagy forróságban
bírja az utat? Megfogta az orvos kezét. — Mi reggel
menni akartunk — mondta kicsit erősebben. — Lehet?

— Akarja, hogy lehessen?

— Akarom.

— Akkor menni fog. Majd adok valamit, amitől
erőre kap.

— De ha ő megakadályozza! — és félve, riadtan az ajtó felé nézett.

— Bizza rám. Nem fogja megakadályozni.

— Miért hívta magát ide?

— Hogy bizonyítványt állítsak ki arról: hogy maga örült.

Az agyondagadt száj síró mosolyra mozdult.

— S mit fog tenni?

— Ezt is bizza rám.

Inkey bedugta fejét az ajtón.

— Lehet?

— Lehet.

Megállt az ágy előtt.

Az asszony szeme ekkor már újra csukva volt.

— Teljes idegösszropanás — mondta az orvos. — Holnapig itthon marad, mert most nem izgathatom még a szállítással is. Holnap délután azonban bevitetem a kórházba, hogy tökéletes csendet és ápolást kapjon.

— S a bizonyítvány, amit kértem? — Mért csak ez érdekelte. Hiszen, ha megkapja, nem ítélik az asszonynak a mai árvaszéki jegyzőkönyv ellenére se a gyerekeket. S akkor... akkor marad minden a régiiben.

— A bizonyítványt nem kapja meg, — mondta határozottan. — De a felesége kap. Arról, amit ma láttam itt. S hiszem, a valópernél jó hasznát veszi.

És otthagya és leült a két gyerek mellé, akik összebújva ültek a pamlagon.

Emilnek is letörölte arcát és megvizsgálta. Pár zúzdáson, daganaton kívül nem volt baja.

— Hála Istennek — mondta örömmel és cukor-
dobozt vett elő és az ölükbe tette.

Közben Erzsi is hazajött.

Mikor asszonyát az ágyban lecsukott szemmel
megpillantotta, elkiáltotta magát:

Az orvos csendre intette.

— Jöjjön velem, — mondta és felállt, — hogy
felhozza az orvosságot és hogy elmondjam a tenni-
valókat.

Azután mégegyszer kezébe fogta Mária kezét, a
szíve fölé hajolt, mintha verését hallgatná s közben
a fülébe súgta:

— Legyen nyugodt, minden rendben lesz. —
És elment.

Tíz perccel később Erzsi rosszul palástolt öröm-
mel s nagy csomag különféle orvossággal lépett a szo-
bába.

Beadott egy port, kenőccsel, szesszel dörzsölni
kezdte asszonya kezeit, lábait s közben halk hangon
beszélt a gyerekekhez.

— Nagyon csendesen kell lenni. Kisnan nagyon
beteg. Holnap délben el is viszik. Baj, nagy baj, mert
legalább két hétig kell kórházban maradnia. Pedig
már a poggyászt is feladtam és megváltottam a vasúti-
jegyeket is.

— Nem utazunk? — kérdezte rémült suttogással
a Kicsi.

— Nem — mondta szomorúan a lány. — Csak
akkor, ha kisnan meggyógyult.

— Persze, ez tragédia, — gúnyolódott az orvos
és a lány figyelmeztetését teljesen figyelmén kívül

hagyva a férfi — mert így még két hétig együtt kell lennetek az apáttal.

Később, mikor a két gyerek a félelemtől olyan kicsire összehúzódnak, mint egy pamutgombolyag, ilt az uzsonnakávé mellett, telefonhoz hívták Inkeyt.

— Tegyen a kis kizitaskába hálóinget és a szük-ségeseket — mondta mikor bejött. Elutazom. Holnap este azonban itthon leszek. Vigyázzon, hogy rendben menjen minden.

A lány szédítő gyorsan engedelmeskedett.

A Kicsit megcsókolta, a nagyra rá se nézett. Elment.

Mikor léptei elhangzottak, a lány ráfordította az ajtóra a zárt.

— És most lefektetem, hogy jól kialudják magukat, mert különben fáradtak lesznek. Hatkor kelünk.

— Miért?

— Mert utazunk.

— De hiszen azt mondtad — hitetlenkedett a nagy.

— Igen, hogy nem utazunk. A doktor bácsi mondta, hogy mondjam. Ő hívta fel apucit telefonon is — mintha Keszthelyről hívták volna, — hogy utazzon le rögtön valami házeladási ügyben. Mire holnap itthon lesz, mi már régen Pesten vagyunk.

— Nem lehet, kiskan beteg — rázza fejét a nagy.

— Csak fáradt. Holnapig jó lesz. Most altatót kapott. — Ránézett az órára. — Hét óra. Reggel hatig kipihenni magát.

És megágyazott a pamlagon és lefektette a két gyereket. Azután lassan, hogy szinte hallani se lehet-

tett, motozni kezdett a szobában. Összeszedet', bepakolt mindent, — nem felejtett ki egyetlen kávéskanát, egyetlen nyakkendőt sem — kikészítette reggelre a ruhákat, lement telefonált az ügyvédnek, elmondott neki mindent, megnyugtatta az orvost, azután éjfél felé, mikor már semmi tennivalót se talált, lefeküdt asszonya ágya elé a szőnyegre és egy perc múlva mélyen aludt.

Reggel az orvos is, az ügyvéd is kint voltak a vasútnál. Felpakolva, virággal, elemózsiával, cukorkával.

Az orvos megelégedetten nézte Mária arcát.

— Talpraállt. Hála Istennek, hogy talpra tudott állni.

— Az alvás tette. Minden, amit érzek, kis bágyadság csupán.

— Az altatótól is lehet. Vigyázzon magára, ha lehet, feküdjön az úton is. Pesten pedig feltétlenül néhány napig.

— Bajos lesz — rázta a fejét. — Ha csak nem talállok mindjárt holnap megfelelő lakást. Nagybátyáméknak nem akarok alkalmatlankodni.

— Ha nem akar, vegyen olyan lakást, amilyent kap. Fő, hogy azt tehesse, amire szüksége van. Már ne felejtse el, ennek az akaratmegfeszítésnek és izgalomnak feltétlenül meglesz a reakciója.

— Indulás! — csapta be az ajtót a kalauz.

— Két hét múlva Pesten vagyok — kiáltott fel a már mozgó vonatba az ügyvéd és akkor beszámolok miutánról.

A mezők felett, a reggeli párából messze, az új élet horizontja mögött akkor bukott ki a nap. Arany uszályát szélesen, hosszan elterítve, vigasztalón, erőt, hitet sugárzón.

Mária az ablaknál állt és nézte... A két gyermek jobbról-balról mellette, kezük a kezében, szemük az arcán.

Lehajolt hozzájuk, magához ölelte őket.

— Ha mellettem lesztek és szerettek, semmi sem lesz sok és semmi sem lesz nehéz. Hiszem, érzem, értetek megsegíti az Isten és értetek megengedi, hogy ott-hont teremthessek... Imádkozzunk, hogy úgy legyen.

És hat kéz kulcsolódott egybe és a nyitott ablakon három hang szállt az ég felé.

— „Miatyánk, ki vagy a mennyekben...”

*

Imádság után szent hittel felemelte fejét. A nap már teljes pompájában ragyogott, megvilágította, sugárzóvá tette arcát, s a zöld lombokon túl, a szemhatáron túl az új életet, az új utat látta... Az utat, amelyen indulnia kell... haladnia kell... s amelyen eljut... a Célhoz.

VÉGE.